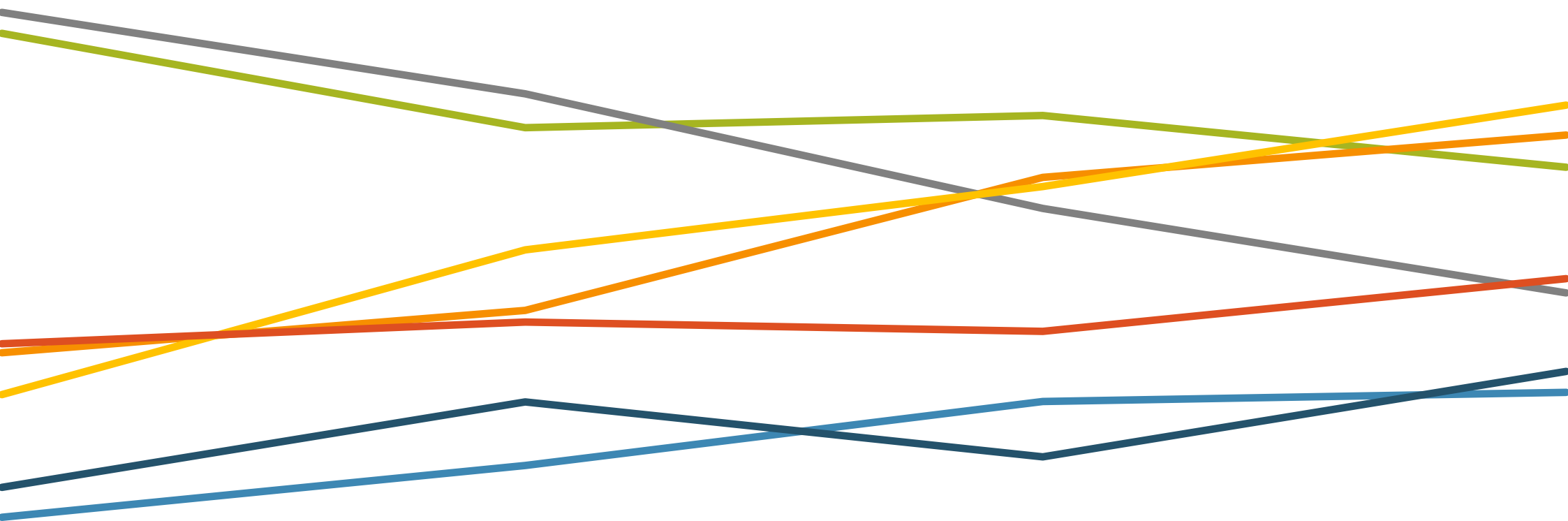

EESTI ÜHISKONNA INTEGRATSIOONI MONITOORING 2017

EESTI ÜHISKONNA INTEGRATSIOONI MONITOORING 2017

Uuringu aruanne

Uuring: Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2017

Uuringu autorid: Kristjan Kaldur
Raivo Vetik
Laura Kirss
Kats Kivistik
Külliki Seppel
Kristina Kallas
Märt Masso
Kristi Anniste

Uuringu teostaja: Balti Uuringute Instituut
SA Poliitikauuringute Keskus Praxis

Tellijä: Kultuuriministeerium

Graafiline disain: FAAZ
Küljendus: FAAZ
Keeletoimetamine: Päevakera

© Autoriõigused kuuluvad: Kultuuriministeerium, autorid, Balti Uuringute Instituut

ISSN 2585-4828 (trükis)

ISSN 2585-4836 (pdf)

Balti Uuringute Instituut
Lai 30
51005 Tartu
tel 6999 480
www.ibs.ee

praxis | mõttekoda

KULTUURIMINISTEERIUM

1. Kodakondsus, poliitiline enesemäärang ja osalemine 5

- 1.1. Kodakondsusvalikud ja naturalisatsioon
- 1.2. Elanike suhtumine kodakondsuse andmisel. Lihtsustatud korras ja topeltkodakondsus
- 1.3. Osalemine poliitilises elus ja enesemääratlus erakondlikul maastikul
- 1.4. Ühiskondlik aktiivsus ja osalemine vabaühendustes
- 1.5. Hoiakud Eesti riigi ja ühiskonna suhtes ning usaldus nende vastu
- 1.6. Kokkuvõte

2. Eesti riigiidentiteet: rahvusriikluse ja kodanikuriikluse ühisosa 20

- 2.1. Eesti riigiidentiteedi mõiste määratlemine ja operatsionaliseerimine
- 2.2. Eestivenelaste riigiidentiteet (EVRI) ja eestlaste riigiidentiteet (ERI) jaotused
- 2.3. EVRI ja ERI seosed teiste tunnustega
- 2.4. Kokkuvõte

3. Haridus 29

- 3.1. Eestikeelne õpe
- 3.2. Avatus mitme rahvuse ja keelega haridusasutuste suhtes
- 3.3. Hinnangud segarühmade mõjule
- 3.4. Lasteaia eelistused
- 3.5. Põhihariduse eelistused
- 3.6. Venekeelse põhihariduse pakkumise põhjused
- 3.7. Gümnaasiumihariduse eelistused
- 3.8. Kõrghariduse eelistused
- 3.9. Hinnangud kvaliteetse hariduse kättesaadavusele

- 3.10. Suhtumine eestikeelsesse aineõppesse
- 3.11. Kokkuvõte

4. Tööturg 41

- 4.1. Muutused tööturul
- 4.2. Tööpositsioon ja -tingimused
- 4.3. Töötasustamine ja sissetulek
- 4.4. Töösuhted ja -poliitika
- 4.5. Kokkuvõte ja järeldused

5. Keeleteoskus, keelte kasutamine, kontaktid ja keeltega seotud hoiakud 52

- 5.1. Teistest rahvustest inimeste eesti keele oskus
- 5.2. Eestlaste vene keele oskus
- 5.3. Eesti elanike inglise keele oskus
- 5.4. Keeleoskuse vajadus tööl ja vabal ajal
- 5.5. Rahvustevahelised kontaktid, keeleoskus ja eesti keele kasutamine
- 5.6. Eesti keele oskusega seotud hoiakud
- 5.7. Kokkuvõte ja järeldused

6. Meediakasutus ja infoväli 68

- 6.1. Enesehinnanguline informeeritus
- 6.2. Meediakanalite olulisus infoallikatena
- 6.3. Meediakasutuse orientatsioon
- 6.4. Hinnangud meediakanalite usaldusväärsusele
- 6.5. Kanali ETV+ roll venekeelse meediaauditooriumi jaoks
- 6.6. Sotsiaalmeedia kasutamine ja sotsiaalsõrgustikud
- 6.7. Kokkuvõte

7. Võrdse kohtlemise ja võrdsete võimaluste tunnetamine 79

- 7.1. Võrdsed võimalused ja diskrimineerimise tajumine ühiskonnaelus osalemisel
- 7.2. Võrdsed võimalused ja diskrimineerimise tajumine tööelus
- 7.3. Võrdsed võimalused ja diskrimineerimise tajumine hariduses
- 7.4. Võrdne kohtlemine ja diskrimineerimise tajumine kultuurielus
- 7.5. Kokkuvõte

8. Uussisserändajate kohanemine 88

- 8.1. Kontaktid ja keeleoskus
- 8.2. Kohanemine ja kuuluvustunne Eesti ühiskonnaga
- 8.3. Ühiskondlik aktiivsus ning kodakondsus
- 8.4. Tööturg
- 8.5. Mis Eesti juures meeldib?
- 8.6. Kokkuvõte

9. Järeldused ja soovitused 98

- 1.1. Lühikokkuvõte
- 1.2. Põhitulemused valdkondade kaupa

10. Metoodika 105

- 10.1. Kvantitatiivne andmekogumismetoodika
- 10.2. Kvalitatiivne andmekogumismetoodika

Sissejuhatus

Eesti integratsiooni monitooringu autorid lähtuvad ülesandepüstituses valdkondlikust arengukavast „Lõimuv Eesti 2020“. Selles nimetatud eesmärgid põhinevad Eesti Vabariigi põhiseadusel, milles on sätestatud Eesti riigi ülesandena ühelt poolt eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise tagamine ning teiselt poolt igaühe õigus säilitada oma rahvuskuuluvus. „Lõimuv Eesti 2020“ seatakse strateegiliseks eesmärgiks lõimunud ja sidusa Eesti ühiskonna kujunemine, kus erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed osalevad aktiivselt ühiskonnaelus ning jagavad demokraatlikke väärtusi. Selle eeldus on Eesti püsielanike tugev seos riigiga ühise riigiidentiteedi tugevnemise kaudu, mis omakorda eeldab vastastikust usaldust ja valmisolekut koostööks. Siinne uuring keskendubki nende eesmärkide elluviimist toetavate või takistavate tegurite esiletoomisele.

Integratsiooni monitooringu peamised uurimisküsimused on järgmised.

- Kuidas on arenenud teisest rahvusest Eesti elanike eesti keele oskust ja kasutus ning millised protsessid kujundavad ühist avalikku keeleruumi?
- Kas ja kui suurel määral eksisteerib Eestis rahvuse ja keelepõhine sotsiaal-majanduslik ebavõrdsus ning kuidas see mõjutab lõimumisprotsessi?
- Mil määral mõjutab ja suunab tööturul osalemist ning ettevõtlikkust elanike keeleline ja rahvuslik eneseidentifitseerimine?
- Millised barjäärid takistavad rahvuslikust ja keelelisest kuuluvusest tingituna hariduse omandamist ja ligipääsu haridusele?
- Kas ja kui suurel määral mõjutab Eesti elanike rahvuslik ja keeleline eneseidentifitseerimine osasaamist poliitilisest, kultuurilisest ja ühiskondlikust elust, sh meediatarbimist?
- Kuidas on kohanemas Eestisse viimase viie aasta jooksul saabunud uussisserändajad – kas ja mis neid eestlastest ja teisest rahvusest pikaajalistest elanikest eristab?

Monitooringu tulemusi analüüsides on eeldatud, et Eesti rahvastiku lõimumine on pikaajaline protsess, mille eesmärk on ühiseid demokraatlikke väärtusi jagava ja avalikus sfääris eesti keeles suhtleva püsi rahvastikuga kultuuriliselt mitmekesise ühiskonna kujunemine. Eesti ühiskonna lõimumise ja stabiilse arengu üks keskne eeldus on selliste hoiakute kujunemine ühiskonnas, mille puhul Eesti riiki ei mõtestata mitte niivõrd etniliste, kuivõrd riigi toimimise demokraatlike põhimõtete (õigusriiklus, võrdsed õigused jne) kaudu.

Lõimumine on kahesuunaline protsess ja seega on üks analüüsiobjekt eestikeelne rahvastik. Kui teistest rahvustest elanike analüüsimisel on keskne uurimisobjekt nende lõimumisvalmidus ja seda mõjutavad tegurid, siis eestlaste puhul uuriti nende hoiakute avatust ühiskonna reaalse mitmekultuurilisuse suhtes ning Eesti arengupotentsiaali teadvustamist kultuurilises mitmekesisuses.

1

KODAKONDSUS, POLIITILINE ENESEMÄÄRANG JA OSALEMINE

Kristina Kallas

Tartu Ülikool

Kristjan Kaldur

Balti Uuringute Instituut

Eesti elanike jagunemine kolme suuremasse kodakondsusrühma – Eesti kodanikud, määratlemata kodakondsusega isikud ja Venemaa kodanikud – on kogu taasiseseisvusaja vältel olnud lõimumisprotsessi üks peamistest määrajatest. Kodakondsus (või selle puudumine) on mõjutanud Eesti elanike kohanemist uute oludega, hakkamasaamist tööturul, sotsiaalset kindlustatust ja kultuurilist lõimumist. Eesti kodanike osakaal rahvastikus on aeglaselt, kuid püsivalt kasvanud (praegu 85%) ja määratlemata kodakondsusega inimeste osakaal vähenenud (praegu 6%). Venemaa kodanike hulk on jäänud 2000. aastate keskpaigast alates püsima 7% juures.

Kodakondsus on üks neid põhielemente, mis määrab ära inimese õigusliku suhte riigiga. Õiguslik suhe määrab omakorda inimese võimaluse osaleda riigi poliitilises elus, sh õiguse hääletada valimistel, olla erakonna liige või

kandideerida valimistel. Seega on kodakondsuse omamine või mitteomamine sageli määrava tähtsusega inimese ühiskonda lõimituse tagamisel, kuna see annab võimaluse tunda end võrdse osana riigist. Siiski ei ole kodakondsuse omamise või mitteomamise seosed lõimumisega alati üksüheselt selged, sest mõne teise riigi kodakondsuse omamine, kuid pikaajaline Eestis elamine ei pruugi alati tähendada inimese vähest huvi ega nõrka kuuluvustunnet Eesti suhtes. Küll aga on kodakondsuse täielik puudumine (määratlemata kodakondsusega isikute puhul) oluline tegur, mis mõjutab suhtumist riiki. Seda näitab nii allolev peatükk kui ka mitmed teised käesoleva monitooringu osad.

1.1. Kodakondsusvalikud ja naturalisatsioon

Eesti kodakondsus on määratlemata kodakondsusega inimeste hulgas endiselt kõige soovitud kodakondsus (vt tabel 1.1). Samal ajal on viimastel aastatel täheldatav aga minimaalne trend Eesti kodakondsuse soovi vähenemise osas (60%-lt 2011. aastal 55%-i peale 2017. aastal). Kui vahepealsetel aastatel suurenes Venemaa kodakondsuse eelistajate osakaal (2008. aastal, vahetult pärast pronksiööd jõudis see näitaja rekordilisele 12% tasemele), siis viimastel aastatel on see näitaja jäänud samaks, 7–8% piirimaile. Eesti kodakondsuse soovimine ei tähenda, et inimene astub ka samme selle omandamiseks. Eesti kodakondsusel on Eesti riigis sümbolne väärtus, samas kui tegelik vajadus selle järele ei pruugi olla suur. Nii on läbi aastate ligikaudu iga viies-kuues määratlemata kodakondsusega inimene vastanud, et ta ei soovi ühegi riigi kodakondsust ja praegune olukord rahuldab teda.

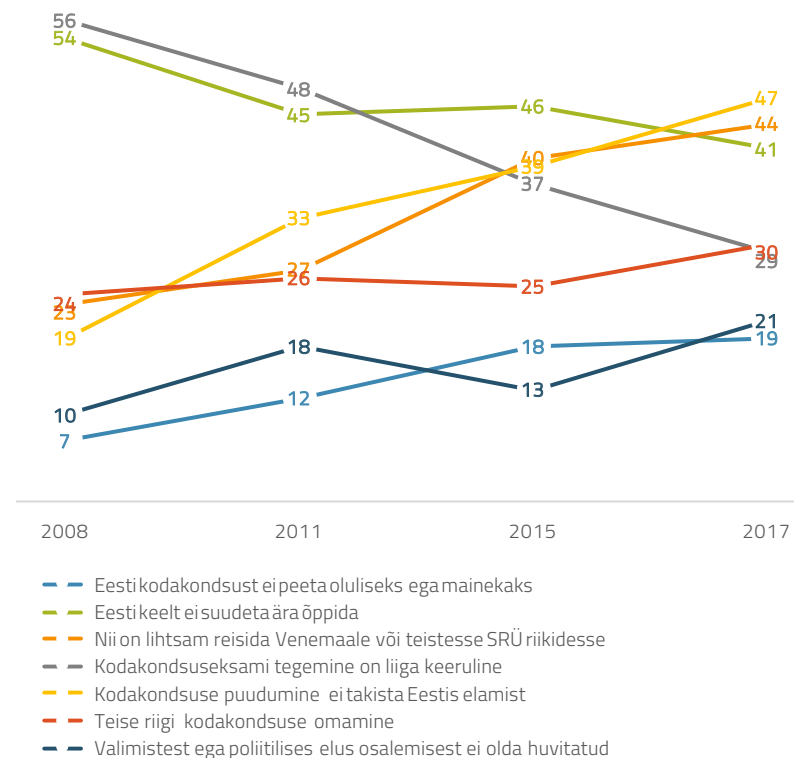
Tabel 1.1. „Millist kodakondsust Te endale sooviksite?“, määratlemata kodakondsusega inimesed, % (Eesti integratsiooni monitooring 2000, 2002, 2005, 2008, 2011, 2015, 2017)

	2000	2002	2005	2008	2011	2015	2017
Eesti kodakondsust	60	65	74	51	60	57	55
Venemaa kodakondsust	5	6	11	19	12	7	8
Mõne teise riigi kodakondsust	7	9	5	14	7	9	8
Ei soovi üldse kodakondsust / praegune olukord rahuldab	16	14	7	16	16	18	18
Ei oska öelda, ei tea	12	6	3	–	5	10	11
Vastajate arv kokku	170	109	102	105	127	115	143

Kuigi Eesti kodakondsust soovitakse (sest seda peetakse Eesti ühiskonnas Venemaa ja määratlemata kodakondsuse kõrval väärtuslikemaks kodakondsuseks), eksisteerib hulk takistusi ja põhjusi, miks seda ei omandata. Aastate jooksul on põhitakistused olnud ebapiisav eesti keele oskus ja hirm kodakondsuseksami ees (vt joonis 1.1). Samas näitab siinne monitooring, et trend on muutumas ja need kaks ei ole enam peapõhjused. Üha sagedasemaks on saanud hoopis põhjused, et Eesti kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist (ligikaudu 10 aastaga on selle vastuse osakaal kasvanud 19%-lt 47%-le) ning et Venemaa kodakondsusega või määratlemata kodakondsusega on lihtsam reisida Venemaale ja teistesse SRÜ riikidesse (kasv 23%-lt 44%-le). Võrreldes eelmise monitooringuga on suurenenud nende vastuste hulk, milles leitakse, et kuna

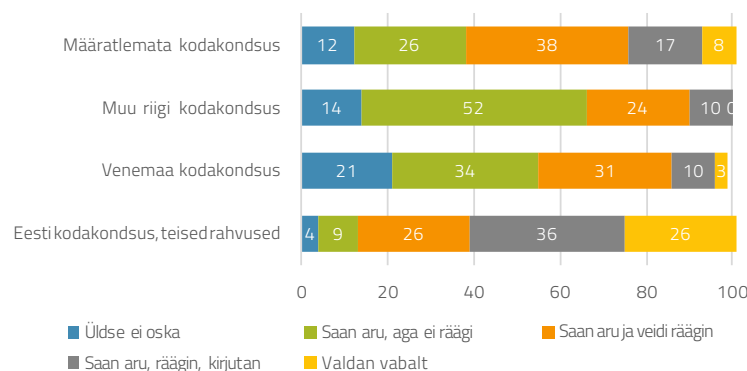
valimistest ja poliitilisest elust ei olda huvitatud, ei ole oluline teha ka pingutusi Eesti kodakondsuse omandamiseks (kasv 2015. aastal 13%-lt 2017. aastal 21%-le).

Joonis 1.1. Eesti kodakondsuse mitteomamist selgitavad põhjused, kõik vastajad, % (vastusevariant „See kindlasti“) (Eesti integratsiooni monitooring 2008, 2011, 2015, 2017)

Jooniselt 1.2 ilmneb, et Venemaa kodanike ja määratlemata kodakondsusega inimeste hulgas on märkimisväärne hulk neid, kes ei valda eesti keelt enesehinnanguliselt piisaval tasemel (tasemetel „Sa aru, räägin, kirjutan“ ja „Valdan vabalt“). Määratlemata kodakondsusega elanikest oskas eesti keelt heal tasemel 25% ja Venemaa kodanikest 10% vastanutest. Jällegi mängib rolli vanus: mõlema rühma hulgas on suurem osakaal vanemaelistel inimestel, kelle eesti keele oskus on ka nõrgem. Võrreldes 2015. aasta monitooringu andmetega ei ole nimetatud kahe rühma seas eesti keele oskuse paranemist märgata.

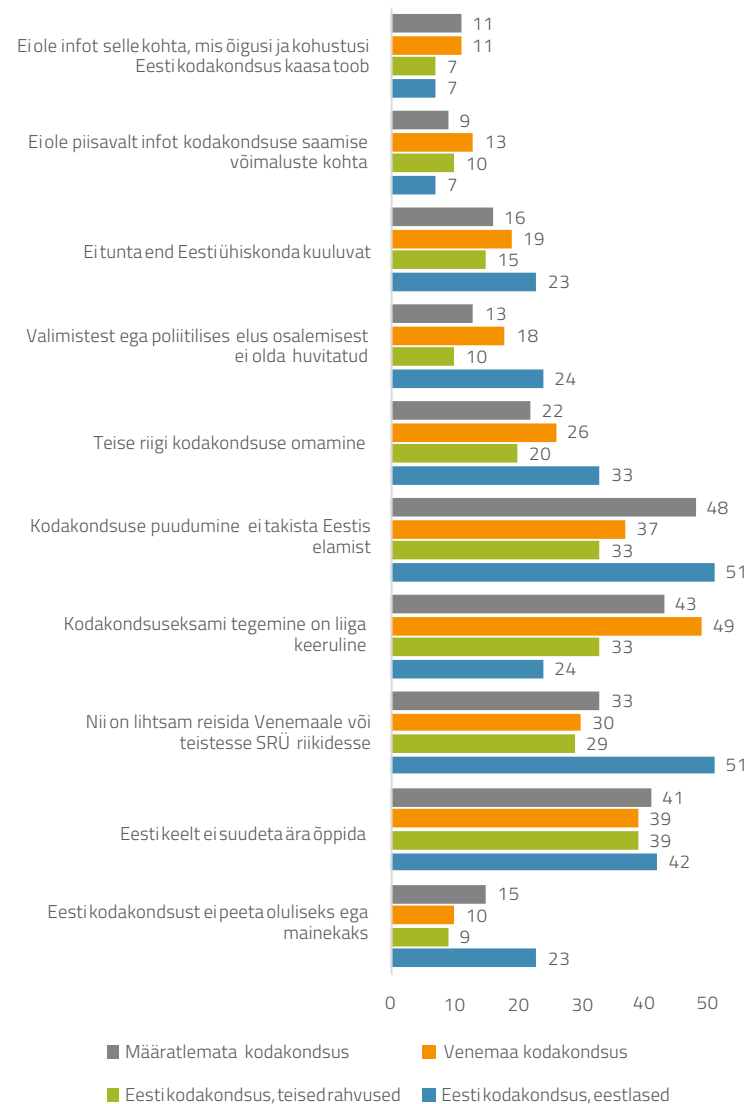
Joonis 1.2. Eesti keele enesehinnanguline oskus eri kodakondsusega teistest rahvustest inimeste hulgas, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

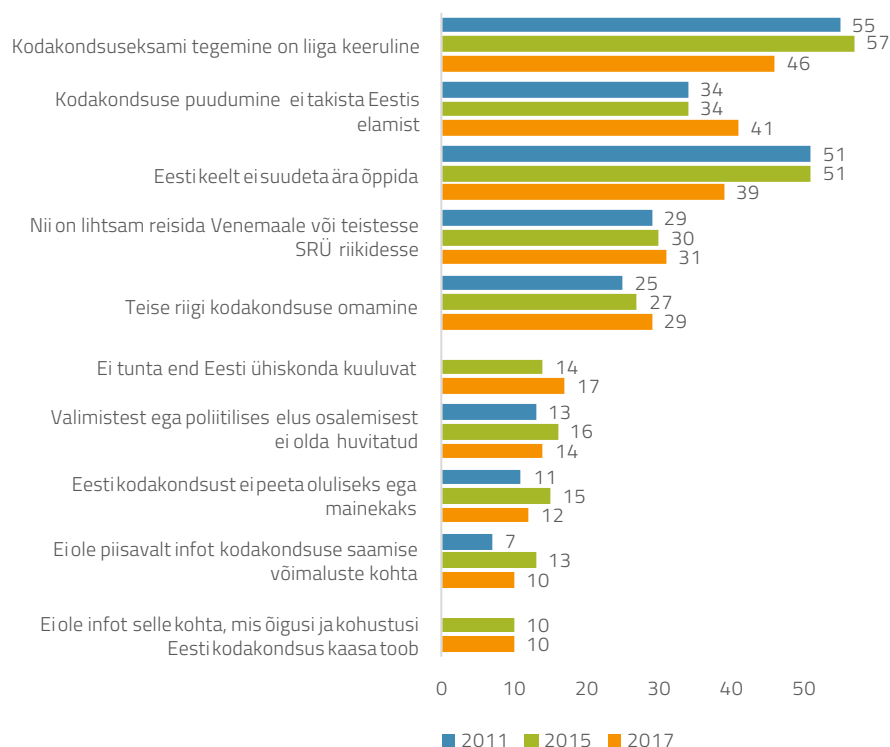
Eesti kodakondsuse puudumise põhjus ei ole ka see, et selle saamise kohta ei ole piisavalt teavet. Teistest veidi sagedamini leidsid ainult Venemaa kodanikud, et neil ei ole selle kohta piisavalt teavet (vt joonis 1.3). Erinevalt teistest rühmadest leiavad eestlased sagedamini, et Eesti kodakondsust ei omata praktilistel põhjustel („Nii on lihtsam reisida Venemaale või teistesse SRÜ riikidesse“, „Kodakondsuse puudumine ei takista ka Eestis elamist“ või juba omatakse teise riigi kodakondsust). Teisisõnu leiavad eestlased teistest rühmadest sagedamini, et just välised tegurid on need, mis ei motiveeri mittekodanikke, st takistavad neid Eesti kodakondsuse saamiseks pingutama. Lisaks arvavad eestlased teistest rühmadest enam, et põhjus võib olla ka Eesti ühiskonda kuulumise tunde puudumine, poliitiliste huvide puudumine ja asjaolu, et kodakondsuseta inimesed ei pea Eesti kodakondsust oluliseks ega mainekaks. Teistest rahvustest inimesed (olenemata kodakondsusest) leiavad aga eestlastest sagedamini, et kodakondsuseksami tegemine on liiga keeruline.

Nii Venemaa kui ka määratlemata kodakondsusega elanike jaoks on olulised kõik küsitluses pakutud põhjused, miks soovitakse saada Eesti kodakondsust (vt joonis 1.5). Olulised on asjaolud, et see annab võimaluse reisida riikidesse, millel on Eestiga viisavabadus, annab ühtekuuluvustunde Eestiga, võimaluse osaleda poliitilises elus, suuremad võimalused eneseteostuseks ning töö leidmiseks Eestis ja Euroopa Liidus laiemalt. Eestlased leidsid, et viisavabadus paljude riikidega võib olla põhjus, miks inimesed võiksid soovida Eesti kodakondsust, samas kui nii Eesti ja Venemaa kodakondsusega kui ka ilma kodakondsuseta teistest rahvustest inimesed seda põhjust teistest põhjustest nii palju olulisemaks ei pidanud.

Joonis 1.3. Eri kodakondsusrühmade hinnangud Eesti kodakondsuse puudumise põhjustele, % (vastusevariant „See kindlasti“) (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

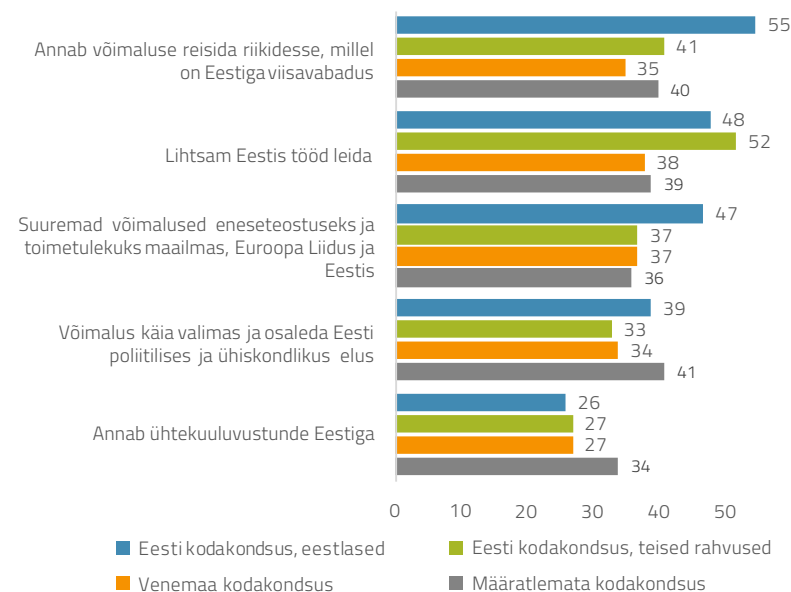

Joonis 1.4. Eesti kodakondsuse mitteomamise põhjused, määratlemata kodakondsusega ja Venemaa kodakondsusega vastajad, % (vastusevariant „See kindlasti“), Integratsiooni Monitooring 2011, 2015 ja 2017

Tuleb eristada ühelt poolt inimese soovi omada Eesti kodakondsust ja põhjusi, miks soovitakse just Eesti kodakondsust, ning teiselt poolt tegelikke võimalusi või valmisolekut astuda samme selle omandamiseks. Monitooringu tulemused näitavad, et Eesti kodakondsus on kõikidest teistest kodakondsustest eelistatuim. Põhjused, miks seda kodakondsust soovitakse, on nii pragmaatilised (töö leidmine, viisavabadus) kui ka emotsionaalsed (ühtekuuluvustunde, poliitilised õigused). Samas ei olda tõenäoliselt valmis astuma samme Eesti kodakondsuse omandamiseks, sest eksisteerivad nii pragmaatilised põhjused, mis vähendavad motivatsiooni pingutada („Kodakondsuse puudumine ei sega Eestis elamist“) kui ka takistused, mida erinevatel põhjustel ei suudeta ületada (ei suudeta sooritada eesti keele eksamit vajalikul tasemel või peetakse eksameid liiga keerulisteks).

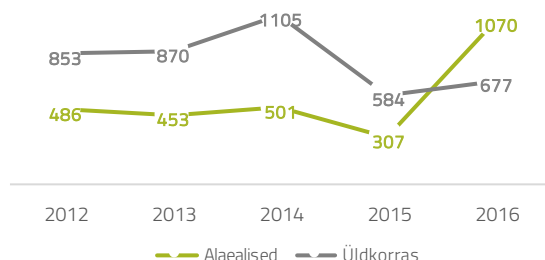
Joonis 1.5. Eesti kodakondsuse soovimise põhjused, % (vastusevariant „See kindlasti“) (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Tendents on pragmaatiliste põhjuste poole ja võrreldes varasemate monitooringutega on suurenenud nende hulk, kes leiavad, et ka ilma kodakondsuseta on Eestis võimalik ära elada. Kindlasti ei ole aga kodakondsuse puudumise põhjus teabe puudus kodakondsuse saamise tingimuste või kodakondsusest tulenevate õiguste kohta. Neid trende tuleb arvestada lõimumispoliitika kodakondsusmeetmete juures, sest teabe jagamine ja pragmaatiliste või emotsionaalsete argumentidega motiveerimine ei pruugi panna mittekodanikke astuma samme kodakondsuse omandamiseks. Seda kinnitab ka viimase kümnenääd aeglane naturalisatsioonitempo (vt joonis 1.6). Viimase viie aasta jooksul on Eesti kodakondsuse omandanud keskmiselt 1380 inimest aastas, kellest lihtsustatud korras kodakondsuse saavad alaealised moodustavad 41%.

Märkimisväärselt suurenes alaealisena kodakondsuse saanute hulk 2016. aastal, mil jõustusid kodakondsuse seaduse muudatused, mille kohaselt määrati Eesti kodakondsus automaatselt kõigile Eestis sündinud lastele, kelle mõlemad vanemad olid lapse sünni hetkel määratlemata kodakondsusega (vt joonis 1.6).

Joonis 1.6. Eesti kodakondsuse omandamine naturalisatsiooni korras 2012–2016 (Politsei- ja Piirivalveamet, seisuga 16.05.2017)

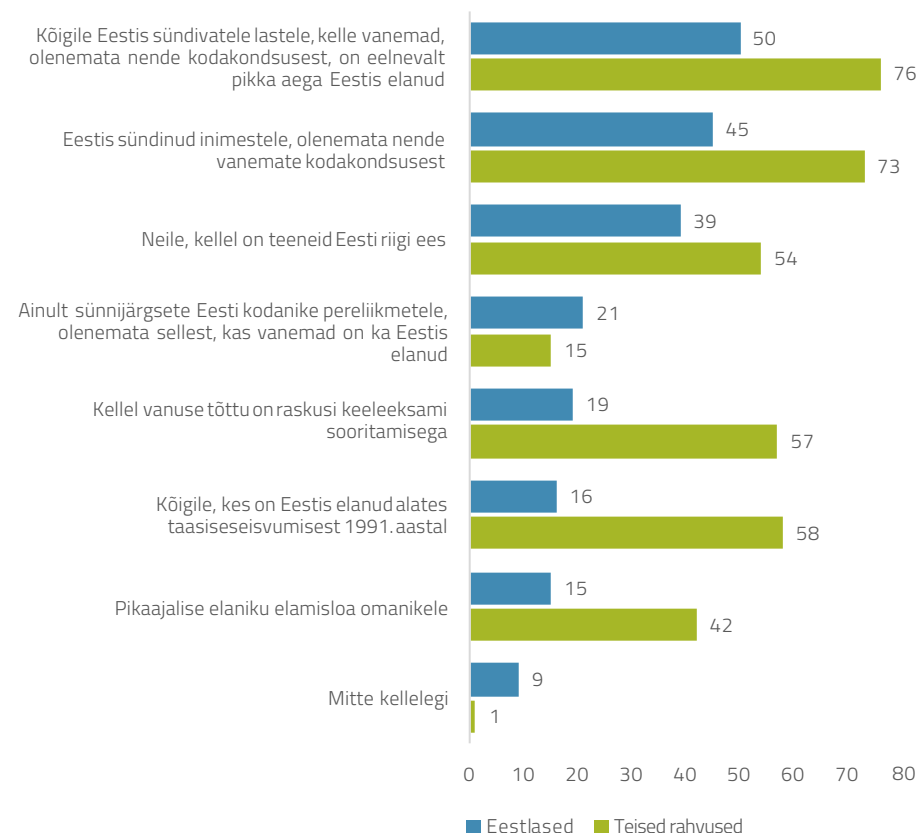
1.2. Elanike suhtumine kodakondsuse andmisse. Lihtsustatud korras ja topeltkodakondsus

Integratsiooni monitooring näitab, et mittekodanike sisemine ja väline motivatsioon astuda samme Eesti kodakondsuse omandamiseks on vähene ning naturalisatsiooni-tingimuste samaks jäämise korral ei ole järgnevatel aastatel naturalisatsioonitempo kasvu oodata. Seetõttu on integratsiooni monitooringus uuritud Eesti elanike suhtumist kodakondsuse saamise tingimuste muutmisel. Võrreldes eelmise monitooringuga ei ole eestlaste ja teistest rahvustest elanike arvamusel kodakondsusnõuete lihtsustamise kohta suuri muutusi toimunud.

Teistest rahvustest inimesed leiavad, et kodakondsuse peaks andma lihtsamatel tingimustel kõikide pakutud variantide puhul, samas kui eestlased on märksa konservatiivsemad (vt joonis 1.7). Teistest rahvustest vastajad nõustuvad valdavas osas väitega, et Eesti kodakondsus tuleks anda ilma lisatingimusteta kõigile Eestis sündivatele lastele olenemata nende vanemate kodakondsusest (76%, 2015. aastal 77%) või kõigile Eestis sündinud inimestele (73%, 2015. aastal 84%). Ka pooled eestlastest vastanutest nõustuvad, et Eestis sündinud lastele tuleks anda kodakondsus lisatingimustega (50%, 2015. aastal nõustus sellega 57% eestlasi) või kõigile Eestis sündinud inimestele (45%, 2015. aastal nõustus sellega 52% eestlasi).

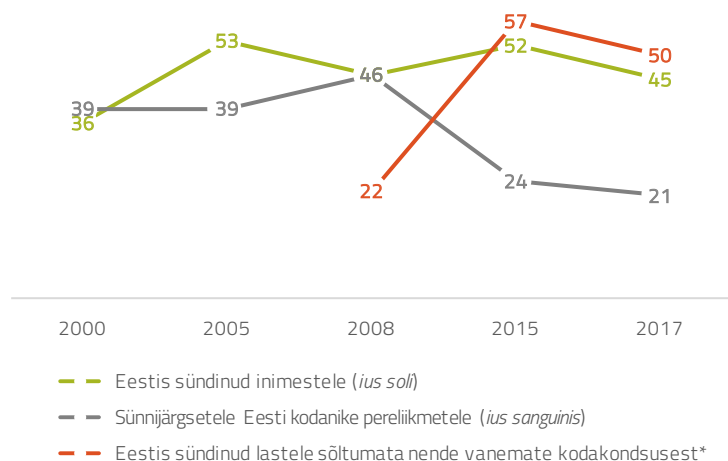
Üllataval kombel ei leidnud eestlaste hulgas toetust seisukoht, et kodakondsus tuleks lihtsustatud korras anda kõigile inimestele, kes on Eestis elanud iseseisvuse taastamisest alates 1991. aastal: seda varianti toetas ainult 16% eestlasi, kuid 58% teistest rahvustest inimesi. Eestlaste seas on ühtlasi endiselt populaarne arvamus, et kodakondsus tuleks anda eriliste teenete eest.

Joonis 1.7. „Millistele järgmistest elanike gruppidest võiks Teie arvates anda Eesti kodakondsusega ilma lisanõueteta (keeleeksami ja kodakondsuse eksamita)?“, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

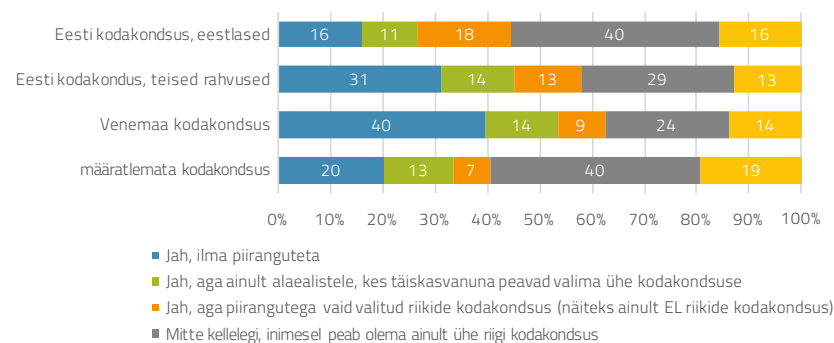

Alates 2000. aastast on eestlaste hulgas kasvanud toetus *ius soli*-printsibile, mis on kodakondsuse andmine ilma nõueteta kõigile Eestis sündinud inimesed. Samal ajal on märkimisväärselt vähenenud toetus praegu kehtivale *ius sanguinis*-printsibile ehk ainult sünnijärgsete kodanike pereliikmete õigusele omandada kodakondsus lihtsustatult (vt joonis 1.8). Eriti paistab silma suur toetus lihtsustatud korras kodakondsuse andmisele Eestis sündinud lastele. Seega toetavad ligikaudu pooled eestlastest pigem liberaalsemat kodakondsuspoliitikat (*ius soli* ja Eestis sündinud lastele) ning ligikaudu veerand klassikalist *ius sanguinis*-poliitikat ehk põlvnemisele/sünnijärgsusele tuginevat poliitikat.

Joonis 1.8. „Millistele järgmistest elanike gruppidest võiks Teie arvates anda Eesti kodakondsuse ilma lisanõueteta (keeleeksami ja kodakondsuse eksamita)?“, eestlased, % (Eesti integratsiooni monitooring 2000, 2005, 2008, 2015, 2017)

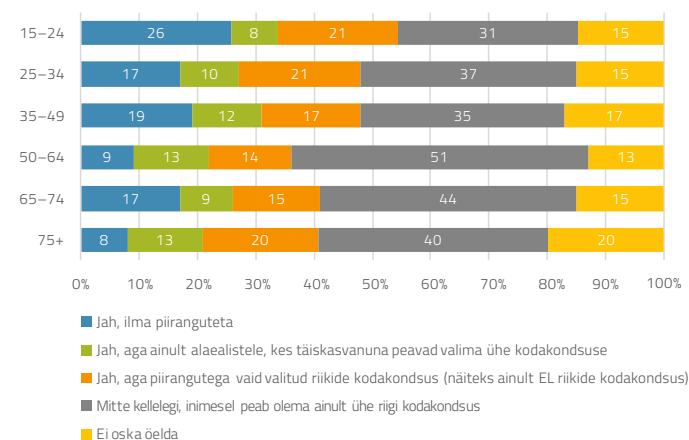

Joonis 1.9. „Kas Teie arvates peaks Eesti kodanikel olema seaduslikult lubatud samaaegselt ka mõne teise riigi kodakondsuse omanine?“, kodakondsuse alusel, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Kodakondsusküsimustes on võtmetähtsusega eestlastest Eesti kodanike hoiakud mitmikkodakondsuse suhtes. Nagu jooniselt 1.10 nähtub, siis mida noorem on eestlasest vastaja, seda tõenäolisemalt ta toetab mitmikkodakondsuse ideed. Kõige toetavamad olid selle idee suhtes eestlastest vastajad vanuses 15–24 aastat ja kõige konservatiivsemalt suhtuvad sellesse eestlased vanuses 50–64, kelle hulgas veidi üle poole vastanutest on igasuguses vormis mitmikkodakondsuse vastu.

Joonis 1.10. „Kas Teie arvates peaks Eesti kodanikel olema seaduslikult lubatud samaaegselt ka mõne teise riigi kodakondsuse omanine?“, eestlased, vanuse alusel, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Käesolevas monitooringus uurisime esimest korda suhtumist mitme kodakondsuse omamisse samal ajal. Olenemata sellest, mis kodakondsus oli vastajal endal, ei toetanud ligikaudu 40% vastanutest mitmikkodakondsuse omamise õigust. Kõige suurem toetus mitmikkodakondsusele oli Venemaa kodanike hulgas: 40% neist leidis, et Eestis peaks kodanikel olema seaduslikult lubatud samal ajal ka mõne muu kodakondsuse omamine, ja teine 23% leidis, et see võiks olla lubatud teatud piirangutega. Kuna Eestis elavad Venemaa kodanikud on pikaajalised püsielanikud ja suur osa neist on ka Eestis sündinud, on nähtav nende selge soov omada õigust olla samal ajal nii Eesti kui ka Venemaa kodanik.

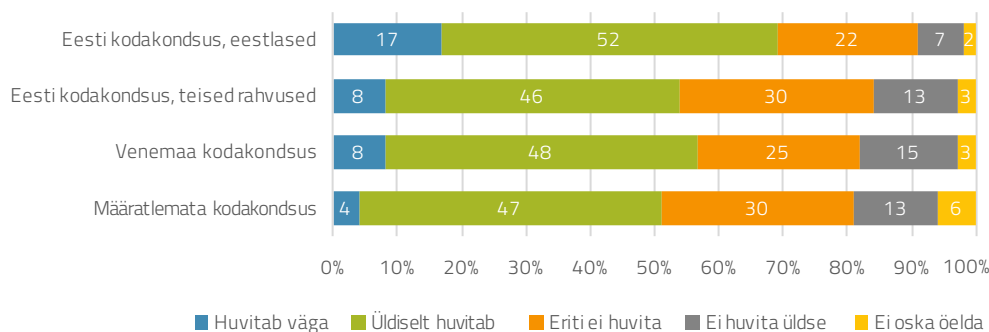
Teistest suurem toetus mitmikkodakondsusele oli ka Eesti kodanikest teistest rahvustest elanike hulgas (31% toetas piiranguteta ja 27% mõne piiranguga), kelle seas on tõenäoliselt palju neid, kes on Eesti kodakondsuse saamise nimel pidanud oma eelmisest kodakondsusest loobuma. Üllatav on aga määratlemata kodakondsusega inimeste vähene toetus mitmikkodakondsuse õigusele (ainult 20% toetas seda piiranguteta ja 20% piirangutega).

1.3. Osalemine poliitilises elus ja enesemääratlus erakondlikul maastikul

Eesti lõimumispoliitika üks fookuspunkt on kõigi Eesti elanike aktiivne osalemine poliitilises ja ühiskondlikus elus, rahvusest olenemata. Alljärgnevalt vaatleme elanike osalemist nii poliitikas (eelkõige valimistel hääletamine) kui ka ühiskondlikus elus ning kodanikuühiskonna tegevuses, samuti näitame, kuidas rahvusrühmast sõltuvalt erinevad ka erakondlikud eelistused.

Poliitilises elus osalemise üks oluline eeltingimus on inimese huvitumine poliitilisest tegevusest. Küsitlustulemused näitavad suhteliselt suurt erinevust eestlaste ja teistest rahvustest inimeste vahel (vt joonis 1.11): eestlaste hulgas on sisepoliitikast huvitunuid 69% (2015. aastal 63%), teistest rahvustest Eesti kodanike hulgas seevastu 54% (2015. aastal 57%). Teisisõnu on eestlaste huvi kahe aasta taguse ajaga kasvanud ja teistest rahvustest isikute huvi kahanenud, mis tähendab, et suurenenud on ka lõhe kahe rühma vahel: 7%-lt 15%-le. Eesti kodakondsusega teistest rahvustest inimeste ja Venemaa kodakondsusega isikute vahel suuri erinevusi täheldada ei ole.

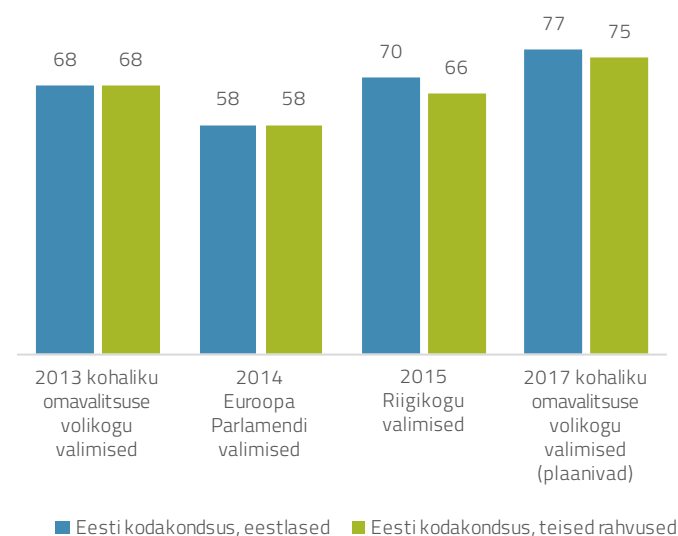
Joonis 1.11. Eesti sisepoliitikast huvitumine erineva kodakondsusega isikute rühmade alusel, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Tegelik valimistel osalemine on rahvuste võrdluses suhteliselt sarnane, kuid sõltub valimiste liigist (vt joonis 1.12). Riigikogu valimistel on eestlased mõnevõrra aktiivsemad (70%) kui teistest rahvustest inimesed (66%), mida näitavad ka eelmise monitooringu tulemused 2011. aasta Riigikogu valimiste kohta (vastavalt 68% ja 55%). Samuti näitab osalemine kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel sarnast aktiivsusemäära: 2013. aasta kohalike omavalitsuste valimistel osalesid nii eestlased kui Eesti kodanikest teisest rahvusest inimesed võrdse 68% osalusmääraga.

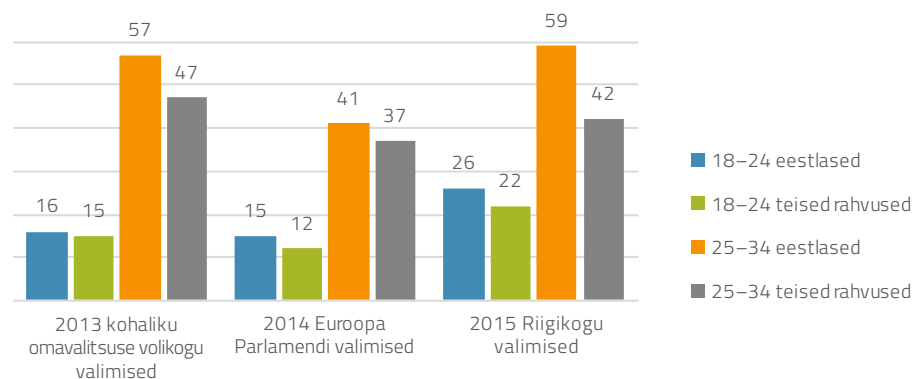
Sarnane on ka hinnanguline soov osaleda tulevastel, 2017. aasta kohalike omavalitsuste volikogude valimistel: neil soovib osaleda 77% Eesti kodakondsusega eestlastest ja 75% teistest rahvustest inimestest. Kuna kohalike omavalitsuste valimistel saavad aga osaleda ka pikaajaliselt Eestis elavad Eesti kodakondsuseta isikud (nt määratlemata kodakondsusega ja Venemaa kodanikud), siis vaatasime, milline on kohalike omavalitsuste valimiste osalusaktiivsus mittekodanike hulgas. Selgub, et 2013. aasta valimistel osales Eesti kodakondsuseta isikutest 40% ja 2017. aasta valimistel plaanib osaleda 50%.

Joonis 1.12. Osalemine valimistel, Eesti kodakondsusega vastajad, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

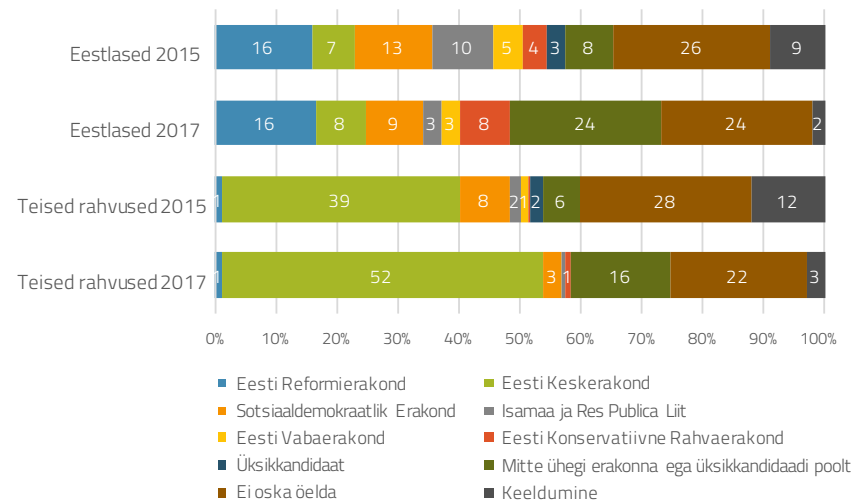

Valimisaktiivsuse juures tuleb eraldi vaadata noorte ja teiste nooremate vanuserühmade erinevusi. Tulemused näitavad, et kõige noorem vanuserühm (18–24) on passiivsem valimistel osaleja kui vanem vanuserühm (25–34), seda nii eestlaste kui ka teistest rahvustest inimeste puhul (vt joonis 1.13). Siiski pole noorte eestlaste ja teistest rahvustest noorte erinevus aktiivsuses märkimisväärselt suur, olles küll eestlastel minimaalsel ja vea piires väiksemal määral suurem. Oluline erinevus joonistub välja noorima ja sellest vanema vanuserühma (25–34) vahel, kus eestlased on tunduvalt aktiivsemad kui teistest rahvustest inimesed, seda kõikide vaadeldud valimiste lõikes.

Joonis 1.13. Noorte osalemine valimistel, rahvuse alusel, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Joonis 1.14. Eestlaste ja teiste rahvuste erakondlikud eelistused, 2015. ja 2017. aastal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015, 2017)

Küsitluses vaatlesime ka Eesti elanike erakondlikke eelistusi. Need võivad sageli sõltuda ajast, millal vastaja küsitlusele vastab. Näiteks võib vastaja hinnang olla reageering sise- või välispoliitilistele sündmustele, näiteks erakonnajuhli vahetustele, mujal maailmas toimuvale või muule. 2017. aasta küsitluse andmed näitavad, et võrreldes 2015. aastaga on nii eestlaste kui ka teistest rahvustest inimeste hulgas märkimisväärselt kasvanud (u kaks-kolm korda) nende osakaal, kes ei pea endale lähedaseks ühtegi erakonda (vt joonis 1.14). Selge eelistus puudub ligikaudu veerandil kogu elanikest (eestlased: 24%; teistest rahvustest inimesed: 22%), kusjuures rahvuseüleselt on see valdav hoiak just kõige noorema vanuserühma, 15–24aastaste hulgas (40% eestlasest noortest ja 53% teistest rahvustest noortest ei oska oma eelistust öelda).

Üldjoontes peegeldavad monitooringu tulemused teiste, regulaarselt tehtavate valimiseelsete küsitluste ja analüüside tulemusi (vt lisaks nt Solvak 2011): eestlaste erakondlikud eelistused on mitmekesised ja jaotuvad suhteliselt ühtlaselt kogu erakondliku spektri peale. Kõikide eestlastest vastajate hulgas on populaarseim Reformierakond (16%), järgnevad Sotsiaaldemokraatlik Erakond (9%) ning võrdselt Keskerakond (8%) ja Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (8%). Seevastu teistest rahvustest inimeste eelistus on selgelt ainult üks erakond – Keskerakond, 52% vastajatest –, millele järgneb Sotsiaaldemokraatlik Erakond (3%) ja neile järgnevad omakorda minimaalsel määral kõik ülejäänud. Suur kasv Keskerakonna eelistuses võrreldes 2015. aasta tulemustega võib tuleneda nii päevapoliitilistest sündmustest kui ka näiteks oma eelistuses varem ebakindlad olnute („Ei oska öelda“) arvu kahanemise arvelt. Kokkuvõttes näitavad tulemused, et teistest rahvustest elanike seas valitseb Keskerakonna kui nende huvide esindaja eelistus ning eestlaste erakondlikud eelistused on jaotunud seevastu palju mitmekesisemalt.

Eesti elanike üldine poliitiline aktiivsus on esitatud tabelis 1.2.¹ Sellest näeme, et eestlased on ligikaudu 15% aktiivsemad kui teistest rahvustest inimesed, sealjuures on kõige aktiivsemad Eesti kodakondsusega inimesed. Poliitilist aktiivsust mõjutab tugevalt keeleoskus (mida parem keeleoskus, seda suurem aktiivsus) ja haridustase (kõrgharidusega inimesed on aktiivsemad kui kesk- või alusharidusega inimesed). Piirkonniti näeme suurimat aktiivsust Tallinnas ja mujal Eestis, seevastu on Ida-Virumaa nende kolme piirkonna võrdluses kõige vähem aktiivne. Võrreldes varasemate monitooringute tulemustega on 2017. aasta tulemused suuresti sarnased 2011. aasta tulemustega, ent täheldada võib mõningast vähenemist teistest rahvustest isikute poliitilises aktiivsuses.

Eelmise monitooringu (2015. a) tulemused näitavad aga suuremat aktiivsust kui 2017. ja 2011. aasta tulemused: keskmine aktiivsus kogu rahvastiku kohta on ligikaudu 10% suurem. Seda muutust võib selgitada kindlasti osaliselt 2015. aasta Riigikogu valimistega märtsis, millele vahetult eelnes monitooringu andmekogumine ning mil inimeste üldine poliitiline aktiivsus (nt internetis poliitilises arutelus osalemine) võis olla tavapärasest kõrgem.

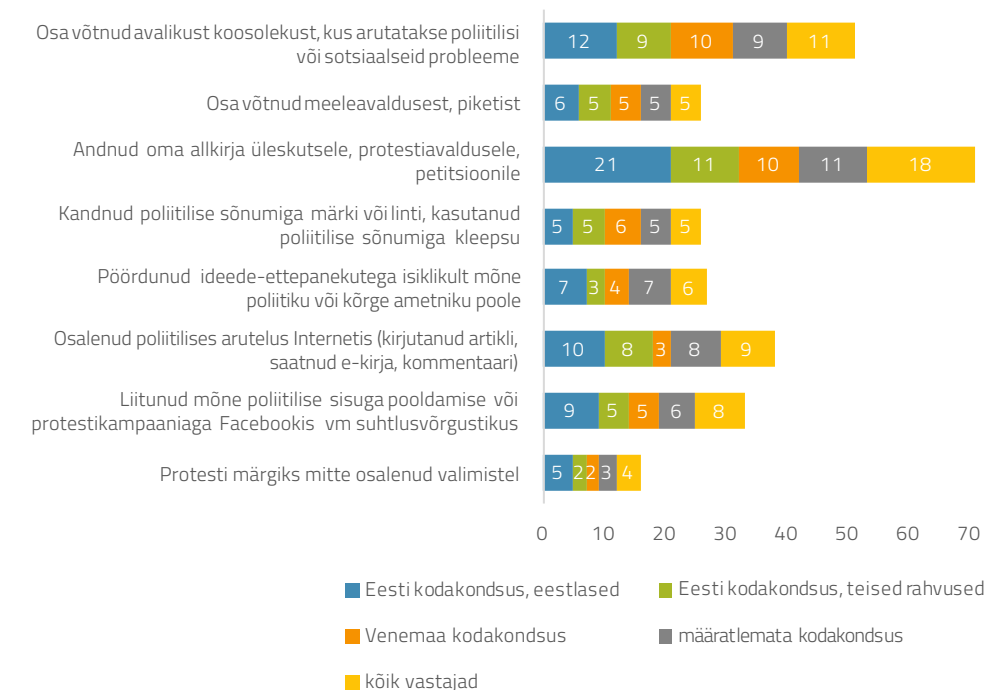
1 Kaheksa poliitilist tegevust olid osavõtt avalikust koosolekust, osavõtt meeleavaldusest, allkirja andmine üleskutsele, poliitilise sõnumiga märki kandmine, isiklikult mõne poliitiku või kõrge ametniku poole ideedega pöördumine, internetis poliitilises arutelus osalemine, suhtlusvõrgustikus poliitilise sisuga kampaaniaga liitumine, protesti märgiks valimata jätmine.

Tabel 1.2. Eesti elanike poliitiline aktiivsus sotsiaalse struktuuri alusel, %²

		Ei ole osalenud	Väike	Mõõdukas	Suur
Kogu rahvastik		70	11	12	7
Sugu	Mees	70	10	13	7
	Naine	70	12	11	7
Vanus	15–24	74	8	13	6
	25–34	64	11	13	12
	35–49	65	11	14	10
	50–64	71	12	11	6
	65–74	74	10	12	4
Piirkond	Tallinn	66	14	13	7
	Ida-Virumaa	79	7	7	7
	Muu Eesti	71	9	13	8
Kodakondsus	Eesti kodanikud, eestlased	66	11	14	9
	Eesti kodanikud, teised rahvused	75	11	10	4
	Venemaa kodanikud	82	10	5	4
	Määratlemata kodakondsusega	81	9	5	5
Rahvus	Eestlased	66	11	14	9
	Teised rahvused	79	10	8	4
Haridus	Alla keskhariduse	81	7	9	3
	Kutseharidus	80	6	5	8
	Keskeriharidus	74	12	9	5
	Üldkeskharidus	78	6	10	6
	Kõrgharidus	53	15	20	12
Keeleoskus	Valdan vabalt	66	11	14	9
	Saan aru, räägin ja kirjutan	74	12	9	5
	Saan aru ja veidi räägin	81	8	8	4
	Saan veidi aru, aga ei räägi	83	8	7	1
	Üldse ei oska	90	5	3	3

Poliitilise osaluse võib laias laastus jagada kaheks (vt ka Almond ja Verba 1989). Esimene on konventsionaalne ehk institutsionaliseeritud (klassikaline) poliitiline osalus, mille iseloomulikuimad näited on valimistel hääletamine, partei liikmeks olek või huvi poliitika vastu. Teine poliitilise osaluse liik on mittekonventsionaalne ehk nn mitteinstitutsionaliseeritud (institutsiooniväline) osalus, mida sageli nimetatakse ka protestikäitumiseks. Selle näited võivad olla protestidel või demonstratsioonidel osalemine, kaupade või teenuste boikoteerimine, allkirjade kogumine, sotsialvõrgustikes poliitilisel teemal mobiliseerumine jmt. Peale eespool käsitletud konventsionaalse osaluse vormide küsisime elanikelt ka nende osaluse kohta mittekonventsionaalsetes tegevustes.

Joonis 1.19. Poliitilise aktiivsuse viisid, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)*

* Vastajate osakaal, kes on tegevuses osalenud harva/mõnikord, ja nende osakaal, kes on osalenud korduvalt.

2 Poliitilise aktiivsuse mõõtmiseks koostati sarnaselt 2011. a monitooringuga indekstunnus, mis summeerib osaluse kõigis kaheksas tegevuses. Igale vastusele „Olen seda harva/mõnikord teinud“ anti 1 punkt ja igale vastusele „Olen seda korduvalt teinud“ 2 punkti. Nii võib punktisumma inimese kohta varieeruda vahemikus 0–16, millest 0 tähistab mitteosalemist, 1 vähest aktiivsust, 2–3 mõõdukat ja 4–16 suurt aktiivsust.

Tulemused näitavad, et eestlaste hulgas on kõige populaarsemad institutsioonivälised tegevused allkirja andmine üleskutsele või petitsioonile (21%), mõnest avalikust koosolekust osavõtmine (12%) ja internetis poliitilises arutelus osalemine (10%). Teistest

rahvustest inimeste puhul on tegevuste järjestus populaarsuse alusel sama, kuid näitajad on väiksemad kui eestlastel: allkirja andmine üleskutsele (11%), osavõtmine avalikust koosolekust (9%) ja osalemine internetis poliitilises arutelus (8%). Eestlased on peaaegu kõikides tegevusvaldkondades aktiivsemad kui teistest rahvustest inimesed. Suurim erinevus on eestlastest noorte ja teistest rahvustest noorte vahel selles, kas ollakse liitunud mõne poliitilise sisuga pooldamis- või protestikampaaniaga Facebookis või muus suhtlusvõrgustikus. Kõige nooremas vanuserühmas (15–24 a) on see vahe ligikaudu kolmekordne: eestlaste aktiivsus on suurem ja teistest rahvustest noortel väiksem.

Võrreldes 2015. aasta monitooringu tulemustega on institutsioonivälise poliitilise aktiivsuse tulemused sarnased: populaarseimate tegevuste järjestus on eestlaste ja teisest rahvusest inimeste hulgas suuresti sama, ka erinevused vanuserühmade alusel näitavad üldjoontes samu tulemusi. Samal ajal on laiemalt täheldatav üldine aktiivsuse kahanemine nii eestlaste kui ka teistest rahvustest elanike ja kõikide osalusvormide puhul. Nii on näiteks võrreldes 2015. aastaga mõlema rühma puhul enim vähenenud allkirja andmine üleskutsetele või petitsioonidele (keskmiselt 7–8% vähem), aga ka avalikest koosolekustest osavõtmine (5–6% vähem).

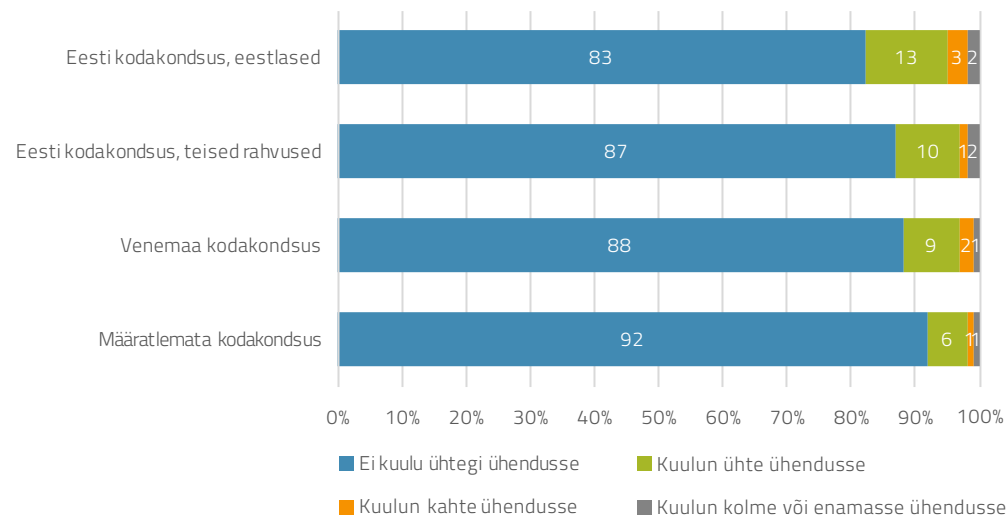
Märkimisväärsimate eranditena on teistest rahvustest 15–24aastaste noorte hulgas kasvanud 6 protsendipunkti võrra osalus poliitilise sõnumiga märgi, lindi või klepsu kandmises või kasutamises (2015. aastal 4%, 2017. aastal 10%) ning 25–34aastaste hulgas on sama palju kasvanud liitumine mõne poliitilise sisuga pooldamis- või protestikampaaniaga Facebookis või muus suhtlusvõrgustikus (2015. aastal 5%, 2017. aastal 11%). Monitooringu küsitlusuuringu andmed nende muutuste võimalikke tagapõhju avada ei võimalda.

1.4. Ühiskondlik aktiivsus ja osalemine vabaühendustes

Inimeste osalemine ühiskondlikus elus või kodanikuühiskonnas ja selle tegevustes on märk riigi demokraatlikust ja avatud toimimisest. Ka lõimumisstrateegias „Lõimuv Eesti 2020“ on seatud üheks eesmärgiks kõikide Eesti elanike kasvav osalus kodanikuühenduste kaudu algatatud ühis- ja kultuuritegevustes, mis ühendavad eri rahvusest inimesi. Seega on ühiskonna sidususe ja lõimituse jaoks vajalik, et Eesti elanikud osaleksid vabaühendustes või kodanikuühiskonna tegevustes, ning eelkõige on tähtis, et eri rahvusest elanikud osaleksid ühiselt samades tegevustes.

Küsitlustulemused näitavad, et kuulumine mõnda ühendusse või seltsi on ühtlaselt vähenenud kõikide ühiskonnarühmade hulgas: eestlastest ei kuulu 83% ja teistest rahvustest Eesti kodakondsusega küsitletutest 87% ühessegi seltsi ega ühendusse (vt joonis 1.20). Kõige napim on määratlemata kodakondsusega isikute kuuluvus (92% ei kuulu ühessegi ühendusse). Kokkuvõttes on eestlaste liikmeksolek võrreldes kõikide teiste rahvustega 6% sagedasem. Nende hulgas aga, kes mõnda ühendusse kuuluvad, on valdav osa ühe ühenduse või seltsi liige (72% eestlastest ja 77% teistest rahvustest inimestest).

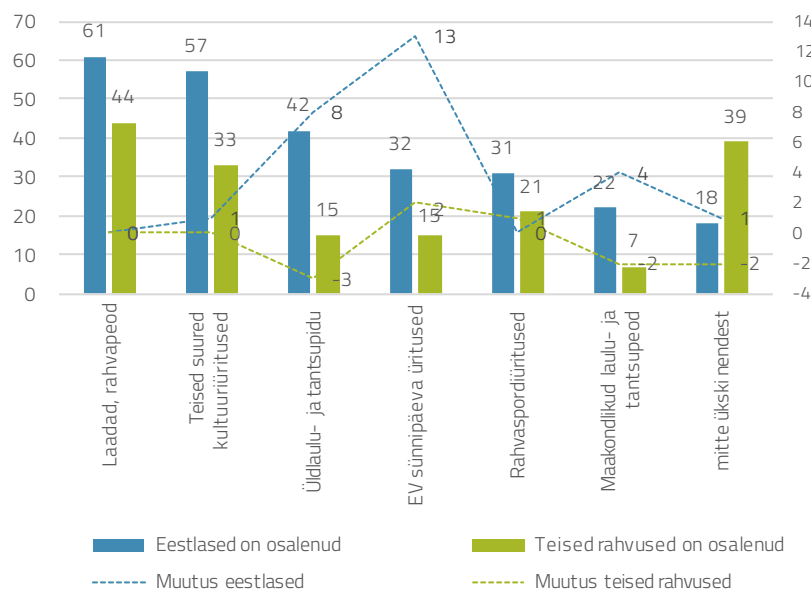
Joonis 1.20. „Kas Te olete mõne ühenduse, seltsi liige (nt korteriühistu, kultuuriselts, noorteklubi, heategevusselts, ametiühing või poliitiline erakond)?“, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Kaasatust ühiskonda saab hinnata ka osaluse kaudu avalikel üritustel. Küsitlustulemused näitavad, et eestlastega võrreldes osalevad teistest rahvustest inimesed avalikel üritustel harvem kõikides küsitluses pakutud ürituste puhul. Suurim erinevus rahvusrühmade vahel joonistub välja seoses üritustega, millel on teatud etnilis-kultuuriline tähendus: laulu- ja tantsupeod ning Eesti Vabariigi sünnipäeva üritused. Neil üritustel osaleb eestlasi mitu korda rohkem kui teistest rahvustest inimesi: üldlaulu- ja tantsupeol on osalenud 42% eestlastest ja 15% teistest rahvustest inimestest, vabariigi sünnipäeva üritustega on seotud olnud 32% eestlastest ja 15% teistest rahvustest elanikest (vt joonis 1.21). Oluline on märkida, et lisaks vahetule osalemisele on ürituste jälgimises meediavahendite kaudu erinevused siiski mõnevõrra väiksemad, näiteks on nimetatud üritusi jälginud ligikaudu pooled teistest rahvustest inimesed (eestlased ligikaudu 80%).

Siinsed tulemused kattuvad 2015. aasta monitooringu tulemustega ja suuresti on muutused üldises osalusaktiivsuses toimunud paari protsendipunkti ulatuses. Suurim muutus on eestlaste hulgas aga seoses vabariigi sünnipäeva üritustega: võrreldes 2015. aasta tulemustega on 13 protsendipunkti võrra kasvanud nende arv, kes on vabariigi sünnipäeva üritustes osalenud (2015. aastal 19%, 2017. aastal 32%), samal ajal kui teistest rahvustest inimeste hulgas on antud osalus kasvanud ainult 2 protsendipunkti (2015. aastal 13%, 2017. aastal 15%). See võib viidata asjaolule, et läheneva Eesti Vabariigi 100. aastapäeva üritused mobiliseerivad märkimisväärselt suuremal määral just (etnilisi) eestlasi. Samuti on võrreldes 2015. aastaga kasvanud nende eestlaste arv, kes on osalenud üldlaulupeoga seotud tegevustes (kasv 8 protsendipunkti, mis võib olla seletatav 2017. aasta noorte laulu- ja tantsupeo „Mina jään“ ettevalmistustega), teistest rahvustest inimeste puhul on sama näitaja seevastu 3 protsendipunkti kahanenud.

Joonis 1.21. Avalikel kultuuri ja spordi suurüritustel osalemine või nende jälgimine rahvuse alusel, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Kokkuvõttes näitavad vabaühendustes ja avalikel üritustel osalemine sarnaseid tulemusi nagu konventsionaalse poliitilise osaluse (valimiskäitumine) puhul: eestlaste aktiivsus mõlemas osalusvormis on suurem kui teistest rahvustest inimestel, samuti osalevad eestlased aktiivsemalt erinevatel avalikel üritustel. Märkimisväärselt suur erinevus on täheldatav üldlaulupidude ja Eesti Vabariigi sünnipäevaga seotud üritustel osalemise puhul.

1.5. Hoiakud Eesti riigi ja ühiskonna suhtes ning usaldus nende vastu

Poliitilise ja ühiskondliku aktiivsuse määr sõltub mitmest tegurist. Üks aktiivsust ja osalust mõjutav tegur on inimeste usaldus riigi ja selle institutsioonide vastu. Varasemad uuringud on näidanud, et usaldus poliitiliste institutsioonide vastu suurendab poliitilist osalust (vt nt Norris 2004 või Dalton 2004). Kõige rohkem usaldab keskmiselt kogu Eesti rahvastik (skaalal 1 = ei usalda üldse, 4 = usaldab täiesti) Kaitseväge (3,2), politseid (3,1) ja presidenti (2,9) ning kõige vähim Riigikogu (2,6) ja Vabariigi Valitsust (2,6).

9st vaatluse all olevast institutsioonist 6 puhul on eestlaste ja teistest rahvustest elanike usaldus suuresti sarnane, erinevused jäävad uuringu vea piiresse (vt joonis 1.22). Peamine erinevus kahe rahvusrühma vahel ilmneb aga usalduses kolme võimuinstitutsiooni (Kaitseväge, president ja politsei) vastu, neid usaldavad teistest rahvustest inimesed vastavalt 17%, 14% ja 6% vähem.

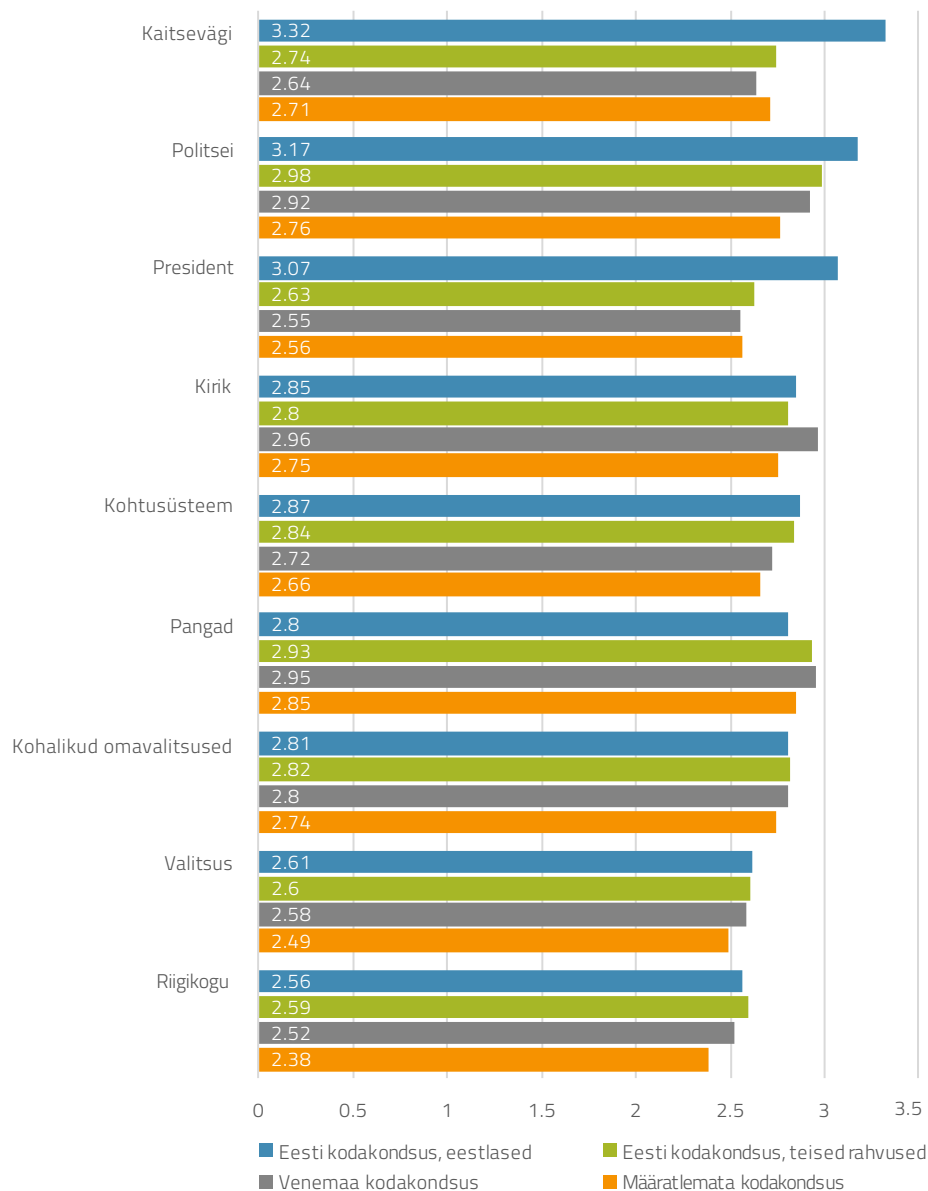
Nelja rühma võrdluses on eri institutsioonide suhtes kõige usaldavamad eestlastest Eesti kodanikud, seejärel Eesti kodanikest teistest rahvustest inimesed ja Venemaa kodanikud, kõige madalam on usalduse tase määratlemata kodakondsusega isikute hulgas. Sarnane järjestus tuleb välja ka varasematest integratsiooni monitooringutest.

Võrreldes 2015. ja 2017. aasta tulemusi ilmneb oluline kasv usalduses presidendi institutsiooni vastu: kogu elanikkonnas on see keskmiselt suurenenud 0,29 skaalapunkti võrra, mis on märkimisväärne (vt joonis 1.23). Kasv on eriti märkimisväärne teistest rahvusest inimeste seas, kodakondsusest sõltumata. Osaliselt võib seda muutust ilmselt seletada hiljutiste, 2016. aasta lõpus toimunud presidendivalimistega.

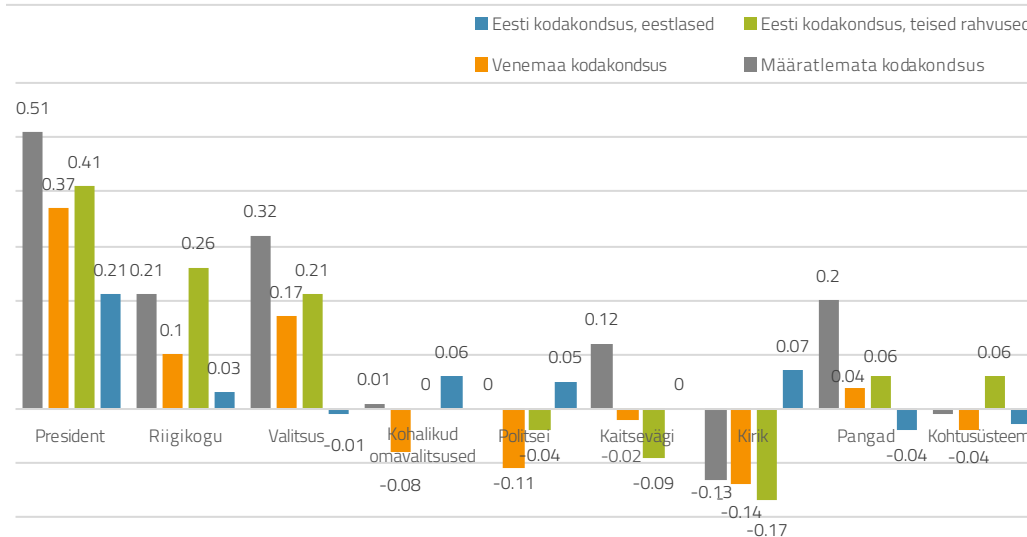
Teine kaalukas muutus, eelkõige teistest rahvustest elanike hulgas, on seotud usaldusega valitsuse ja Riigikogu vastu: ka see on tunduvalt kasvanud (mõlemad u 0,21 skaalapunkti), eelkõige Eesti kodanikest teistest rahvustest elanike ja määratlemata kodakondsusega isikute hulgas. Seda muutust võib ilmselt seletada valitsuse vahetusega ja Keskerakonna saamisega nn peaministriparteiks. Märgatavalt on aga teistest rahvustest inimeste hulgas vähenenud usaldus aga kiriku vastu ja Eesti kodanikest teistest rahvustest isikute hulgas usaldus Kaitseväge vastu.

Kokkuvõttes on 2017. aasta kogu rahvastiku keskmised tulemused sarnased 2015. aasta tulemustega: kõikide institutsioonide puhul on keskmiselt täheldatav küll positiivne muutus, kuid see on minimaalne (0,05 skaalapunkti) ja jääb vea piiresse.

Joonis 1.22. Usaldus institutsioonide vastu kodakondsuse alusel (keskmised neljapalliskaalal, 1 = ei usalda üldse, 4 = usaldab täiesti) (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Joonis 1.23. Muutus usalduses institutsioonide vastu, 2015 vs. 2017. Negatiivne summa tähendab kahanemist, positiivne kasvu. Maksimaalne skaala +/-3 (Eesti integratsiooni monitooring 2015, 2017)

Usaldus riigi institutsioonide vastu tuleneb omakorda inimese tajust selle kohta, mil-lisena ta näeb enda olukorda ja positsiooni suhtes riigiga – kas ja kuidas ta tajub ning tunnetab ennast võrdse partnerina rääkimaks kaasa avalikus elus. Uuringus vaatlesime inimeste enesetõhususe taju, st palusime vastajatel anda hinnangu enda suutlikkusele mõjutada asjade käiku riigis. Neid küsimusi on pikemalt käsitletud käesoleva moni-tooringu peatükis 2 („Riigiidentiteet“) ja 7 („Võrdse kohtlemise ja võrdsete võimaluste tunnetamine“).

Veel uurisime võimalikke viise ja meetmeid, millega saaks soodustada Eesti vene-keelsete elanike aktiivsemat osalemist Eesti avalikus elus. Selleks palusime vastata 7 väitele, andes igähele neist hinnangu skaalal 1 (üldse mitte nõus) kuni 4 (kindlasti nõus). Tulemustest selgub, et Eesti venekeelsete elanike osalemise soodustamiseks peavad eestlased olulisimaks eesti keele paremat ja julgemat kasutamist venekeelsete arvamuslimidrite seas (millega nõustuvad sarnasel ja veidi suuremal määral ka teistest rahvustest inimesed). Teisele kohale paigutavad eestlased venekeelsete elanike aktiiv-sema osalemise kodanikuühendustes (mida teistest rahvustest inimesed peavad veelgi olulisemaks kui eestlased) ning kolmandale kohale mitmekesisuse ja mitmekultuuri-lisuse sagedasema avaliku tunnustamise (millega nõustuvad ka teistest rahvustest inimesed, kes peavad seda enda hinnangul aga palju olulisemaks kui eestlased).

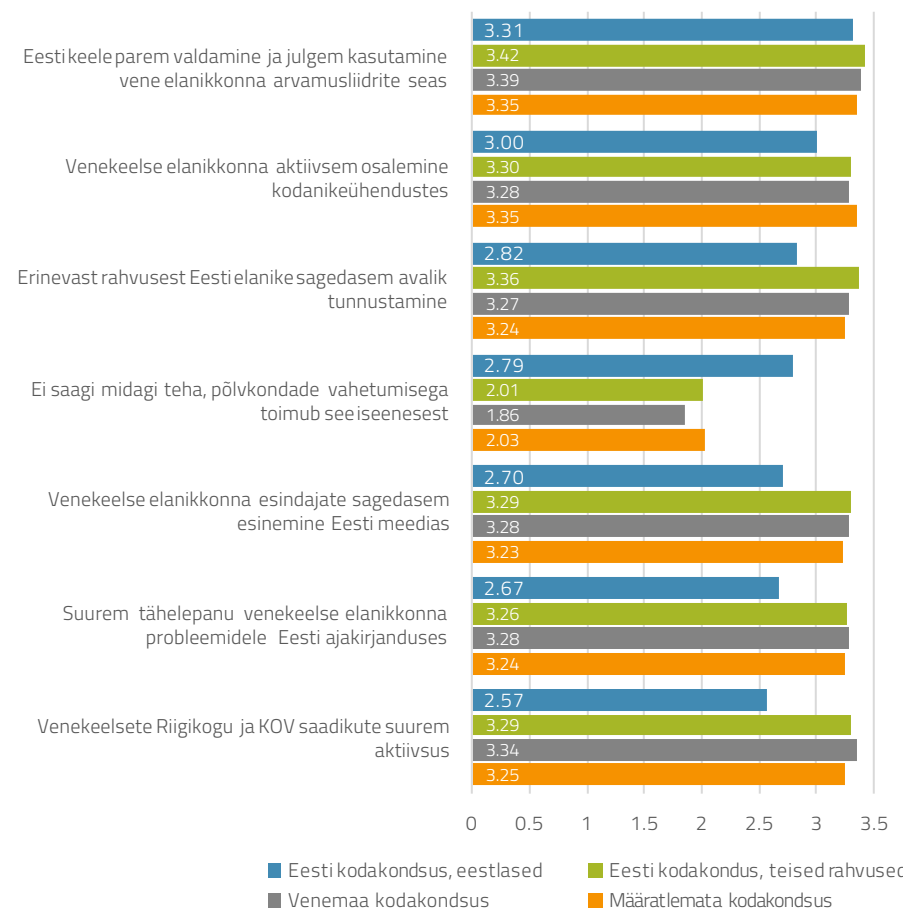
Suurim erinevus eestlaste ja teistest rahvustest inimeste hinnangutes Eesti venekeelse elanikkonna aktiivsuse soodustamiseks tuleb sisse väite „Ei saagi midagi teha, põlvkondade vahetumisega toimub see iseenesest” puhul. Kui eestlaste seas on see populaarsuselt keskmisel kohal (pigem nõustutakse kui ei nõustuta), siis teistest rahvustest inimesed (nii Eesti kodanikud, Venemaa kodanikud kui ka määratlemata kodakondsusega isikud) jäävad selle vastusevariandi juures pigem neutraalseks – nad ei ole nõus ega ei lükka ka ümber, kuid on samal ajal eestlastega võrreldes selle väitega märkimisväärselt vähem nõus. Seega on teistest rahvustest inimeste hoiakud venekeelsete elanike osalemise soodustamiseks Eesti avalikus elus märgatavalt proaktiivsemad erinevate lahenduste ja nende ellurakendamise puhul, samas kui eestlased kipuvad olema erinevate viiside ja meetmete tõhususe suhtes tervikuna pigem tagasihoidlikumad või skeptilisemad.

Oluline on märkida, et kui eestlaste puhul on täheldatav valikuvariantide teatud hierarhia (mõni neist on olulisem kui teine, varieerudes vahemikus 2,6–3,3), siis teistest rahvustest vastajate puhul on keskmised tulemused kõikide väidete puhul ühtlaselt suured ja suuresti samad (varieerudes vahemikus 3,2–3,4). Ainuke erand on eelnimetatud mittemidagitegemise väide.

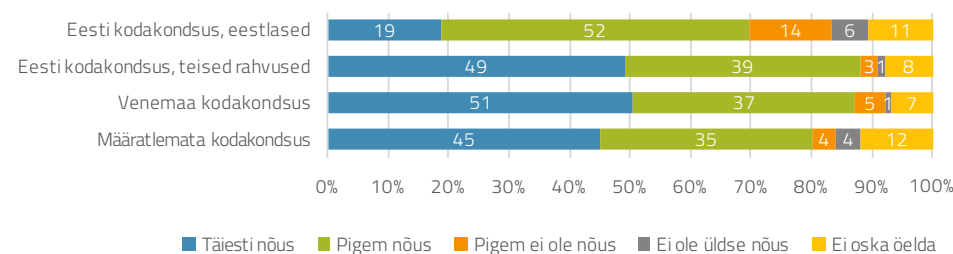
Lõimumine on kahesuunaline protsess – ühiskonna sidususe loomiseks ja hoidmiseks on vajalik ka eestlaste endi valmisolek aktsepteerida teisi rahvusi. See aktsepteerimine võib olla mitmetasandiline, millest alljärgnevalt vaatleme kahte tasandit.

Esimene on suhtumine teistest rahvustest inimeste kaasamisse, mida küsisime monitooringu küsitluses sellele väitele nõustumise või mittedõustumise kaudu. Soovisime teada, kas mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega senisest rohkem arvestada, sest nad on tähtis osa Eesti ühiskonnast. Tulemused näitavad, et kui sõltumata kodakondsusstaatusast peavad teistest rahvustest elanikud valdavas osas teistest rahvustest elanike arvamusega arvestamist vajalikuks („Täiesti nõus” ja „Pigem nõus”), siis eestlased on selle seisukohaga nõus märksa vähem (vt joonis 1.25). Märkimisväärne erinevus on veel nende vahel, kes on kaasamisvajaduses täiesti veendunud: eestlastest 19% ja teistest rahvustest inimestest keskmiselt 48% on väitega täiesti nõus.

Joonis 1.24. „Mida oleks Teie arvates vaja teha, et soodustada venekeelse elanikkonna aktiivsemat osalemist Eesti avalikus elus?”, kodakondsuse ja rahvuse alusel (1 = üldse mitte nõus, 4 = kindlasti nõus), % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

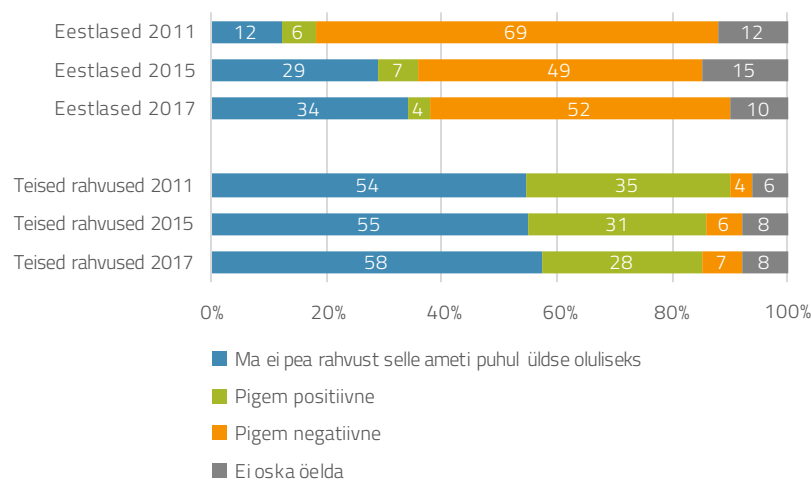
Joonis 1.25. Suhtumine teistest rahvustest inimeste kaasamise vajadusse vastaja kodakondsuse alusel, %

Alates 2008. aastast on monitooringutes küsitud suhtumist hüpoteetilisse olukorda, kui Eesti järgmiseks peaministriks saaks (eesti)venelane. Vastused on eestlaste hulgas näidanud aasta-aastalt muutust pigem suurema avatuse poole (vt joonis 1.26). Kuigi endiselt peavad ligikaudu pooled eestlastest sellist olukorda negatiivseks (2015. aastal 49% ja 2017. aastal 52%), on kasvanud nende eestlaste hulk, kes ei pea rahvust selle ameti puhul üldse oluliseks (2015. aastal 29% ja 2017. aastal 34%). Seega sobib kõnealune hüpoteetiline variant kokku 38% eestlastele (36% 2015. aastal ja 18% 2011. aastal).

Teistest rahvustest inimesed on sellisele võimalusele ootuspäraselt palju rohkem avatud: rahvuslikku kuuluvust ei pea peaministri ametikoha puhul oluliseks 58% ja hästi suhtub sellesse 28% küsitletutest, seega on toetaval seisukohal kokku 86% teistest rahvustest inimestest. Võrreldes 2015. aastaga ei ole teistest rahvustest inimeste hinnangutes märkimisväärsed muutused toimunud (2015. aastal oli toetaval seisukohal kokku samuti 86%).

Joonis 1.26. „Milline oleks Teie suhtumine, kui Eesti järgmiseks peaministriks saaks (eesti)venelane?“, rahvuse alusel, % (Eesti integratsiooni monitooring 2011, 2015, 2017)

1.6. Kokkuvõte

Eesti lõimumpoliitikas tuleb ka edaspidi pöörata tähelepanu neile, kes on Eesti püsielanikud, kuid kellel puudub Eesti kodakondsus (u 15% Eesti elanikest). Nende hulk küll väheneb aasta-aastalt, kuid on näidanud viimastel aastatel pigem stabiliseerumise märki (eelkõige Venemaa kodakondsusega isikute hulgas). Peamine takistus kodakondsuse omandamisel on aastate jooksul olnud ebapiisav eesti keele oskus ja hirm kodakondsuseksami ees. Samas näitavad seekordse monitooringu tulemused, et trend on muutumas ja need kaks ei ole enam peapõhjused: sageneb hoopis põhjus, et Eesti kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist. Võrreldes eelmise monitooringuga on suurenenud ka nende hulk, kes leiavad, et kuna valimistest ja poliitilisest elust ei olda huvitatud, ei ole vaja teha ka pingutusi kodakondsuse omandamiseks.

Nende jaoks, kes Eesti kodakondsust soovivad, on see kõikide teiste kodakondsuste seas eelistatim. Põhjused, miks Eesti kodakondsust soovitakse, on nii pragmaatilised (töö leidmine, viisavabadus) kui ka emotsionaalsed (ühtekuuluvustunne, poliitilised õigused).

Selles monitooringus uurisime esimest korda suhtumist mitme kodakondsuse omandamise samal ajal. Olenemata sellest, mis kodakondsus oli vastajal endal, ei toetanud ligikaudu 40% vastanutest mitmikkodakondsuse omandamise õigust. Kõige suurem toetus mitmikkodakondsusele oli Venemaa kodanike hulgas: 40% neist leidis, et Eestis peaks kodanikel olema seaduslikult lubatud samal ajal mitme kodakondsuse omandamine. Teistest suurem toetus (31%) mitmikkodakondsusele oli veel Eesti kodanikest teiste rahvuste esindajate hulgas. Eestlaste hulgas olid mitmikkodakondsuse õiguse suhtes kõige toetavamad vastajad vanuses 15–24 (26%) ja kõige konservatiivsemalt suhtusid sellesse 50–64aastased eestlased, viimaste hulgas on veidi üle poole vastanutest igasuguses vormis mitmikkodakondsuse vastu. Tervikuna toetab eestlastest mitmikkodakondsuse andmist ilma igasuguste piiranguteta 16% vastanutest.

Huvi poliitilises elus osalemise vastu on võrreldes eelmise monitooringuga eestlastel mõnevõrra kasvanud, teistest rahvustest inimestel aga mõnevõrra vähenenud. See on suurendanud lõhet huvis kahe rühma vahel 15%-le (2015. aastal 7%). Tegelik valimistel osalemine on rahvusesti siiski suhteliselt sarnane, kuid sõltub valimiste liigist: Riigikogu valimistel on eestlased mõnevõrra aktiivsemad kui teistest rahvustest Eesti kodanikud, ent kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel osalemine on mõlema rühma puhul ligikaudu ühesugune. Erakondlikult valitseb teistest rahvustest elanike seas endiselt Keskerakonna kui nende huvide esindaja eelistus; eestlaste erakonnaelistused on jaotunud seevastu poliitilise spektri peale palju mitmekesisemalt.

Institutsioonideväline poliitiline osalus näitab eestlaste suuremat aktiivsust peaaegu kõikides tegevusvaldkondades, võrreldes teistest rahvustest inimestega. Laiemalt on täheldatav aga üldine aktiivsuse kahanemine nii eestlaste kui ka teistest rahvustest inimeste hulgas ja kõikide osalusvormide puhul. Nii on näiteks võrreldes 2015. aastaga enim vähenenud allkirja andmine üleskutsetele või petitsioonidele (keskmiselt 7–8% vähem mõlema rühma puhul), aga ka avalikest koosolekustest osavõtmine (5–6% vähem).

Monitooringu tulemused näitavad, et kuulumine mõnda ühendusse või seltsi on kõikide ühiskonnarühmade hulgas ühtlaselt vähene: eestlastest ei kuulu 83% ja teistest rahvustest Eesti kodakondsusega elanikest 87% ühessegi seltsi või ühendusse; kõige napim on määratlemata kodakondsusega isikute kuuluvus (92% ei kuulu ühessegi ühendusse). Laias laastus on eestlaste liikmeksolek võrreldes kõikide teiste rahvustega 6% levinum.

Institutsioonide vastu on kõige usaldavamad eestlastest Eesti kodanikud, seejärel Eesti kodanikest teistest rahvustest elanikud ja Venemaa kodanikud, ning kõige madalam on usalduse tase määratlemata kodakondsusega isikute hulgas. Sarnane järjestus tuleb välja ka varasematest integratsiooni monitooringutest.

Kui 9st monitooringus vaatluse all olevast institutsioonist 6 puhul on eestlaste ja teistest rahvustest elanike usaldus suuresti sarnane (erinevused jäävad uuringu vea piiresse), siis peamine erinevus eestlaste ja teiste rahvusrühmade vahel ilmneb usalduses kolme võimuinstitutsiooni – Kaitseväge, president ja politsei – vastu. Neid kolme usaldavad teistest rahvustest inimesed vastavalt 17%, 14% ja 6% vähem.

Võrreldes 2015. aastaga tulemustega on seevastu nii eestlaste kui ka teistest rahvustest inimeste hulgas märkimisväärselt kasvanud usaldus presidendi institutsiooni vastu. Teine suur muutus on seotud usaldusega valitsuse ja Riigikogu vastu: ka see on tunduvalt suurenenud, eelkõige teistest rahvustest Eesti kodanike ja määratlemata kodakondsusega elanike hulgas.

Märgatav erinevus eestlaste ja teistest rahvustest inimeste vahel joonistub välja veel küsimuse puhul, kas ja mida on vaja teha, et soodustada venekeelsete elanike aktiivsemat osalust Eesti avalikus elus. Teistest rahvustest elanike hoiakud on erinevate lahenduste ja nende ellurakendamise suhtes palju proaktiivsemad, samal ajal kui eestlased kipuvad olema tervikuna pigem tagasihoidlikumad või skeptilisemad erinevate viiside ja meetmete tõhususe suhtes.

Kasutatud kirjandus

Almond, Gabriel Abraham; Sidney Verba (1989). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Sage Publications.

Dalton, Russell J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford University Press.

Norris, Pippa (2005). *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge University Press.

Solvak, Mihkel (2011). „Rahvuslik tööjaotus valimiskäitumises“. *Sirp*, 16.09.

2

EESTI RIIGIIDENTITEET: rahvusriikluse ja kodanikuriikluse ühisosa

Raivo Vetik
Tallinna Ülikool

Antud peatükis kirjeldatud analüüsi eesmärgiks on uurida nii teisest rahvusest inimeste kui ka eestlaste riigiidentiteedi tugevuse alusel moodustatud segmendigruppe, ühelt poolt seoses põhiliste demograafiliste tunnustega ning teiselt poolt seoses mitmesuguste hoiakutega, mis väljendavad nende inim- ja sotsiaalset kapitali. See annab võimaluse välja tuua põhilised riigiidentiteedi tugevust mõjutavad faktorid, mis on oluline informatsioon lõimumispoliitika rõhuasetuste kujundamisel.

2.1. Eesti riigiidentiteedi mõiste määratlemine ja operatsionaliseerimine

Eesti riigiidentiteedi teemale pühendatud peatükis lähtume eelmise Eesti integratsiooni monitooringu raames väljatöötatud teoreetilisest ja metodoloogilisest ideedest, võttes need aluseks ka käesoleva monitooringu andmete analüüsil. Toome siinkohal ära ainult oma käsitluse põhipunktid, detailsema esitluse võib leida selle peatüki autori artiklist „Riigiidentiteedi kaks sammast” (Riigikogu Toimetised, 32/2015).

Riigiidentiteedi mõistet määratledes lähtume neoweberlikust sotsiaalteooriast, mis toob esile identiteetide paljususe ja vastastikuse konstitueerituse põhimõtte sotsiaalse välja asümmeetria kontekstis. Meie keskne idee on identiteedi käsitamine mitte lihtsalt mingisse rühma kuulumise psühholoogilise tundena indiviidi poolt, vaid pigem rühmadevahelise sotsiaalse positsioneerimise vahendina. Seega, kui positivistliku peavoolu raames käsitatakse identiteeti indiviidi psühholoogilise samastumisena mingi rühma või nähtusega, siis neoweberlik suund näeb identiteedis rühmadevahelise sotsiaalse orientatsiooni ja tegevuse vormi. Sellest tulenevalt näeb relatsiooniline identiteedikäsitlus võrreldes positivismiga erinevalt ka oma uurimisobjekti: need ei ole mitte isoleeritud individid ja nende psühholoogilised tunnused, vaid indiviidide ja rühmade vahelised sotsiaalsed suhted. Taoliste sotsiaalsete suhete üks element on indiviidi psühholoogiline motivatsioon, kuid me eeldame, et selle sisu ei tulene mitte niivõrd tema mentaalsust iseloomustavatest tunnustest, kuivõrd tema rühma asukohast sotsiaalse välja asümmeetrias.

Täpsustame oma identiteedikäsitlust Eesti riigiidentiteedi kui ühe identiteedi vormi määratlemisel ja operatsionaliseerimisel järgmise argumentatsiooniga.

1. Esiteks, Eesti riigiidentiteedi olemus on Eesti rahva kui terviku ehk riigirahva hulka kuulumist väljendav sotsiaalne orientatsioon ja tegevus.
2. Teiseks, Eesti riik on nii rahvusriik kui ka kodanikeriik. Neid kahte riikluse aspekti ja nende aluseks olevaid põhimõtteid tuleb arvestada ka Eesti riigiidentiteedi mõiste määratlemisel, st riigiidentiteet kujutab endast nende kombinatsiooni.
3. Kolmandaks, Eesti riigiidentiteeti määratledes tuleb arvestada, et Eesti kui rahvusriigi kontekstis on enamusrahvuse ja vähemusrahvuste kui rühmade positsioon sotsiaalsel väljal erinev. Eestlased kui rühm on rahvusriikluse eestlikust alusest (nn eesti komberuum) tulenevalt teatud mõttes domineerivas ja eestivenelased kui rühm domineeritavas positsioonis.

4. Neljandaks, Eesti riigiidentiteeti määratledes tuleb peale rahvusriikluse arvestada ka kodanikuriiklust, mille aluspõhimõte on kodanike võrdsed võimalused sõltumata nende rahvuskuluvusest. See aga ei eelda mitte eri rahvustesse kuuluvate inimeste sotsiaalse ebavõrdsuse normaliseerimist, vaid selle käsitlemist lahendamist vajava sotsiaalse probleemina.
5. Viiendaks, kuna rahvusriikluse ja kodanikuriikluse põhimõtete ühendamine seab enamusele ja vähemusele erinevat tüüpi väljakutseid, mis tuleneb nende erinevast positsioonist Eesti kui rahvusriigi asümmeetrilisel väljal, siis tuleb määratleda ka riigiidentiteedi konkreetne sisu nende rühmade puhul erinevalt. Siit tuleneb, et riigiidentiteedi mõiste operatsionaliseerimine empiiriliste uuringute tarvis eeldab mõnevõrra erinevate mõõtmisinstrumentide loomist enamuse ja vähemuse jaoks.

Toome lihtsa näite, mis illustreerib enamus- ja vähemusrühma sotsiaalse positsiooni asümmeetriat Eesti rahvussuhete väljal ning selle arvestamise vajadust nende kahe rühma riigiidentiteedi määratlemisel ja operatsionaliseerimisel. Oletame, et eestlastest ja eestivenelastest vastajate seisukohad ankeetuuris kattuvas, sest mõlemad pooled nõustuvad väitega, et Eesti tööturul peaksid olema inimestel sõltumata nende rahvuslikust taustast võrdsed võimalused. Samas kinnitavad sotsiaaluuringud, näiteks Statistikaameti viimased aastaraamatud, et eestlaste palk on eestivenelaste omast keskmiselt umbes 20% kõrgem. Sellises kontekstis on oluline tähele panna, et meie hüpoteetiliste vastajate täpselt samas sõnastuses antud vastused omavad nende endi jaoks erinevat subjektiivset tähendust. Eestlaste vastus tähendab reaalselt eksisteeriva ebavõrdsuse (st rahvussuhete välja asümmeetria) kontekstis nõustumist enamusrühma domineerivast positsioonist loobumisega, eestivenelaste vastus aga nõustumist rühmadevahelise võrdsuse saavutamisele. Et millestki loobumine või millegi saavutamine on rahvussuhete asümmeetrilisel väljal vastanduvad nähtused, tuleb ka eestlaste ja eestivenelaste samasuguseid vastuseid meie hüpoteetilise uuringu tulemuste analüüsimisel tõlgendada mitte identsete, vaid erinevatena.

Toodud näide illustreerib teoreetilist eeldust, mille kohaselt tuleb riigiidentiteedi mõistet määratledes arvestada enamus- ja vähemusrühma ees seisvate väljakutsete erinevust. Rahvussuhete välja asümmeetria kontekstis on eestivenelaste riigiidentiteedi keskne küsimus kodanikeriigi põhimõtete (mille toetamine on nende jaoks iseenesestmõistetav, sest tuleneb väljapositsiooni huvist) kõrval ka rahvusriigi põhimõtete tunnustamine. Tegemist on väljakutsega selles mõttes, et reaalselt eksisteeriva enamuse ja vähemuse sotsiaalse ebavõrdsuse kontekstis tekib vähemusrühmal tendents väärtustada ainult seda riikluse aspekti, mis on seotud kodanikuriigi põhimõtetega. Rahvusriigi põhimõtted

taanduvad siin vähemusrühma madalama sotsiaalse staatuse üheks põhjustajaks ja omandavad pigem negatiivse tähenduse.

Seega on eestivenelaste riigiidentiteedi empiirilise analüüsi keskne uurimisküsimus järgmine: kui palju väärtustatakse Eesti kui kodanikeriigi põhimõtete kõrval Eesti kui rahvusriigi põhimõtteid? Sellisest küsimuseasetusest tulenevalt operatsionaliseerime eestivenelaste riigiidentiteedi (EVRI) sotsiaalse orientatsioonina, mida iseloomustavad ühelt poolt Eesti rahva hulka kuulumise väärtustamine ning teiselt poolt Eesti rahvusriigi kesksete sümbolite ja institutsioonide tunnustamine ühiskonna avaliku sfääri toimimise alusena. Nende tunnuste mõõtmiseks konstrueerime EVRI summaindeksi, mis koosneb kolmest komponendist. Nendeks on hinnangud järgmistele väidetele.

1. Kui Te mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate?
2. Tunnen uhkust, nähes lehvimas Eesti lippu.
3. Eesti riik kaitseb minu õigusi ja pakub avalikke hüvesid.

Ka eestlaste riigiidentiteedi määratlemisel ja vastava mõõdiku kujundamisel ei lähtu me mitte puhtpsühhoogilisest, vaid neoweberlikust sotsioloogilise suunitlusega käsitlusest, mis arvestab enamuse ja vähemuse positsiooni erinevust rahvussuhete asümmeetrilisel väljal. Kuna eesti rahvuslus ei ole ajalooliselt kujunenud mitte poliitilisel, vaid kultuurilisel alusel, on eestlaste jaoks rahvusriik ja kodanikeriik üldjuhul sünonüümid, mida tavateadvuses ei eristata. Sellise ajaloolise konteksti tõttu ei seisne eestlaste riigiidentiteediga seotud küsimused mitte rahvusriikluse põhimõtete toetamises (mis on nende jaoks iseenesestmõistetav seoses nende väljapositsiooniga seotud huviga), vaid kodanikeriigi võrdsete õiguste põhimõtete toetamises.

Lühidalt: kui eestivenelaste riigiidentiteedi peamine väljakutse on rahvusriigi ja kodanikeriigi liiga tugev vastandamine, siis eestlaste puhul on selleks nende kahe liiga tugev samastamine. Toodud analüüsist lähtuvalt mõõdame eestlaste riigiidentiteeti tugevust selle kaudu, millisel määral tunnustatakse Eesti kui rahvusriigi põhimõtete kõrval ka Eesti kui kodanikeriigi põhimõtteid. Sellisest küsimuseasetusest tulenevalt operatsionaliseerime eestlaste riigiidentiteedi (ERI) sotsiaalse orientatsioonina, mida iseloomustavad ühelt poolt Eesti rahva kui terviku hulka kuulumise väärtustamine ning teiselt poolt toetus vähemusrühmusest kodanike kaasamisele riiki ja ühiskonda lähtuvalt nende võrdõiguslikkusest. Nende tunnuste mõõtmiseks konstrueerime ERI summaindeksi, mis koosneb kolmest komponendist. Nendeks on hinnangud järgmistele väidetele:

1. Kui Te mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate?
2. Mitte-eestlaste kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik.
3. Mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega senisest rohkem arvestada, sest nad on tähtis osa Eesti ühiskonnast.

Mõlema indeksi kaks viimast komponenti on intuiitiivselt hästi mõistetavad, seonduks eestivenelaste puhul rahvusriigi ja eestlaste puhul kodanikeriigi põhimõtete toetamisega. Kõik neli küsimust on esitatud neljasel skaalal: „Täiesti nõus“, „Pigem nõus“, „Pigem ei ole nõus“, „Üldse ei ole nõus“. Mõlema indeksi esimene komponent on aga sõnaliselt küll identne, kuid selle konkreetne tähendus vastajate jaoks tuleneb nende positsioonist rahvussuhete asümmeetrilisel väljal. Kui eestivenelaste puhul mõõdab Eestimaa rahva hulka kuulumise küsimus nende etnilise rühma ja riigirahva hulka kuulumise tajumist eelkõige kas vastanduvate või teineteist täiendavate identiteetidenä (seega mõõdab küsimus eestivenelaste puhul eelkõige sotsiaalset kapitali), siis eestlaste puhul mõõdab see Eesti riikluse mõtestamist etnilisel või kodanikeriigi põhimõtete alusel (seega mõõdab küsimus eestlaste puhul eelkõige oma kultuurilise kapitali mõtestamist). Mõlema indeksi esimese küsimuse puhul palusime vastajatel valida viie kuuluvustunde variandi hulgast: ainult oma rahvuse ja mitte Eesti rahva hulka; peamiselt oma rahvuse ja osaliselt Eesti rahva hulka; samavõrra oma rahvuse kui Eesti rahva hulka; peamiselt Eesti rahva ja osaliselt oma rahvuse hulka; ainult Eesti rahva hulka ja mitte oma rahvuse hulka.

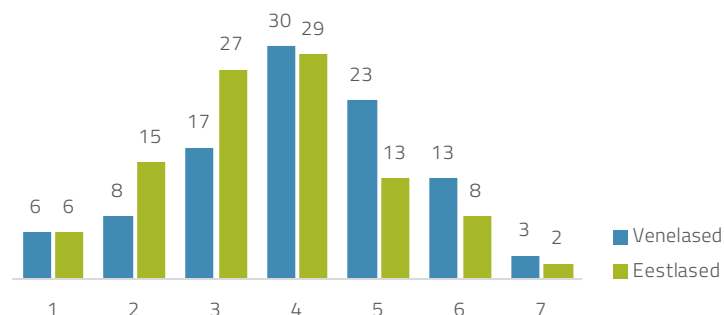
Nimetatud väidetele antud vastuste põhjal moodustasime eestivenelaste ja eestlaste jaoks eraldi summaindeksid, mis mõõdavad nende riigiidentiteedi tugevust ühe tervikliku näitaja kaudu. Mõlema rühma puhul andsime kõigile kolmele vastusele maksimaalselt kolm punkti olenevalt sellest, kui tugevat nõustumist nelja- või viiepunktskaalal see küsimusega kirjeldatud nähtusele väljendas. Seega kasutasime mõlema summaindeksi kujundamisel seitsmepunktskaalat, kuivõrd vastajatel oli võimalik saada minimaalselt 3 ja maksimaalselt 9 punkti. Nii kujundatud summaindeksite puhul tähendab indeksi väiksem väärtus madalamat ja suurem väärtus tugevamat riigiidentiteeti: 3–4 punkti saanud vastajaid iseloomustab nõrk, 5–6 punkti saanud vastajaid keskmise tugevusega ja 7–9 punkti saanud vastajaid tugev riigiidentiteet.

2.2. Eestivenelaste riigiidentiteet (EVRI) ja eestlaste riigiidentiteet (ERI) jaotused

Seitsmepunktilisel riigiidentiteedi skaalal jaotusid eestivenelased ja eestlased rühmadesse järgmiselt (vt joonis 2.1).

- EVRI: 3 punktiga rühma kuulub 6%, 4 punktiga rühma 8%, 5 punktiga rühma 17%, 6 punktiga rühma 30%, 7 punktiga rühma 23%, 8 punktiga rühma 13% ja 9 punktiga rühma 3% vastajatest.
- ERI: 6% kuulub 3 punktiga rühma, 15% 4 punktiga rühma, 27% 5 punktiga rühma, 29% 6 punktiga rühma, 13% 7 punktiga rühma, 8% 8 punktiga rühma ja 2% 9 punktiga rühma.

Joonis 2.1. EVRI ja ERI jaotus seitsmepunktskaalal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

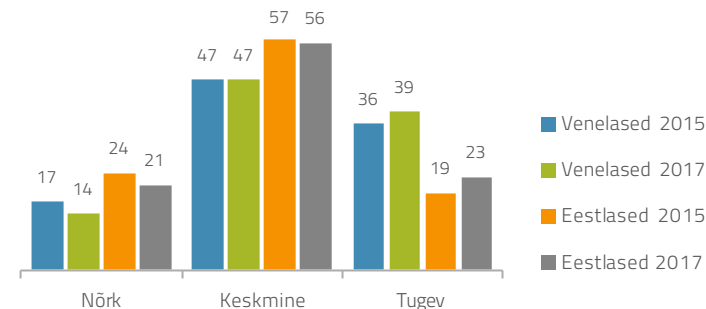

Joonisel 2.2 võrreldakse eestlaste ja eestivenelaste jaotumist kolme eri tugevusega riigiidentiteedi rühma 2015. ja 2017. aasta integratsiooni monitooringu alusel. Selle põhjal võib teha kolm järeldust.

- Nõrga riigiidentiteediga rühmad on nii eestivenelaste kui ka eestlaste puhul 3–4 protsendipunkti võrra vähenenud, jäädes eestivenelaste puhul natuke alla 20% ja eestlaste puhul natuke üle 20%.
- Keskmise riigiidentiteedi tugevusega rühmad on jäänud peaaegu sama suureks, ulatudes eestivenelaste puhul natuke alla 50% ja eestlaste puhul natuke üle 50%. Seega, tervikuna võib öelda, et umbes pooled kõigist vastajatest väljendavad keskmise tugevusega riigiidentiteeti.

- Tugeva riigiidentiteediga rühmad on nii eestivenelaste kui ka eestlaste puhul 3–4 protsendipunkti võrra suurenenud, ulatudes eestivenelaste puhul peaaegu 40%ni ja eestlaste puhul natuke üle 20%.

Joonis 2.2. EVRI ja ERI aastatel 2015 ja 2017, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

Üldine järeldus saadud tulemuste põhjal toetab eelmises integratsiooni monitooringus tehtud järeldusi. Kui pidada Eesti ühiskonda ühendava ühisosa toetajateks vähemalt keskmise tugevusega riigiidentiteedi kandjad, võib väita, et umbes 80% vastajatest mõlemast rühmast moodustavad aluse, millele toetub Eesti ühiskonna kui terviku lõimumine.

Esmapilgul võib mõjuda ootamatuna, et eestivenelaste riigiidentiteet on paari protsendipunkti võrra tugevam kui eestlaste oma. Neoweberliku lähenemise seisukohalt aga ei ole selles midagi imelikku, sest Eesti riikluse olemus ja seda toetab riigiidentiteet on siin mõtestatud rahvus- ja kodanikuriikluse põhimõtete ühendamise kaudu. Meie analüüs põhineb kahel omavahel seotud eeldusel: esiteks, Eesti riik on olemuselt rahvusriik, mitte kosmopoliitiline või multikultuuriline riik. Teiseks, Eesti riik on olemuselt kodanike riik, mitte etniline riik. Seega ei ole Eesti riik ainult ühe etnilise grupi omand, mis võiks õigustada ootust, et enamusrühma riigiidentiteet peaks vähemusrühma omast tingimata tugevam olema. Eesti riik on kõigi oma kodanike omand, kuigi eri rahvustest kodanikud võivad oma kultuurilisest ja ajaloolisest taustast lähtuvalt näha mitmeid ühiskonna nähtusi erinevalt. Meie analüüs näitab, et selline rahvuslik erinevus on selgelt olemas, kuid see ei takista suhteliselt tugevat üksmeelt nendes põhilistes asjades, mille kaudu me defineerime Eesti riigiidentiteeti.

Peatüki järgmises osas keskendume mõne nimetatud erinevuse tutvustamisele, mis on üheks sisendiks tõhusa lõimumispoliitika kujundamisel.

2.3. EVRI ja ERI seosed teiste tunnustega

Eesti ühiskonna lõimumispoliitika kujundamisele sisendi andmiseks analüüsime selles alapeatükis nii EVRI kui ka ERI seosed mitmesuguste teiste hoiakute ja demograafiliste tunnustega. Meie analüüsi loogika on järgmine: kõigepealt analüüsime respondentide vastuseid neile ankeediküsimustele, mille kaudu on võimalik täpsustada sotsiaalse välja asümmeetria rolli rahvussuhete tajumisel ja mõtestamisel nii eestivenelaste kui ka eestlaste poolt. Edasi analüüsime mõlema rühma puhul selliseid tunnuseid, mis eristavad nende sees tugeva ja nõrga riigiidentiteediga vastajate segmendid. Saadav teave võib olla lõimumispoliitika kujundamisel kasulik selles mõttes, et toob erinevate teemade puhul esile rahvustevahelise ühisosa olemasolu või puudumise, mis annab võimaluse analüüsida nende vastastikuse positsioneerimise mehhanisme. Lõpuks analüüsime mõlema rühma tugeva ja nõrga riigiidentiteediga segmentide sotsiaalset kapitali ja demograafilisi tunnuseid, püüdes välja sõeluda teabe rahvussuhete välja asümmeetriat kujundavate objektiivsete tegurite kohta. Ka see teave võib olla lõimumispoliitika kujundamisel vajalik, sest toob esile nähtused, mis vajavad laiemat struktuurset mõtestamist ja strateegilist lähenemist.

Sotsiaalse välja asümmeetria roll rahvussuhete tajumisel

Eelnevad monitooringud kinnitavad, et eestlased ja eestivenelased tajuvad paljusid sotsiaalseid ja poliitilisi nähtusi erinevalt, mis tekib aeg-ajalt ühiskonnas ka pingeid. Meie analüüs näitab, et rahvussuhete välja asümmeetriast tulenevalt on taolised eriarvamused sageli paratamatud ning neid ei ole mõtet liigselt dramatiseerida. Suured eriarvamused on paratamatult olemas ka mõlema rühma enda sees, mis on seega üheks põhiliseks ühiskonna toimemehhanismiks. Ühiskonna arengu seisukohalt ei ole halb mitte eriarvamuse olemasolu ise, vaid teise poole demoniseerimine tema eriarvamuste tõttu.

Vaatame kõigepealt teemasid, mis on seotud ühiskonna kultuurilise paljususe ja selle tagajärgede mõtestamisega. Rahvussuhete välja asümmeetria alusel võib eeldada, et kui eestlaste seas domineerib sellistele küsimustele vastamisel eesti keele ja kultuuri ohustatuse tajumine ning kõrgendatud vajadus nende kaitsmise järele, siis eestivenelaste seas on valdav pigem mitmekultuurilisuse positiivsete külgede rõhutamine.

Monitooringu tulemused kinnitavadki suuri rahvustevahelisi erinevusi sedalaadi küsimustele vastamisel. Näiteks väitega „Kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud“ nõustus 60% eestlastest ja 32% eestivenelastest. Samas nõustus väitega „Laulupeol võiksid kõlada ka venekeelsed laulud, sest venekeelne elanikkond

moodustab kolmandiku Eesti elanikkonnast“ rohkem kui pool eestivenelastest, kuid ainult kuuendik eestlastest.

Sarnaseid näiteid võiks tuua veelgi, mis kõik kinnitavad, et eestlased ja eestivenelased tajuvad kultuurilise mitmekesisusega seotud nähtusi erinevalt, kusjuures see erinevus tuleneb mitte niivõrd vastajate kui indiviidide psühholoogilistest tunnustest, vaid pigem nende kui etnilise grupi kohast asümmeetrilisel rahvussuhete väljal. Selgitame öeldut ankeedis esitatud seisukohavõtule „kui inimene oskab eesti keelt, pole mingit vahet, oled eestlane või mitte“ antud vastuste põhjal. Meie väide on selles, et tulevalt rahvussuhete välja asümmeetriast tajuvad eestlased ja eestivenelased sellist tüüpi seisukohavõtte erinevalt. Kui eestlaste puhul väljendab nõustumine nimetatud väitega venekeelse vähemuse (st. 'nende') ühiskonda kaasamise orientatsiooni, siis eestivenelaste puhul väljendab see nende endi (st. 'meie') kaasatuse tajumist. Seega, kuna eestlased ja eestivenelased vastavad subjektiivselt erinevalt tajutud küsimustele – ühelt poolt küsimusele 'nende' kaasamise vajaduse ja teiselt poolt 'meie' reaalse kaasatuse kohta – siis tuleks nende vastuseid sellisena ka tõlgendada, st. nende formaalselt samasugused vastused omandavad reaalses sotsiaalse välja asümmeetria kontekstis erineva tähenduse. Antud ankeediküsimusele antud vastuste puhul võib veel lisada, et kõigest kolmandik eestlastest nõustus selle väitega kusjuures erineva tugevusega riigiidentiteedi rühmade võrdluses siin statistiliselt olulist erinevust ei olnud. See näitab, et enamus eestlasi ei pea inimeste rahvuslikke erinevusi mitte lihtsalt oluliseks, vaid üheks keskeks rahvusriigi sotsiaalse välja asümmeetriat kujundavaks elemendiks, mis on meile ajaloo poolt ette antud ja mida muuta ei ole võimalik.

Sarnast vastandumist, kuid vähemuse ja enamuse võrdluses vastupidiste hoiakutega, võib eeldada rahvustevahelise sotsiaalse võrdsusega seotud teemade tajumises: kui eestivenelasi kui rühma iseloomustab tendents näha rahvustevahelistes suhetes tööturul ja ühiskonnas laiemalt sotsiaalset ebavõrdsust, siis eestlasi pigem mitte. Ebavõrdsusega seotud hoiakud olid selle peatüki eelmises osas aluseks ka eestlaste riigiidentiteedi mõiste operatsionaliseerimisel – me eeldasime rahvussuhete välja asümmeetria kontekstis, et mida tugevamalt eestlased tajuvad enamuse ja vähemuse olukorda ja võimalusi ebavõrdsena, seda suurem on nende kaasamisvalmiduse potentsiaal. Ja vastupidi, nende eestlaste puhul, kes reaalselt eksisteerivas rahvustevahelises ebavõrdsuses probleemi ei näe, puuduvad ka eeldused, et nad panustaksid selle probleemi lahendamisse.

Rahvustevahelise sotsiaalse ebavõrdsuse teemat täpsustav ankeediküsimus oli monitooringus sõnastatud järgmiselt: „Kuidas Te hindate eestlaste ja venekeelsete inimeste võimalusi, olukorda järgnevates valdkondades?“. Valdkondadena pakuti välja järgmised

variandid: sisetulekud ja materiaalne heaolu, kultuurilised võimalused, haridusvõimalused lastele, poliitilise tegevuse võimalused, kaasatus oma linna, valla elu mõjutavate otsuste tegemisse, hea töö saamise võimalused, võimalus saada juhtivale ametikohale riigi- ja omavalitsusasutustes ning võimalus saada juhtivale ametikohale erasektoris.

Analüüs kinnitabki, et kui valdav osa venekeelsetest vastajatest tajub kõigis nimetatud valdkondades rahvustevahelist ebavõrdsust, siis sõltuvalt valdkonnast tunnetavad seda ebavõrdsust üksnes umbes kolmandik kuni pooled eestlastest. Ka siin võib väita, et selline erinevus tuleneb mitte niivõrd vastajate kui indiviidide psühholoogilistest tunnustest, vaid pigem nende kui etnilise grupi kohast asümmeetrilisel rahvussuhete väljal. Edasine analüüs näitab, et tugeva ja nõrga riigiidentiteediga eestlaste alarühmad erinevad ainult nende valdkondade puhul, mis on seotud majandusteemadega (sissetulekud ja materiaalne heaolu, hea töö saamise võimalused, võimalus saada juhtivale ametikohale erasektoris), mis oma olemuselt rahvussuhetega ei seondu. Ka see on lõimumispoliitika seisukohalt oluline teave: riigiidentiteedi tugevus ei mõjuta eestlaste kui rühma hoiakuid poliitikas, kultuuris ja hariduses, st valdkondades, mille mõtestamine on otseselt seotud ka rahvussuhete välja asümmeetria põhimõttega.

Tugeva ja nõrga riigiidentiteediga segmentide eristumine

Edasi analüüsime eestivenelaste ja eestlaste kui rühmade sees, missuguste teemade puhul erineva tugevusega riigiidentiteedi rühmade hoiakud eristuvad. Selline teave annab olulise panuse lõimumispoliitika kujundamisse selles mõttes, et näitab eestlaste ja venelaste kui rühmade sisemist heterogeensust, mis võimaldab integratsioonimeetmeid paremini sihistada ning eristada valdkonnad, milles on rahvustevahelist ühisosa leida kas kergem või raskem. Samuti annab selline teave sisendi rahvustevahelistes suhetes toimuva sotsiaalse positsioneerimise mehhanismide avamiseks, mis lubab paremini mõiste sotsiaalse välja asümmeetria rolli rahvussuhetes.

Võrdleme kõigepealt eestivenelaste vastuseid ankeediküsimustele, mis mõõdavad eestikeelses elukeskkonnas kohanemist. Üks meie ankeedi kuuluvustunnet väljendavate küsimuste plokk sisaldas järgmisi väiteid: „Tunnen end Eestis kodusemalt kui kusagil mujal maailmas“, „Ma armastan Eestimaad“ ja „Ma tunnen end osana Eesti ühiskonnast“. Vastuste analüüs kinnitab, et kõigi nende küsimuste puhul on eri tugevusega riigiidentiteedi rühmade vahel statistiliselt oluline erinevus. Kui tugeva riigiidentiteediga vastajad nõustuvad toodud väidetega peaaegu sajaprotsendiliselt, siis nõrga riigiidentiteediga vastajate puhul jääb see näitaja vaid 50–60% vahele.

Sarnane eristumine tuleb välja ka Eesti riigi üle uhkust tundmise küsimuses, mis sisaldas järgmisi variante: uuenduslik valitsemine, e-riik; võimalus säilitada oma rahvust ja arendada oma rahvuskultuuri; siin kehtib õiguskord, isikuvabadused ja demokraatia; Eesti inimeste saavutused kultuuris, teaduses, spordis, infotehnoloogias; kvaliteetne haridus. Ka nende küsimuste vastuste puhul on eri tugevusega riigiidentiteedi rühmade vahel statistiliselt oluline erinevus. Kui tugeva riigiidentiteediga rühmas nõustub nende väidetega 50–60% vastajaid, siis nõrga riigiidentiteediga vastajate puhul jääb näitaja umbes 15–20% vahele.

Seega võib tervikuna väita, et tugeva riigiidentiteediga rühma iseloomustab võrreldes nõrga riigiidentiteedi rühmaga suurusjärgu võrra edukam kohanemine eestikeelses elukeskkonnas. See kinnitab meie eeldust, et rahvustevaheliste suhetega seotud hoiakud tulenevad mitte niivõrd vastajate kui indiviidide psühholoogilistest hoiakutest, vaid nende kui grupi kohast sotsiaalse välja asümmeetrias – eestikeelses elukeskkonnas paremini kohanenud segmenti jaoks on sotsiaalse välja asümmeetria oluliselt nõrgem võrreldes halvemini kohanenud segmentiga.

Sarnane analüüs kinnitab, et sotsiaalse välja asümmeetria tajumine eestivenelaste poolt on seotud ka sellega, kuidas nad tajuvad seoseid Venemaaga. Meie ankeet sisaldas küsimust „Kuivõrd seovad Teid Venemaaga järgnevad asjaolud?“ ja pakkus sellega seoses välja rea variante. Esitame siinkohal nende variantide tulemused, mille puhul on eri tugevusega riigiidentiteedi rühmade vahel statistiliselt oluline erinevus.

Meie pakutud varianti „Olen seal sündinud-elanud, seal elavad või on elanud sugulased, olen seal õppinud, töötanud või sõjaväes käinud, mul on seal tuttavaid vms“ pidas siduvaks 69% nõrga ja 46% tugeva riigiidentiteedi rühma vastajatest. Seevastu varianti „Venemaa toetab ja aitab venekeelseid inimesi, esindab meie huve“ pidas siduvaks 43% nõrga ja 19% tugeva riigiidentiteedi rühma kuuluvatest vastajatest ning varianti „Venemaal on kasulik, odavam kaupu osta, tööl käia, äri ajada“ pidas siduvaks 45% nõrga ja 29% tugeva riigiidentiteedi rühma kuuluvatest vastajatest. Seega iseloomustab nõrga riigiidentiteediga rühma võrreldes tugeva riigiidentiteedi rühmaga märkimisväärselt tugevama seose tajumine Venemaaga, mis on osa nende halvemast kohanemisest eestikeelse elukeskkonnaga.

Eestikeelses elukeskkonnas kohanemise edukus mõjutab oluliselt ka seda, kuidas tajutakse rahvustevahelise sotsiaalse ebavõrdsuse põhjusi. Selle analüüsimiseks viisime me ankeeti sisse narratiivse skeemi ideel põhinevad küsimused seoses Eesti tööturu etnilise ebavõrdsusega, lähtuvalt viimaste aastate statistikast, mille kohaselt saavad venekeelsed elanikud eestlastega võrreldes umbes 20% vähem palka ja ka nende töö-

puudus on tunduvalt suurem. Pakkusime välja kaks väitepaari ja palusime öelda, kumb võimalik ebavõrdsuse põhjus on nende arvates olulisem: „Tööturu ebavõrdsuse põhjused tulenevad peamiselt riigi poliitikast” *versus* „Tööturu ebavõrdsuse põhjused tulenevad peamiselt venekeelsetest inimestest endist”; „Paljudes ettevõtetes eelistatakse edukat eestlast, mistõttu venekeelsed töötajad jäävad madalamatele positsioonidele” *versus* „Eestlased osutuvad venekeelsetest inimestest edukamaks ausas konkurentsisis”.

Saadud tulemused kinnitavad, et mõlema väitepaari vastuste puhul on eri tugevusega riigiidentiteedi rühmade vahel statistiliselt oluline erinevus. Kui nõrga riigiidentiteediga eestivenelaste puhul nägi ebavõrdsuse põhjusena peamiselt või pigem riigi poliitikaid umbes 80% vastajatest, siis tugeva riigiidentiteediga vastajate puhul oli see näitaja umbes 50%. Seega ei näe umbes pooled tugeva riigiidentiteediga eestivenelastest rahvuspõhise sotsiaalse ebavõrdsuse põhjusena mitte Eesti riigi poliitikaid või eestlast, vaid pigem oma rühma liikmete endiga seotud tegematajätmissi. Seda kinnitab ka nende nõustumine ankeedi väitega, et „Venekeelsed töötajad peaksid ise olema aktiivsemad keeleoskuse ja kvalifikatsiooni omandamisel, mis parandaks nende võimalusi tööturul”.

Siinne tulemus on oluline selles mõttes, et toob vähemusrühmas esile allrühma, kes nõustub, et rahvussuhete välja asümmeetria kontekstis ei tulene Eesti ühiskonna sotsiaalsed probleemid mitte ainult teisest poolest ja et probleemide lahendamine nõuab pigem omaenda rühma aktiivsust. Tegemist on grupiga, kelle kogemust ja potentsiaalset panust tuleks integratsioonimeetmete kujundamisel senisest paremini ära kasutada.

Antud alosa lõpuks analüüsime ERI seoseid teiste tunnustega, mis toob esile eestlaste sisemise jaotuse ning nende poolt vähemuste kaasamise valmiduse nüansid. Kõigepealt näitab selline analüüs, et tugevama riigiidentiteediga eestlaste suurem kaasamisvalmidus põhineb nende paremal kohanemisel Eesti ühiskonna faktilise mitmekultuurilisusega. Näiteks sisaldas meie ankeet väitepaari „Kultuurierinevused rikastavad Eesti ühiskonda ja viivad seda edasi” *versus* „Kultuurierinevused tekitavad konflikte ja lagundavad Eesti ühiskonda”. Tulemuste analüüs näitab, et kui tugeva riigiidentiteediga vastajate rühmas nõustub esimese väitega 70% vastajatest, siis nõrga riigiidentiteediga vastajate rühmas vaid kolmandik.

Edasine analüüs toob esile, et eestlaste kohanemine mitmekultuurilisusega on otseselt seotud ka sellega, kui tugevalt nad toetavad eestivenelaste endi kodanikuaktiivsust. Selle analüüsimiseks oli ankeeti lisatud küsimus „Mida oleks Teie arvates vaja teha, et soodustada venekeelse elanikkonna aktiivsemat osalemist Eesti avalikus elus?”. Küsimus sisaldas variante „Erinevast rahvusest Eesti elanike sagedasem avalik tunnustamine”, „Venekeelse elanikkonna esindajate sagedasem esinemine Eesti meedias”

ja „Suurem tähelepanu venekeelse elanikkonna probleemidele Eesti ajakirjanduses”. Selle küsimuse vastuste analüüs valgustab eestlaste poolt vähemuste kaasamise erinevaid aspekte ja ulatust.

Kui tugeva riigiidentiteediga rühmas toetas neid tegevusi umbes 80% vastajatest, siis nõrga riigiidentiteediga rühmas jäi see näitaja 30–50% vahele. Lisaks sisaldas küsimus varianti „Venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurem aktiivsus”, millega nõustus umbes kaks kolmandikku tugeva ja umbes veerand nõrga riigiidentiteediga vastajatest.

Peale vähemuse suurema kaasamisvalmiduse eristab eestlaste tugeva riigiidentiteediga rühma suurem toetus vähemusrühma liikmete eripära arvestamise vajadusele ka ühiskonnaelu praktiliste küsimuste lahendamisel. Selle illustreerimiseks toome ära vastused küsimusele „Milline igapäevaeluks vajalik informatsioon peaks Teie arvates olema kättesaadav ka vene keeles?”.

Ravimijuhendite ja tervise teabe venekeelset kättesaadavust toetas kindlasti 55% tugeva ja 27% nõrga riigiidentiteediga vastajatest. Tarbijateabe (kaubal olev teave selle koostise ja valmistamise kohta) venekeelset kättesaadavust toetas kindlasti 35% tugeva ja 8% nõrga riigiidentiteediga vastajatest. Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste kodulehekülgede ja ametlike vormide venekeelset kättesaadavust toetas kindlasti 28% tugeva ja 9% nõrga riigiidentiteediga vastajatest. Venekeelset teavet sotsiaalteenuste ja toetuste (pensionid, ravikindlustus jms) kohta toetas kindlasti 41% tugeva ja 16% nõrga riigiidentiteediga vastajatest. Vastuvõetud õigusaktide (seadused, määrused jne) venekeelset kättesaadavust toetas kindlasti 34% tugeva ja 16% nõrga riigiidentiteediga vastajatest.

Niisi iseloomustab suuremal kaasamisvalmidusel põhinevat tugeva riigiidentiteediga eestlaste rühma võrreldes nõrga riigiidentiteediga rühmaga kõrgem Eesti ühiskonna faktilises mitmekultuurilisus rikkuse nägemine, eestivenelaste endi kodanikuaktiivsuse toetamine ning valmisolek arvestada vähemuste eripäraga ühiskonnaelu praktiliste küsimuste lahendamisel.

Riigiidentiteedi seosed sotsiaalse kapitali ja demograafiliste tunnustega

Lõpuks analüüsime nii eestlaste kui ka eestivenelaste riigiidentiteedi seoseid nende sotsiaalse kapitali ja demograafiliste tunnustega, mille puhul on eri tugevusega riigiidentiteedi rühmade vahel statistiliselt oluline erinevus. Eestlaste puhul on nendeks tunnusteks piirkond, kontaktid eestivenelastega ja vanus.

Kui Ida-Virumaal oli nõrga ja tugeva riigiidentiteediga rühmade osakaal vastavalt 36% ja 16%, siis teistes Eesti piirkondades olid need näitajad vastavalt 18% ja 25%. Vanuse alusel aga on nooremad eestlaste rühmad vanematega võrreldes mõnevõrra kaasavamad. Kui kuni 50aastaste eestlaste seas on nõrga ja tugeva riigiidentiteedi rühma osakaal vastavalt 17% ja 28%, siis üle 50aastaste eestlaste seas on need näitajad 25% ja 17%.

Kontaktide sagedus ja tüübid venekeelsete inimestega eestlaste riigiidentiteedi tugevusega enamasti seotud ei ole, v.a kontaktid sõprade ja lähedaste tuttavatega. Kui tugeva riigiidentiteediga rühma puhul on nende inimeste seas, kellega igapäevaelus lähemalt kokku puututakse, venekeelseid inimesi umbes pooled või isegi enamad umbes 15%-l, siis nõrga riigiidentiteediga rühma puhul on see näitaja kõigest 3%.

Eestivenelaste puhul on riigiidentiteediga statistiliselt oluliselt seotud eesti keele oskus, Eesti kodakondsus, majanduslik heaolu, elukoht, vanus ja kontaktid eestlastega.

Kõigepealt analüüsime eestivenelaste eesti keele oskust ja sellega seotud eestikeelsete infoallikate kasutamist. Tabel 2.1 toob esile, et mida parem on eesti keele oskus, seda suurem on tugeva riigiidentiteediga vastajate osakaal: kui eesti keelt vabalt valdajate seas on tugeva riigiidentiteediga umbes pooled, siis keele mitteoskajate seas on neid ainult veerand vastajatest. Samasuguses suurusjärgus erinevused iseloomustavad nõrga ja tugeva riigiidentiteediga vastajaid eestikeelse meedia tarbimise puhul. Kui ETV eestikeelseid kanaleid peab infoallikana oluliseks 12% nõrga riigiidentiteediga vastajatest, siis tugeva riigiidentiteediga rühmas ulatub see näitaja peaaegu 30%ni. Teiste eestikeelsete telekanalite puhul on vastavad näitajad 10% ja 33% ning ETV+ puhul 19% ja 58%.

Tabel 2.1. Riigiidentiteedi ja keeleoskuse seos, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

		RIIGIIDENTITEET		
		Nõrk	Keskmine	Tugev
Eesti keele oskus	Üldse ei oska	28,9	46,7	24,4
	Saan veidi aru, aga ei räägi	16,7	52,1	31,3
	Saan aru ja veidi räägin	11,0	50,3	38,6
	Saan aru, räägin ja kirjutan	14,0	41,1	45,0
	Valdan vabalt	5,5	46,6	47,9

Majandusliku heaolu tajumist mõõtsime vastajate poolt enda paigutamise kaudu kõrgesse, keskmisesse või madalasse sotsiaalsesse kihti. Selgus, et kui madalasse ja keskmisesse sotsiaalsesse kihti kuulumist tajub vastavalt 15% ja 60% tugeva riigiidentiteedi rühma vastajatest, siis nõrga riigiidentiteedi rühma vastajate puhul olid need näitajad 33% ja 40%. Seega on tugeva riigiidentiteediga vastajate majandusliku heaolu taju märksa tugevam, mida võib pidada üheks olulisemaks osaks nende edukamast kohanemisest eestikeelses elukeskkonnas. Kaudselt peegeldab seda ka erineva riigiidentiteedi tugevusega rühmade jagunemine Eesti piirkondade vahel. Nimelt majanduslikult kõige kehvemas olukorras Ida-Virumaa puhul on ka tugeva riigiidentiteedi rühm kõige väiksem, moodustades 28% vastajatest. Tallinna ja teiste Eesti piirkondade puhul on see näitaja üle 40%.

Oodatult on eestivenelaste riigiidentiteet seotud ka kodakondsusega. Kui Eesti kodanike ja määratlemata kodakondsusega isikute seas on tugeva riigiidentiteediga vastajaid üle 40%, siis Venemaa kodakondsusega isikute seas umbes veerand vastajatest. Vanuse puhul aga on tulemus oodatuga võrreldes vastupidine: tabel 2.2 toob esile, et mida noorem vastaja, seda suurem on nõrga riigiidentiteediga ja seda väiksem tugeva riigiidentiteediga inimeste osakaal. See on tõsine ohumärk, mis vajab edasist analüüsi.

Tabel 2.2. Riigiidentiteedi ja vanuse seos, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

		RIIGIIDENTITEET		
		Nõrk	Keskmine	Tugev
Vanuse- rühmad	15-34 a.	19,5	53,7	26,8
	35-49 a.	15,8	51,5	32,7
	50-64 a.	7,6	50,6	41,8
	65+ a.	14,9	28,7	56,4

Eestivenelaste riigiidentiteet on seotud veel eestlastega loodud kontaktide hulga ja kvaliteediga. Kui tugeva riigiidentiteediga vastajate hulgas on 36%-l sõprade ja lähedaste tuttavate seas umbes pooled või enamad eestlased, siis nõrga riigiidentiteediga vastajate seas on näitaja 13%. Kui viimase poole aasta jooksul on eestlastega suhelnud üle poole tugeva riigiidentiteediga vastajatest, siis nõrga riigiidentiteediga vastajate puhul jääb see näitaja alla 30%. Seega on rahvustevaheliste kontaktide edendamine üheks meetmeks, mis aitab kaasa ühiskonna lõimumisele.

Lõpuks veel üks mõtlemapanev fakt meie uuringust, mis annab teavet Eesti demokraatia seisundi kohta. Me eeldasime, et tugevama riigiidentiteediga eestivenelasi iseloomustab ka suurem kodanikuaktiivsus, kuid monitooringu tulemuste analüüs näitab, et see ei ole nii, st. kodanikuaktiivsus on väike nii nõrga kui ka tugeva riigiidentiteediga rühmas. Seega on Eesti rahvussuhete väli niivõrd politiseeritud, et ka tugeva riigiidentiteediga eestivenelased peavad kodanikuaktiivsust oma huvide väljendamisel pigem ebasoovitavaks. Kuna kodanikuaktiivsus on eluterve ja jätkusuutliku demokraatia üks põhitingimus, jagub siin mõtlemist nii poliitikutele kui ka ühiskonnale tervikuna.

2.4. Kokkuvõte

Eesti riik on nii rahvusriik kui ka kodanikeriik. Antud peatükis eeldati, et Eesti riigiidentiteedi mõistet määratledes tuleks arvestada nende mõlema riikluse põhiaspektiga. Antud monitooringu andmetel on valdav osa nii eestlastest kui ka eestivenelastest tugeva või keskmise tugevusega riigiidentiteedi kandjad.

See aga ei tähenda, et kahe keelekogukonna vahel puuduksid erimeelsused näiteks ühiskonna mitmekultuurilisuse plusside ja miinuste või rahvustevahelise sotsiaalse ebavõrdsuse tajumisel ja mõtestamisel. Need on selgelt olemas, kuid lõimumispoliitika kujundamisel tuleks hoiduda selliste erinevuste lihtsustavast tõlgendamisest, nähes nende taga ainult mentaalseid nähtusi, nagu stereotüübid või vähene informeeritus. Selline tõlgendamine oleks ühekülgne ja eeldaks ainult indiviidide mentaalsuse muutmisele suunatud lõimumismeetmeid. Pigem tuleks siin näha enamuse ja vähemuse kui rühmade sotsiaalse positsiooni erinevust rahvussuhete väljal ning sellest tulenevaid erinevaid huvisid, mis väljenduvad ka asjade tajumises ühel või teisel viisil.

Nende erinevuste ületamiseks mentaalsuse muutmisest ei piisa, vaid see eeldab muutusi ka sotsiaalsel väljal. Meie analüüsi põhijäreldus aga on, et vaatamata paljudele eriarvamustele eestlaste ja eestivenelaste vahel seoses Eesti ühiskonna mitmekultuurilisusega või rahvustevahelise sotsiaalse ebavõrdsusega, ei takista see mõlema rühma suhteliselt tugevat üksmeelt Eesti rahvusriikluse ja kodanikuriikluse põhialuste toetamises.

3

HARIDUS

Laura Kirss

Poliitikauuringute Keskus Praxis

Haridussüsteemil on ühiskonnaliikmete lõimumise toetamises keskne ja sageli määrav roll. Lasteaiad ja koolid ei toeta mitte ainult laste ja noorte keeleõpet, vaid ka sotsialiseerumist ning oskuste arendamist laiemalt. Pere, sõprade ja meedia kõrval kujundavad õppeasutused laste ja õpilaste väärtushinnanguid, pakuvad tuge probleemidega toimetulekul ning üldisemalt kohanemisel. Järgnev peatükk käsitleb Eesti elanike vaateid hariduslikule lõimumisele, keskendudes üldisemalt avatuse küsimusele – kas Eesti inimeste vaated ja hinnangud on lõimumise seisukohast viimastel aastatel positiivsemaks muutunud? Kas inimeste vaated ja hinnangud toetavad lõimumist ning üksteisega kõrvuti ja koos elamist? Lisaks analüüsime, kas Eestis toimuvad haridusprotsessid (eelkõige üleminek osalisele eestikeelsele aineõppele vene koolides) on inimeste silmis edukalt kulgenud ning milliseid probleeme

ja võimalusi sellega seoses esile tõstetakse. Nagu varasemates monitooringutes nii on ka seekord tähelepanu all eri rahvusest inimeste hariduseelistused (omandamise keel) ja hinnangud hariduse kättesaadavusele.

3.1. Eestikeelne õpe

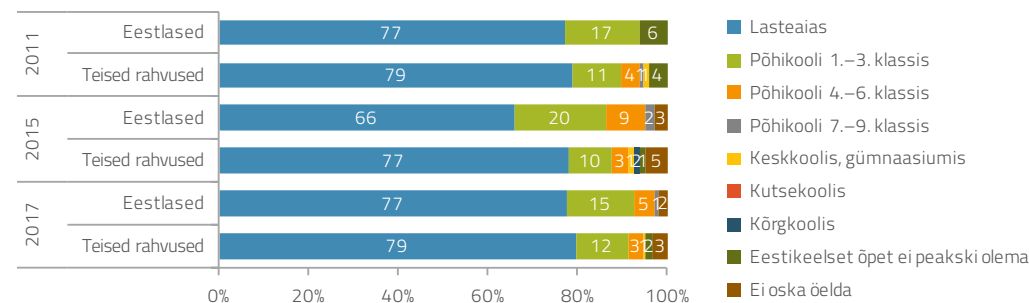
Toetus varasele osalisele eestikeelsele õppele on jätkuvalt suur

Eesti elanike seas on kasvanud toetus osalisele eestikeelsele õppele võimalikult varases eas. Kui 2015. aastal pooldas osalise eestikeelse õppe algust lasteaias 69% Eesti elanikest ja ligikaudu viiendik (17%) pidas otstarbekamaks alustada põhikooli esimeses astmes, siis värsked andmed näitavad, et lasteaias eestikeelse õppe pooldajate arv on märgatavalt suurenenud. 2017. aasta küsitluse andmetel pooldab varajast osalise eestikeelse õppe algust 77% Eesti elanikest. Kasv on peamiselt tingitud sellest, et veidi hilisema alguse pooldajate arv on vähenenud.

Rahvusrühmade võrdlus aga näitab, et kui teiste rahvuste vaated pole paari aastaga muutunud (toetus on olnud 77–79% juures), siis eestlaste toetus varasele algusele on võrreldes 2015. aastaga märgatavalt kasvanud. Kui 2015. aastal toetas 66% eestlastest eestikeelse õppe algust lasteaias ning iga viies oli veendunud põhikooli esimese astme sobivuses ja peaaegu iga kümnes põhikooli teise astme sobivuses, siis nüüdseks on lasteaiaaegse alguse toetajate arv selgelt suurenenud. Eestikeelse osalise õppe algust lasteaias pooldab nüüd 77% eestlastest, nagu see oli ka 2011. aastal. Põhikooli esimeses astmes alustamist pooldab 15% ja teises astmes alustamist vaid 5% eestlastest.

Vanuserühmade võrdluses on näha tendentsi, et mida vanemad vastajad, seda ülekaalukamalt pooldatakse varast eestikeelset õpet. Nii näiteks pooldab 15–24aastaste vastajate seas lasteaias eestikeelse õppega alustamist ainult 67% mitte-eestlasi (21% pooldab põhikooli esimeses astmes alustamist), samas kui 65–74aastaste seas on selle variandi pooldajaid tervelt 88% (põhikooli esimeses astmes alustamist toetab 2%). Küsitluse tulemused osutavad ka sellele, et hilisemat eestikeelse õppe algust kalduvad pigem pooldama vähemharitud mitte-eestlased. Siit nähtub, et inimesed, kes kalduvad ise olema suurema tõenäosusega eesti keele oskusega raskustes (vanemad inimesed), tähtsustavad sagedamini varast valgust, et selle kaudu tagada tulevikus parem keeleoskus kui neil endil.

Joonis 3.1. Arvamused teemal, millal peaks osaline eestikeelne õpe venekeelsetes õppeasutuses algama, osakaaluna vastanutest rahvusrühmade kaupa, % (Integratsiooni monitooring 2011, 2015 ja 2017)

3.2. Avatus mitme rahvuse ja keelega haridusasutuste suhtes

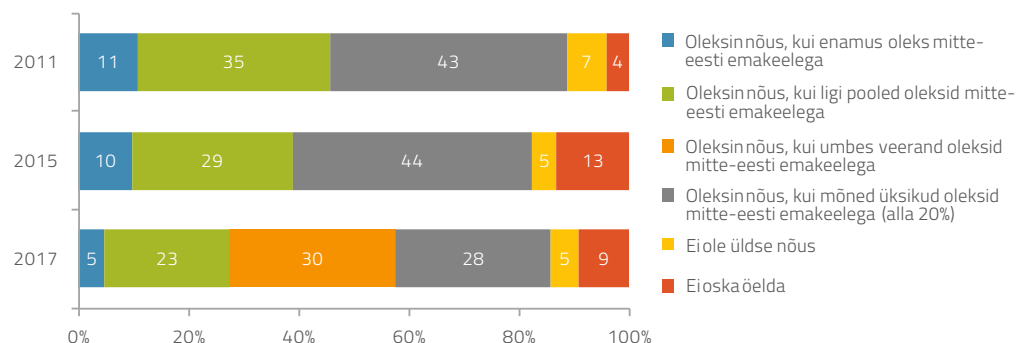
Eestlased on mitme rahvuse ja keelega haridusasutuste suhtes avatud juhul, kui seal ei domineeri teised rahvused või keeled

2011. aastal pooldas enamik eestlasi (43%) selliseid lasteaedu või koole, kus eestlaste seas on üksikud mitte-eesti emakeelega lapsed või õpilased. Ligikaudu iga kolmas eestlane aga arvas, et oleks nõus olukorraga, kus umbes pooled laste kaaslastad oleksid mitte-eesti emakeelega. Ainult iga kümnes eestlane arvas, et võiks oma lapse panna kooli või lasteaeda, kus enamus osalisi ei räägi eesti keelt emakeelena. Selliste lapsevanemate arv on vahepeal vähenenud: 2017. aastal pooldab mitte-eestlaste domineeritud haridusasutusi vaid iga kahekümnes eestlane (5%).

Eestlased on üldiselt endiselt avatud teiskeelsete kaaslaste suhtes haridusasutuses, kuid peavad seejuures nende mittedomineerimist rühmas oluliseks. Kuigi seekordses küsitlusankeedis veidi muudeti vastusevariantide valikut 2015. aastaga võrreldes, on näha, et eestlaste üldine avatus teiskeelsete kaaslaste suhtes koolis või lasteaias on suures plaanis jäänud samaks (vt joonis 2). 2017. aastal pooldab kokku 81% eestlasi lasteaedu, kus on üksikud õpilased kuni pooled õpilastest muu emakeelega, ent 2011. aastal oli selliste vastajate osakaal 78% ja 2015. aastal 73%. Seejuures on eestlaste eelistatuim variant praegu selline haridusasutus, kus on umbes veerand mitte-eesti emakeelega lapsi või õpilasi (30%). Võrreldes 2015. aastaga on vähenenud nende eestlaste osakaal, kes aktsepteeriksid ainult üksikuid mitte-eesti emakeelega lapsi. Kui 2015. aastal ütles veel 44% eestlastest, et pooldaks üksikute mitte-eestlaste õppimist haridusasutuses, siis 2017. aastal oli nende osakaal vähenenud 28%-le. Samas lisandus

2017. aastal uus vastusevariant ja ligikaudu kolmandik oleks nõus umbes veerandi teiskeelsete lastega. Seetõttu on keeruline teha täpsemaid järeldusi eestlaste eelistuste muutuste suhtes, aga üldiselt võib näha, et sallivus ei ole kahanenud. Iga kahekümnes eestlane siiski ei soovi üldse oma lapse kõrval lasteaias või koolis näha teiskeelseid inimesi – see on püsinud 2011. ja 2015. aastaga võrreldes muutumatu.

Joonis 3.2. Eestlaste vastused küsimusele „Kuivõrd olete nõus sellega, et lasteaedades ja koolides õpiksid koos ühes rühmas/klassis erinevast rahvusest või erinevat emakeelt kõnelevad lapsed/õpilased?“, % (Integratsiooni monitooring 2011, 2015 ja 2017)

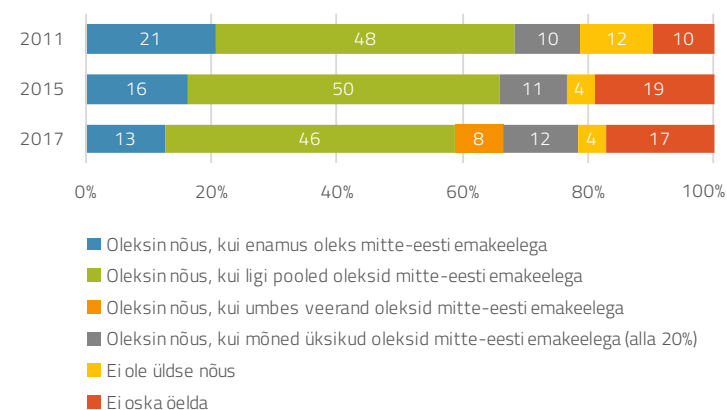
Muust rahvusest Eesti inimesed eelistavad endiselt lasteaedu ja koole, kus ligikaudu pooled lastest/õpilastest oleksid mitte-eesti emakeelega

Teiste rahvuste puhul on pilt tunduvalt mitmekesisem (vt joonis 3). Mitte-eestlased eelistavad 2017. aasta andmete kohaselt selliseid lasteaedu ja koole, kus mitte-eesti emakeelega lapsi või õpilasi on ligikaudu pool (46%, sh teistest sagedamini pooldavad seda varianti 25–34-aastased) või sellest rohkem (13%). Viimasega sarnane hulk inimesi (12%) eelistab selliseid koolieelseid lasteasutusi ja koole, kus domineerivad eestlased (st üksikud lapsed/õpilased oleksid mitte-eesti emakeelega). Seejuures arvavad viimast teistest sagedamini kõrgharidusega inimesed. Siinkohal on oluline märkida, et venelaste ja teiste rahvuste vahel on selged erisused: kui venelastest pooldab eestlaste ülekaaluga lasteaedu ja koole ainult ligikaudu iga kümnes, siis teiste rahvuste esindajatest iga neljas. Teiste rahvuste esindajad peavad venelastega võrreldes märksa vähem tähtsaks ka lasteaedu ja koole, kus ligikaudu pooled lapsed oleksid mitte-eesti emakeelega.

Aastate võrdluses tuleb esile, et mitte-eestlaste seas on üldiselt suurenemas avatus eestikeelsete haridusasutuste suhtes, sest 2011. aastaga on märkimisväärselt vähe-

nenud (21%-lt 13%-le) selliste inimeste arv, kes pooldavad mitte-eestlaste ülekaaluga lasteaedu ja koole. Samuti on selgelt kahanenud nende arv, kes üldse segalasteaedu ja koole ei poolda (12%-lt 4%-le). Teisalt on kuue aasta võrdluses suurenenud inimeste arv, kes ei oska selles küsimuses oma arvamust väljendada (10%-lt 17%-le). Ida-Viru piirkond tuleb esile sellega, et seal pooldatakse ülekaalukamalt haridusasutusi, kus eesti ja teise emakeelega lapsi/õpilasi on pooleks – seal on 56% mitte-eesti inimesi sellel seisukohal. See võib väljendada selle piirkonna inimeste soovi näha haridusasutustes võrdselt kahe keele esindatust.

Joonis 3.3. Muust rahvusest inimeste vastused küsimusele „Kuivõrd oleksite nõus sellega, et lasteaedades ja koolides õpiksid koos ühes rühmas/klassis erinevast rahvusest või erinevat emakeelt kõnelevad lapsed/õpilased?“, % (Integratsiooni monitooring 2011, 2015 ja 2017)

3.3. Hinnangud segarühmade mõjule

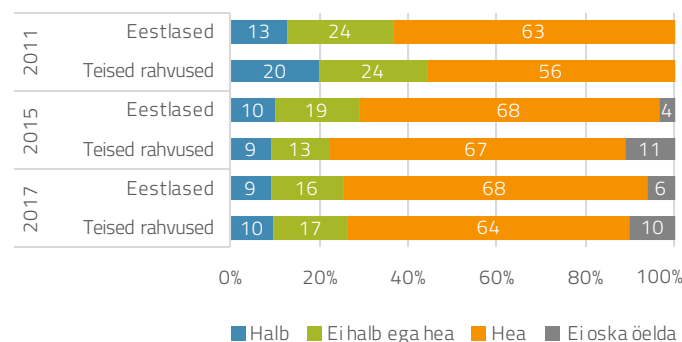
Eesti elanikud pooldavad segarühmi ja -klasse

Kui algul uuriti, kuivõrd on Eesti inimesed nõus sellega, et lasteaedades ja koolides õpiksid koos eri rahvusest või erinevat emakeelt kõnelevad lapsed (sh milliseid koosõppimise kombinatsioone eelistatakse), siis lisaks uuriti koosõppimise mõju. Küsiti nii üldist hinnangut kui ka mõju mitmesuguste teemade puhul, nagu õpitulemused ning mõju keelele ja kultuurile.

Kaks kolmandikku (67%) Eesti elanikest pooldab seda, et ühes lasteaiarühmas/klassis õpivad koos eri rahvusest ja/või erinevat emakeelt kõnelevad lapsed/õpilased.

Segarühmi ja klasse ei poolda neist ainult 9%. 16% ei osanud selle küsimuse kohta oma arvamust esitada¹. Eestlaste ja mitte-eestlaste arvamused põhimõtteliselt ei erine, viimaste seas on vaid pisut rohkem neid, kellel arvamus puudub, ning selle võrra ka veidi vähem neid, kes on andnud koosõppimisele pooldava hinnangu. Kui eristada mitte-eestlaste seas venelasi ja teisi rahvusi, tuleb esile, et venelased on segarühmas õppimise suhtes sagedamini rohkem kriitilised, samas kui ülejäänud rahvused jäävad sagedamini neutraalsele seisukohale (ei halvaks ega heaks ei hinda segarühmas õppimist 15% venelasi ja tervelt 26% teiste rahvuste esindajatest). Aastate võrdluses hinnanguid kõrvutades on näha, et viimase kahe aastaga ei ole neis sisulist muutust toimunud. Kuue aasta taguste hinnangutega võrreldes on aga näha (kuigi ka vastusevariantid ei olnud täiesti samasugused), et üldine poolehoid segarühmas hariduse ja oskuste omandamisele on kasvanud ning seda eriti nähtavalt mitte-eestlaste seas. Kui 2011. aastal oli teemale negatiivselt vaadanud mitte-eestlaste seas veel 20% ja positiivse hinnangu andjaid 56%, siis nüüdseks on esimesi poole vähem ja positiivsete hinnangute osakaal on 8 protsendipunkti võrra kasvanud.

Joonis 3.4. Üldine hinnang segarühmadele ja -klassidele, osakaaluna vastanutest rahvusrühmade kaupa, % (Integratsiooni monitooring 2011, 2015, 2017)

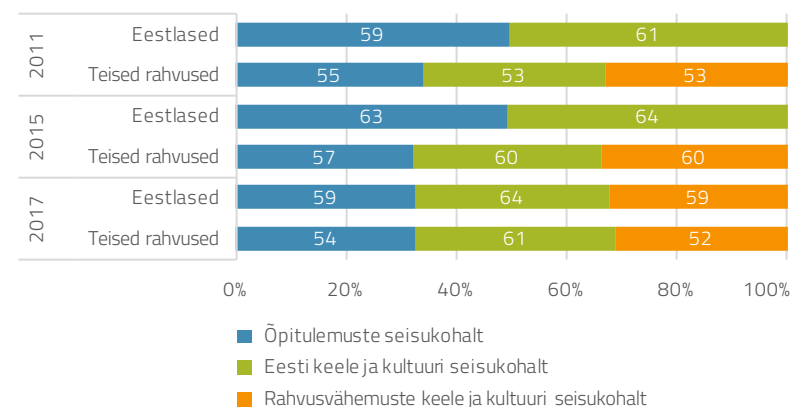
Segarühmades koos õppimist seostatakse enamasti heade tulemustega

Kuid milline mõju on inimeste arvates segarühmadel ja -klassidel laste õpitulemustele ning oma keelele ja kultuurile? Sõltumata vastaja rahvusest on rohkem kui pooled elanikud (59% eestlastest ja 54% mitte-eestlastest) seisukohal, et see soosib õpitulemusi (vt joonis 5). Aastati ei ole hinnangutes suuri kõikumusi olnud, välja arvatud asjaolu, et

2011. aastal olid mitte-eestlased viimaste aastatega võrreldes märksa kriitilisemad (halvaks või väga halvaks hindas segarühmades õppimist 24%), kuid selle mõtteviisi pooldajaid on nüüdseks tunduvalt vähemaks jäänud. 2017. aastal on neist selles veendunud ainult 13%. Õpitulemuste mõju suhtes on eriti skeptilised 25–35aastased mitte-eesti inimesed, nendest seostab segarühmades õppimist negatiivse tulemusga lausa 23%. Ida-Virumaa elanikud (eriti mitte-eestlased) on samuti keskmisest mõnevõrra skeptilisemad.

Eesti keele ja kultuuri seisukohalt segarühmades õppimist hinnates on inimeste arvamused eelnevaga sarnaselt positiivsed ning trend näitab negatiivsete hinnangute osakaalu järjepidevat vähenemist. Soosiva hinnangu andis sellele 64% eestlastest ja 61% mitte-eestlastest – seega suur osa inimesi ei arva, et teiste rahvustega või emakeelega õpilastega koos õppides satuks eestlaste keel ja kultuur kuidagi ohtu või et sellel oleks mingisugune halb mõju. See sarnaneb suuresti varasemate küsitluste tulemustega. 2011. aastal oli mitte-eestlaste seas arvestatav hulk (22%) neid, kes hindas segarühmade ja -klasside mõju eesti keelele ja kultuurile halvaks, kuid 2015. ja 2017. aasta küsitluse andmed näitavad, et negatiivsed hoiakud on suuresti vähenenud: nüüdseks on halvas mõjus veendunud kõigest 7% mitte-eestlasi. Ülekaalukalt optimistlikumad on soodsa mõju suhtes väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavad mitte-eestlased.

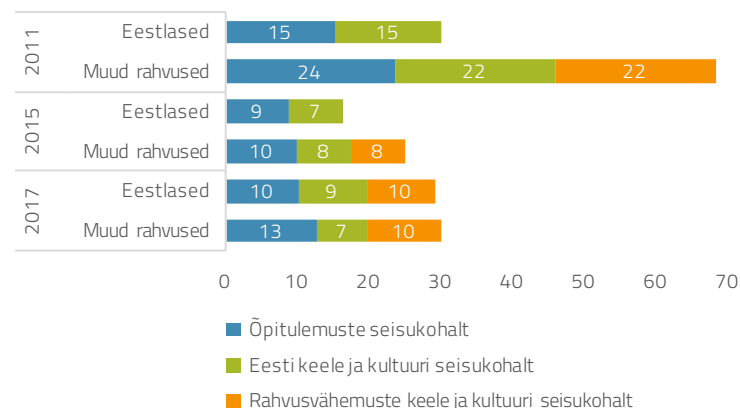
Joonis 3.5. Hinnangud segarühmadele ja -klassidele, osakaaluna rahvusrühmade kaupa vastanutest, kes hindasid mõju heaks kuni väga heaks, % (Integratsiooni monitooring 2011, 2015, 2017)

1 2011. aastal ei olnud ankeedis vastusevarianti „Ei oska öelda“.

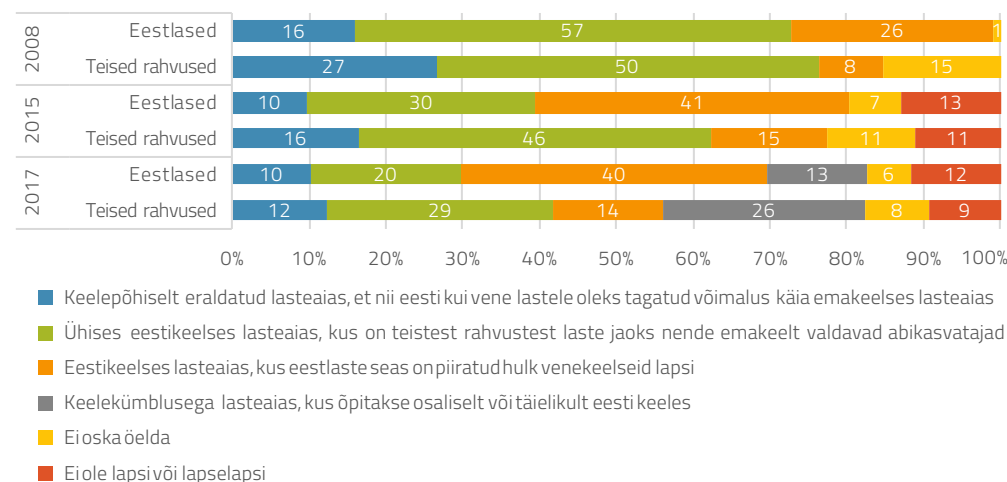
Vähemuste keele ja kultuuri vaatenurgast koosõppimise mõjule hinnangut andes ei ilmne samuti suuri erisusi viimaste aastate ja rahvusrühmade kaupa. Soodsa hinnangu annab 2017. aastal 59% eestlastest ja 52% mitte-eestlastest ning negatiivselt hindab segarühmades õppimist vaid iga kümnes vastaja. Eestlastelt ei ole vähemusrühvuste keele ja kultuuri mõju kohta eelmistes monitooringutes hinnangut küsitud. Mitte-eestlaste puhul on praegune hinnang 2015. aastaga samas suurusjärgus ning pessimistlike inimeste arv on võrreldes 2011. aastaga tugevalt vähenenud; tollal andis neist negatiivse hinnangu 22%, praegu ainult 10%. Kokkuvõttes tuleb esile, et segarühmades õppimist ei kalduta üldiselt nägema oma keele ja kultuuri ohustajana, ning see on avatud ühiskonna üks oluline tunnus.

Joonis 3.6. Hinnangud segarühmadele ja -klassidele, osakaaluna rahvusrühmade kaupa vastanute, kes hindasid mõju halvaks kuni väga halvaks, % (Integratsiooni monitooring 2011, 2015, 2017)

seas endiselt ühised eestikeelsed lasteaiad, kus eesti laste kõrval on ka teiskeelseid lapsi, aga kus teiskeelsetele lastele on abiks nende emakeelt valdavad abiõpetajad. Ühiste eestikeelsete lasteaedade pooldajate arv on eelmiste aastatega võrreldes märgatavalt kahanenud (57%-lt 20%-le). Samas on eestlaste seas iga kümnes valmis oma lapse või lapselapse panema keelekümbluslasteaeda. Seega võib tulemusi tõlgendada mitmeti: ühelt poolt on toetus ühislasteaedadele justkui vähenenud, kuid teisalt võib osa nende toetajaid olla otsustanud veelgi mitmekesisema variandi, keelekümbuluse kasuks. Seepärast ei saa eestlaste suhtumise alusel otsest negatiivset trendi järeldada.

Joonis 3.7. Vastused küsimusele „Millises lasteaias Te kõige rohkem sooviksite, et Teie lapsed või lapselapsed käiksid?“, osakaaluna vastanutest rahvusrühmade kaupa, % (Integratsiooni monitooring 2008, 2015 ja 2017)

2017. aastal kuuluvad teisest rahvusest Eesti elanike peamiste eelistuste hulka ühised eestikeelsed lasteaiad (29%) ja keelekümbluslasteaiad (26%). Seejuures on Ida-Virumaa mitte-eestlaste seas ülekaalukamalt neid, kes pooldavad ühiseid lasteaedu (40%). Ligikaudu iga kümnes mitte-eestlane pooldab eestikeelseid lasteaedu, kus on piiratud arv vene emakeelega õpilasi; sama suur arv neist toetab täiesti eraldi lasteaedu. Venelastega võrreldes pooldavad muust rahvusest elanikud sagedamini eestikeelseid, ent piiratud hulga vene emakeelega lastega lasteaedu (pooldab 25% vs. ei poolda 12%). 2015. aastal oli mitte-eestlaste seas esimene eelistus ühine eestikeelne lasteaed (46%), kus muust rahvusest laste jaoks on abikasvatajad. Järgnesid keelepõhiselt eraldatud lasteaiad (16%) ja eestikeelsed lasteaiad, kus on piiratud hulk venekeelseid lapsi (15%). Kuigi 2008. aastaga ei ole andmed täielikult võrreldavad, tuleb esile, et märgatavalt on

3.4. Lasteaia eelistused

Eesti elanikud on avatud ühisele eestikeelsele lasteaiale ja toetavad keelekümblust

Eesti inimeste toetus keelepõhiselt eraldatud lasteaedadele on väike (eri rahvusrühmades 10–16%) ja see ei ole aastate jooksul märgatavalt muutunud (vt joonis 7). Eestlaste jaoks on sarnaselt 2015. aastaga eelistatuim lasteaiavariant² eestikeelne õppeasutus, kus on piiratud hulk venekeelseid lapsi (41%). Populaarsuselt teisel kohal on eestlaste

² Võrreldes 2015. aastaga oli 2017. aasta monitooringu küsimustikus lasteaedade eelistuse variantidesse lisatud keelekümbluslasteaia vastus, mistõttu ei ole eri aastate andmed täielikult võrreldavad.

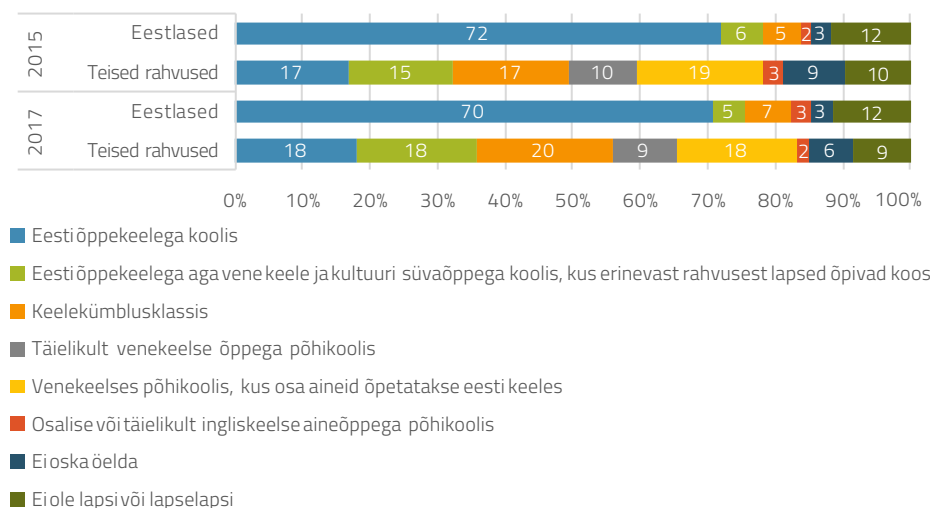
aja jooksul vähenenud keelepõhiselt eraldatud lasteaedade pooldamine mitte-eestlaste seas. Kui 2008. aastal pidas seda parimaks variandiks veel iga neljas, siis nüüdseks vaid peaaegu iga kümnes. Samuti on selgelt vähenenud ühiste eestikeelsete lasteaedade pooldamine.

3.5. Põhihariduse eelistused

Mitte-eestlaste põhihariduse eelistused on mitmekesisemad kui eestlastel

Eestlaste põhihariduse eelistustes ei ole kahe aastaga muutusi toimunud: 70% eelistab oma lapse või laste jaoks eesti õppekeele kooli ning vähesed on valmis valima mõne teise koolitüübi, näiteks eesti õppekeele vene keele ja kultuuri süvaõppega kooli, keelekümbelklassi või ingliskeelse aineõppega põhikooli. Mitte-eestlastest vastajate puhul ei ole samuti muutused märgatavad: nad jagunevad suhteliselt võrdsete rühmade keelekümbeluse (20%), osalise eestikeelse aineõppega venekeelse kooli (18%), vene keele ja kultuuri süvaõppega eestikeelse kooli (18%) ja eestikeelse põhikooli (18%) vahel.

Joonis 3.8. Vastused küsimusele „Millises põhikoolis Te kõige rohkem sooviksite, et Teie lapsed või lapselapselaps õpiksid?“, osakaaluna vastanutest rahvusrühmade kaupa, % (Integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

Eestikeelse põhikooli ülekaalukad pooldajad mitte-eestlaste seas on väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavad inimesed, kelle puhul on selle variandi pooldajaid 40%. Täielikult venekeelset põhikooli eelistab ainult iga kümnes mitte-eestlane (9%). Keelekümbelklasside pooldajad elavad keskmisest sagedamini Ida-Virumaal (26%), samuti on seal keskmisest rohkem neid, kes pooldavad venekeelset osalise eestikeelse aineõppega põhikooli (29%). Kui kõrvutada venelasi ja teisi rahvusi, siis eelistused ei erine suuresti, märgata võib muude rahvuste mõnevõrra suuremat poolehoidu eesti õppekeele koolidele ning väiksemat toetust osalise eestikeelse aineõppega venekeelsetele koolidele.

3.6. Venekeelse põhihariduse pakkumise põhjused

Eesti elanike toetus venekeelse põhihariduse pakkumisele emakeeles õppimise eesmärgil on vähenenud

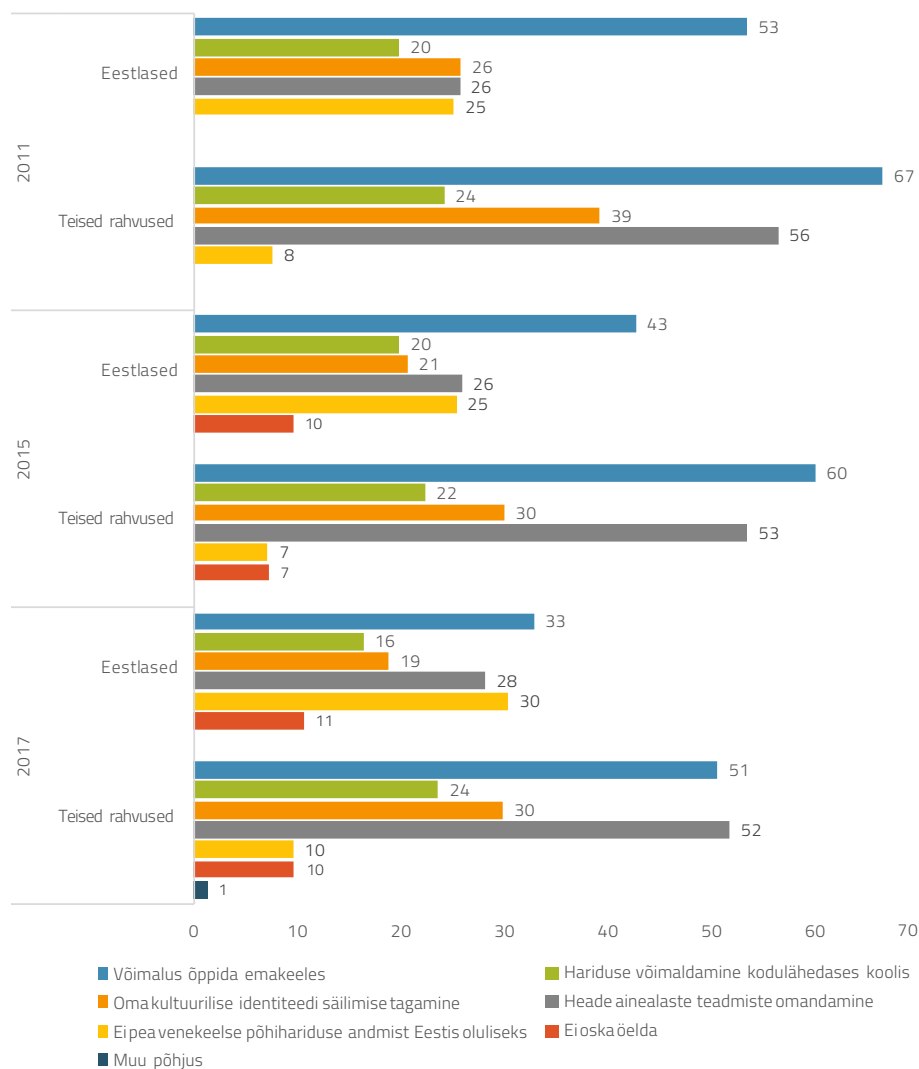
Eestlaste seas on märgatavalt kahanenud nende osakaal, kes peavad venekeelse põhihariduse võimaldamise põhjuseks emakeeles õppimise võimalust (vt joonis 9). Kui praegu on sellisel seisukohal iga kolmas eestlane, siis veel 2011. aastal arvas nii iga teine. Samas on see endiselt üks kaalukamaid põhjusi, mida eestlased nimetavad venekeelse põhihariduse pakkumise toetuseks. Ühtlasi võib märgata nende inimeste osakaalu väikest kasvu, kes ei pea venekeelse põhihariduse andmist üldse vajalikuks. Samuti on langustrendis arvamus, et venekeelne põhiharidus on vajalik oma kultuurilise identiteedi säilimise tagamiseks. Iga neljas eestlane on veendunud, et venekeelset põhiharidust on vaja seepärast, et õpilane omandaks head ainealased teadmised. Eestlaste seas on Tallinnas keskmisest rohkem neid, kes ei pea venekeelse põhihariduse andmist vajalikuks.

Ka mitte-eestlased on üha vähem veendunud, et venekeelse põhihariduse andmist on Eestis vaja üksnes põhjusel, et õpilased saaksid õppida oma emakeeles. Kui 2011. aastal oli selle väite pooldajaid 67%, siis praegu toetab seda 51% mitte-eestlasti. Seejuures on sama osakaal venelaste seas 52% ja vaid 42% muust rahvusest inimeste seas. Samas on mitte-eestlased (eriti vanuses 35–49 a) siiski õpilaste heade ainealaste teadmiste pärast mures ja ligikaudu iga teine neist on pooldanud seda venekeelse põhihariduse andmise jätkamise põhjusena. Venelased on rohkem mures õpilaste ainealaste teadmiste pärast kui teised mitte-eestlased.

Ligikaudu iga kolmas mitte-eestlasest vastaja seostab venekeelset põhikooli õpilaste kultuurilise identiteedi säilimise tagamisega – see arvamus ei ole viimaste aastate

jooksul muutunud. Kultuurilise identiteedi säilimise pärast on eeskätt mures kutseharidusega mitte-eestlased (46%). Ida-Virumaa mitte-eestlased eristuvad põhikooli eelistuste poolest muust Eestist ja Tallinnast mitmes mõttes: oodatult on seal rohkem emakeelse õppe pooldajaid (nagu ka Ida-Virumaa eestlaste seas) ning ka ainealaste teadmiste kvaliteedi pärast muretsejaid, peale selle on seal sagedamini kodulähedase põhikooli pooldajaid.

Joonis 3.9. Põhjused venekeelse põhihariduse andmiseks Eestis, % (Integratsiooni monitooring 2011, 2015 ja 2017)

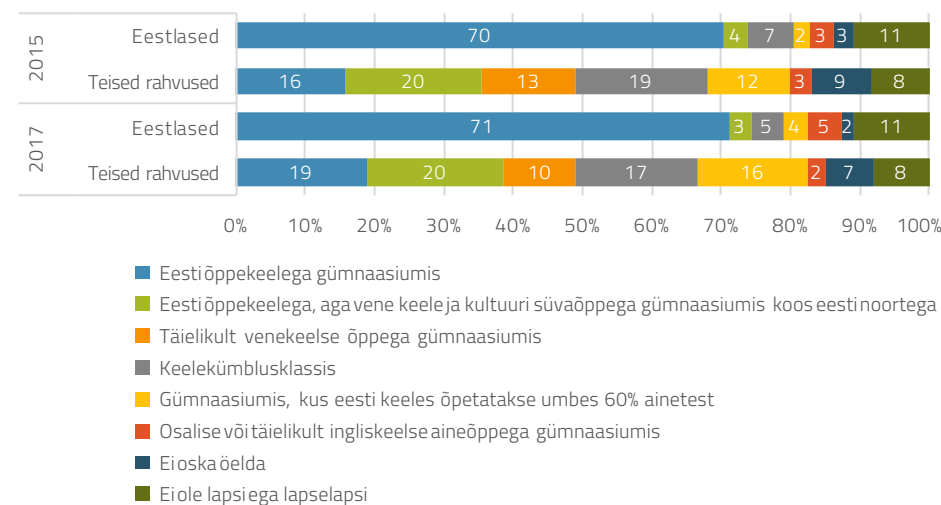
3.7. Gümnaasiumihariduse eelistused

Gümnaasiumihariduse eelistused on mitte-eestlaste seas endiselt väga mitmekesised

2015. aastal olid mitte-eestlastest vastajate seas kõige populaarsemad gümnaasiumieelistused vene keele ja kultuuri süvaõppega eesti õppekeelele gümnaasium (20% toetust), keelekümb-lusklass (19%) ning eesti õppekeelele gümnaasium (16%). Järgnesid täielikult venekeelne gümnaasium (13%) ja 60% eestikeelse õppega gümnaasium (12%). Nagu näha jooniselt 10, jagunesid vastajad viie gümnaasiumivariandi vahel suhteliselt ühtlaselt ning ühte väga selget eelistust ei tõusnud esile. 2017. aastal on eelistused suuresti samad. Mõnevõrra on kasvanud poolehoid (12%-lt 16%-le) praegu Eestis toimivale gümnaasiumiharidusele, mille puhul 60% ainetest õpitakse eesti keeles, kusjuures keskmisest suurem on toetus Ida-Virumaa mitte-eestlaste seas (23%).

Kui eristada omakorda venelasi ja teisi rahvusi, siis 2017. aasta küsitlusest tuleb esile, et muust rahvusest vastajad toetavad venelastest märgatavalt sagedamini eestikeelset gümnaasiumiharidust – tervelt iga kolmas pooldas seda vastusevarianti. Samal ajal toetavad muust rahvusest vastajad venelastest harvem täielikult venekeelset gümnaasiumi ning vene kultuuri ja keele süvaõppega eesti õppekeelele gümnaasiumi. Eestlastest vastajad pooldavad jätkuvalt oodatult eestikeelset gümnaasiumi (71%) ning vaid vähesed on märkinud mõne teise variandi oma eelistuseks, näiteks ingliskeelset gümnaasiumi sooviks oma lapsele või lapselapsele 5% eestlastest.

Joonis 3.10. Vastused küsimusele „Millises gümnaasiumis, keskkoolis Te kõige rohkem sooviksite, et Teie lapsed või lapselapsed õpiksid?“, osakaaluna vastanute rahvusrühmade kaupa, % (Integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

3.8. Kõrghariduse eelistused

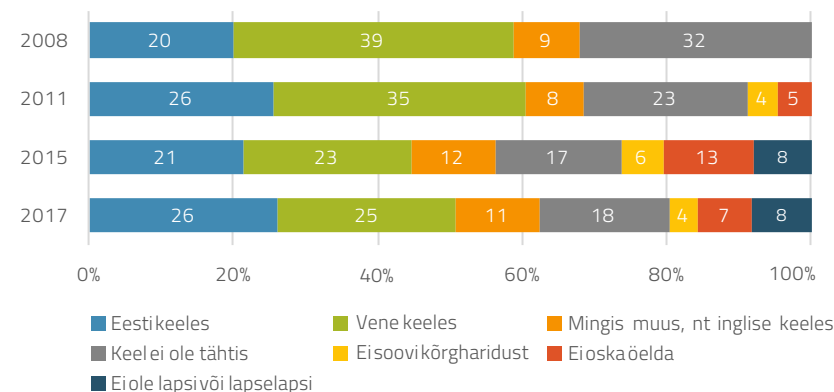
Mitte-eestlased eelistavad venekeelset kõrgharidust eestikeelsega võrdselt

Kui 2015. aastal eelistas enda või oma laste/lapselaste puhul eestikeelset kõrgharidust ligikaudu iga viies mitte-eestlane, siis 2017. aastal iga neljas, kusjuures seda hoiakut väljendasid keskmisest sagedamini üldkeskharidusega vastajad (35%). Võrreldes omavahel venelasi ja teisi mitte-eestlasi, on viimaste seas mõnevõrra rohkem eestikeelse kõrghariduse eelistajaid. Venekeelset kõrgharidust soovib endale või oma järglastele iga neljas mitte-eestlane, teistest sagedamini on selle variandi pooldajaks 35–49aastased (34%), keskeriharidusega ja Ida-Virumaal elavad mitte-eesti inimesed (32%). Aastaid võrreldes on aga näha, et venekeelse kõrghariduse eelistamine on selgelt langustrendis: 2008. aastal pooldas seda veel 39% mitte-eestlasi.

Kui eristada venelasi ja teised rahvusi, on teiste rahvuste seas venekeelse kõrghariduse eelistajaid tunduvalt vähem (18%). Mõnes muus keeles kõrghariduse sooviks omandada iga kümnes Eesti elanik. Huvitaval kombel tuleb tulemustest esile eri rahvustest inimeste erinev hariduspüüdlus. Kui eestlaste seas peaaegu puuduvad inimesed, kes ütleksid otse välja, et ei soovi endale või oma järglastele kõrgharidust, siis mitte-eestlaste seas siiski leidub inimesi, kes seda tunnistavad. Selliste vastajate osakaal on teisalt väike ja jääb mõne protsendi piiridesse.

Eestlaste puhul tuleb esile, et kõrgharidusega ja Tallinna inimesed kalduvad keskmisest sagedamini olema seisukohal, et õppekeel ei ole kõrghariduse puhul tähtis. Kõrghariduseelistusi varasemate aastate tulemustega võrreldes hakkab hästi silma venekeelse kõrghariduse eelistuse vähenemine – ilmselt peegeldab vastajate hinnang vähemalt osaliselt Eesti kõrghariduses pakutavate valikutega kohanemist. Samas on mõnevõrra üllatav, et mitte-eestlaste kõrghariduseelistuses ei ole vene keele osatähtsuse vähenemine toonud kaasa mõne teise keele selget eelistamist. Näiteks ingliskeelse kõrghariduse pooldajate osakaal on aja jooksul ainult pisut suurenenud, kuigi ingliskeelsete õppekavade arv on Eestis viimastel aastatel märgatavalt kasvanud. Siin on ilmselt üks põhjus asjaolu, et selliste õppekavade tutvustamine on peaaesjalikult suunatud välja poole Eestit, mitte siinsetele mitte-eestlastele.

Joonis 3.11. Mitte-eestlaste vastused küsimusele „Juhul, kui Te soovite endale või oma lastele/lapselastele kõrgharidust, siis kas tahate, et see omandataks ...“, % (Integratsiooni monitooring 2008, 2011, 2015, 2017)

3.9. Hinnangud kvaliteetse hariduse kättesaadavusele

Muus rahvusest inimesed hindavad kvaliteetse hariduse kättesaadavuse jätkuvalt halvemaks kui eestlased

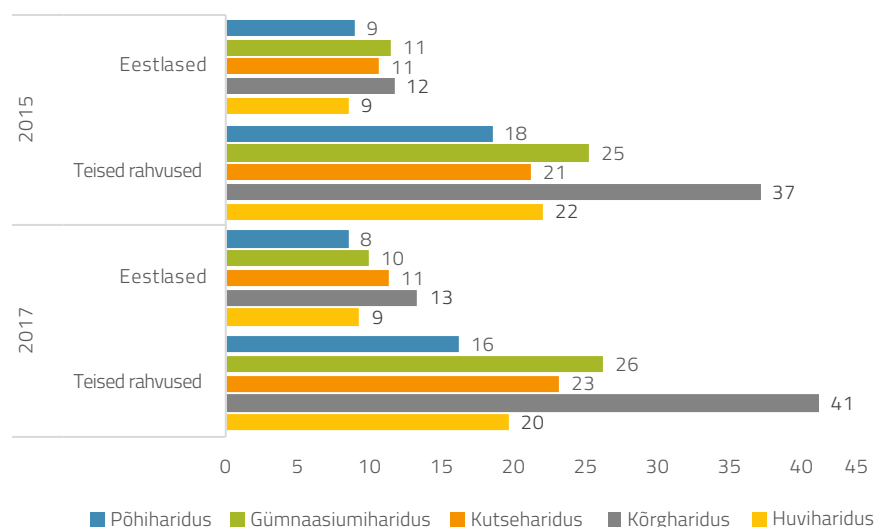
Enamik eestlasi on arvamisel, et kvaliteetne haridus on võrdväärselt kättesaadav nii vene kui ka eesti noortele (vt joonis 12). Haridustaseme järgi hinnangud küll pisut varieeruvad, kuid 70–80% eestlastest on veendunud, et kättesaadavus on võrdväärne kõigil haridustasemetel. Vaid iga kümnes eestlane arvab, et kättesaadavusega esineb probleeme. Põhi- ja kutsehariduse kättesaadavuse suhtes on keskmisest kriitilisemad Tallinna elanikud ning gümnaasiumihariduse kättesaadavuse suhtes Ida-Virumaa eestlased. Kõrghariduse kvaliteetset kättesaadavust ei hinda keskmisest sagedamini võrdväärselt kõrgharidusega eestlased, kes on olukorrast võrreldes teiste rühmadega ilmselt teadlikumad. Kahe aastaga ei ole eestlaste hinnangutes muutusi toimunud. Huvihariduse olukorra kohta ei oska märkimisväärne osa inimesi (19%) hinnangut anda.

Mitte-eestlased on eri haridustasemetel võrdse kättesaadavuse suhtes tunduvalt kriitilisemad kui eestlased (vt ka võrdsete võimaluste peatükki käesolevas monitooringus). 2015. aastal olid mitte-eestlased kõige kriitilisemad kõrghariduse kättesaadavuse suhtes: 37% arvas, et see ei ole kindlasti või pigem ei ole eesti noortega võrdselt kättesaadav. Sellele järgnes gümnaasiumiharidusele antud kriitiline hinnang (25%). Kõige

võrdväärselt kättesaadavaks pidasid mitte-eestlased põhi- ja huviharidust. Nagu eestlased ei osanud ka ligikaudu iga viies mitte-eestlane selles küsimuses huviharidusele hinnangut anda. 2017. aasta andmed näitavad, et suuresti ei ole mitte-eestlaste hinnangud muutunud – muutunud on ainult üksikud protsendipunktid. Kõrghariduse kättesaadavust kritiseerivad teistest sagedamini 35–49aastased ja Ida-Virumaa muust rahvusest inimesed. Gümnaasiumihariduse puhul on sagedamini negatiivsel seisukohal keskeriharidusega ja Ida-Virumaal elavad mitte-eestlased.

Kui võrrelda mitte-eestlaste seas venelasi ja teisi rahvusi, on venelased mõnevõrra kriitilisemad hariduse kättesaadavuse suhtes, eriti kõrghariduse puhul. Kui 44% neist arvab, et kvaliteetne kõrgharidus ei ole venekeelsetele noortele kättesaadav eesti noortega võrdselt, siis vaid 28% muust rahvusest inimesi on samal arvamusel. Muude rahvuste esindajad on vähem kriitilised ka teistele haridusliikidele hinnanguid andes. See on paljuski ilmselt selgitatav sellega, et nad on rohkem avatud eestikeelsele haridusele üldiselt – nende seas on võrreldes venelastega rohkem neid, kes eelistavad omandada eesti keeles nii põhi-, gümnaasiumi- kui ka kõrghariduse. Muust rahvusest inimeste puhul tuleb lisaks esile, et ligikaudu veerand kuni kolmandik neist ei oska tegelikult kättesaadavusele hinnangut anda.

Joonis 3.12. Hinnang kvaliteetse hariduse võrdsele kättesaadavusele venekeelsete noorte jaoks võrreldes eesti noortega osakaaluna rahvusrühmade järgi vastanutest, kes vastasid „Kindlasti ei ole” ja „Pigem ei ole” haridus võrdselt kättesaadav (Integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

3.10. Suhtumine eestikeelsesse aineõppesse

Mitte-eestlaste soosiv suhtumine eestikeelse aineõppe tulemustesse on kasvanud, eriti haridusvõimaluste ja konkurentsivõime aspektist

Vene õppekeelele gümnaasiumid läksid eestikeelsele aineõppele üle aastatel 2007–2012. See algas eesti kirjanduse kursusega 2007. aastal, et lõpuks jõuda viie kohustusliku kursuseni 2013. õppeaastaks. Eesti kirjandusele lisandusid muusika- ja ühiskonnaõpetuse, Eesti ajaloo ja geograafia kursused. Lisaks oli koolidel võimalik ise valida õppeaineid, et täita seatud 60% eesti keele õppe nõue. Gümnaasiumi riikliku õppekava alusel tähendab 60% eestikeelse õppe nõue seda, et kohustuslikust 96 kursusest omandatakse eesti keeles vähemalt 57.³

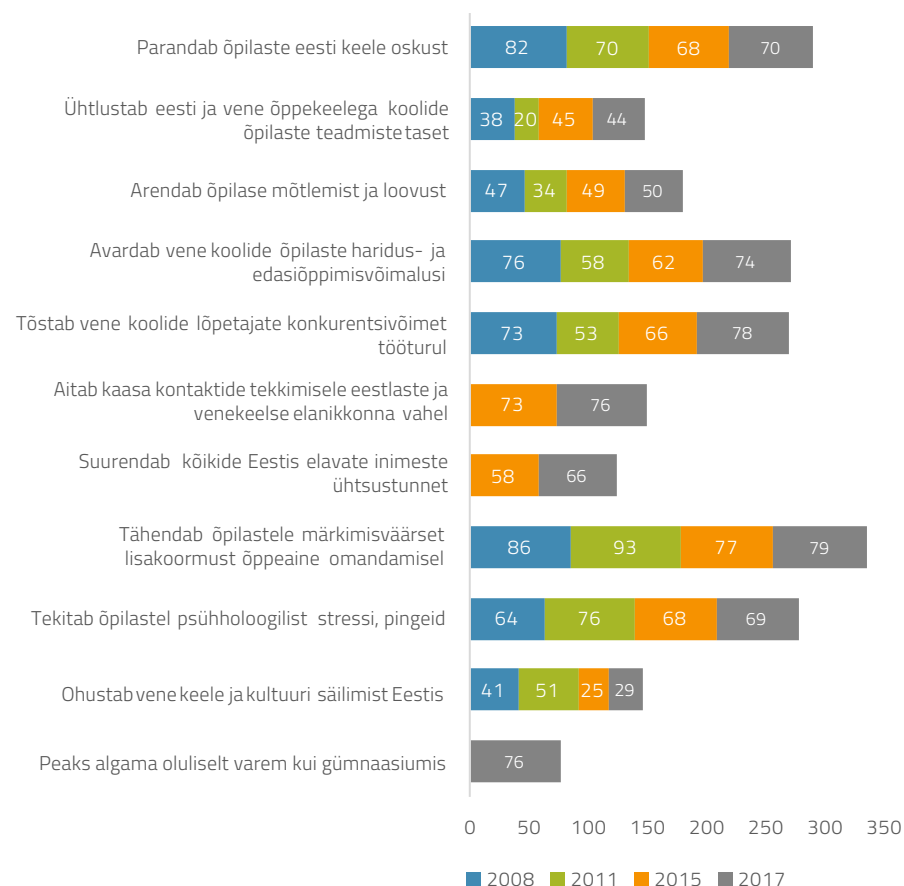
Vene õppekeelele gümnaasiumide eestikeelsele aineõppele ülemineku kohta paluti vastajatel hinnata erinevaid väiteid. Nagu varem (vt joonis 13) olid selgi korral eestlaste hinnangud silmatorkavalt positiivsemad kui venelaste ja teiste rahvuste omad. Venelased on omakorda kriitilisemad kui teised rahvused.

Põhimuutus, mis on viimase kahe aastaga hinnangutes toimunud, puudutab vene koolide õpilaste haridusvõimalusi ja konkurentsivõimet. Kui 2015. aastal nõustus 62% mitte-eestlastest, et eestikeelne aineõpe avardab vene koolide õpilaste haridus- ja edasiõppimisvõimalusi, siis viimaste andmete kohaselt pooldab seda seisukohta 74%. Aastal 2017 usub 78% muust rahvusest inimestest, et eestikeelne aineõpe suurendab vene koolide lõpetajate konkurentsivõimet tööturul (2015. a oli selle väite pooldajaid kõigest 66%). 2011. aasta hinnangutega võrreldes on muutus positiivsuse suunas olnud veelgi märgatavam: siis oli selle väite pooldajaid 53%. Aastal 2017 on andnud keskmisest paremaid hinnanguid haridusvõimaluste ja konkurentsivõime kohta eeskätt nooremad ja kõige vanemad inimesed. Ida-Virumaa mitte-eestlased eristuvad selle poolest, et seal on ülemineku mõju suhtes arvamused keskmisest rohkem polariseerunud, seal on võrreldes teiste piirkondadega keskmisest rohkem inimesi, kes ei nõustu väitega, et eestikeelsele aineõppele ülemineku parandab eesti keele oskust, samas on seal keskmisest rohkem inimesi, kes pigem nõustuvad selle väitega. Nooremapoolsed mitte-eestlased (25–49aastased) on keskmisest skeptilisemad õpilaste teadmiste taseme ühtlustumise suhtes. Ka Ida-Virumaa mitte-eestlased on selles suhtes keskmisest kriitilisemad.

3 Haridus- ja Teadusministeerium (2014). Raport. Vene õppekeelt kasutavate gümnaasiumide õppe tulemuslikkusest eestikeelsele (vähemalt 60% kohustuslikest kursustest) gümnaasiumiõppele üleminekul. https://www.hm.ee/sites/default/files/raport_uleminek_viimane_0.pdf

Ülemineku soodsas mõjus õpilaste mõtlemisele ja loovusele on keskmisest sagedamini veendunud 25–34aastased, üle 74aastased ja üldkeskharidusega muust rahvusest inimesed. Sellel arvamusel on peamiselt väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavad mitte-eestlased, samas kui idavirumaalased on keskmisest kriitilisemad. Kontaktide tekkimist eestlaste ja venekeelsete elanike vahel seostavad eestikeelse aineõppega nooremad (25–34 a) ning üldkeskharidusega inimesed. Ida-Virumaal on selle väite pooldajaid keskmisest rohkem, samuti on seal keskmisest rohkem neid, kes seostavad eestikeelset aineõpet lisakoormusega.

Joonis 3.13. Mitte-eestlaste hinnangud väidetele seoses eestikeelse aineõppega vene õppekeelega gümnaasiumides osakaaluna rahvusrühmade kaupa vastanutest, kes vastasid „Pigem nõus“ ja „Täiesti nõus“ (Integratsiooni monitooring 2015 ja 2017; EMORi 2008. ja 2011. a küsitlused)

Kuigi paljudes hinnangutes ei ole viimastel aastatel suuri muudatusi toimunud, on näha, et 2011. aastaga võrreldes (kui hinnangud oli paljudes küsimustes väga kriitilised) ilmneb positiivne trend mitmes arvamuses. Üldiselt on mitte-eestlased 2011. aastaga võrreldes positiivsemal arvamusel selles, et eestikeelne aineõpe parandab õpilaste eesti keele oskust, ühtlustab eesti ja vene koolide teadmiste taset ning arendab õpilaste mõtlemist ja loovust. Kuue aasta võrdluses on märgatavalt vähenenud nende arv, kes muretsesid vene keele ja kultuuri ohustatuse ning õpilaste lisakoormuse pärast. Teisalt on suhteliselt samal kõrgel tasemel püsinud nende mitte-eestlaste arv, kes kardavad õpilaste psühholoogilise stressi ja pinge pärast (69%).

Monitooringu andmed toovad esile, et sarnaselt teiste tulemustega on muust rahvusest Eesti elanikud venelastega võrreldes vähem kriitilisemad. Nii näiteks leiavad muust rahvusest inimesed sagedamini, et eestikeelne aineõpe suurendab kõikide Eestis elavate inimeste ühtsustunnet: 76% nõustub selle väitega, samas kui venelaste seas nõustub 64%. Kui venelastest arvab 71%, et eestikeelne aineõpe tekitab õpilastes psühholoogilist stressi ja pingeid, siis muust rahvusest elanikest on samal arvamusel 60% vastajaid. Võrdluseks: eestlaste seas on selle väite pooldajaid 49%. Kõik Eesti elanikud arvavad ülekaalukalt, et eestikeelne aineõpe peaks algama märkimisväärselt varem kui gümnaasiumis: eestlaste seas on selle väite pooldajaid 83%, mitte-eestlaste hulgas 76%.

Eestikeelsele aineõppele ülemineku suurimaks takistuseks peetakse venekeelsete koolide õpilaste ja õpetajate halba keeleoskust

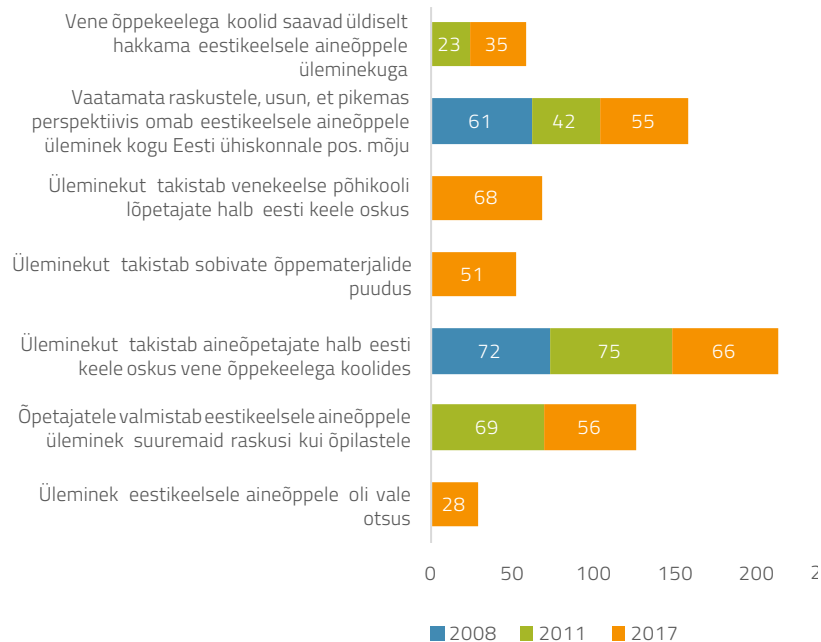
Monitooringus küsiti hinnanguid eestikeelsele aineõppele ülemineku seotud seisukohtadele. Järgnevalt ongi need esitatud, viidates varasemate aastate võrdlusele, kus võimalik.

Kuigi eestikeelsele aineõppele ülemineku seotud väiteid ei osanud paljud mitte-eestlased kommenteerida – kohati viiendik kuni isegi kolmandik andis hinnangu „Ei oska öelda“ –, on näha, et peamise ülemineku takistusena nähakse osapoolte keeleoskust: valdav osa (68%) mitte-eestlastest peab takistuseks vene põhikooli lõpetajate halba eesti keele oskust, seejuures keskmisest rohkem arvavad nii noored (15–24 a) ja Ida-Virumaa elanikud. Vene koolide aineõpetajate kehva eesti keele oskust peab probleemiks 66% muust rahvusest inimesi. Sagedamini on sellel seisukohal nooremad (25–34 a) ja Ida-Virumaa inimesed. Õpetajate keeleoskust puudutav negatiivne hinnang on aastatega siiski mõnevõrra vähenenud: 2008. aastal pidas õpetajate keeleoskust murettekitavaks 72%. Kahe aasta jooksul on mitte-eestlaste seas suurenenud nende inimeste osakaal, kes usuvad, et vene õppekeele koolid saavad ülemineku üldiselt hakkama. Kui 2011. aastal uskus ülemineku hakkamasaamisse ligikaudu veerand mitte-eestlasi, siis nüüdseks on neid üle kolmandiku.

Keskmisest kriitilisemad on nooremad inimesed (25–36 a), kes on ilmselt ise sagedamini oma laste kaudu üleminekuraskustega kokku puutunud. Ida-Virumaa mitte-eestlased on oma hinnangutes keskmisest optimistikumad. Samuti on vähenenud nende arv, kes hindavad üleminekut õpetajate jaoks suuremaks raskuseks kui õpilaste jaoks. 2011. aastal oli viimases veendunud 69% muust rahvusest inimesi, nt 2017. aastaks on see osakaal kahanenud 56%-le. Siin on kriitilisemad väga vanad ja Ida-Virumaa inimesed.

Veidi on kasvanud nende arv, kes usuvad ülemineku soodsasse mõjusse kogu Eesti ühiskonnale. Kuigi 2008. aastal oli neid veelgi rohkem, on 2011. aastaga võrreldes nn optimistide osakaal pisut suurenenud (42-lt 55%-le). Siiski on mitte-eestlaste seas endiselt rohkesti (28%) neid, kes peavad eestikeelsele aineõppele üleminekut valeks otsuseks. Sobivate õppematerjalide pärast on samuti mures rohkem kui pooled muust rahvusest inimestest, keskmisest sagedamini on need Tallinna ja Ida-Virumaa mitte-eestlased.

Joonis 3.14. Mitte-eestlaste hinnangud väidetele seoses eestikeelsele aineõppele ülemineku vene õppekeelelega gümnaasiumides osakaaluna rahvusrühmade kaupa vastanutest, kes vastasid „Pigem nõus“ ja „Täiesti nõus“ (Integratsiooni monitooring 2017, EMORi küsitlused 2008 ja 2011)

3.11. Kokkuvõte

Lõimumise ja ühiskonna avatuse vaatest toob 2017. aasta monitooring esile mitu positiivset trendi ning osutab ka mõningatele valupunktidele. Olulisimad neid on siinkohal esile toodud.

Küsitluse tulemused näitavad, et Eesti inimesed on selgelt veendunud, et osaline eestikeelne õpe peaks algama juba lasteaias. See tagaks noorte parema keeleoskuse ning valmisoleku siseneda eestikeelsesse haridusruumi, hiljem ka vajaliku konkurentsivõime.

Eestlased üldiselt pooldavad teise emakeele ja eri rahvusest lastega õpirühmi, kuid nende jaoks on tähtis, et erineva emakeele ja rahvusega õpilased ei oleks seal ülekaalus. Ainult üksikud eestlased ei soovi haridusasutustes eestlastest erinevaid lapsi/õpilasi üldse näha. Koos eestlastega on mitmekultuuriliste haridusasutuste (segarühmade) suhtes muutunud avatumaks ka mitte-eestlased. Vähenenud on nende arv, kes pooldavad haridusasutusi, kus on ülekaalus mitte-eesti emakeelega lapsed/õpilased. Eesti elanikud eelistavad ühist eestikeelset lasteaeda ja keelepõhine eristamine on selges langustrendis, eriti mitte-eestlaste seas.

Monitooring näitab, et eri emakeelega ja rahvusest laste/õpilaste koosõppimist ei seostata enamasti halva mõjuga, selles suhtes kriitiliste inimeste arv on pikas plaanis selgelt kahanenud. See osutab ühiskonna avatuse kasvule üldisemalt.

Mitte-eestlaste kõrghariduseelistused näitavad, et eestikeelset kõrgharidust eelistatakse samal määral venekeelsega, seejuures on venekeelse kõrghariduse pooldamine languses, peegeldades Eesti kõrgharidussüsteemi pakutavaid valikuid ja võimalusi. Samas pälvib ligipääs kvaliteetsele kõrgharidusele siiani mitte-eestlaste seas palju kriitikat. Seetõttu võiks peale eestikeelsete õppekavade tutvustamise mõelda ingliskeelsete programmide suuremale tutvustamisele vene noorte seas. Selle kaudu saab mitmekesistada neile pakutavaid valikuvõimalusi kõrgharidustasemel.

Mitte-eestlaste hoiakud gümnaasiumide eestikeelsele aineõppele ülemineku suhtes on muutunud üldiselt optimistlikumaks, kuigi teema pälvib endiselt tugevat kriitikat. Kõige kriitilisemad kalduvad olema nooremapoolsed ja Ida-Virumaa elanikud, kellel on kõige vahetum kogemus ülemineku seotud probleemidega. Eestikeelsele aineõppega seoses tunnevad mitte-eestlased endiselt suurt muret nii õpilaste kui ka õpetajate keeleoskuse pärast, mis omakorda väljendub mures õpilaste ainealaste teadmiste pärast. See osutab vajadusele tegeleda edasi nii vahetu ülemineku toega (keeleoskuse

edendamine, spetsiaalsete õppematerjalide pakkumine) kui ka üleminekut puudutava üldise siht- ja sidusrühmade kommunikatsiooniga.

Kui võrrelda omavahel venelaste ja muust rahvusest elanike hinnanguid, tuleb esile, et muud rahvused on lõimumisele ja eestikeelsele haridusele tunduvalt avatumad, tuues kuuldavale märgatavalt vähem kriitikat praeguse süsteemi kohta. Poliitika kujundamisel tuleks kindlasti seda erisust silmas pidada ja mitte kohelda kõiki mitte-eestlasi ühetaoliselt.

Eestlased ei pea venekeelse põhihariduse andmise põhjusi varasemaga võrreldes enam nii kaalukateks ja suurenenud on nende osakaal, kes ei pea venekeelse põhihariduse andmist Eestis üldse vajalikuks. Samuti on kahanenud nende eestlaste osakaal, kes toetavad venekeelset põhiharidust siin emakeeles õppimise või kultuurilise identiteedi säilimise eesmärgil.

4

TÖÖTURG

Märt Masso

Poliitikauuringute Keskus Praxis

Siinses peatükis käsitletakse Eesti eestlaste ja teistest rahvustest elanike lõimumist tööellu. Kõigi rahvusrühmade kõrgel tasemel tööhõive ja tööelukvaliteet on vajalikud selleks, et tagada nii individuaalne heaolu, kvaliteetne tööjõud ettevõtetele kui ka ühiskonna ja majandustegevuse areng. Peatükis keskendutakse eelkõige eestlaste ja teistest rahvustest elanike osalemisele tööturul, nende tööpositsioonile ja -tingimustele, töötasustamisele, ebavõrdsele kohtlemisele ning tööpoliitikale.

Nii Eesti eestlaste kui ka teiste rahvuste suur tööhõive ja kvaliteetne tööelu on kasulik nii töötajale, tööandjale kui ka riigile. Töötamine tagab töötajale eneseteostuse ning talle ja tema leibkonnale sissetuleku. Kõigi rahvuste aktiivne tööturul osalemine tagab tööandjatele sobivate teadmiste ja oskustega tööjõu. Suur tööhõive võimaldab omakorda keskvalitsusel ja kohalikel omavalitsustel pakuda elanikele avalikke hüvesid.

Rahvusrühmade osalemine tööelus ja tööelukvaliteet võib aga erineda. Näiteks võib eestlastel ja teiste rahvuste esindajatel olla erinev haridustase ning erinevad oskused ja teadmised, erinev töövõime ja motivatsioon. Tööandjatel võib-olla erinev valmisolek pakkuda eri rahvusest töötajatele tööd. Muutused makromajanduses võivad erinevalt mõjutada tegevusalasid või piirkondi (näiteks

Ida-Virumaa), kus töötavad erinevast rahvusest töötajaid. Riigi tööpoliitika ja selle jõustamine võib mõjutada eri rahvastikurühmi erinevalt.

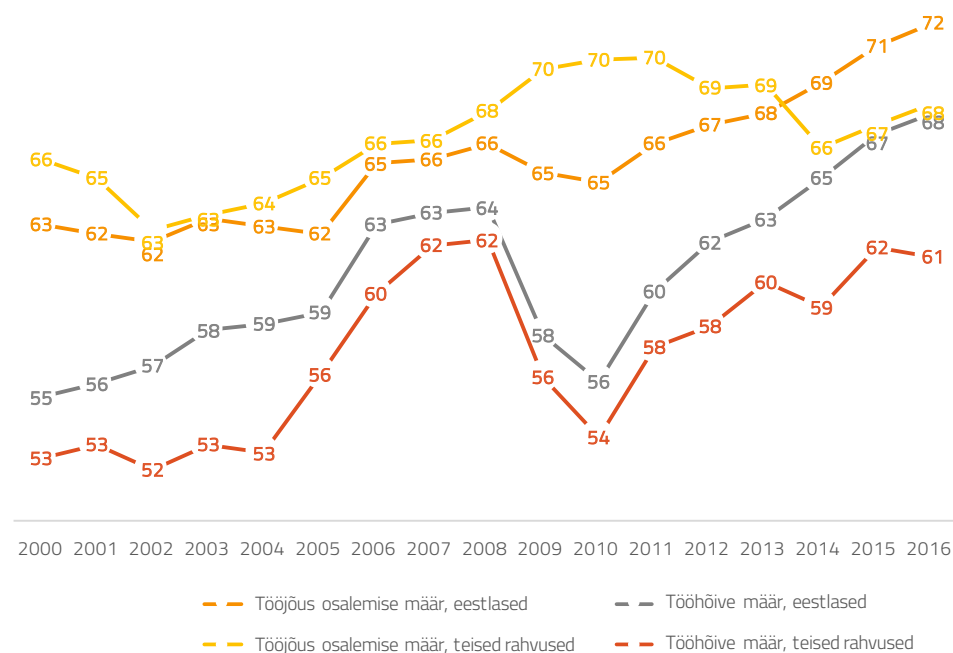
Järgnevates osades iseloomustatakse Eesti eestlaste ja teistest rahvustest elanike osalemist tööelus. Peatükis keskendutakse eelkõige eestlaste ja teistest rahvustest elanike osalemisele tööturul, nende tööpositsioonile ja -tingimustele, töötasustamisele ja ebavõrdsele kohtlemisele. Peatüki kokkuvõttes arutletakse, kas ja kuidas peaks keskvalitsus arendama tööpoliitikat, et paremini toetada kõigi rahvusrühmade võrdseid võimalusi tööelus.

4.1. Muutused tööturul

Tööturg ja muu majandussüsteem on omavahel väga tihedalt seotud. Samas võivad muutused majanduses mõjutada eestlaste ja teiste rahvuste osalemist tööturul erinevalt. Järgnevalt vaadatakse, kuidas on muutunud eestlaste ja teiste rahvuste osalemine tööturul, et selle kaudu iseloomustada nende lõimitust tööturul.

Käesoleval kümnendil on majanduskriisi järel tõusnud nii eestlaste kui ka teistest rahvustest elanike määr, kes töötavad või otsivad tööd (vt joonis 4.1).

Joonis 4.1. Tööhõive ja tööjõu osalemise määr rahvuse alusel 2000–2016, % (Statistikaamet (Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, tabel TT3331)

Märkus. Tööhõivemäär on hõivatud inimeste osatähtsus rahvastikus. Tööjõu osalemise määr e aktiivsuse määr on hõivatute ja töötute osatähtsus rahvastikus.

Aastati on eestlaste tööhõivemäär olnud mõnevõrra kõrgem kui teistest rahvustest inimestel: 2016. aastal oli eestlaste tööhõivemäär 67,6% ja teistest rahvustest inimestel 61,4%. Tööhõivemäära vahe on kasvanud 2,4%-lt 2010. aastal 6,2%-le 2016. aastal.

Elanike tööhõives osalemine on ka sooliselt erinev. Kui eesti ja muust rahvusest meeste tööhõivemäär on sarnane, erinedes 2016. aastal statistilistes punkthinnangutes alla ühe protsendipunkti, siis eestlastest ja muust rahvusest naiste tööhõivemäär erines ligi 10 protsendipunkti. Olulised erinevused on ka vanuse järgi: kui 15–24aastaste tööhõivemäär erineb ainult 3,8 protsendipunkti, siis 25–49aastastel on vahe 7,9 protsendipunkti ja 50–74aastastel 7,4 protsendipunkti.

Eestlaste ja teistest rahvustest elanike töötuse määra erinevus peegeldab erinevusi nende tööhõivemäärades (vt joonis 4.2). Teistest rahvustest elanike töötuse määr on kõrgem kui eestlastel kogu käesoleval kümnendil. Kui eestlaste töötuse määr sel kümnendil majanduskriisi möödumise järel tunduvalt langes, siis 2016. aastal tõusis teistest rahvustest inimeste töötuse määr 8%-lt 9,7%-le. Selline muutus on väike, jääb valikuuringu vea piiridesse ja ei pruugi tõsikindlalt näidata tegelikku muutust. Samas halvenes 2016. aastal makromajanduskeskkond ja tööturuolukord Ida-Virumaa põlevkivitööstuse sektoris, kus ajalooliselt on olnud teistest rahvustest elanikel suur osa. Seega võib teistest rahvustest inimeste töötuse määra mõningane tõus osutada riskile, mis vajab ka tulevikus järjepidevalt tähelepanu.

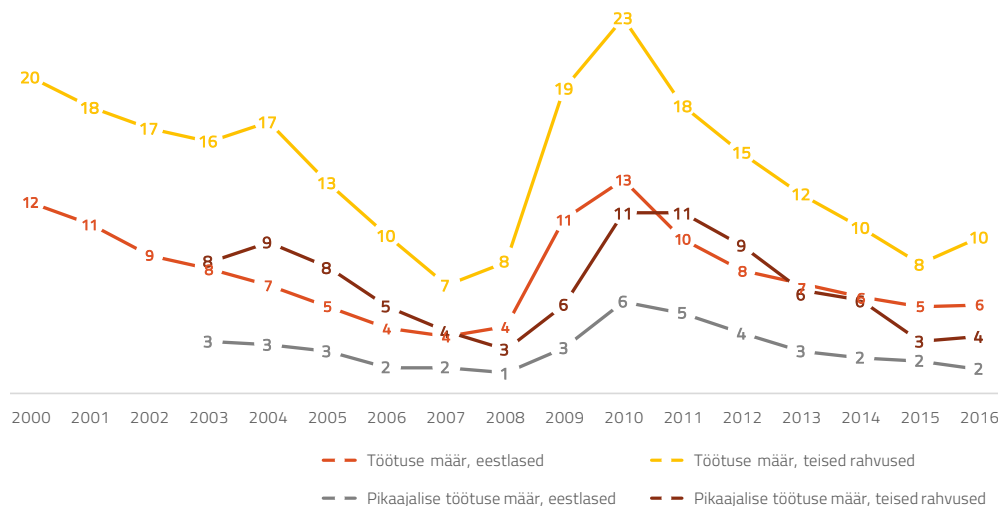
Eespool nägime, et olulised erinevused on just eesti naiste ja teistest rahvustest naiste tööhõivemääras. Erinevused on ka mõlema rahvusrühma meeste ja naiste vahel: meeste puhul on töötuse määra lõhe ligikaudu 3% ja naiste puhul ligikaudu 5%. Töötuse määra erinevus on väiksem vanuserühmas 15–24 a (1,1 protsendipunkti), suurem aga keskmises (25–49aastaste seas on erinevus 4,7 protsendipunkti) ja vanemas vanuserühmas (50–74aastaste seas 4,4 protsendipunkti).

Elanike tööturupositsiooni iseloomustavad ka inimeste hinnangud töösuhte- ja tööhõiveturvalisusele. 2015. aasta monitooringu andmetega võrreldes ei ole 2017. aastal need hinnangud oluliselt muutunud: 2017. aasta monitooringu tulemuste järgi on teistest rahvustest hõivatute seas suuremal määral (22%) inimesi, kes peavad võimalikuks, et järgmise aasta jooksul kaotavad nad oma praeguse põhitöökoha, kui eesti rahvusest hõivatute seas (12%). Teistest rahvustest naiste hinnangud (16%) on sarnasemad eesti inimeste hinnangutega. Teistest rahvustest meeste seas (28%) on seega võrreldes teistest rahvustest naistega tunduvalt rohkem neid, kes peavad võimalikuks, et järgmise aasta jooksul kaotavad nad oma praeguse põhitöökoha. Seega ilmneb, et teistest rahvustest mehed peavad oma praegust tööd vähem kindlaks, ja sarnane olukord väljendus ka 2015. aasta andmete põhjal.

Hinnangud töösuhteturvalisusele on seotud veel eesti keele oskusega. Eesti keelt oskavad (enesehinnangu järgi kas saavad aru ja kirjutavad või valdavad vabalt) teistest

rahvustest inimesed mõnevõrra harvem (15%) kui eesti keelt mitte nii hästi oskavad teistest rahvustest inimesed (27%) peavad võimalikuks töökoha kaotust. Valikuuring aga ei võimalda valimi piiratud suuruse tõttu hinnata erinevusi vanuse, hariduse ja elukoharegiooni järgi.

Joonis 4.2. Töötuse ja pikaajalise töötuse määr rahvuse alusel 2000–2016, % (Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, tabel TT3331)

Märkus. Töötuse määr on töötute osatähtsus tööjõus (hõivatute ja töötute summa). Pikaajalisteks töötuteks loetakse vähemalt 12 kuud tööd otsinud inimesi.

Peale töösuhteturvalisuse hinnangu on eestlastel suurem ka tunnetatud tööhõiveturvalisus. 2017. aasta monitooringu küsitluse järgi hindas 57% eestlastest ja 49% teistest rahvustest hõivatutest, et vajaduse korral oleks neil võimalik leida vastuvõetav töökoht. Ka siin usuvad eesti keelt oskavad teistest rahvustest inimesed mõnevõrra sagedamini (60%) kui eesti keelt mitte nii hästi oskavad teistest rahvustest inimesed (42%), et nad leiaksid vajaduse korral sobiva töökohta. Valikuuring ei võimalda hinnata erinevusi soo, vanuse, hariduse ja elukoharegiooni järgi.

Kokkuvõtvalt näitab analüüs, et teistest rahvustest inimestel on madalam tööhõivemäär, kõrgem töötuse määr ning nad hindavad turvalisust töösuhtes ja tööturul väiksemaks. Kümnendi jooksul ei ole eestlaste ja teistest rahvustest elanike tööturul osalemise erinevused oluliselt muutunud. Eesti keelt oskavate teistest rahvustest elanike hinnangud töösuhte ja tööhõive turvalisusele on sarnased eestlaste hinnangutega.

Eesti keele olulisus tööelus

Fookusrühmaintervjuudes osalejad põhjendasid, et eesti keele oskus võib olla üks olulisemaid edutegureid valdavalt eestikeelsel tööturul.

/---/ näiteks Ida-Virumaal, kus on suur venelaste enamus ja kus eesti keelt on suhteliselt vähe vaja või saab päris hästi ilma hakkama /---/

/---/ praktiliselt on selge, et noor venelane, kes oskab eesti keelt, oskab ka inglise keelt, ja tal on tööturul teatud töökohtades kindlasti eelis vene keele näol. Jah, siis sul on palju töövõimalusi. /---/

/---/ [tuleb minna] eesti keelt õppima. Saatma CV veatus eesti keeles ja nii edasi ning vestlusel või kusiganes näitama, et nad oskavad eesti keelt ja on igati konkurentsivõimelised /---/

4.2. Tööpositsioon ja -tingimused

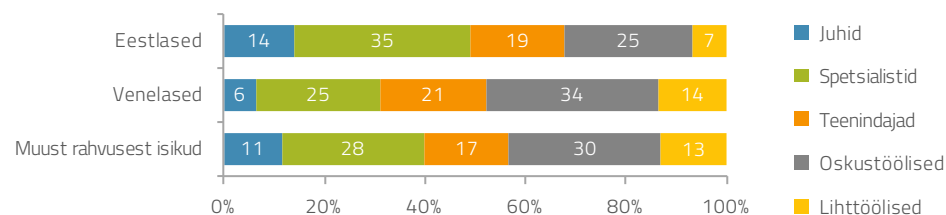
Eestlaste ja mitte-eestlaste olukorda tööelus ei iseloomusta mitte ainult erinevused hõives osalemises, vaid ka erinevused tööpositsioonis ja -tingimustes. Valdav osa nii eestlastest kui ka teistest rahvustest hõivatutest on palgatöötajaid ja ligikaudu kümnendik ise endale tööandjad (Statistikaamet, tabel TT219). Siiski on eestlaste (10,3%) seas vähesel määral rohkem enda tööandjaid kui mitte-eestlaste seas (7,5%).

Elanike erinevusi tööturul iseloomustab töötamine erinevatel tegevusaladel ja ametipositsioonidel. Statistikaameti andmetel (tabel TT244) töötas primaarsektoris eestlastest 5% ja venelastest 1%, sekundaarsektoris eestlastest 18% ja venelastest 28% ning tertsiaarsektoris eestlastest 77% ja venelastest 71%.¹

Ebavõrdsus rahvusrühmade vahel ilmneb ka ametialases segregatsioonis (vt joonis 4.3). Vene rahvusest hõivatute seas on vähemal määral neid, kes on saavutanud kõrgema ametipositsiooni, ja suuremal määral neid, kes on saavutanud madalama ametipositsiooni. Viimase kümnendi jooksul ei ole eestlaste ja teistest rahvustest inimeste tegevusala ja ametiala trendides suuri muutusi toimunud.

1 Primaarsektor ehk hankiv, sekundaarsektor ehk töötlev ja tertsiaarsektor ehk teenindav sektor.

Joonis 4.3. Hõivatute osatähtsus ametiala pearühmades rahvuse järgi, % (Statistikaamet, TT245)

Märkus. Juhid – seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid (ESA ISCO 1); spetsialistid – tippspetsialistid, keskastme spetsialistid ja tehnikud (ISCO 2–3); teenindajad – ametnikud, teenindus- ja müügitöötajad (ESA ISCO 4–5); oskustöölised – põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised, oskus- ja käsitöölised, seadme- ja masinaoperaatorid (ESA ISCO 6–8); lihttöölised – lihttöölised (ESA ISCO 9).

2015. aasta lõimumismonitooringu analüüsis tõdesid autorid, et sõltumata haridusest tajuvad kõik teistest rahvustest töötajad oma üleharitust teravamalt kui eestlased (Saar ja Helemäe, 2016). Samamoodi ilmneb 2017. a lõimumismonitooringu andmetest, et eestlaste seas (13%) on võrreldes teistest rahvustest hõivatutega (20%) vähemal määral neid, kelle enesehinnangu järgi on nad oma töö jaoks ülevalitsetud. Valikuuringu alusel ei erine hinnangud soo, vanuse, elukoharegiooni, hariduse ega keeleoskuse järgi.

Samas on huvitaval kombel eestlaste seas suuremal määral (54%) kui teistest rahvustest hõivatute seas (43%) neid, kes enda hinnangul nõustuks tööga, mis eeldab nende haridustasemest madalamat haridustaset. Siinjuures ilmnevad keeleoskuse järgi statistiliselt olulised erinevused: eesti keelt oskavate teistest rahvustest inimeste seas on väiksemal määral (37%) kui eesti keelt mitte nii hästi oskavate teistest rahvustest inimeste seas (47%) neid, kes enda hinnangul ei nõustuks oma haridustasemest madalamat taset eeldava töökohaga. Valikuuringu alusel ei erine hinnangud soo, vanuse, elukoharegiooni ega hariduse järgi.

Kui 2008. aastal oli teistest rahvustest vastajate hulgas mõnevõrra rohkem neid, kes lepiksid madalamat haridustaset nõudva tööga, siis 2015. aastaks oli erinevus muutunud vastassuunaliseks ja nõustujaid oli rohkem juba eestlaste hulgas. Seega, kuigi majanduskriisi ajal tõusis teistest rahvustest töötajate töötuse määr kiiremini, 2016. aastal võis märgata teistest rahvustest inimeste seas töötuse määra väiksemat tõusu ning vene rahvusest inimeste madalamat hinnangut oma tööhõive ja töösuhete turvalisusele kui eestlaste puhul, siis ei ole nad samas valmis tegema ka madalamat haridustaset eeldavat tööd.

Tööpositsioon on omakorda seotud tööelukvaliteediga. Tööelukvaliteet viitab töötingimustele, töösuhete karakteristikutele ja nende omavahelistele seostele, mis mõjutab töötaja heaolu (Bustillo *et al.* 2009). Euroopa Elu- ja Töötingimuste Parandamise Fond (2016) iseloomustab tööelukvaliteeti kuue teguri kaudu (vt joonis 4.4).

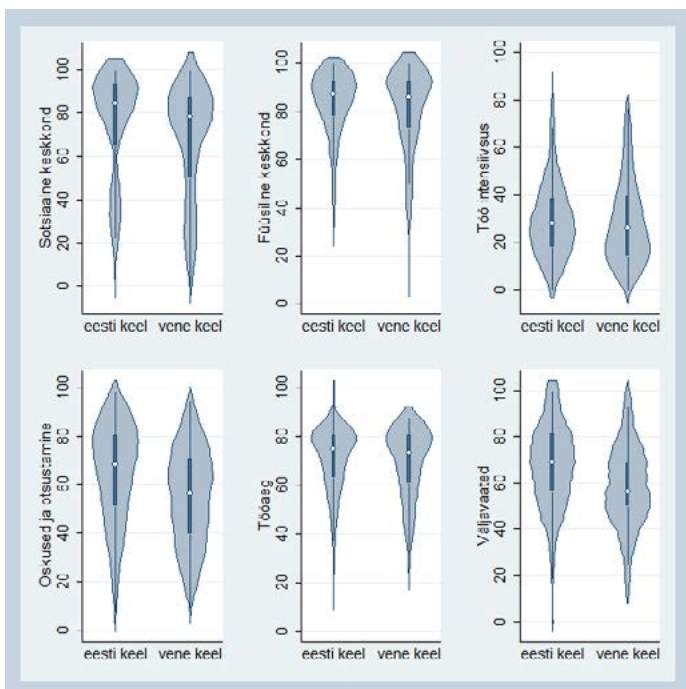
Joonis 4.4. Tööelukvaliteedi mõõtmed (Eurofound 2016, lk 37)

Eesti keeles ja vene keeles Euroopa töötingimuste uuringu 2015 valikuuringule vastanute tööelukvaliteedi hinnangud erinevad sotsiaalse keskkonna, oskuste ja otsustamise ning väljavaadete osas (vt joonis 4.5). Nendes mõõtmistes on uuringule eesti keeles vastanute hinnangute mediaanid kõrgemad kui vene keeles vastanute hinnangute mediaanid (mitteparameetriline astaksumma test). See tähendab, et nendes töötingimuste mõõtmistes on eestlaste tööelukvaliteet parem kui teistest rahvustest elanikel.

Kokkuvõtvalt näitab analüüs, et teistest rahvustest hõivatute seas on vähem inimesi, kes on saavutanud kõrgema ametipositsiooni. Selle peegeldusena erinevad ka rahvastiku töötingimused ja tööelukvaliteet: mitte-eestlaste hinnangud osutavad, et nende tööelukvaliteet on halvem oskuste ja kontrolli ning võimaluste dimensiooni osas. Sõltumata haridusest tajuvad kõik teistest rahvustest töötajad oma üleharitust teravamalt kui eestlased. Eesti keelt oskavad teistest rahvustest inimesed on vähem valmis asuma töökohale, kus eeldatakse nende omast madalamat haridustaset.

Joonis 4.5. Tööelukvaliteet rahvuse järgi (Eurofound, Euroopa töötingimuste uuring 2015, autorite arvutus)

Märkus 1. Euroopa töötingimuste uuringus ei küsita vastajalt rahvust, aga küsitlusele on võimalus vastata eesti või vene keeles. Seega eeldatakse siinses analüüsis, et vene keeles küsitlusele vastaja emakeel või peamine kodune keel on vene keel.

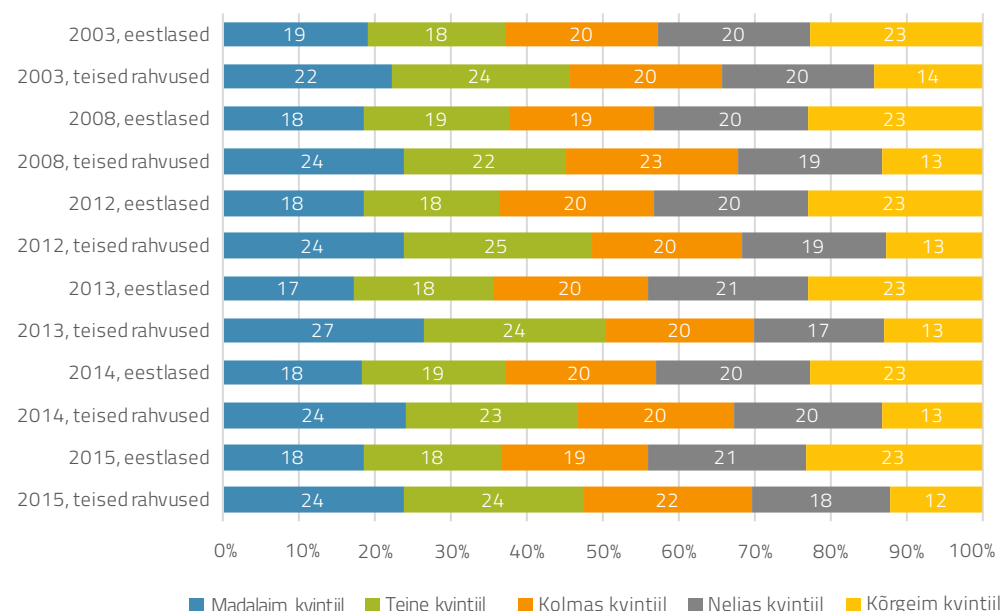
Märkus 2. Graafikul on karp-vurrud-diagramm, kus on tugevama joonega esitatud mediaan, mille ümber on kast, mis näitab alumist ja ülemist kvartiili, ning nn vuntsid, mille ulatus jääb vahemikku 1,5kordne kvartiilivahemik. Kui erandeid valimis ei ole, näitavad vuntsid valimi miinimum- ja maksimumväärtusi.

4.3. Töötasustamine ja sissetulek

Töö eest saadav tasu on kõige tähtsam inimese ja tema leibkonna sissetulekut mõjutav tegur riigimaksude ja -toetuste poliitika kõrval. Võrdsed võimalused töötasustamisel peegeldavad nii võrdset kohtlemist tööelus kui ka mõjutavad majanduslikku heaolu väljaspool tööelu.

Statistikaameti andmed (tabel ST16) näitavad, et eestlaste ja teiste rahvuste sissetulek erineb viimaste kahjuks: 2015. aastal oli eestlaste aastasissetulek keskmiselt 10 875 € ja mitte-eestlastel 8928 €. Mitte-eestlaste sissetulek moodustas 82% eestlaste sissetulekust ja selline keskmine osakaal ongi viimase kümnendi jooksul iseloomustanud kahe rahvusrühma sissetulekute erinevusi. Eestlased kipuvad sagedamini kuuluma kõrgemate ja teistest rahvustest inimesed madalamate sissetulekute kvintilidesse (vt joonis 4.6).

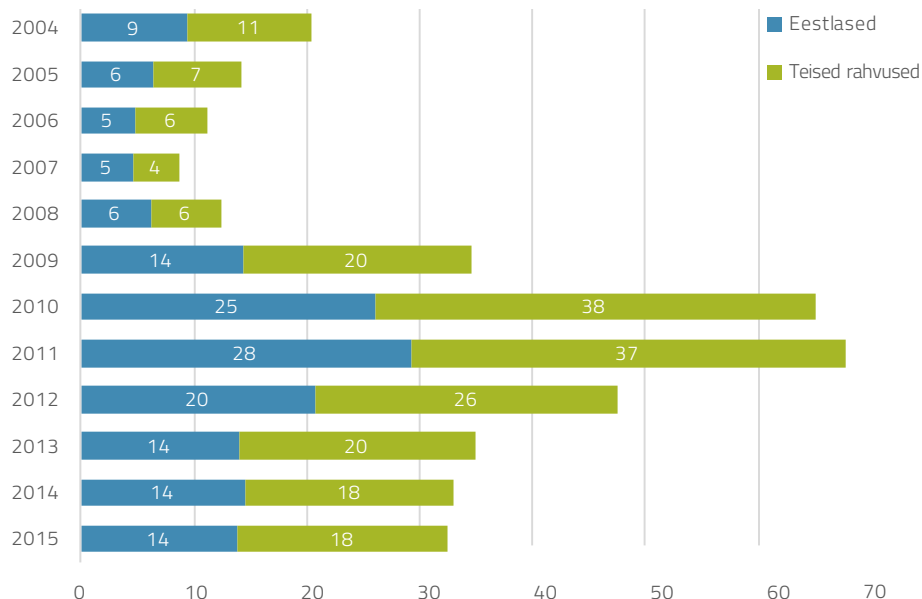
Joonis 4.6. Elanike aasta ekvivalent-netosissetulek ja sissetulekukvintil isikute rühma järgi (Statistikaamet, tabelid ST04, ST041)

Märkus. Sissetuleku põhjal jagatakse elanikud viide kvintili — esimeses on madalaima sissetulekuga inimesed ja viiendas kõrgeima sissetulekuga.

Kui enne viimast majanduskriisi olid eestlaste ja teistest rahvustest inimeste sissetulekud sarnasemad ning suhtelises vaesuses oli ligikaudu 6% rahvastikust, siis majanduskriisi ajal tõusis suhtelise vaesuse määr kiiresti ja teistest rahvustest inimestel kiiremini kui eestlastel. Majanduse taastumise järel on vaesuse määr alanenud, kuid eestlaste ja teistest rahvustest inimeste suhtelise vaesuse määra vahe on siiski jäänud 4 protsendipunkti (vt joonis 4.7).

Joonis 4.7. Suhtelise vaesuse määr rahvusrühmiti, % (Statistikaamet, tabelid ST04, ST041)

Märkus 1. Suhtelise vaesuse määr on inimeste osatähtsus, kelle ekvivalent-netosissetulek on suhtelise vaesuse piirist madalam. Suhtelise vaesuse piir on 60% leibkonnaliikmete aasta ekvivalent-netosissetuleku mediaanist.

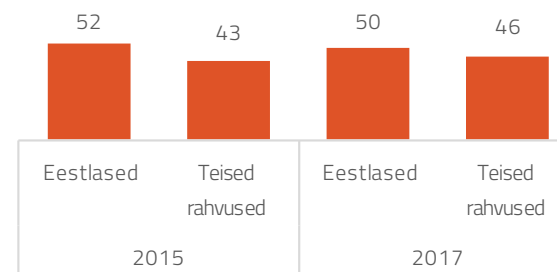
Märkus 2. Alates 2012. aastast osaliselt registriandmed. Varasemate aastate andmete võrdlemisel hilisematega tuleb arvestada andmeallikate muutusega 2012. aastal.

Eestis ei ole viimastel aastatel esitatud riiklikku palgastatistikat rahvuse järgi ja pole avaldatud ka süvaanalüüse palgalõhe kohta. Samas toovad Toomet ja Leping (2008) a former Soviet republic and current EU member, which hosts a substantial Russian-speaking minority. The analysis covers a lengthy period from the final years of the Soviet Union until the first years of EU membership. We document the rise of a substantial wage gap among males in favour of the Estonian-speaking population. This result is robust with respect to controls for language skills, education, industry and occupation. The main factors causing the unexplained wage gap include different ethnicity-specific returns to education and working in the capital city. The gap for young and established workers is of equal size. We argue that the most plausible explanations are establishment-level segregation, possibly related to sorting and screening discrimination. Unobserved human capital, related to the segregated school system, may also play a

certain role. Journal of Comparative Economics 36 (4 2008. aastal oma analüüsis esile, et etniline palgalõhe Eestis on 10–15%. Samuti leiab Rull (2014), et reservatsioonipalga (palk, alla mille inimene ei ole nõus tööle minema) lõhe on Eesti tööturul CV Keskuse andmetele tuginedes eesti ja vene keelt emakeelena kõnelejate vahel 12%, millest suur osa on selgitamata tunnustest tulenev palgalõhe.

Integratsiooni monitooringu valikuuringus küsiti elanikelt hinnangut selle kohta, milline oleks inimese jaoks oskusi ja pingutusi arvestades õiglane tasu. Analüüs näitab (vt joonis 4.8), et eestlaste seas on suuremal määral neid, kes peavad oma töötasu õiglaseks, kui teistest rahvustest hõivatute seas. Samas on hinnangute vahe 2017. aastal võrreldes 2015. aastaga vähenenud: 2017. aastal hindas eestlastest 50%, et nende töötasu on väiksem, kui oleks nende hinnangul õiglane, ent teistest rahvustest inimestest pidas oma palka väiksemaks kui õiglane 46%.

Joonis 4.8. Saadavat töötasu õiglaseks pidavate inimeste osakaal rahvuse järgi, % (Integratsiooni monitooring 2017)

Märkus. Venelaste ja teistest rahvustest elanike hinnangut erinevuse kohta ei saa siinse valikuuringuga statistiliselt olulisi hinnanguid anda.

Kui eesti soost meeste ja naiste vahel ei ole statistiliselt olulisi erinevusi, siis teistest rahvustest naised (54%) hindavad mõnevõrra sagedamini kui teistest rahvustest mehed (42%), et nende töötasu on väiksem, kui oleks õiglane. Samuti hindavad eesti keelt oskavad teistest rahvustest inimesed (42%) harvemini kui teistest rahvustest eesti keelt mitte nii hästi oskavad inimesed (55%), et nende töötasu on väiksem kui õiglane. Seega ei erine eesti keelt oskavate eestimaalaste hinnangud ebavõrdsele kohtlemisele töötasustamisel statistiliselt oluliselt. Valikuuring ei võimalda hinnata erinevusi vanuse, elukoharegiooni ega hariduse järgi.

Valmisolek rääkida tööandjaga töötasust

Fookusrühmaintervjuud osutavad, et peale ettevõtte/tööandja töötasustamispoliitika võib töötasu erinevus tuleneda teistest rahvustest inimeste väiksemast valmisolekust töötasu läbi rääkida ja kehvemast läbirääkimisjõust.

/---/ Minu erialal on selline moment, ma märkan, et venelased on rohkem paindlikud hinna moodustamisel. Eestlastele ei meeldi kaubelda /---/. Venelased tavaliselt ei räägi teisi keeli, ma ei räägi praegu eesti keelest. Seetõttu minu ümber olevad inimesed on hinna moodustamisel rohkem paindlikud. See tähendab, et nad lepivad madalama hinnaga kokku või nad on valmis selleks hinnaks, kuna konkurents on suur. /---/ Või kas ta küsib endale palka juurde või kas ta küsib tagasisidet enda tööandjalt, miks tema palk on väiksem /---/.

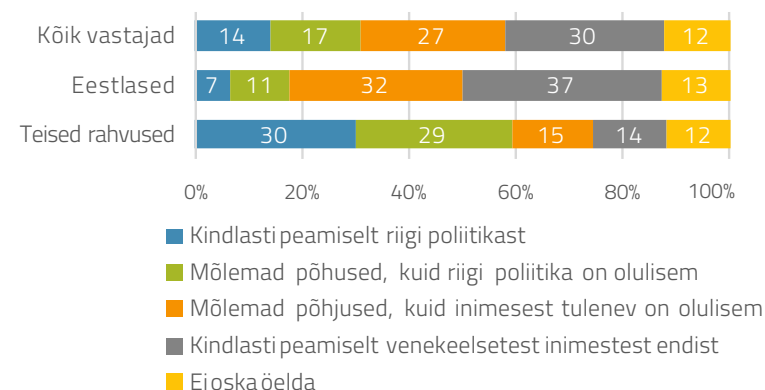
Kokkuvõtvalt näitab analüüs, et teistest rahvustest hõivatute sissetulek ja töötasu on mõnevõrra väiksem kui eestlastel, sealhulgas on teistest rahvustest hõivatute seas suuremal määral neid, kes tunnetavad töötasustamisel ebaõiglast kohtlemist.

4.4. Töösuhted ja -poliitika

Senine ülevaade on näidanud, et Eesti eestlaste ja teistest rahvustest inimeste tööelu kogemus erineb tugevalt. Järgnevas osas keskendume töösuhetele ja -poliitikatele, et heita valgust sellele, millest võivad tuleneda erinevused tööturul ja -tingimustes. Töösuhete süsteem iseloomustab seda, kuidas kujunevad töötajate ja tööandjate vastasmõjus riigi tööpoliitika kontekstis töösuhte- ja töötingimused.

Integratsiooni monitooringu 2017. a valikuuringus küsiti nii eestlaste kui ka teistest rahvustest inimeste hinnanguid selle kohta, millest võiks tuleneda venekeelsete inimeste halvem olukord Eesti tööturul. Neil paluti hinnata, kuivõrd tuleneb see peamiselt sellest, et paljudes ettevõtetes eelistatakse edutada eestlasi, mistõttu venekeelsed töötajad jäävad madalamatele ametikohtadele, või kuivõrd tuleneb see sellest, et eestlased osutuvad venekeelsetest inimestest edukamaks ausas konkurents. Analüüsi järgi (vt joonis 4.9) hindab 57% Eesti teistest rahvustest inimestest ja 23% eestlastest, et venekeelsete elanike halvem olukord tööturul tuleneb sellest, et paljudes ettevõtetes eelistatakse edutada eestlasi, mistõttu jäävad venekeelsed töötajad madalamatele positsioonidele.

Joonis 4.9. Elanike hinnangud sellele, kas ebavõrdsus tööturul tuleneb peamiselt ettevõttest või peamiselt venekeelsetest inimestest endist, % (Integratsiooni monitooring 2017)

Siinjuures näevad nii Ida-Virumaa eestlased kui ka venelased ettevõtete vastutust ja rolli suuremana. Ida-Virumaa eestlastest hindab 53% ja Ida-Virumaa teistest rahvustest inimestest 78%, et venekeelsete inimeste halvem olukord tuleneb ettevõtetest. Mõnevõrra erinevad teistest rahvustest inimeste hinnangud eesti keele oskuse järgi: eesti keelt oskavad teistest rahvustest inimesed peavad mõnevõrra vähem (49%) kui eesti keelt nii hästi mitte oskavad teistest rahvustest inimesed (63%) venekeelsete inimeste halvema olukorra ajendiks ettevõtete praktikaid. Valikuuring ei võimalda hinnata erinevusi soo, vanuse ega hariduse järgi.

Seega kalduvad eestlased pidama teistest rahvustest inimeste tööelu erinevuste selgitamisel olulisemaks individuaalseid ja teistest rahvustest inimesed ettevõttega seotud tegureid. Erinevused hinnangutes võivad osutada tegelikele erinevustele tööelukogemustes, aga ka sotsiaalpsühholoogilisele protsessile, millega põhjuseid omistatakse ühele või teisele tegurile. See tähendab, et eestlased võivad kalduda pidama indiviidiga toimuvaid sündmusi temast endast tulenevateks, teistest rahvustest inimesed aga välistest asjaoludest sõltuvaks.

Ebavõrdset kohtlemist tööelus peaks aitama vältida kultuuriliselt ja rahvuslikult mitmekesisemad töökohad, kus eri rahvusest inimesed puutuvad omavahel kokku ning on võimalik eelarvamuste ja stereotüüpide asemel kujundada ühise keele abil soosiv õhustik ja üksteisemõistmine. Ka arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ rõhutab vajadust muuta eestlaste ja teistest rahvustest inimeste suhtlus tihedamaks. Samuti on Eesti analüüsides leitud, et mitmekesisus võib olla ettevõtete konkurentsieelis ja suurendada

tootlikkust (Kupts ja Rell, 2015). Samas kinnitavad lõimumismonitooringu andmed, et Eesti töökollektiivid on ka praegu rahvuspoliitselt segregatsioon (vt tabel 4.3).

Tabel 4.3. Tööalane rahvuslik segregatsioon, % (Integratsiooni monitooring 2017)

Kui suure osa moodustavad mitte-eestlased?							
Aasta	Rahvusrühm	Kõik	Enamus	Umbes poole	Mõned üksikud	Mitte ühtegi	Kokku
Töökollektiivis							
2015	Eestlased	1	10	12	46	30	100
	Teised rahvused	15	37	26	19	4	100
2017	Eestlased	2	6	11	45	35	100
	Teised rahvused	16	31	25	22	5	100
Lähematest töökaaslastest							
2015	Eestlased	1	9	11	40	39	100
	Teised rahvused	16	36	25	17	5	100
2017	Eestlased	2	4	8	37	47	100
	Teised rahvused	17	33	22	20	6	100

Eestlaste ja venelaste kokkupuude

Fookusrühmaintervjuudes arutasid inimesed, et venelaste ja eestlaste kokkupuude on lõimumiseks oluline ning ühiskonnakorra muutumisega on see muutunud.

/---/ Kui venelased kasvavad venelaste seas ja eestlastega kokku ei puutu, siis on raskem. Nõukogude ajal olid ühised laagrid, kus me olime kõik koos, nii eestlased kui ka venelased, ja suhtlesime üksteisega, ei olnud mingit probleemi, aga praegune põlvkond ei suhtle eestlastega.

/---/ Ma alati töötasin venekeelses kollektiivis, aga eestlased töötasid meiega ka, enamus aga olid ikka venelased ja me kogu aeg rääkisime segamini ja keegi ei hoolinud sellest teemast /---/.

Nii 2015. kui ka 2017. aastal oli neljal viiendikul eestlasest töötajatest ülemuseks eestlane ja alla kümnendikul teisest rahvusest ülemus, ent ainult vähem kui pooltel teistest rahvustest töötajatel oli ülemus eestlane.

Siinjuures tekib küsimus, kuidas erinevad eestlaste ja venelaste hinnangud sellele, kuivõrd tuleneb venekeelsete inimeste halvem olukord tööturul sellest, et paljudes ettevõtetes eelistatakse edutada eestlasi, mistõttu venekeelsed töötajad jäävad madalamatele positsioonidele sõltuvalt sellest, mis rahvusest on nende töökaaslastest. Ilmneb, et eestlaste ja teistest rahvustest inimeste hinnangud ei erine selles, kui suure osa töökollektiivist, lähematest töökaaslastest moodustavad mitte-eestlased või mis rahvusest on otsene ülemus.

Eesti tööturгу iseloomustab eelkõige tegevusvabadus – majandusvabadus, mille puhul tööhõive kujuneb tööjõu nõudluse-pakkumuse suhtena. Keskvalitsuse tööpoliitika sekkub tööturule kahel peamisel viisil. Esiteks proovib riik tagada isikute kaitse diskrimineerimise eest rahvuse (etnilise kuuluvuse) alusel. Selleks on võrdse kohtlemise seaduses² sätestatud keeld diskrimineerida inimesi nende rahvuse (etnilise kuuluvuse) alusel töö saamisel, füüsilisest isikust ettevõtjaks saamisel ja kutsealale pääsemise tingimuste kehtestamisel, töötingimuste kehtestamisel, korralduste andmisel, ümber- või täiendusõppe võimaldamisel, töötajate või tööandjate ühinguks, sealhulgas kutseühendusse kuulumisel (§ 2). Seadus sätestab tööandjale kohustuse rakendada vajalikke meetmeid, et kaitsta töötajat diskrimineerimise eest, ja teavitada töötajat võrdse kohtlemise seaduses sätestatud õigustest ja kohustustest sobival viisil (§ 12). Kui töötaja on kohtule, töövaidluskomisjonile või võrdse kohtlemise volinikule esitanud faktilised asjaolud diskrimineerimise kohta tööandja poolt, peab tööandja tõendama, et ta ei ole rikkunud võrdse kohtlemise põhimõtet (§ 8).

Teiseks toetab riik elanike liikumist tööturul aktiivse ja passiivse tööturupoliitika kaudu. Tööturuteenuste ja -toetuste seaduses³ ning töötuskindlustuse seaduses⁴ sätestatakse teenused ja toetused, mis toetavad hõivesse sisenemist ja hõivesse jäämist.

Tööd otsivatele inimestele, kelle töölesaamist takistab vähene eesti keele oskus, pakub Eesti Töötukassa eesti keele koolitust, erialast eesti keele õpet ja ametiala koolitusi

2 [Võrdse kohtlemise seadus](#). Vastu võetud 11.12.2008. RT I 2008, 56, 315, jõustunud 01.01.2009. Redaktsiooni jõustumise kp: 01.04.2013. RT I, 06.07.2012, 2.

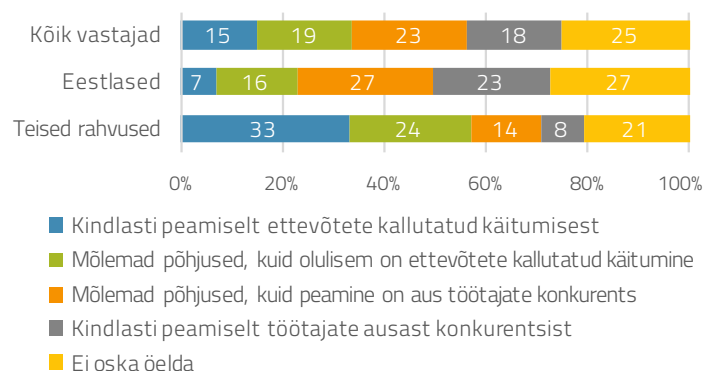
3 [Tööturuteenuste ja -toetuste seadus](#). Vastu võetud 28.09.2005. RT I 2005, 54, 430, jõustunud 01.01.2006. Redaktsiooni jõustumise kp: 07.01.2017, redaktsiooni kehtivuse lõpp: 30.06.2017. RT I, 03.01.2017, 23.

4 [Töötuskindlustuse seadus](#). Vastu võetud 13.06.2001, RT I 2001, 59, 359, jõustunud 01.01.2002. Redaktsiooni jõustumise kp: 01.04.2017, redaktsiooni kehtivuse lõpp: 31.12.2019, RT I, 21.02.2017, 3.

koos eesti keele mooduliga. Töötutele, kes ei oska eesti keelt, osutab või korraldab töötukassa vajaduse korral tööturuteenuseid (nt koolitus, tööharjutus, karjäärinõustamine, tööotsingu tuba, tööklubi, psühholoogiline nõustamine, individuaalne töölerakendamine) vene keeles. Võimaluse korral on vene keeles pakutavatesse teenustesse lõimitud eesti keeles suhtlemise harjutamine (nt tööklubi, tööharjutus). Töötukassa konsultandid nõustavad vene keelt kõnelevaid inimesi nende emakeeles, mis tagab inimeste informeerituse oma võimalustest ja kohustustest.

Peatüki alguses nägime, et elanike tööturul osalemist mõjutavad nii töötajast, tööandjast kui ka keskkonnast (sealhulgas tööpoliitikast) tulenevad tegurid. Integratsiooni monitooringu 2017. a valikuuringus küsiti elanikelt arvamushinnangut selle kohta, millest võib tuleneda venekeelsete inimeste halvem olukord Eesti tööturul – kuivõrd tuleneb see peamiselt riigi poliitikast ja kuivõrd venekeelsetest inimestest endist (vt joonis 4.10).

Joonis 4.10. Elanike hinnangud küsimusele, kas tööturu ebavõrdsus tuleneb peamiselt riigi poliitikast või peamiselt venekeelsetest inimestest endist, % (Integratsiooni monitooring 2017)

Analüüsi järgi erinevad eestlaste ja teistest rahvustest inimeste hinnangud oluliselt. Kui 18% eestlastest peab venekeelsete inimeste halvema olukorra peamiseks põhjuseks riigi poliitikat, siis teistest rahvustest inimestest peab seda peapõhjuseks 59%. Ida-Virumaa teistest rahvustest elanikest peab venekeelsete inimeste halvema olukorra põhjuseks riigi poliitikat veelgi rohkem, ligikaudu 78%.

Eesti keelt oskavad teistest rahvustest inimesed peavad mõnevõrra väiksemal määral (50%) võrreldes eesti keelt mitteoskavate teistest rahvustest inimestega (66%) venekeelsete elanike halvema olukorra põhjuseks riigi poliitikat. (Valikuuring ei võimalda hinnata erinevusi soo, vanuse ja hariduse järgi.)

Ootused lahendustele

Fookusrühma intervjuudes arutasid inimesed, et õigussüsteem võiks rohkem toetada võrdsete võimaluste loomisel, riik peaks elanikke ka rohkem teavitama riigi toest ja järjepidevalt tagama võimalusi õppida keelt.

/---/ Venelased ei ole valmis kohtusse kaebama. Kohtusüsteem on raske ja mõnikord võimatu. Kohtus on väga palju kaebusi ja menetlusperiood on liiga pikk ja liiga kallis. /---/ Kohtus saaks kaitsta oma õigust olla võrdne teistega. /---/ Kui oleks võimalus kohtus asja lahendada ja oleks pretsedent, siis sellist olukorda enam ei tekiks, et eelistatakse eestlasi. /---/

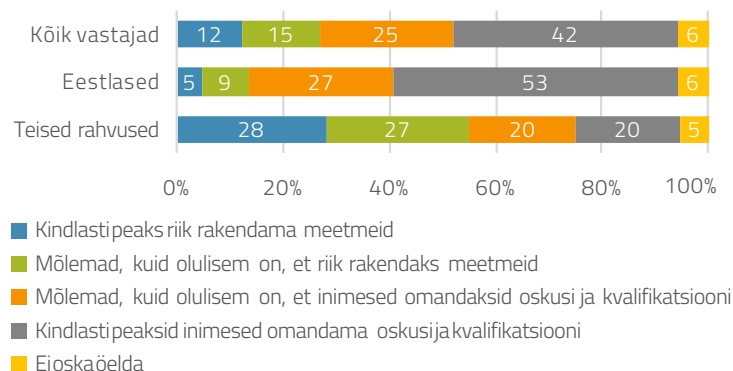
/---/ riik saab teha, teavitustegevust /---/.

/---/ Vägisi ei saa sundida seda keelt õppima, kui ei soovi, ja ma arvan, et noh, võimalusi on loodud ja luuakse edaspidi, kellel on huvi, kas Ida-Virumaal või mujal eesti keelt õppida, siis omavalitsusel või kultuuri[seltsi] kaudu ta selle võimaluse tasuta kindlasti leiab. /---/

Tööpoliitika kujundamisel ja rakendamisel on alati küsimus, kui suurel määral sekkuda, et soovivad ja mittesooovitavad mõjud oleksid tasakaalus. Soovitav mõju on võrdsed võimalused tööturul. Meetmete väljatöötamise ja juurutamise puhul on aga keeruline see, kuidas vältida tühikulu⁵ (ingl *deadweight effects*), asendamisefekti (ingl *substitution effect*) ja ümberpaiknemise efekti (ingl *displacement effect*) (Kluve jt., 2007, 31–33). Monitooringu 2017. a valikuuringus küsiti elanikelt arvamushinnangut selle kohta, kas ebavõrdsuse vähendamiseks peaks riik rakendama meetmeid, mis parandaksid venekeelsete elanike võimalusi tööjõuturul, või pigem peaksid venekeelsed inimesed ise olema aktiivsemad keeleoskuse ja kvalifikatsiooni omandamisel, mis parandaks nende võimalusi. Analüüs näitab (vt joonis 4.11), et kui eestlastest arvab 14%, et pigem peaks riik rakendama meetmeid, mis parandaksid venekeelsete elanike võimalusi tööjõuturul, siis venelastest arvab selliselt 55%.

5 Tühikuluefekt ilmneb siis, kui töötaja oleks tööle saanud, jäänud või sinna naasnud ka ilma sekkumiseta. Asendamisefekt ilmneb, kui sekkumine motiveerib ühtesid töötajaid asendama teiste töötajatega, s.o näiteks teistest rahvustest inimesi eesti rahvusest inimestega. Ümberpaiknemise efekt ilmneb, kui sekkumine moonutab konkurentsi turul, mille tõttu tööd paigutuvad majanduse segmentide vahel ümber, näiteks teenindusest tööstusse.

Joonis 4.11. Elanike hinnangud küsimusele, kas eri rahvusest inimeste ebavõrdsuse vähendamiseks tööturul peaks pigem sekkuma riik või peaks pigem venekeelsed inimesed ise oskusi ja kvalifikatsiooni parandama, % (Integratsiooni monitooring 2017)

Statistiliselt olulised erinevused ilmnevad taas keeleoskuse järgi: eesti keelt oskavad teistest rahvustest inimesed peavad mõnevõrra väiksemal määral (48%) võrreldes eesti keelt mitteoskavate teistest rahvustest inimestega (60%) eri rahvusest inimeste ebavõrdsuse vähendamiseks tööturul oluliseks riigi sekkumist. Valikuuring ei võimalda hinnata erinevusi soo, vanuse, hariduse ega piirkonna järgi.

Kokkuvõtvalt näitab analüüs, et teistest rahvustest elanike seas on suuremal määral inimesi, kelle hinnangul tuleneb venelaste ebavõrdsus tööturul olulisemas osas ettevõtete praktikast ja riigi poliitikast ning kelle hinnangul riik peaks rakendama meetmeid ebavõrdsuse lahendamiseks. Eesti keelt oskavad teistest rahvustest inimesed peavad seejuures ettevõtete praktikast ja riigi poliitikat mõnevõrra vähem tähtsaks. Eestlaste kalduvus pidada teistest rahvustest inimeste tööelu erinevuste selgitamisel olulisemaks individuaalseid tegureid ja teistest rahvustest inimeste kalduvus pidada olulisemaks ettevõttest ja riigi poliitikast tulenevaid tegureid võib pigem mitte osutada ainult isiklikule kogemusele, vaid olulises osas üldisele sotsiaalsühholoogilisele hoiakule, arusaamisele.

4.5. Kokkuvõte ja järeldused

Kokkuvõttes näitab analüüs, et eestlastel on võrreldes teistest rahvustest elanikega parem positsioon Eesti tööturul ning erinevused ei ole kümnendi jooksul oluliselt vähenenud. Eesti keele oskus parandab küll teistest rahvustest inimeste olukorda, kuid eestlaste positsioon jääb ka siis paremaks. Teistest rahvustest elanikel on madalam tööhõivemäär, kõrgem töötuse määr ja nad hindavad oma turvalisuse tööturul väiksemaks. Teistest rahvustest hõivatute seas on väiksemal määral neid, kes on saavutanud kõrgema ametipositsiooni.

Selle peegeldusena erinevad elanike töötingimused ja tööelukvaliteet. Teistest rahvustest hõivatute sissetulek ja töötasu on mõnevõrra väiksemad kui eestlastel, sealhulgas on teistest rahvustest inimeste seas suuremal määral neid, kes tunnetavad töötasustamisel ebaõiglast kohtlemist. Samuti on venekeelsete hõivatute tööelukvaliteedi hinnangud oskuste ja kontrolli ning võimaluste dimensioonis halvemad kui eestikeelsetel hõivatutel. Analüüs näitab, et teistest rahvustest elanikud on kogenud ebavõrdset kohtlemist sagedamini ning ka oma hinnangutes peavad nad päritolu oluliseks teguriks, mis mõjutab nende tööväljavaateid.

Analüüs osutab, et Eesti teistest rahvustest elanike seas on rohkem neid, kelle hinnangul venelaste ebavõrdsus tööturul tuleneb riigi poliitikast ja kelle hinnangul riik peaks rakendama meetmeid ebavõrdsuse lahendamiseks.

Võrdse kohtlemise seadus keelab inimeste põhjendamatult ebavõrdse kohtlemise nende rahvuse või etnilise kuuluvuse tõttu töö saamisel ja töötingimuste kehtestamisel. Eestis praegu puuduvad täpsemad hinnangud sellest seadusest tulenevate õiguste ja kohustuste õigusteadlikkuse ja õiguskindluse kohta. Varasemate kaudsemate hinnangute järgi (Masso jt., 2014, Turk jt., 2016) võib arvata, et tööõiguse jõustamine selleks, et tagada eri rahvusest inimestele võrdsed võimalused ka praktikas, vajab riigi tugevat ja järjepidevat tähelepanu. Seejuures peaks ka peatne individuaalsete töövaidluste lahendamise korra uuendamine paremini tagama selle, et teistest rahvustest inimestel oleks vajaduse korral võimalik lahendada lihtsalt, kiiresti, odavalt ja õiglaselt töövaidlused kohtuväliselt. Autori arvates peaks riik ilmselt eraldi mõtlema sellele, kuidas soodustada ja toetada seda, et teistest rahvustest elanikud saaksid ja oskaksid juhtida tööandja ja riigi tähelepanu võimalikele põhjendamatutele ebavõrdse kohtlemise juhtumitele tööelus.

Riik toetab teistest rahvustest elanike osalemist tööhõives passiivse ja aktiivse tööturupoliitikaga. Siinjuures aga näitab Eesti Töötukassa administratiivstatistika, et ligikaudu

36% uutest töötutest ei kvalifitseeru ei töötuskindlustushüvitisele ega töötutoetusele, ning seetõttu ka osale tööturuteenustele (Töötukassa). Samuti, isegi kui eestlaste ja teistest rahvustest inimeste juurdepääs tööturumeetmetele ei erine, võivad eri rahvusest inimesed taotleda riigi meetmeid erinevalt. Kerri (1983) taotlusprotsessi mudeli järgi sõltub teenuste taotlemine vajaduse tajumisest, teadmistest toetuste-teenuste kohta, õiguste tajumisest, toetuse kasulikkuse tajumisest, taotlemisprotsessi ja positiivse tulemuse kaalumistest ning majandusliku olukorra stabiilsuse tajumisest. Seega peaks riik pöörama tähelepanu sellele, kas eri rahvusest inimesed on kaetud tööturuteenuste ja -toetustega samaväärselt ning kas nad taotleavad vajaduse korral tuge samavõrra.

Kokkuvõttes näitab siinne analüüs, et Eesti eestlaste ja teistest rahvustest inimeste osalemine tööelus erineb jätkuvalt suurel määral. Teistest rahvustest inimeste subjektiivsed hinnangud väljendavad ootust, et riik peaks sekkuma tööturule ja töösuhetesse rohkem. Autorite hinnangul vajab eelkõige tähelepanu tööpoliitika rakendamine, et olemasolevad meetmed tõsikindlalt teistest rahvustest inimesteni jõuaksid ja neid abistaksid.

Kasutatud kirjandus

de Bustillo, Rafael Muñoz; Fernández-Macías, Enrique; Ignacio Antón, José; Esteve, Fernando (2009). Indicators of Job Quality in the European Union. Directorate General for Internal Policies. Policy Department. Economic AND Scientific Policy.

Eurofound (2016). Sixth European Working Conditions Survey – Overview report, Publications Office of the European Union, Luxembourg. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1634en.pdf

Kerr, Scott (1983). Making Ends Meet: An Investigation into the Non-Claiming of Supplementary Pensions. London: Bedford Square Press of the National Council for Voluntary Organisations.

Kluve, Jochen; Card, David; Fertig, Michael; Góra, Marek; Jacobi, Lena; Jensen, Peter; Leetmaa, Reelika et al (2007). Active Labor Market Policies in Europe. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg. <http://link.springer.com/10.1007/978-3-540-48558-2>.

Kuuts, Miko; Rell, Mari (2015). Uuring mitmekesisusest Eesti ettevõtetes. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Leping, Kristian-Olari; Toomet, Ott (2008). Emerging Ethnic Wage Gap: Estonia during Political and Economic Transition. Journal of Comparative Economics, Special Symposium on East Germany, 36 (4): 599–619. doi:10.1016/j.jce.2008.08.002.

Masso, Märt; Järve, Janne; Nurmela, Kirsti; Anspal, Sten; Räis, Mari Liis; Uudeküll, Katrin; Osila, Liina (2013). Töölepingu seaduse uuring. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Publikatsioonid/TLS_uuring_raport.pdf

Rull, Oliver (2014). Eesti- ja venekeelsete palgalõhe reservatsioonipalgas Eesti tööturul. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/42726>.

Saar, Ellu; Helemäe, Jelena (2015). Tööturg. Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2015 (47–60). Tallinn: Kultuuriministeerium.

Türk, Pirjo; Anniste, Kristi; Masso, Märt; Karu, Marre; Kriger, Tatjana (2015). Uuring soolise võrdõiguslikkuse seaduse rakendamise ja indikaatorite väljatöötamine seaduse mõjude hindamiseks. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/uuringuaruanne.pdf

5

KEELTEOSKUS, KEELTE KASUTAMINE, KONTAKTID JA KEELTEGA SEOTUD HOIAKUD

Kats Kivistik

Balti Uuringute Instituut

Selles peatükis antakse ülevaade Eesti elanike keelteoskusest ja kasutamisest, keelteoskuse vajadusest ja keeltega seotud hoiakutest. Keelteoskus on oluline nii indiviidi jaoks instrumentaalsetel kaalutlustel, näiteks parema hariduse, töökoha ja positsiooni saavutamiseks, kui ka ühiskonna jaoks lõimumise eesmärgil. Keeleoskus võimaldab eri kultuuri- ja keeleruumist inimestel omavahel suhelda, üksteise kultuuri tundma õppida ning rahumeelselt ja vastastikuse austusega koos eksisteerida. Seetõttu on ühise keele rääkimine rahvustevahelise lõimumise ja koostöö eeldus.

Peatükis käsitletakse keelte oskuse, kasutamise, vajaduse ja hoiakutega seotud aspekte eelkõige kolme Eesti elanike seas enim levinud keelega – eesti, vene ja inglise – seenduvalt 2017. aasta integratsiooni monitooringu

andmete põhjal. Et saada vastus küsimusele, kas ja kui palju on keelteoskus ning sellega seonduv Eesti elanike seas muutunud, võrreldakse tulemusi varasemate integratsiooni monitooringute tulemustega.

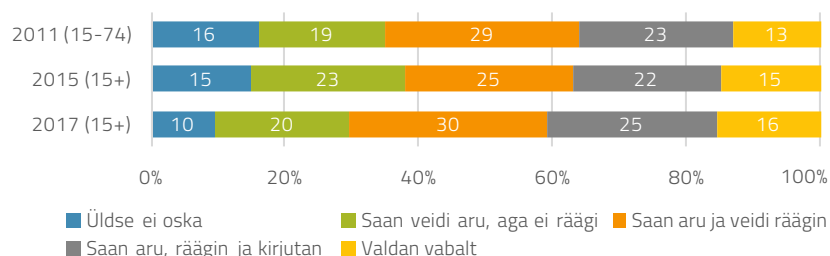
5.1. Teistest rahvustest inimeste eesti keele oskus

Kui eesti keelt emakeelena valdava inimese jaoks on eesti keele oskus tavaline, siis Eesti ühiskonna jaoks tervikuna on oluline ka teisest rahvusest inimeste eesti keele oskus, sest see soodustab tihedamat ja vähem arusaamatusi tekitavat suhtlust. Ühise suhtluskeele olemasolu võib pidada rahvustevahelise suhtlemise aluseks.

Keeleoskust mõõta ja hinnata on keeruline. Siinkohal lähtutakse keeleoskuse määramisel eelkõige inimese enda subjektiivsest hinnangust oma keeleoskuse kohta, mis võib olla keskmiselt (kuid mitte iga indiviidi kohta eraldi võetuna) mõnevõrra kõrgem testidega mõõdetavast tasemest. Rahvusrühmad, kelle keeleoskust, kasutamist ja hoiakuid käesolevas monitooringus võrreldakse, on jagatud eestlasteks ja teisteks rahvusteks lähtuvalt nende enda märgitud põhilisest rahvuskuluvusest.

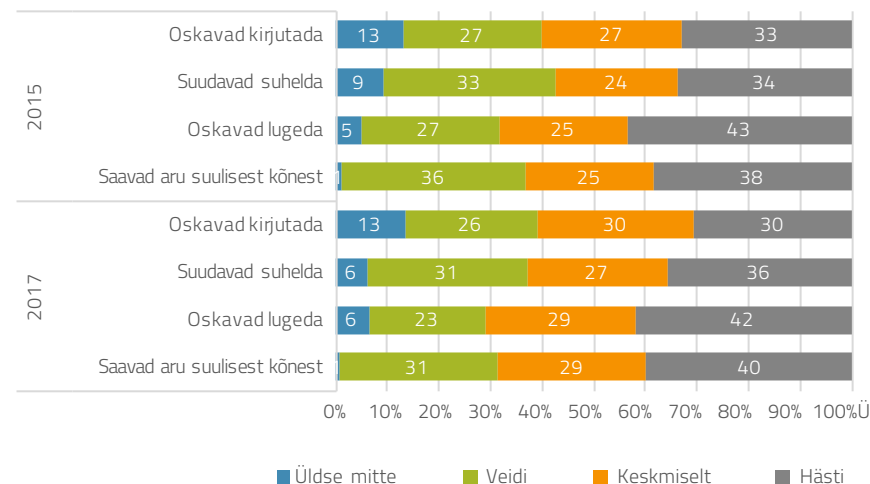
2017. aasta monitooringu andmete järgi jaguneb üle 15aastaste teistest rahvustest Eesti elanike enesehinnanguline eesti keele oskus järgmiselt: aktiivse keeleoskusega (valdavad vabalt või saavad aru, räägivad ja kirjutavad) on neist 41%, passiivse keeleoskusega (saavad aru ja räägivad veidi või saavad veidi aru ja ei räägi) on pooled ning üldse ei oska eesti keelt kümnendik teistest rahvustest elanikest. Võrreldes 2011. ja 2015. aastaga on eesti keele oskus keskmiselt natuke suurenenud, sealhulgas on eelkõige vähenenud nende hulk, kes ei oska eesti keelt üldse: kui 2011. ja 2015. aastal oli see vastavalt 16% ja 15%, siis 2017. aastal 10% (vt joonis 5.1). Tuginedes 2017. a integratsiooni monitooringu andmetele on teistest rahvustest elanike aktiivne eesti keele oskus viimaste aastate jooksul kasvanud rohkem kui arengukavas „Lõimuv Eesti 2020“ seatud eesmärk 2017. aastaks, ületades mõne protsendipunkti prognoositud 38%.

Joonis 5.1. Teistest rahvustest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus 2011–2017, % (Eesti integratsiooni monitooring 2011, 2015 ja 2017)

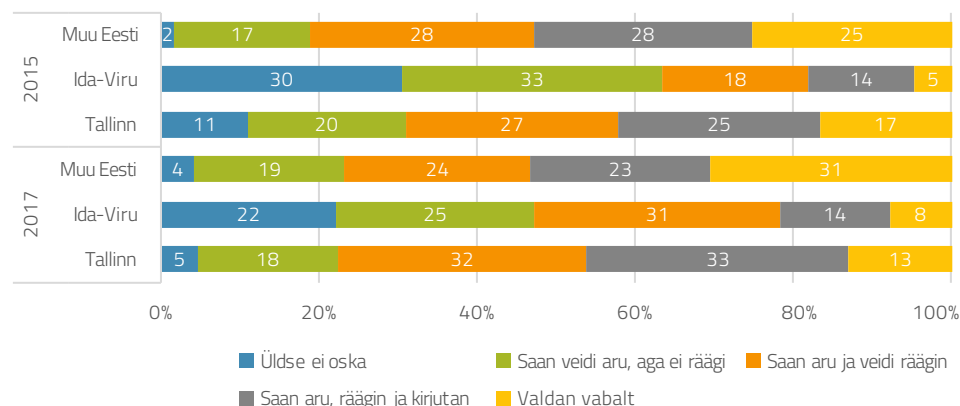
Kui vaadata eesti keele oskust kitsamate osaoskuste puhul, siis kõige mugavamalt tuntakse ennast lugemises ja suulisest kõnest arusaamises: vastavalt 71% ja 69% eesti keelt mingil määral oskajatest hindab enda oskust neis valdkondades heaks või keskmiseks. Kõige keerulisem on teisest rahvusest inimeste jaoks eesti keeles kirjutamine: 60% hindab selle oskuse endal heaks või keskmiseks ja 13% ei oska enda hinnangul üldse kirjutada. Võrreldes 2015. aastaga osaoskuste hinnangutes suuri muutusi ei ole, kuigi nende hulk, kes oskavad keskmiselt või hästi suhelda, lugeda ja saavad aru suulisest kõnest, on vähesel määral ehk mõne protsendipunkti võrra suurenenud. Enda kirjutamisoskuse hindavad keskmiseks või heaks 2017. aastal täpselt sama paljud kui 2015. aastal: 60% vastanutest (vt joonis 5.2).

Joonis 5.2. Eesti keele oskusega teistest rahvustest vastajate osakaal osaoskuste alusel 2015. ja 2017. aastal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

Piirkonniti varieerub Eesti teisest rahvusest inimeste eesti keele oskus märkimisväärselt. Eristub eelkõige Ida-Virumaa, kus 22% elanikest ei oska üldse eesti keelt, ainult 8% valdab vabalt ja 22% on aktiivse keeleoskusega. Kuigi ülejäänud Eesti teistest rahvustest elanike keeleoskus on natuke parem kui tallinlaste oma, võib neid hinnata küllalt sarnaseks. Ülejäänud Eesti elanikud mõnevõrra ületavad Tallinna elanikke keeleoskuses: eesti keele mittevaldajaid on vastavalt 4% ja 5% ning aktiivseid valdajaid 54% ja 46%. Võrreldes 2015. aastaga on keele mittevaldajate osakaal kõige rohkem vähenenud just Ida-Virumaal: kui 2015. aastal ei osanud seal vastanutest eesti keelt üldse 30%, siis 2017. aastal 22% (vt joonis 5.3).

Joonis 5.3. Eesti teistest rahvustest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus piirkonniti 2015. ja 2017. aastal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

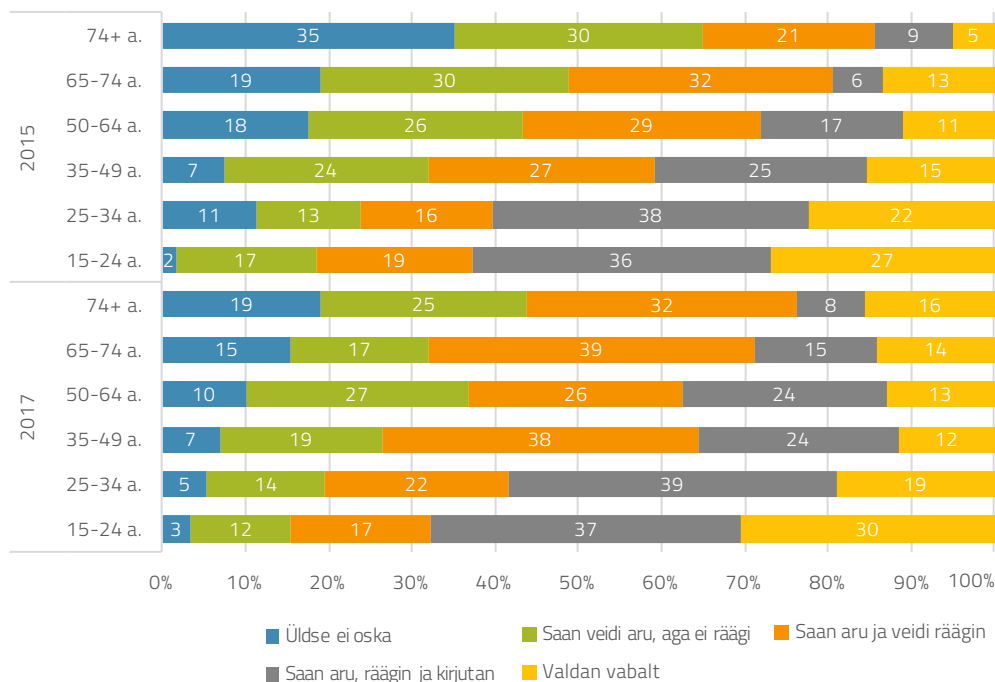
Teistest rahvustest nooremad inimesed valdavad eesti keelt paremini kui vanemad põlvkonnad: 15–24aastastest on aktiivse keeleoskusega 67% ja keelt ei valda ainult üksikud (3%). Aktiivne keeleoskus on rohkem kui pooltel alla 34aastastel, kuid kõigest ligikaudu kolmandikul 35–49aastastest ja vähem kui neljandikul kõige vanemas vanuserühmas (74aastased ja vanemad). Võrreldes 2015. aastaga on keeleoskus enamikus vanuserühmades paranenud, kõige rohkem on vähenenud aga eesti keelt üldse mitte oskajate osakaal kõige vanemate seas: 2015. aastal ei osanud neist eesti keelt üldse 35%, ent 2017. aastal vaid 19%¹ (vt joonis 5.4).

5.2. Eestlaste vene keele oskus

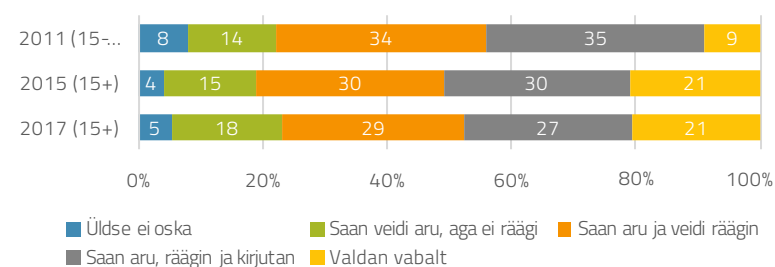
Nagu teiste rahvuste eesti keele oskus on oluline vahend ühiskonna tasandil rahvusvahelise suhtluse parandamiseks ning indiviidi tasandil tööturul läbilöömiseks ja staatuse parandamiseks, nii võib ka eestlaste vene keele oskust näha suhtlus- ja töövahendina. Küsitlusele vastanud eestlased hindavad enda vene keele oskuse keskmiselt mõnevõrra paremaks kui teistest rahvustest elanikud enda eesti keele oskuse. Natuke vähem kui pooled eestlased oskavad enda hinnangul vene keelt aktiivselt (võrreldes 41% teistest rahvustest elanike aktiivse eesti keele oskusega), ligikaudu sama paljud hindavad enda vene keele oskuse passiivseks ja 5% vastanutest ei oska üldse vene keelt. Keelt valdab vabalt 21% eestlastest, nagu ka 2015. aastal. Kuigi võrdlus 2011. aastaga võib tekitada mulje, et vabalt vene keelt valdavate eestlaste osakaal on kasvanud, on aktiivse keeleoskusega vastajate osakaal küllalt sarnane ning erinevust võib seletada

sellega, et viimastel aastatel on monitooringule vastanute seas ka vanemaid kui 74aastaseid. Seega on eestlaste vene keele oskus jäänud küllalt sarnasele tasemele võrreldes eelmiste aastatega, st see ei ole oluliselt paranenud ega halvenenud (vt joonis 5.5).

Joonis 5.4. Teistest rahvustest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus vanuse alusel 2015. ja 2017. aastal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

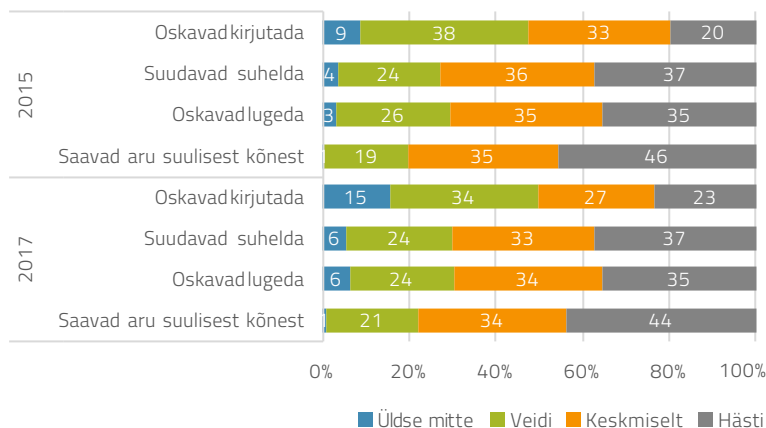
Joonis 5.5. Eestlaste enesehinnanguline vene keele oskus 2011–2017, % (Eesti integratsiooni monitooring 2011, 2015, 2017)

1 Kuigi muutus 16% tundub suur, ei ole põhjust pidada seda valimi väiksuse tõttu oluliseks.

Kõige paremini (keskmiselt ja hästi) saavad vene keelt mingil määral valdavad eestlased aru venekeelsest suulisest kõnest (78%): ligikaudu 70% suudab vene keeles suhelda ja lugeda ning 50% kirjutada. Võib täheldada, et võrreldes 2015. aastaga on vene keele oskus kõigi osaoskuste puhul mõnevõrra vähenenud, seejuures on kõige rohkem suurenenud nende osa, kes ei oska üldse kirjutada: 9%-lt 15%-le (vt joonis 5.6). Kui võrrelda eestlaste vene keele oskust ja teistest rahvustest elanike eesti keele osaoskusi, siis selgub, et lugemises ja suhtlemises on need kaks rühma sarnased, kuid eestlased saavad paremini aru venekeelsest suulisest kõnest (eestlastest 78% ja teistest rahvustest 69%) ning teistest rahvustest elanikud suudavad eesti keeles paremini kirjutada (60% ja 50%) (vt võrdlus jooniselt 5.2).

Joonis 5.6. Vene keele oskusega eestlastest vastajate osakaal osaoskuste järgi 2015. ja 2017. aastal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

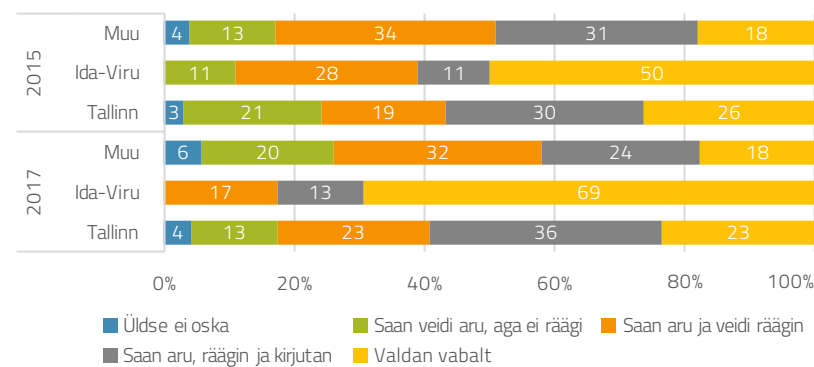

Ida-Virumaal elavate eestlaste vene keele oskus on kõige parem: neist 82% oskab vene keelt aktiivselt². Tallinnas on aktiivse vene keele oskusega elanikke 59% ja mujal Eestis 42%. Seega on vene keele oskus selgelt seotud sellega, kui suur on teistest rahvustest elanike osakaal piirkonnas (vt joonis 5.7).

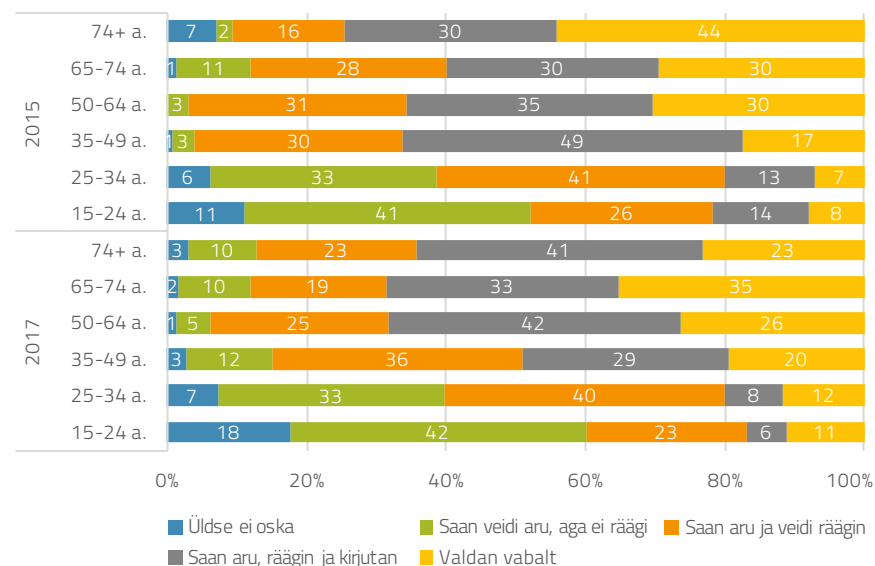
Eestlaste vene keele oskus paraneb vanuse suurenedes tunduvalt. Kui nooremate, kuni 34aastaste seas on aktiivse vene keele oskusega kuni viiendik eestlastest, siis 35–49aastastest oskavad vene keelt aktiivselt ligikaudu pooled ja üle 50aastastest kaks kolmandikku. Kui mittevaldajate osakaal ei ületa üldiselt elanike seas mõnda prot-

senti, siis kuni 25aastaste seas ei oska vene keelt üldse ligikaudu viiendik eestlastest. Noorte vene keelt mittevaldajate osakaal on paari aastaga ka kasvanud 11%-lt 18%-le. (vt joonis 5.8) Sellest tagasimeinest ei tasu siiski teha kaugeleulatuvaid järeldusi, sest 2011. aasta monitooringu andmete järgi oli noorte seas vene keele mittevaldajaid 21% ehk rohkem kui 2017. aastal.

Joonis 5.7. Eestlaste enesehinnanguline vene keele oskus piirkonniti 2015. ja 2017. aastal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

Joonis 5.8. Eestlaste vene keele oskus vanuse järgi 2015. ja 2017. aastal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

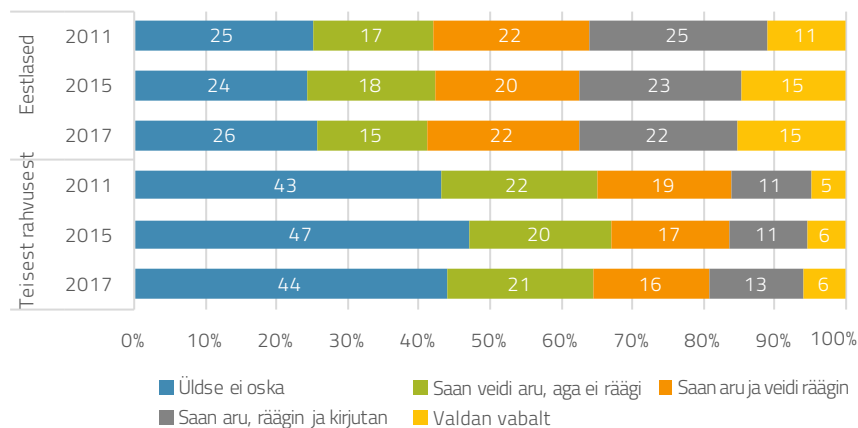
² 2015. a integratsiooni monitooringu tulemustega võrreldes on Ida-Virumaal elavate eestlaste hinnang oma keeleoskusele paranenud 61%-lt 82%-le, aga valimi väiksuse tõttu ei saa pidada erinevust statistiliselt oluliseks.

5.3. Eesti elanike inglise keele oskus

Eesti ja vene keele kõrval on Eestis kasutatavuselt kolmandal kohal inglise keel, mille tähtsus on aastate jooksul kasvanud. Inglise keelel on esiteks instrumentaalne väärtus, st selle oskus annab tööturul eelise, ning teiseks suhtlust võimaldav ja lihtsustav väärtus, sest teatud olukordades võib seda kasutada eri rahvuste ühise suhtluskeelena. Seepärast on oluline vaadelda ka selle keele oskust ja kasutamist Eesti elanike seas.

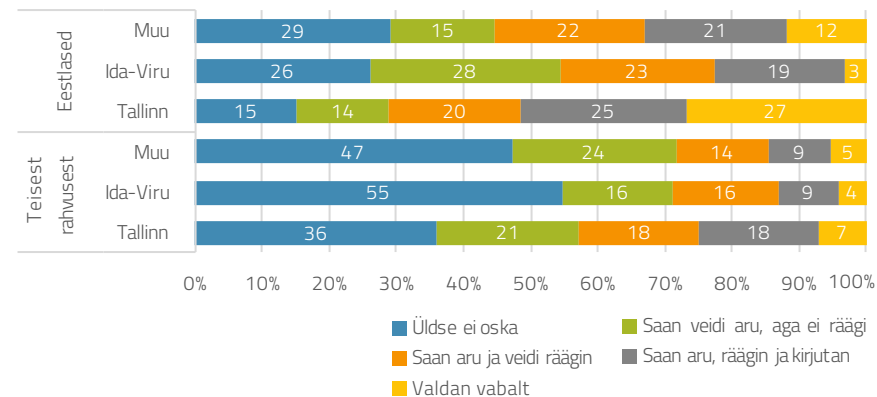
Inglise keele oskus varieerub rahvusest sõltuvalt märkimisväärselt. Eestlastest oskab inglise keelt aktiivselt 37% ja üldse ei oska ligikaudu veerand. Teistest rahvustest elanike inglise keele oskus on märksa väiksem: aktiivse keeleoskusega on 19% ja üldse ei oska inglise keelt 44%. Viimaste aastate jooksul ei ole ei eestlaste ega teistest rahvustest elanike enesehinnanguline inglise keele oskus oluliselt muutunud (vt joonis 5.9).

Joonis 5.9. Eesti elanike inglise keele enesehinnangulise oskuse muutumine 2011–2017, % (Eesti integratsiooni monitooring 2011, 2015 ja 2017)

Inglise keele oskus on kõige levinum Tallinna elanike seas nii eestlaste kui ka teistest rahvustest elanike puhul: vastavalt 54% ja 25% neist oskab inglise keelt aktiivselt. Muijal Eestis elavatest eestlastest on aktiivne inglise keele oskus kolmandikul, kuid peaaegu sama paljud (29%) ei oska üldse seda keelt. Ida-Virumaa eestlastest moodustavad enamuse passiivse inglise keele oskusega inimesed. Teistest rahvustest Ida-Virumaa elanike inglise keele oskus on kõige väiksem: 55% neist ei oska üldse inglise keelt ja ainult 13% oskab seda kasutada aktiivselt; ka mujal Eestis elavate teistest rahvustest elanike inglise keele oskus ei ole palju levinum (vt joonis 5.10).

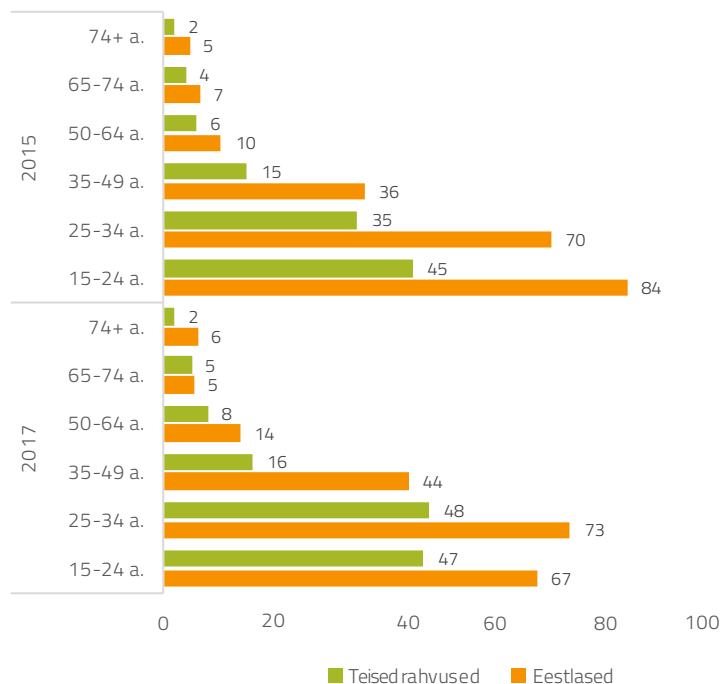
Joonis 5.10. Eesti elanike inglise keele oskus piirkonniti, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Eestlaste inglise keele oskus varieerub vanuse järgi märkimisväärselt. Kui nooremates vanuserühmades ulatub aktiivse keeleoskusega eestlaste osakaal üle kahe kolmandiku ja on 25–34-aastaste seas isegi 73%, siis üle 35-aastaste seas kahaneb aktiivne keeleoskus järsult – neist oskavad aktiivselt inglise keelt vähem kui pooled. Sealt edasi halveneb inglise keele oskus veel järsemalt: üle 50-aastastest elanikest on aktiivse inglise keele oskusega ainult ligikaudu kümnendik. Kui kuni 50-aastaste seas on inglise keele mittevaldajate osakaal marginaalne, siis vanematest ei oska seda keelt üldse juba ligikaudu pooled eestlastest.

Sarnane vanuseline tendents iseloomustab ka teistest rahvustest elanike keeleoskust. Kui võrrelda Eesti elanike aktiivse keeleoskuse praegust taset 2015. aastaga, paistab silma, et nooremad eestlased on hinnangutes enda keeleoskusele pigem tagasihoidlikumad, kuid teistest rahvustest noorte aktiivne keeleoskus on paranenud, eelkõige 25–34-aastaste puhul (suurenenud 35%-lt 48%-le). Eestlaste seas on kasvanud 35–44-aastaste inglise keele oskus (35%-lt 44%-le), kuid vähenenud kõige noorema vanuserühma oskus (84%-lt 67%-le) (vt joonis 5.11).

Joonis 5.11. Eesti elanike aktiivne inglise keele oskus (valdab vabalt / saab aru, räägib ja kirjutab) vanuse järgi 2015. ja 2017. aastal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

5.4. Keeleoskuse vajadus tööl ja vabal ajal

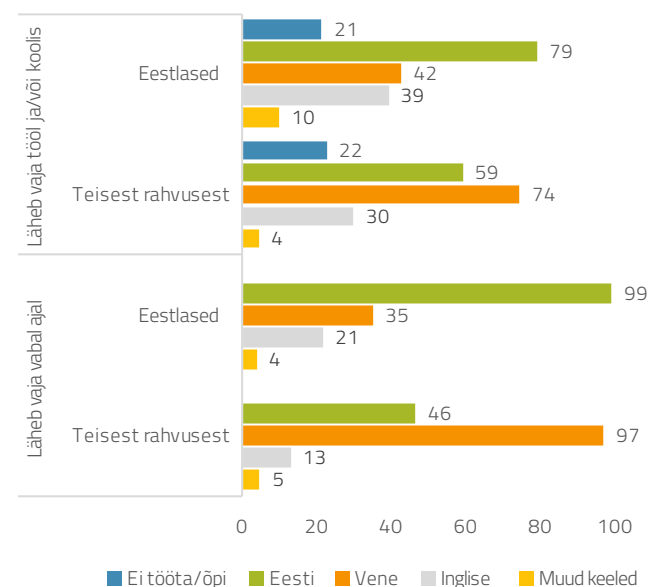
Keeleoskus võib sõltuda otseselt sellest, kui palju tuntakse keelte järele vajadust tööl või vabal ajal, st selle keele instrumentaalsest väärtusest. Käesolev alapeatükk annab ülevaate eestlaste ja teiste rahvuste hinnangutest erinevate keelte kasutamise vajaduste kohta. Kõik monitooringus osalenud hindasid vajadust keelte järele vabal ajal, ent tööl või koolis hindasid keelte järele vajadust ainult need, kes seda seal (tööl või koolis) võiksid vajada. Seega tuleb arvestada, et tööl või koolis keelt vajavate inimeste hulgast on välja arvatud need, kes ei saanud sellele küsimusele oma staatuse tõttu vastata (eestlastest 21% ja teistest rahvustest elanikest 22% märkis, et ei tööta ega õpi).

Seega, kui arvata välja ligikaudu viiendik Eesti elanikest, kes ei tööta ega õpi, siis vajavad kõik eestlased (79%) eesti keelt ning peaaegu kõik teistest rahvustest elanikud

(74% 78%st, kui välja arvestada mittetöötavad ja -õppivad) tööl või koolis vene keelt. Eestlastest 42% ehk natuke rohkem kui pooled vajavad tööl ka vene keelt, samas vajab teistest rahvustest elanikest eesti keelt tööl ja koolis 50% ehk peaaegu kaks kolmandikku töötajatest ja õppijatest. Inglise keelt vajavad eestlased tööl küllalt võrdselt vene keelega (39%), teistest rahvustest elanikest tunneb inglise keele järele tööl vajadust 30%.

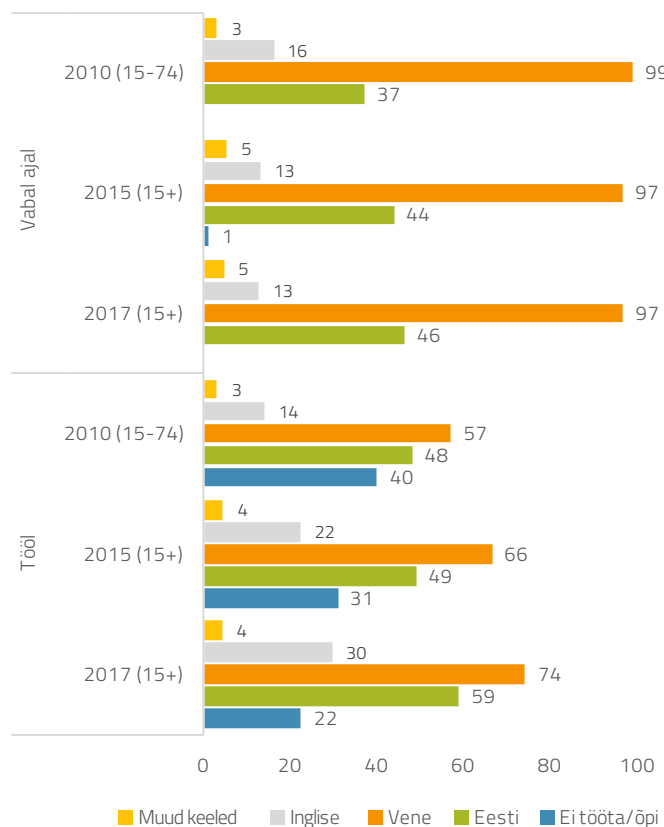
Vabal ajal läheb eesti keelt vaja peaaegu kõigil eestlastel ja vene keelt peaaegu kõigil teistest rahvustest elanikel. Vene keelt läheb vabal ajal vaja ligi kolmandikul eestlastest ja eesti keelt peaaegu pooltel teistest rahvustest elanikel. Inglise keele järele tuntakse vabal ajal märksa vähem vajadust: ainult 21% eestlastest ja 13% teiste rahvuste esindajatest tunneb selle järele vabal ajal vajadust. Muid keeli on pidanud tööl vajalikuks kümnendik eestlastest, kuid 4% teiste rahvuste esindajatest. Üldiselt võib teiste keelte tähtsust pidada eesti, vene ja inglise keele kõrval Eesti elanike jaoks küllalt marginaalseks (vt joonis 5.12). 2017. aasta monitooringu andmete põhjal paistab silma, et eestlased ja teistest rahvustest elanikud vabal ajal suhtlevad ja veedavad aega valdavalt enda keeleruumis, kuid töö ja õpingutega seotult on neil vaja ka võõrkeeli.

Joonis 5.12. Eesti elanike keeleoskuse vajadus töö ja vabal ajal, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

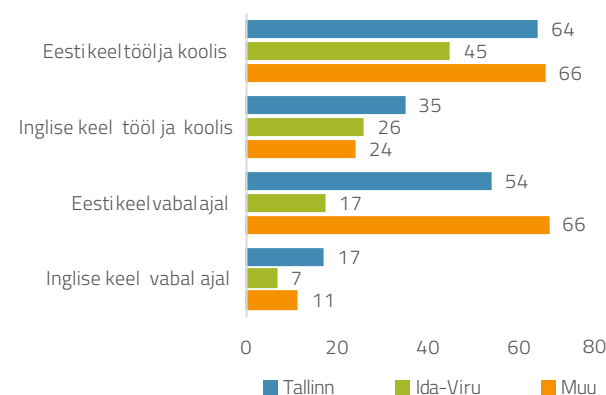
Kui vaadata teistest rahvustest elanike vajadust keelte järele viimaste aastate jooksul, on vene keel endiselt kõige olulisem keel. Vabal ajal vajavad seda peaaegu kõik teistest rahvustest elanikud ja tööl seda vajavate elanike osakaal on suurenenud, sest kasvanud on töölkäijate osakaal. Ka vajadus eesti keele järele on pigem suurenenud, kuigi aeglaselt, ja seda just vabal ajal. Inglise keele järele on vajadus kasvanud ennekõike töökon-tekstis (vt joonis 5.13). Teistest rahvustest elanike vajadus eesti keele järele vabal ajal on aeglaselt kasvanud. Seda võib lõimumise võtmes tõlgendada kindlasti positiivsena, sest see näitab, et ka erasfääris suureneb vajadus ja soov kasutada eesti keelt.

Joonis 5.13. Eesti teistest rahvustest elanike keelevajadus tööl ja vabal ajal 2010–2017, % (Eesti integratsiooni monitooring 2010, 2015 ja 2017)

Teistest rahvustest elanikud Ida-Virumaal vajavad eesti keelt nii tööl ja koolis kui ka vabal ajal vähem kui teiste piirkondade teistest rahvustest elanikud. Vabal ajal vajab eesti keelt ainult 17% Ida-Virumaa, kuid 54% Tallinna ja 66% muu Eesti elanikest. Inglise keele vajadus jaotub piirkondlikult võrdsemalt, kuid vajadust just selle keele järele tunnetatakse vabal ajal kõige vähem Ida-Virumaal (vt joonis 5.14).

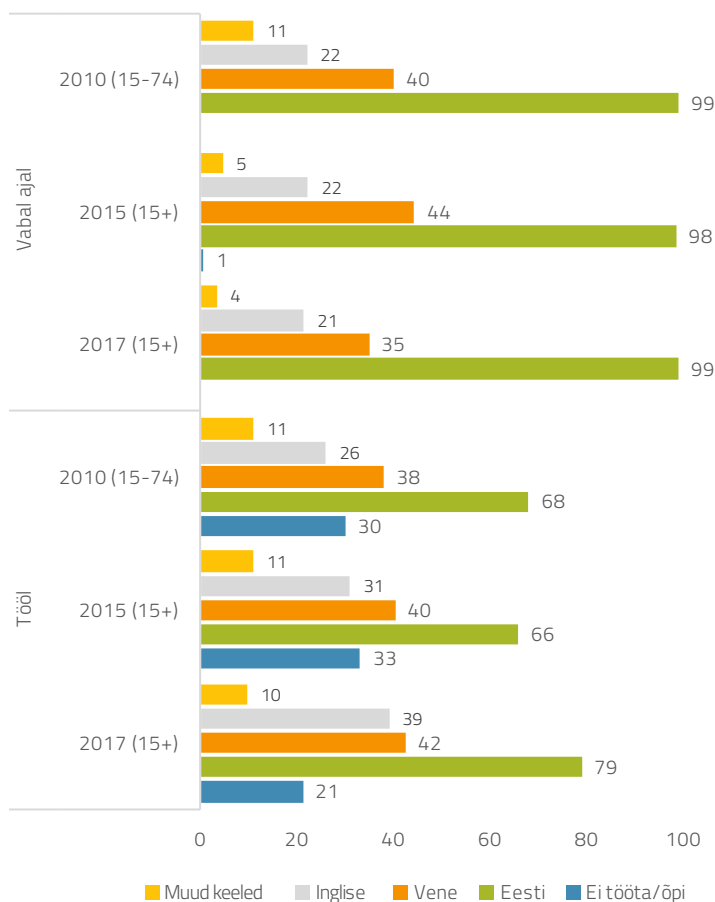
Joonis 5.14. Teistest rahvustest elanike eesti ja inglise keele vajadus piirkonniti, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Vanuse kasvades väheneb teistest rahvustest elanike vajadus keelte järele. Kui inglise ja eesti keele vajadus vabal ajal väheneb küllalt stabiilselt ning eesti keele vajadus tööl ja koolis järsult (pensioniikka jõudes), siis inglise keele järele on kõige nooremal vanuserühmal väga selgelt suurem vajadus kui teistel: 15–24-aastastest peab seda keelt vajalikuks koolis või tööl ligi kolm neljandikku, 25–34-aastastest aga alla poole.

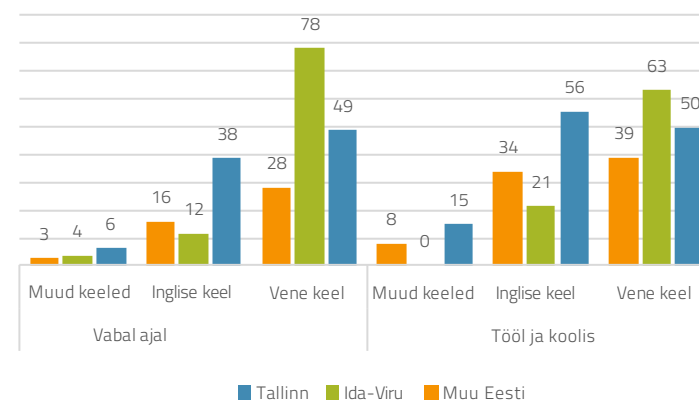
Eestlaste eesti keele vajadus on viimaste aastate jooksul püsinud ühtlaselt suur. Vajaduse kasv tööl on seotud töötava rahvastiku osakaalu suurenemisega. Eesti keele kõrval vajatakse nii vene kui ka inglise keelt, seejuures on vajadus inglise keele järele töövaldkonnas peaaegu võrdsustunud vajadusega vene keele järele. Vene keele vajadus vabal ajal on natuke kahanenud. Kui vajadus muude keelte järele on töövaldkonnas püsinud muutumatuna, siis vabal ajal tunnevad eestlased teiste keelte järele vähem vajadust kui 2010. aastal (vt joonis 5.15).

Joonis 5.15. Eestlaste keeltevajadus tööl ja vabal ajal 2010–2017, % (Eesti integratsiooni monitooring 2010, 2015 ja 2017)

Ainult ligikaudu viiendik Ida-Virumaa eestlastest ei pea vene keelt vabal ajal vajalikuks, samas kui mujal Eestis (väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad) elavate eestlaste jaoks peab seda vajalikuks ainult 28%. Tallinna eestlastest peavad ligikaudu pooled vene keelt vajalikuks nii vabal ajal kui ka tööl. Inglise keele järele tunnevad enim vajadust Tallinna elanikud: 56% neist tööl ja 38% vabal ajal. Teiste Eesti piirkondade eestlaste vajadus inglise keele järele on märksa väiksem (vt joonis 5.16).

Joonis 5.16. Eestlaste vene ja inglise keele vajadus tööl ja vabal ajal piirkonniti, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

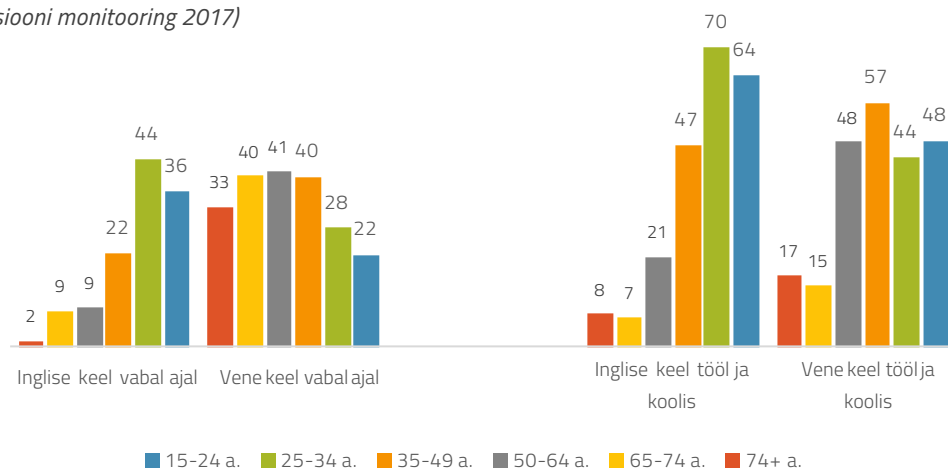
Eestlaste vajadus vene keele järele tööl väheneb kõrges eas seoses pensionileminekuga hüppeliselt ning 35–49aastased eristuvad oma mõnevõrra suurema vajadusega vene keele järele tööl ja koolis. Vabal ajal tunnevad kuni 35aastased vähem vajadust vene keele järele kui vanemad eestlased. Inglise keele puhul võib aga täheldada selget seost vanusega: vanuse kasvades väheneb vajadus inglise keele järele nii tööl ja koolis kui ka vabal ajal, samas tunneb kõige suuremat vajadust inglise keele järele just vanuserühm 25–34, mitte nooremad. 25–34aastastest vajab inglise keelt tööl ja koolis 70%, st valdav osa töötavatest ja õppivatest elanikest, vabal ajal vajab inglise keelt 44% (vt joonis 5.17).

Kui võrrelda eestlastest noorte vajadust vene keele järele ja nende vene keele oskust, on erinevus vajaduses ja oskuses küllalt suur. Töötavatest või õppivatest 15–24aastastest noortest 48% peab vene keele oskust vajalikuks, ent üksnes 22% kõigist sama vanuserühma noortest on aktiivse vene keele oskusega. Selline erinevus viitab eesti noorte vajadusele parandada oma vene keele oskust.

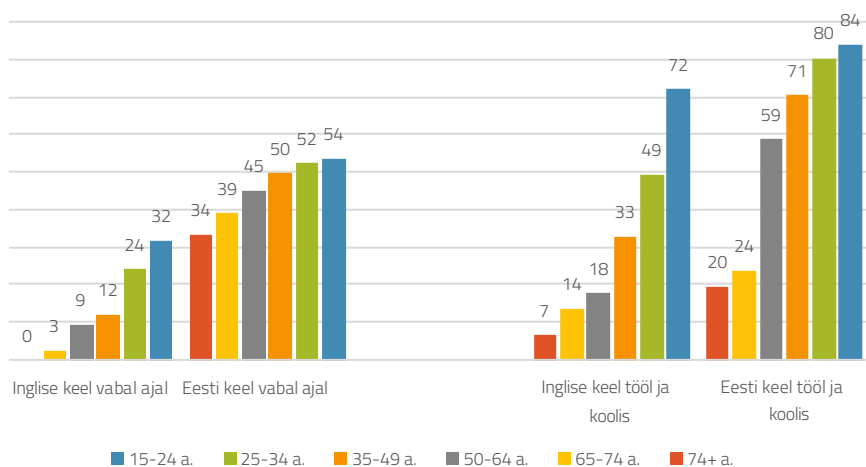
Teistest rahvustest elanike vajadus nii eesti kui ka inglise keele järele väheneb vanuse lisandudes. Kõige ühtlasemalt jaotub vajadus eesti keele järele vabal ajal, samas kui inglise keelt vajab vabal ajal ligikaudu kolmandik 15–24aastastest noortest. Eesti keelt vajab töö või õpingute tõttu 80%, st enamuse kuni 35aastastest, kes käivad tööl või koolis. Kõige silmapaistvam on kõige noorema vanuserühma selge eristumine inglise keele vajaduse poolest tööl või koolis: neist peab seda vajalikuks 72%, üle 25aastastest aga juba vähem kui pooled. Alla 25aastaste teistest rahvustest elanike tunnetatud vajadus inglise keele järele ületab isegi eestlaste sama vanuserühma vajaduse (vt

joonis 5.18). Selline suundumus võib märkida inglise keele tähtsamaks muutumist teiste rahvuste seas. Samas võib täheldada mõõdukat erinevust inglise keele oskuse ja vajaduse vahel: kui 72% kõigist töötavatest ja õppivatest 15–24aastastest noortest peab inglise keelt vajalikuks, siis ainult 47% selle vanuserühma kõikide noorte inglise keele oskus on aktiivne (vt joonis 5.11). Seega tuleks tööturul võrdsete võimaluste tagamiseks arendada teistest rahvustest noortel oma inglise keele oskust, samuti noortel eestlastel vene keele oskust.

Joonis 5.17. Eestlaste vene ja inglise keele vajadus tööl ja vabal ajal vanuse alusel, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

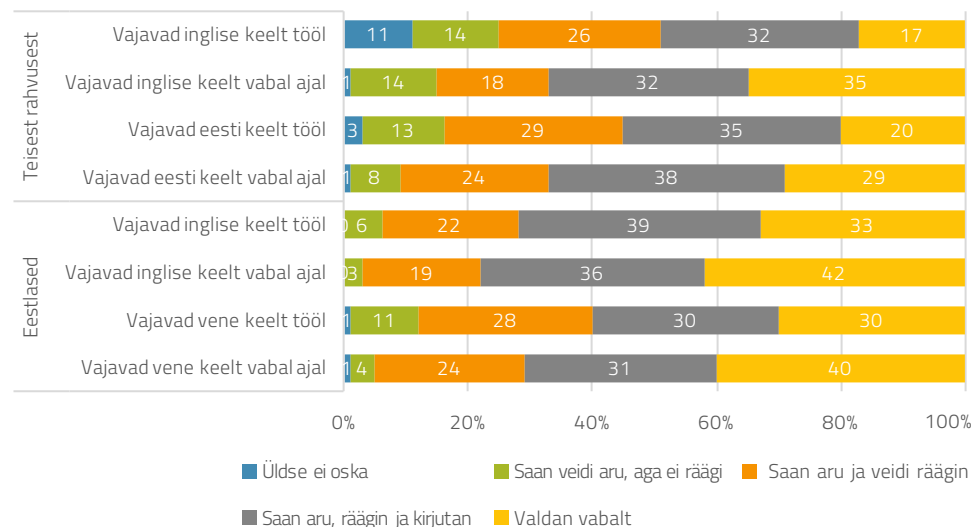

Joonis 5.18. Teistest rahvustest elanike eesti ja inglise keele vajadus tööl ja vabal ajal vanuse alusel, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Kui vaadata eestlaste ja teistest rahvustest inimeste keeleoskust selle alusel, kas nad vajavad eesti, vene või inglise keelt tööl, koolis või vabal ajal, võib täheldada, et keelt aktiivselt oskavate elanike osakaal on suurem nende seas, kes vajavad keeli vabal ajal, võrreldes nendega, kes vajavad keelt tööl. Kui vene keelt vabal ajal vajavatest eestlastest oskab keelt 71% aktiivselt ja eesti keelt vabal ajal vajavatest teistest rahvustest elanikest oskab keelt 67% aktiivselt ehk erinevust keeleoskuses pole põhjust rõhutada, siis inglise keele puhul on erinevus suurem: vabal ajal seda vajavatest eestlastest oskab keelt 78% võrreldes 67%ga teistest rahvustest elanike puhul. Seega on eestlaste keeleoskus mõnevõrra parem ka siis, kui võrrelda keelt instrumentaalselt väärtustavaid elanikke (vt joonis 5.19).

Joonis 5.19. Tööl ja vabal ajal inglise, eesti või vene keelt vajavate Eesti elanike keelte oskus, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

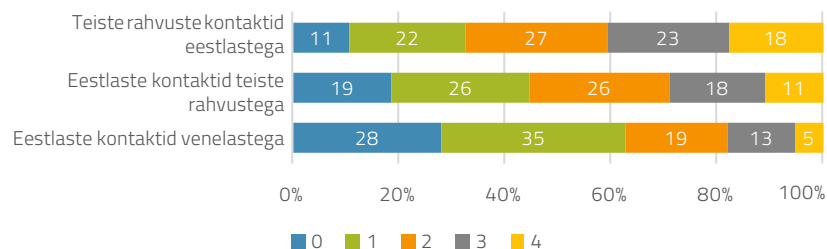

5.5. Rahvustevahelised kontaktid, keeleoskus ja eesti keele kasutamine

Käesolevas alapeatükis keskendutakse rahvustevahelistele kontaktidele ja nende seostele keeleoskusega, sest suhtlemisvajadust ja -võimalust võib pidada üheks olulisimaks keele õppimise ajendiks. Lisaks antakse ülevaade Eesti elanike eesti keele kasutamise viisidest endast erinevate rahvustega suhtlemisel.

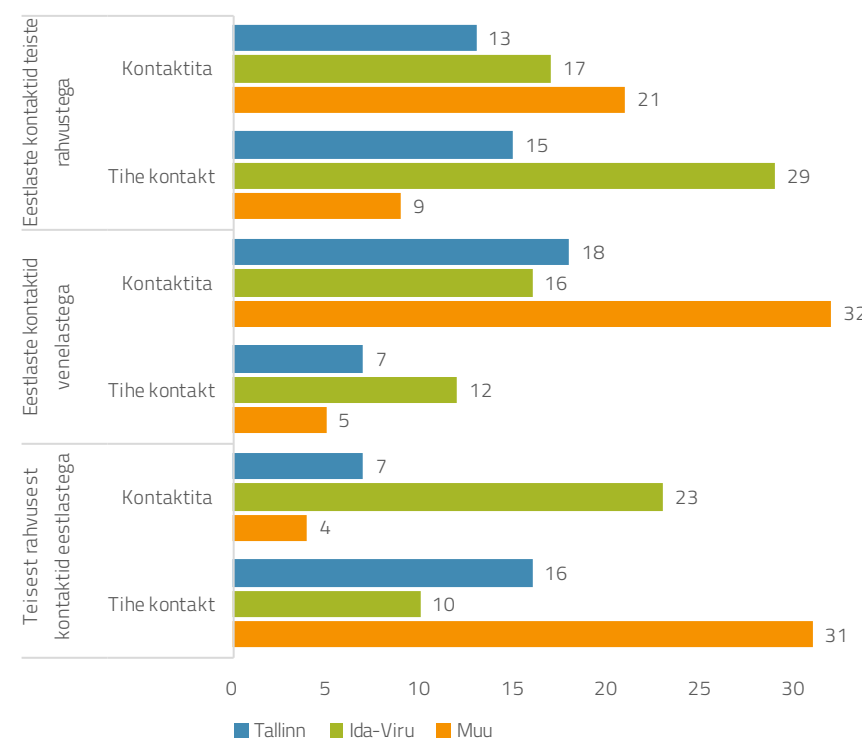
Kui vaadata, mitmel moel puutuvad eestlased ja teistest rahvustest elanikud kokku teiste rahvustega, on oluline märkida, et selliseid eestlasi, kelle pidevas suhtlusingis – sugulaste, sõprade ja lähedaste tuttavate, äri- ja koostööpartnerite või õpingu- ja töökaaslaste seas – ei ole üldse teisi rahvusi, sh venelasi³, on märksa rohkem kui selliseid teistest rahvustest elanikke, kellel pole oma suhtlusingis eestlasi. Eestlastest 28%-l ei ole suhtlusingis ühtegi venelast, ent teistest rahvustest elanikest ei ole suhtlusingis eestlasi 11%-l (vt joonis 5.20).

Joonis 5.20. Eesti elanike kontaktid teistest rahvustest elanikega, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)⁴

Oodatavalt on Ida-Virumaal elavatel eestlastel tihe kontakt teiste rahvustega ning väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavatel teistest rahvustest elanikel tihe kontakt eestlastega: ligikaudu kolmandikul mõlemast grupist on kokkupuude nelja suhtlusingi kaudu. Väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavatel eestlastel on neljas suhtlusingis kontakt teiste rahvustega ainult 9%-l ja tihe kontakt venelastega 5%-l. Muijal Eestis elavatest eestlastest puudub ligikaudu kolmandikul igasugune kokkupuude venelastega ja viiendikul üldse teiste rahvustega. Teistest rahvustest elanikest on ainult 16%-l Tallinnas ja 10%-l Ida-Virumaal nelja suhtlusingi hõlmav kontakt eestlastega. Ligikaudu veerand teistest rahvustest Ida-Virumaa elanikest ei puutu eestlastega üldse kokku. Seega on rahvustevahelised kontaktid piirkonniti erinevad (vt joonis 5.21).

Joonis 5.21. Eesti elanike kontaktid teistest rahvustest elanikega piirkonniti, % piirkonnast (Eesti integratsiooni monitooring 2017)⁵

Ka teiste rahvustega suhtlusingide olemasolu ja keeleoskus on omavahel seotud. Kui teistest rahvustest elanikest, kelle suhtlusingis ei ole ühtegi eestlast, ei oska üldse eesti keelt 37% ja ainult 14% on aktiivse eesti keele oskusega, siis kõigis neljas valdkonnas eestlastega suhtlevatest teistest rahvustest elanikest on aktiivse eesti keele oskusega 66% ja ainult 3% ei oska eesti keelt üldse. Ka eestlaste seas on kontaktide tihedus venelastega ja vene keele oskus omavahel seotud, kuigi keeleoskus jaotub mõnevõrra ühtlasemalt. Neist eestlastest, kellel ei ole venelasi oma suhtlusingis, ei oska üldse vene keelt 11% ja aktiivselt oskab 40%. Kõige tihedamalt venelastega kokku puutuvatest eestlastest oskab aktiivselt vene keelt 68% ja neid, kes ei oska üldse vene keelt, pigem ei ole nende hulgas. 2017. aasta monitooringu andmete põhjal võib järeldada, et kontaktide olemasolu aitab keeleoskusele kaasa ja just teistest rahvustest

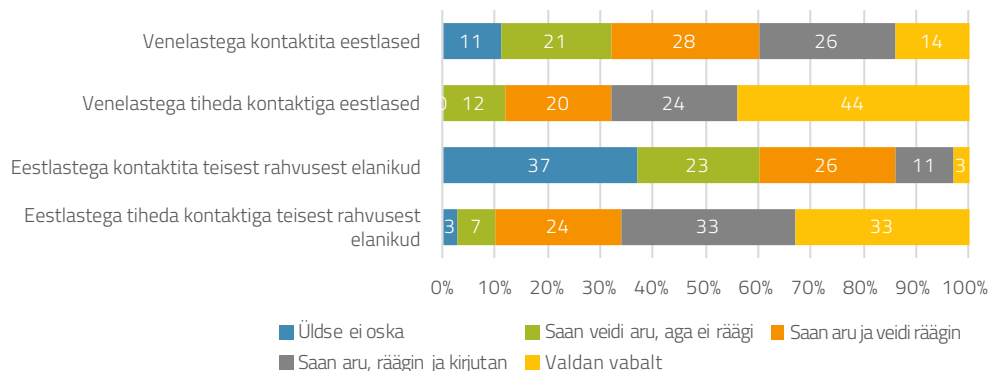
3 Monitooringus küsiti nii kokkupuute kohta teiste rahvustega üldiselt kui venelastega, seetõttu on siin neid ka eraldi käsitletud.

4 Arvutatud erinevate rahvusrühmadega kokkupuute kohta vastusena küsimusele „Kui palju on nende inimeste seas, kellega praegu lähemalt kokku puutute, eestlasi/mitte-eestlasi/venelasi?“. 0 tähendab kokkupuute puudumist ning 4 kokkupuudet neljas valdkonnas: sugulased, sõbrad/lähedased/tuttavad, äri- ja koostööpartnerid, õpingu- ja töökaaslased.

5 Arvutatud erinevate rahvusrühmadega kokkupuute kohta vastusena küsimusele „Kui palju on nende inimeste seas, kellega praegu lähemalt kokku puutute, eestlasi/mitte-eestlasi/venelasi?“. 0 (kontaktita) tähendab kokkupuute puudumist ning 4 (tihe kontakt) kokkupuudet neljas valdkonnas: sugulased, sõbrad/lähedased/tuttavad, äri- ja koostööpartnerid, õpingu- ja töökaaslased.

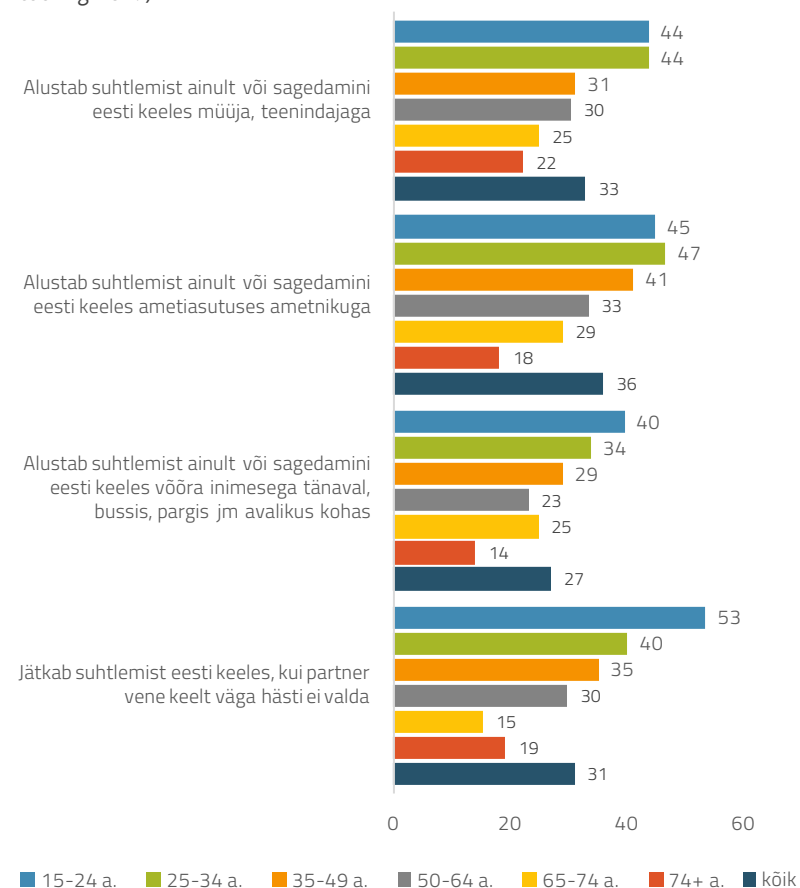
elanike eesti keele oskus paraneb märkimisväärselt koos rahvastevaheliste kontaktide tihenemisega (vt joonis 5.22).

Joonis 5.22. Eesti elanike eesti ja vene keele oskus sõltuvalt kontaktidest endast erineva rahvusega, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

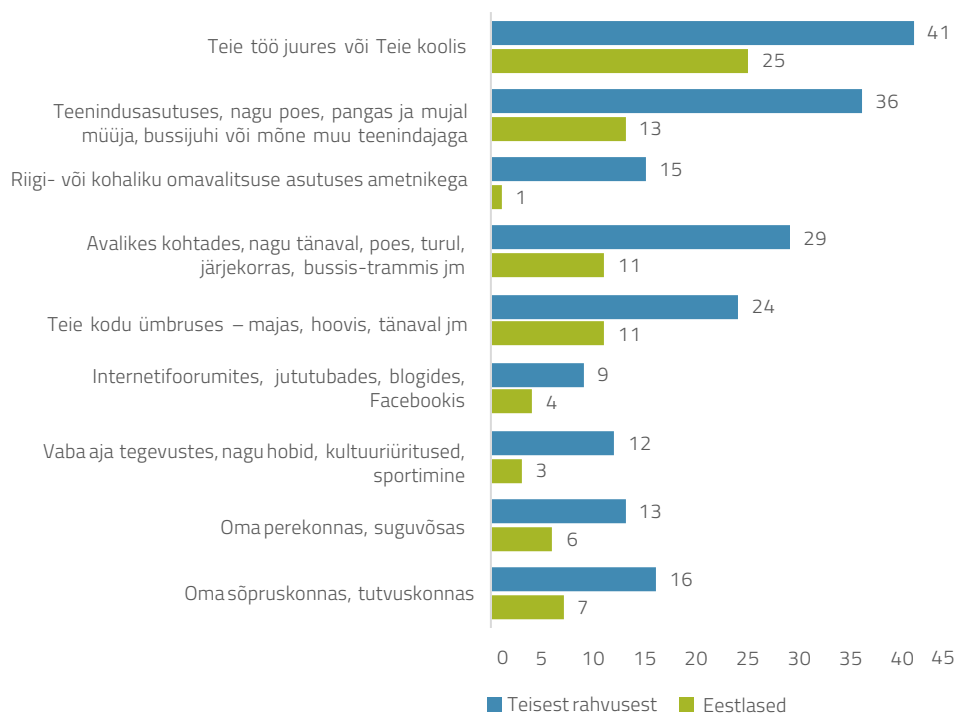
2017. aastal alustaks ligikaudu kolmandik (27%) teistest rahvustest elanikest võõraga suhtlemist eesti keeles. See hinnang ei ole viimaste aastate jooksul palju muutunud: 2015. aastal alustanuks võõraga tänaval suhtlust eesti keeles 26% ja 2011. aastal 32%. Ametnikega alustaks vestlust eesti keeles 2017. aastal 36%, 2015. aastal oli see näitaja 32% ja 2011. aastal 35%. Kõige sagedamini alustatakse eesti keeles suhtlust ametnikega ja kõige harvem võõraga avalikus kohas. Viimaste aastate jooksul ei ole suhtluskeele valikus suuri muutusi olnud. Kui vaadata eesti keele kasutamist vanuserühmade järgi, siis eristuvad oma valmiduse poolest eesti keeles suhelda noored. Eriti rohkesti (53%) on kuni 25aastaste seas neid, kes on valmis eesti keeles edasi suhtlema juhul, kui vestluspartner vene keelt hästi ei valda. Üldiselt on kuni 35aastastest valmis ametiasutuse ametnike või teenindajatega eesti keeles suhtlema ligikaudu pooled, ent üle 64aastastest alla 30%. Seega on teistest rahvustest noored rohkem valmis looma eestikeelset kontakti kui vanema põlvkonna esindajad (vt joonis 5.23).

Joonis 5.23. Teistest rahvustest elanike eesti keele kasutus suhtluses vanuse järgi, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

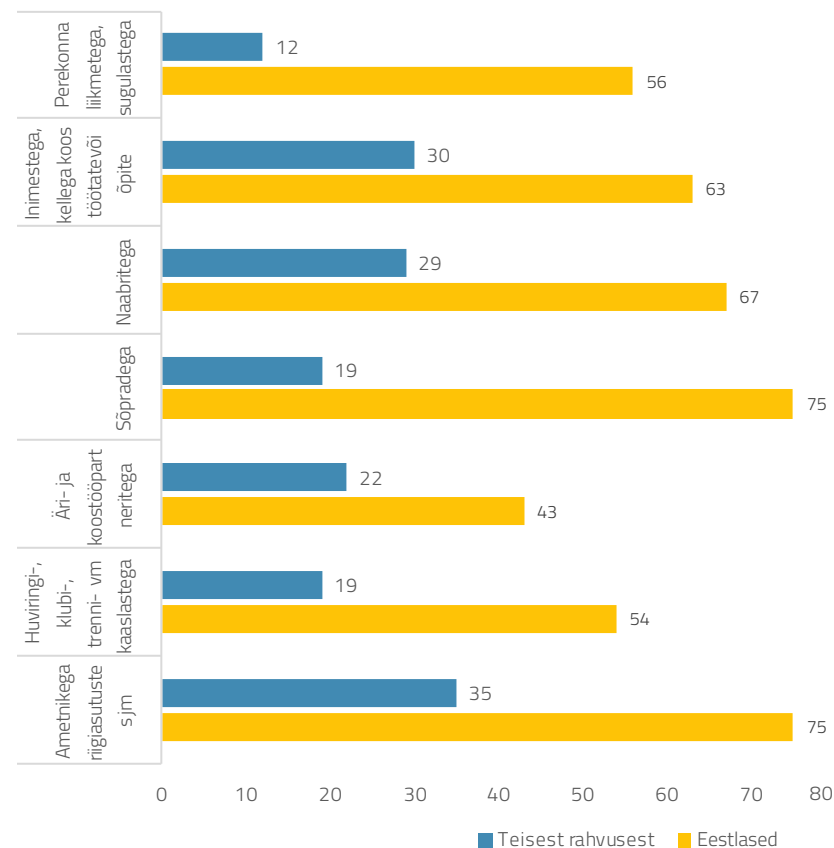
Endast erinevast rahvusest elanikega suheldakse kõige rohkem tööl või koolis: 41% teistest rahvustest ja 25% eestlastest teeb seda peaaegu iga päev. Avalikus sfääris, tänaval või teeninduses puututakse endast erinevast rahvusest elanikega kokku harvem ning erasfääris suheldakse nendega igapäevaselt juba tunduvalt vähem. Ainult natuke üle kümnendiku teistest rahvustest elanikest suhtleb igapäevaselt eestlastega ja alla kümnendiku eestlastest venelaste või teiste venekeelsete teiste rahvuste esindajatega. Seega võib öelda, et kõige tähtsam suhtluskoht on töö ja kool ning rahvastevahelised kontaktid ei laiene erasfääri (vt joonis 5.24).

Joonis 5.24. Nende Eesti elanike osakaal, kes on suhelnud teistest rahvustest elanikega (eestlaste või venelaste/venekeelsetega) viimase poole aasta jooksul peaaegu iga päev, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Kui vaadata, kui paljud teistest rahvustest elanikud suhtlevad erinevast suhtlusringist pärit vestluspartneritega eesti keeles, selgub, et ligikaudu kolmandik neist suhtleb eesti keeles ainult, peamiselt või võrdsel määral ametnike, töö- ja koolikaaslaste ning naabritega. Sõprade ja sugulastega suhtlevad nad eesti keeles palju harvem. Eestlased kasutavad eesti keelt võrdselt või peamiselt kõige sagedamini vene keelt kõnelevate ametnike ja sõpradega, kõige vähem aga äri- ja koostööpartnerite ja sugulastega suheldes (vt joonis 5.25).

Joonis 5.25. Eesti elanike suhtlemine endast erinevast rahvusest vestluspartneritega eesti keeles vähemalt võrdsel määral, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

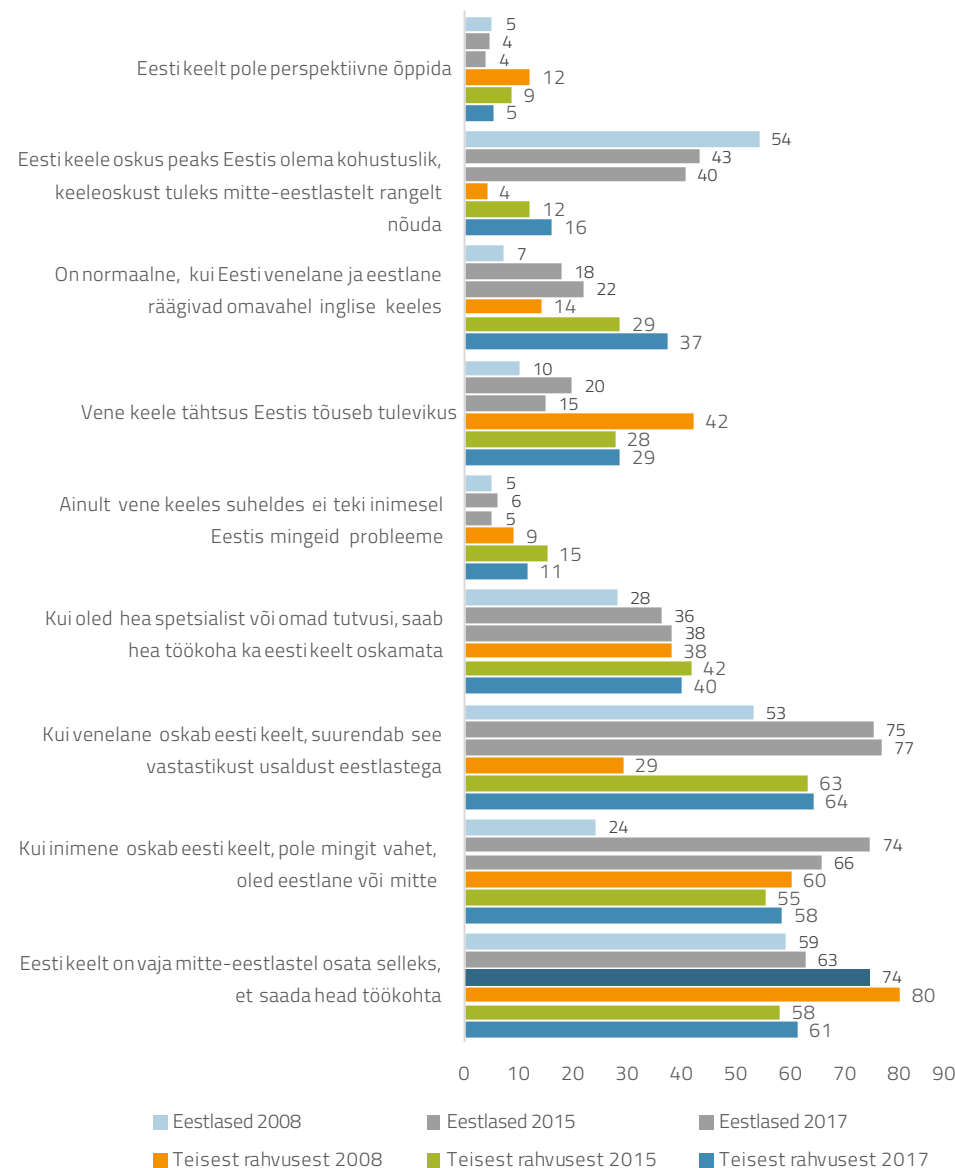
5.6. Eesti keele oskusega seotud hoiakud

Järgnevalt vaadeldakse eestlaste ja teiste rahvuste puhul ka mõnda eesti keelega seotud hoiakut. Mõlema rühma esindajatest on väga vähesed nõustunud väidetega, et eesti keelt õppida pole perspektiivne ja ainult vene keeles suheldes ei teki mingeid probleeme. Seega peab selge enamus eesti keele õppimist vajalikuks. Samas on eesti keele oskuse kohustuslikuks pidajate arv eestlaste seas vähenenud: 2008. aastal jagas seda seisukohta 54%, ent 2017. aastal 40% eestlastest; teistest rahvustest elanike seas on see näitaja aga kasvanud. Enamik Eesti elanikest jagab seisukohta, et venelaste eesti keele oskus suurendab vastastikust usaldust eestlastega: selle väitega nõustus 2017. aastal 77% eestlastest ja 64% teistest rahvustest elanikest (vt joonis 26).

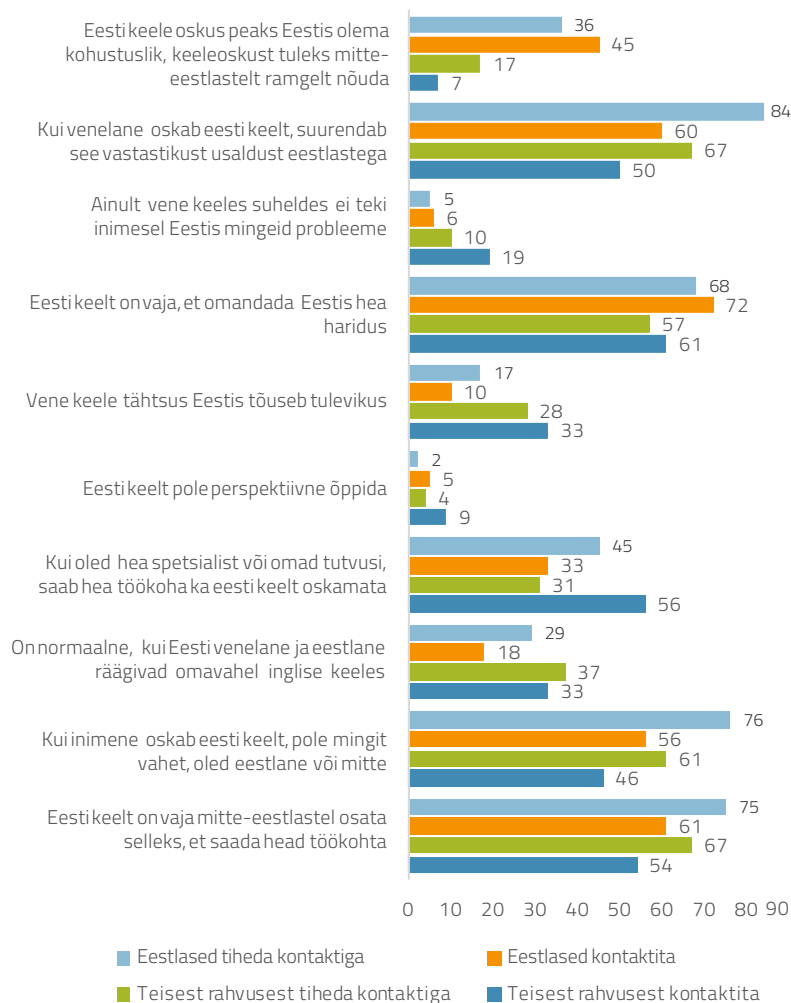
Eestlased näevad eesti keele väärtust venelaste jaoks ka instrumentaalsena: 74% arvab, et mitte-eestlastele on eesti keele oskus vajalik hea töökoha saamiseks, seda seisukohta jagab 61% teisest rahvusest elanikest. Huvitavalt kombel on küllalt sarnane nii eestlaste kui ka teistest rahvustest elanike suhtumine sellesse, et kui inimene oskab eesti keelt, pole vahet, kas ta on eestlane või mitte. Eestlastest nõustub selle väitega 66%, teisest rahvusest elanikest aga 58%. Kui veel rahvusi võrrelda, siis teistest rahvustest elanikud peavad normaalsemaks olukorda, kus eestlane ja venelane suhtlevad omavahel inglise keeles: see mõte on vastuvõetav 22%-le eestlastest ja 35%-le teiste rahvuste esindajatest. Seejuures on huvitav asjaolu, et viimased peavad suhtlemist inglise keeles aktsepteeritavamaks, kuigi nende inglise keele oskus ja vajadus selle keele järele jääb eestlastele alla (vt joonis 5.26).

Võrreldes eestlaste ja teistest rahvustest elanike keelega seotud hoiakuid lähtuvalt sellest, kui palju puututakse kokku teistest rahvustest inimestega, on selge, et mõlema rühma elanike seas toetavad just tihedamini kontaktis olevad inimesed üldiselt tolerantsemaid seisukohti („Kui inimene oskab eesti keelt, pole vahet, kas ta on eestlane või mitte”; „Venelase eesti keele oskus suurendab vastastikust usaldust”), kuid ka eesti keele olulisust mitte-eestlase jaoks töökoha saamisel. Mõne teise väite puhul mõjub tihe kontakt ootuspäraselt vastupidiselt: teistest rahvustest inimestega tihti kokku puutuvate eestlaste seas on vähem neid, kes peavad eesti keele oskust kohustuslikuks, eestlastega tihti kokku puutuvatest teisest rahvusest elanike seas on neid aga rohkem (vt joonis 5.27).

Joonis 5.26. Eesti elanike hoiakud eesti keele oskuse ja kasutamise kohta 2008–2017, % (Eesti integratsiooni monitooring 2008 (15–74 a), 2015 ja 2017 (mõlemad alates 15 a))

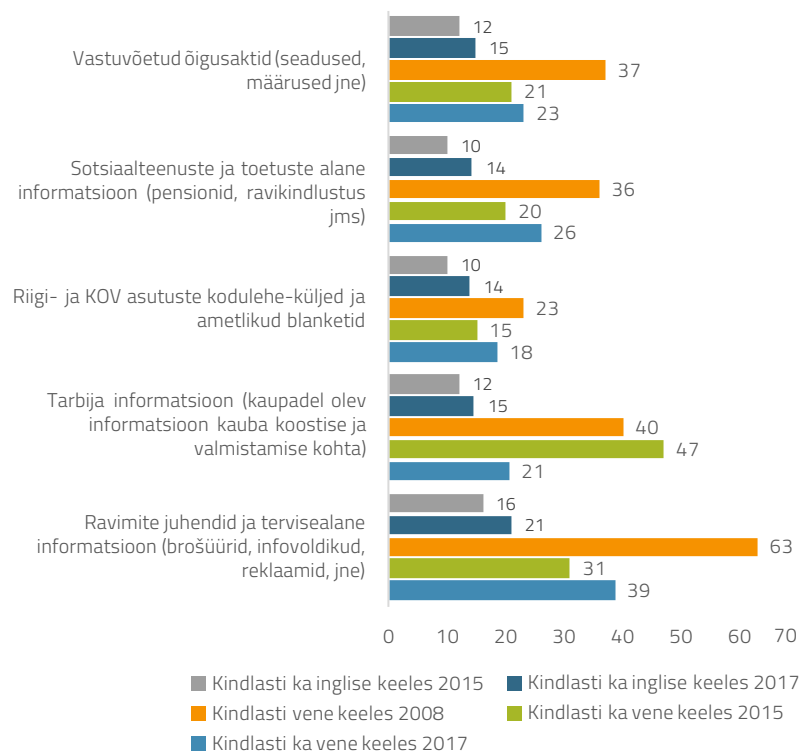

Joonis 5.27. Eesti elanike hoiakud eesti keele oskuse ja kasutamise kohta sõltuvalt kontaktide tihedusest teiste rahvustega⁶, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Keelte vajalikkusest ja väärtustamisest annab aimu veel see, kui oluliseks peetakse mingis keeles teabe olemasolu. Ligikaudu 15% eestlastest arvab 2017. aastal, et teave võiks olla ka inglise keeles, ja üle 20% arvab, et see võiks olla vene keeles. Erand on ravimijuhendid ja terviseinfo, mille puhul peab venekeelset teavet oluliseks 39% ja ingliskeelset 21% eestlasi. Kui võrrelda suhtumist info olemasolusse teistes keeltes viimaste aastate jooksul, siis üldiselt on eestlaste seas nende osakaal, kes peavad venekeelset teavet vajalikuks, alates 2008. aastast vähenenud. Samas peavad eestlased võrreldes 2015. aastaga teabe olemasolu vene keeles natuke vajalikumaks. Inglisekeelset teavet peavad eestlased 2017. aastal natuke olulisemaks kui 2015. aastal (vt joonis 5.28).

Joonis 5.28. Eestlaste seisukohad vene- ja ingliskeelse teabe vajalikkuse kohta 2008–2017, % (Eesti integratsiooni monitooring 2008, 2015 ja 2017)

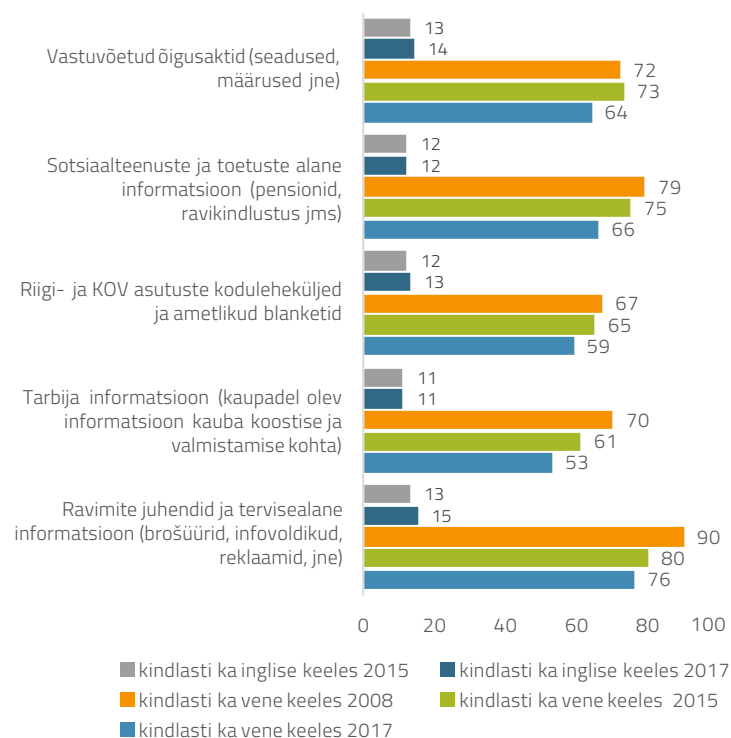

6 Arvutatud erinevate rühmadega kokkupuute kohta vastusena küsimusele „Kui palju on nende inimeste seas, kellega praegu lähemalt kokku puutute, eestlasi/mitte-eestlasi?“. Kontaktita (0) tähendab kokkupuute puudumist, tiheda kontaktiga (4) tähendab kokkupuudet neljas valdkonnas: sugulased, sõbrad/lähedased/tuttavad, äri- ja koostööpartnerid, õpingu- ja töökaaslased.

Teistest rahvustest elanike suhtumine teabe olemasolusse inglise keeles on küllalt sarnane: olenevalt valdkonnast peab seda vajalikuks neist 11–15%. Suhtumine venekeelse teabe olemasolusse on aga selgelt erinev: 76% teistest rahvustest elanikest arvab, et ka ravimi- ja tervise teave peaks olema vene keeles, kaks kolmandikku arvab sama õigusaktide ja sotsiaalteenuste teabe kohta ning natuke rohkem kui pooled on sellel seisukohal ka muu tarbijateabe puhul.

Teistest rahvustest elanike hoiakute muutus inglisi- ja venekeelse teabe vajalikkuse kohta sarnaneb eestlaste hoiakute muutumisega. Venekeelset teavet peab vajalikuks väiksem osakaal teistest rahvustest elanikest kui 2008. aastal, kuid muutus on olnud mõnevõrra väiksem kui eestlaste seas (vt joonis 5.29). Kokkuvõttes võib öelda, et Eesti elanike jaoks on info olemasolu inglise keeles muutunud natuke olulisemaks, ent venekeelse info olemasolu mõnevõrra rohkem vähemolulisemaks.

Joonis 5.29. Eesti teistest rahvustest elanike seisukohad vene- ja ingliskeelse teabe vajalikkuse kohta 2008–2017, % (Eesti integratsiooni monitooring 2008, 2015 ja 2017)

5.7. Kokkuvõte ja järeldused

Võrreldes 2015. aastaga ei ole suuri muutusi toimunud. Muutusi keelteoskuses ja kasutamises, vajaduses keelte järele ja keelega seotud hoiakutes võib märgata pigem 2008. ja 2011. aasta integratsiooni monitooringuid võrreldes.

2017. aasta monitooringu andmete alusel saab kinnitada, et ühes olulisimas keelega seotud valdkonnas toimub areng: nimelt on teistest rahvustest elanike eesti keele oskus mõnevõrra paranenud, ületades isegi arengukavas „Lõimuv Eesti 2020“ oodatud keeleoskuse määra. Eesti ja teiste keelte oskus ja kasutamine varieerub peale rahvuse märkimisväärselt ka piirkondade ja vanuse alusel.

Vanuse järgi varieerub keelteoskus ja kasutusvalmidus suurel määral: nooremad Eesti elanikud oskavad paremini eesti ja inglise keelt ning vanemad elanikud vene keelt. Teistest rahvustest noored on vanematest põlvkondadest märksa altimad alustama või jätkama suhtlust eesti keeles. Eestlaste tunnetatud vajadus teiste keelte järele ja nende oskus (eriti inglise keele oskus) on teistest rahvustest elanikest suurem, mis võib anda neile eelise näiteks tööturul. Samas viitab eestlastest noorte küllalt suur vajadus vene keele järele töö ja samas selle keele vähene valdamine asjaolule, et keeleoskuse puudumine võib takistada nende läbilöögivõimet tööturul.

Ka piirkondlikud erinevused keelteoskuses ja kasutamises on väga suured ning seotud otseselt sellega, kui palju puututakse endast erinevast rahvusest inimestega iga päev kokku. Piirkondades, kus selliseid kokkupuuteid on rohkem, osatakse ja kasutatakse teist keelt ka rohkem: Ida-Virumaal elavad eestlased oskavad keskmisest paremini vene keelt ning väljaspool Ida-Virumaad ja Tallinna elavad teistest rahvustest elanikud oskavad paremini eesti keelt.

Kui võrrelda kolme keele – eesti, vene ja inglise keele – staatust ja tähtsust, siis nii eestlaste kui ka teiste rahvuste keelte vajadust ja oskust hinnates võib täheldada inglise keele tähtsamaks muutumist ja vene keele tähtsuse vähenemist, eriti nooremate vanuserühmade seas. Vene keele staatus – vajadus, eelistamine ja oskus – on kahanenud. Samas viitavad lõhed noorte eestlaste vajaduses vene keele järele töö ja keeleoskuses ning teistest rahvustest noorte vajaduses inglise keele järele töö ja selle keele oskuses asjaolule, et tööturul oma võimaluste maksimaalseks ärakasutamiseks võiksid eesti noored parandada oma vene keele oskust ja teistest rahvustest noored oma inglise keele oskust.

Inglise keele staatus Eestis on tõusnud, seejuures on eestlaste seas selle keele vajadus tööl ja koolis peaaegu võrdne vene keele vajadusega. Samas piirdub suurema osa elanike jaoks inglise keele vajadus töö ja õpingutega – vaba aja veetmise jaoks ei peeta seda nii oluliseks, pigem eelistatakse emakeelt. Ehkki eestlased valdavad inglise keelt paremini ja tunnevad selle järele rohkem vajadust, näevad nad seda keelt eestlaste ja teistest rahvustest venekeelsete elanike võimaliku suhtluskeelena vähem kui teistest rahvustest elanikud. Kuigi nende Eesti elanike osakaal, kes peavad inglise keelt rahvuste võimalikuks ühiseks suhtluskeeleks, on kasvanud alates 2008. aastast mitu korda, on neid siiski alla kolmandiku, mistõttu ei küüni inglise keel veel võimaliku rahvuseid ühendava keele staatusse. Eesti elanike keelteoskus ja hoiakud keelte suhtes kinnitavad, et sellena nähakse endiselt eesti keelt.

Nii eestlased kui ka teistest rahvustest inimesed elavad suuresti enda keeleruumis. Seda peegeldab asjaolu, et peaaegu kõik vastanud on pidanud emakeelt vajalikuks vabal ajal ja võõrkeelte järele tuntakse vajadust vähemalt kaks-kolm korda vähem. Kuigi teistest rahvustest inimeste vajadus eesti keele järele vabal ajal on aeglaselt kasvanud, kinnitab erinevate keele- ja suhtlusruumide olemasolu ka see, et emakeelest erineva keele kasutus piirdub eelkõige töö, kooli ja avaliku sfääriga ning erinevast rahvusest inimestega puututakse kokku pigem töö ja õpingutega seoses.

Hoolimata sellest, et rahvustevahelised kontaktid piirduvad ennekõike töö ja õpingutega, on eestlaste ja teistest rahvustest elanike hoiakud muutunud aastate jooksul üksteist arvestavamaks. Nii peavad eelmiste aastatega võrreldes vähesemad eestlased eesti keele oskust teistest rahvustest elanikele Eestis kohustuslikuks. Samuti hindavad kõik Eesti elanikud rahvusest sõltumata varasemast olulisemaks eesti keele oskuse rolli rahvustevahelise usalduse suurendamisel. Avatus teiste keelte vastu kasvab koos omavahelise suhtlusega: mida rohkem kontakte ja suhtlust on eestlaste ja teistest rahvustest elanike vahel, sest sallivamad ja avatumad on nad teiste keelte suhtes. Samas, kuigi vene keele vajalikuks pidamine ja tähtsustamine on vähenenud ning eesti keele tähtsustumine suurenenud nii eestlaste kui ka teistest rahvustest elanike seas, eristuvad hoiakud rahvusest sõltuvalt endiselt väga tugevalt.

Kokkuvõttes võib öelda, et kuigi eestlased ja teistest rahvustest inimesed elavad suuresti erinevates keeleruumides ning puutuvad üksteisega kokku endiselt eelkõige tööl või avalikus sfääris, ühendab kõiki Eesti elanikke aeglaselt suurenev vajadus inglise keele järele ning aktsepteerivamad hoiakud teiste keelte suhtes.

6

MEEDIAKASUTUS JA INFOVÄLI

Külliki Seppel
Tartu Ülikool

Järgnevas peatükis käsitletakse eestlaste ja teiste rahvuste hinnanguid oma informeeritusele Eestis ja mujal toimuvast, jälgitavate infokanalite olulisusele ja usaldusväärsusele, sotsiaalmeedia kasutusele ning ETV+ toimimisele.

Meedia on oluline tegur identiteedi kujundamisel ning ka arusaamade ja hoiakute mõjutaja. Eestis, kus venekeelsed elanikud on korraga kohaliku venekeelse meedia, Venemaa meedia ja vähesemal määral eestikeelse meedia mõjuväljas – mis sageli esitavad vastukäivaid vaatekohti kohalike ja maailmasündmuste kohta –, on inimeste meediatarbimises tehtavatel valikutel eriti tugev roll hoiakute ja vaadete mõjutamisel. Nii varasemates kui ka käesolevas integratsiooni monitooringus on meediakasutust analüüsitud inimeste hinnangute kaudu erinevate

meediakanalite olulisusele ja usaldusväärsusele infoallikana ehk pigem subjektiivse tunnetuse kaudu selle kohta, millised meediakanalid on nende jaoks kõige tugevama sümboolse autoriteedi ja mõjuga, mis ei pruugi vastata tegelikule meediakasutusele.¹

¹ Näiteks Kantar Emori poolt 2017. a aprillis läbi viidud teleauditooriumi uuringu kohaselt jälgib PBK Eesti uudistesadet keskmiselt 38 000 inimest (st u 1% elanikest alates vanusest 4 a), ETV+ osakaal päevasest vaatamisajast on pikemat aega püsinud 0,6%. Need tulemused käivad küll ühe päeva ja kogu rahvastiku kohta, aga ka seda arvesse võttes erinevad need märgatavalt küsitluses antud hinnangutest PBK uudistesaaatele ja ETV+ tähtsusele (vt <http://www.emor.ee/teleauditooriumi-ulevaade-aprillikuus-2017/>). Erinevust mõjutab ka see, et integratsiooni monitooringu küsimused keskenduvad meediakanalite rollile infoallikana, samas kui inimeste üldises meediakasutuses on infootsingute kõrval palju teisi motive, nt meelelahutus, mida antud uuring ei kata.

6.1. Enesehinnanguline informeeritus

Huvi Eestis toimuva vastu ja teadlikkus sellest on üks põhinäitajaid, mille kaudu saab hinnata inimeste tunnetatud seotust Eesti ühiskonnaga. Ajavahemiku jooksul, mil enesehinnangulist informeeritust on integratsiooni monitooringutes mõõdetud (2008–2017), on teiste rahvuste hinnangud oma informeeritusele Eestis toimuva kohta lähenenud eestlaste hinnangutele (joonis 6.1.), hinnangutes informeeritusele oma kodukohas toimuva kohta on vahe rahvusrühmade vahel aga peaaegu kadunud (vastavalt eestlastel 85% ja teistel rahvustel 83%). Eestlaste hinnangud on jäänud uuritud üheksa aasta jooksul stabiilseks, samas kui teiste rahvuste hulgas toimus suurim hüpe oma informeeritust heaks hindavate inimeste osakaalus ajavahemikus 2008–2011 ning väike tõus on jätkunud ka järgneva kuue aasta jooksul.

Informeeritus Euroopa Liidust tegi mõlemas rühmas läbi suurema hüppe ajavahemikus 2008–2011 ja on hiljem püsitud 50% ümber, samal ajal kui teiste rahvuste puhul on see näitaja olnud püsivalt veidi suurem. Vastupidises trendis on liikunud teiste rahvuste informeeritus Venemaast: end seal toimuva suhtes informeerituseks pidavate osakaal tegi aastail 2008–2011 läbi languse ja on hiljem püsitud vahemikus 63–65%, st Venemaal toimuvast peab end hästi informeerituseks neist kaks kolmandikku.

Selgelt on näha kasvav lõhe informeerituses Eestist ja Venemaast: kui 2008. aastal hindas võrdne hulk teistest rahvustest elanikke (70%) oma informeerituse Eestist ja

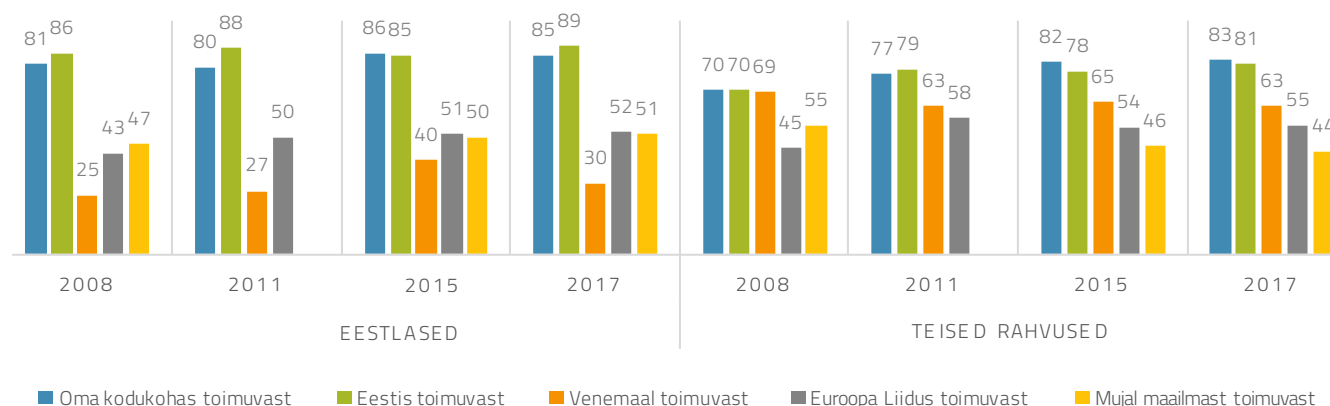
Venemaast heaks või väga heaks, on hiljem informeeritus Eestist kasvanud, Venemaast aga langustrendis. Eestlaste suhteliselt vähene tähelepanu Venemaal toimuvale suurenes tõsiselt hüppeliselt 2015. aastal seoses sõjalise konfliktiga Ukrainas ning pingetega Venemaa ja lääne vahel. Nüüdseks, mil meedias leiab see vastuseis vähem kajastust, on tähelepanu alanenud tagasi varasemate aastate tasemele.

Teiste rahvuste hinnangud oma informeeritusele on tugevalt seotud muude Eesti riigi ja ühiskonnaga seotust näitavate tunnustega, nagu kodakondsus, keeleoskus ja kuuluvustunne (mida näitab riigiidentiteedi indeks). Kui Eesti kodanike hinnangud oma informeeritusele Eestist on kõrgemad kui mittekodanikel, siis Venemaa kodanike informeeritus Venemaast on kõrgem kui Eesti kodakondsusega inimestel. Parema eesti keele oskusega inimesed hindavad oma informeeritust Eestist ja kodukohas toimuvast kõrgemalt, samas kui informeerituses Venemaast erinevusi ei ole. Suurema riigiidentiteediindeksi skooriga (vt pkt1) inimeste hinnangud oma informeeritusele on märksa kõrgemad kui väiksema skooriga inimestel.

6.2. Meediakanalite olulisus infoallikatena

Nagu eelmiste aastate integratsiooni monitooringu uuringutes nii esinevad ka seekord suured erinevused eestlaste ja teiste rahvuste vahel hinnangutes erinevate meediakanalite olulisusele infoallikatena. Eestlaste jaoks oluliste infoallikate loetelu on võrreldes teiste rahvustega märgatavamalt lühem, samas on hinnangud nende allikate olulisusele kõrgemad.

Joonis 6.1. Enesehinnanguline informeeritus eestlaste ja teiste rahvuste hulgas 2008–2017, % („Väga hästi” ja „Pigem hästi” vastanute osakaal)*

* 2011 monitooringus ei küsitud varianti 'mujal maailmas toimuvast' (Integratsiooni monitooring 2017)

Infoallikate olulisuse pingereas ei ole võrreldes 2011. ja 2015. aasta küsitlusega (vt Seppel 2015) muutusi toimunud: eestlased hindavad kõige olulisemaks infoallikaks ETV (84%), mis ületab isegi suhtlemise sõprade, sugulaste ja tuttavatega (82%) (tabel 6.1). Järgnevad üsna võrdsete hinnangutega teised eestikeelsed telekanalid (74%), raadiokanalid (73%) ja ajalehed (72%). Veidi on oma olulisust kasvatanud veebiportaalid (61%) ja sotsiaalmeedia (43%). Globaalseid uudistekanaleid peab oluliseks üks neljandik eestlastest, venekeelseid väljaandeid alla kümnendiku, ainult kanali ETV+ hindab oluliseks allikaks 12%.

Ka teiste rahvuste hulgas on infokanalite olulisus sarnane eelmiste aastate tulemustega: domineerivad Venemaa telekanalid (71%) ja PBK (70%), mille olulisus jääb küll alla suhtlemisele sõprade ja tuttavatega (81%). Hinnangud PBK Eesti uudiste ja venekeelse „Aktuaalse kaamera“ („AK“) uudistesaaate olulisusele on jäänud sarnaseks 2015. aastaga, see on vastavalt 70% ja 62% elanikest. Kohalikul meediaväljal on endiselt kõige kõrgem positsioon venekeelsel „AK“-l, millele on järele jõudmas kohalikud venekeelsed ajalehed (57%) ja uudisteportaalid (54%). Endiselt kasvab sotsiaalmeedia (48%) tähtsus.

2015. aasta sügisel alustanud ETV+ kanalit hindab oluliseks infoallikaks 43% venekeelsetest elanikest. See jääb alla kohalikele venekeelsetele ajalehtedele ja uudisteportaalidele, ent ületab Raadio 4 (R4) olulisust (38%). Venemaa ajalehti ja internetiväljaandeid peab oluliseks infoallikaks üle kolmandiku ja eestikeelseid meediaväljaandeid kuni neljandik teistest rahvustest inimestest. Kõige olulisem eestikeelne kanal on ETV (27%). ETV olulisus on võrreldes 2015. aasta integratsiooni monitooringu andmetega tunduvalt vähenenud (37%-lt 27%-le), aga see võib olla seletatav ka venekeelsete saadete (sh „AK“) liikumisega ETV+ kanalile. Huvi välismaiste uudistekanalite (19%) vastu on venekeelsete elanike hulgas veidi väiksem kui eestlaste hulgas.

Võrdluses 2011. aasta integratsiooni monitooringu andmetega² võib pikemaajaliste trendidena tuua esile raadio tähtsuse kahanemise infoallikana nii R4 kui ka teiste venekeelsete kanalite puhul, samuti globaalsete uudistekanalite olulisuse vähenemise. Teiselt poolt on viimase kuue aasta jooksul märgatavalt kasvanud sotsiaalmeedia roll olulise infoallikana.

Samas on raske rääkida venekeelsete elanike üldistest infotarbimise harjumustest, sest nagu eestlaste jaoks nii on ka nende jaoks põlvkondlikud erisused infokanalite valikul väga suured ja need on aja jooksul kasvanud. Nagu ka 2015. aasta monitooringu tulemused näitavad, läheb suurim veelahe 50 eluaasta juurest. Kui vanemate põlvkondade puhul on kõige olulisem infoallikas telekanalid (sh teleuudised), siis nooremate põlvkondade puhul on selgelt esikohal internetipõhised allikad (tabel 6.2). Eraldi tuleb ära märkida, et kui vanemaealistest on ETV+ omaks võtnud umbes pooled, siis nooremate põlvkondade seas jääb see osakaal kolmandiku juurde. Täheldada võib veel Venemaa muude telekanalite osatähtsuse kahanemist iga põlvkonnaga: noorimas vanuserühmas on Venemaa telekanalite jälgijaid 56% võrreldes 80%ga vanemate põlvkondade puhul.

Teine kestev trend on eestikeelsete infoallikate olulisuse kasv nooremate venekeelsete põlvkondade jaoks: eestikeelsed uudisteportaalid ja ajalehed (sh nende veebilehed) on olulised peaaegu kolmandikule noorimast vanuserühmast ning Raadio 4 tähtsus jääb noorima põlvkonna hulgas eestikeelsetele raadiokanalitele isegi alla.

Nagu eestlaste nii on ka teiste rahvuste hulgas sotsiaalmeedia tähtsus kasvanud kõikides vanuserühmades, venekeelsete noorte hulgas on see tõusnud isegi kõige olulisemaks hinnatud infoallikaks. Teisalt on sama tendents nähtav kõikide vanuserühmade puhul: ka 50–64aastaste seas on internetipõhiste kanalite (sh sotsiaalmeedia ja sh eestikeelsete kanalite) olulisus kasvanud, kuigi selles vanuserühmas ei ole interneti kõrval televisioon oma olulisuses kaotanud.

Lisaks vanusele mängivad meediakanalite valiku juures rolli ka teised tegurid, eeskätt kahtlemata eesti keele oskus. Eeldatavalt jälgivad parema eesti keele oskusega inimesed eestikeelseid tele- ja raadiokanaleid ja ajalehti ning uudisteportaleid keskmisest märgatavamalt rohkem. Vanemate põlvkondade seas (al 50 a) on eesti keelt vabalt valdajate hulgas ligikaudu 70% neid, kes hindavad ETV eestikeelseid tele- ja raadiokanaleid oluliseks allikaks, nooremate põlvkondade esindajaist hindab eestikeelseid ajalehti ja uudisteportaleid oluliseks 60%. Teisalt on eesti keele oskus seotud üldisema orienteeritusega kohalikule meediale: need, kelle eesti keele oskus on väike või puudub üldse, jälgivad märgatavalt vähem ka nii ETV+ kui kohalikke venekeelseid uudisteportaleid. Eesti keelt hästi valdajad jälgivad Venemaa telekanaleid vähem kui eesti keelt keskmisel tasemel või nõrgalt valdajad, samas Venemaa ajalehte ja uudisteportaalide puhul erinevust ei ole – see on seotud internetipõhiste kanalite jälgijate noorusega (nende keelteoskus on üldjuhul parem).

Piirkonniti on eestikeelsed audiovisuaalsed kanalid kõige olulisemad väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elajatele. Ida-Virumaal jälgitakse Venemaa meediakanaleid veidi rohkem ning eestikeelseid ajalehti ja internetiportaleid veidi vähem kui mujal Eestis. Kohaliku venekeelse meedia olulisuse hinnangutes piirkondlikke erinevusi ei ole.

² Otsest võrdlust 2011. a sarnasega küsimusega ei saa teha, sest skaala on muutunud (lisandunud on „ei oska öelda“, küll aga on võrreldavad meediakanalite pingeread.

Tabel 6.1. Meediakanalite olulisuse pingerida eestlaste ja teiste rahvuste hulgas, % (Integratsiooni monitooring 2017)

EESTLASED			TEISED RAHVUSED		
	Väga oluline + küllaltki oluline	Ei ole üldse oluline		Väga oluline + küllaltki oluline	Ei ole üldse oluline
ETV eestikeelsed kanalid	84	5	Suhtlemine sõprade, sugulaste või tuttavatega	81	10
Suhtlemine sõprade, sugulaste või tuttavatega	82	6	Venemaa telekanalid	71	15
Teised eestikeelsed telekanalid	74	8	PBK Eesti uudised	70	18
Eestikeelsed raadiokanalid	73	12	Suhtlemine tööil või koolis kolleegide või kaaslastega	68	21
Eestikeelsed ajalehed	72	12	„Aktuaalne kaamera“ vene keeles	62	22
Suhtlemine tööil või koolis kolleegide või kaaslastega	65	22	PBK teised Eestis toodetud saated	58	20
Eestikeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed	61	26	Eesti venekeelsed ajalehed	57	25
Sotsiaalmeedia	43	38	Eesti venekeelsed uudiste-portaalid, veebileheküljed	54	33
Globaalsed uudistekanalid	23	53	Sotsiaalmeedia	48	35
ETV+	12	60	ETV+	43	30
Ajalehed inglise, saksa jm keeles	11	70	Teised Eesti venekeelsed raadiokanalid	43	34
Venemaa telekanalid	7	69	Venemaa uudisteportaalid, veebileheküljed	39	37
Eesti venekeelsed uudiste-portaalid, veebileheküljed	7	79	Raadio 4	38	36
„Aktuaalne kaamera“ vene keeles	6	74	Venemaa ajalehed	34	45
PBK Eesti uudised	5	78	ETV eestikeelsed kanalid	27	42
Eesti venekeelsed ajalehed	5	80	Eestikeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed	24	54
PBK teised Eestis toodetud saated	5	78	Eestikeelsed ajalehed	23	54
Raadio 4	4	80	Teised eestikeelsed telekanalid	21	41
Teised Eesti venekeelsed raadiokanalid	4	82	Eestikeelsed raadiokanalid	20	54
Venemaal tegutsevad uudisteportaalid, veebileheküljed	3	83	Globaalsed uudistekanalid	19	52
Venemaa ajalehed	2	84	Ajalehed inglise, saksa jm keeles	8	72

Tabel 6.2. Meediakanalite olulisus vanuserühmiti (teised rahvused) („Oluline“ + „Väga oluline“), % (Integratsiooni monitooring 2017)

MEEDIAKANAL	15–34 a	35–49 a	50–64 a	Al 65 a	KOKKU
Sotsiaalmeedia	77	60	35	14	48
Eesti venekeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed	71	71	49	18	54
Eesti venekeelsed ajalehed	57	61	58	50	57
PBK Eesti uudised	57	68	77	80	70
Venemaa telekanalid	56	63	81	80	71
PBK teised Eestis toodetud saated	49	53	64	63	58
Venemaa uudisteportaalid, veebileheküljed	49	50	39	13	54
„AK“ vene keeles	47	52	74	72	62
Teised Eesti venekeelsed raadiokanalid	40	48	47	33	43
Eestikeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed	39	28	19	6	24
Venemaa ajalehed	37	44	30	23	34
Eestikeelsed ajalehed	34	29	17	13	23
ETV+	31	37	52	52	43
Globaalsed uudistekanalid	30	18	16	9	19
Eestikeelsed raadiokanalid	26	17	21	11	20
ETV eestikeelsed kanalid	22	29	30	27	27
Raadio 4	19	41	44	52	38
Ajalehed inglise, saksa jm keeles	16	6	5	3	8
Teised eestikeelsed telekanalid	15	20	24	23	21

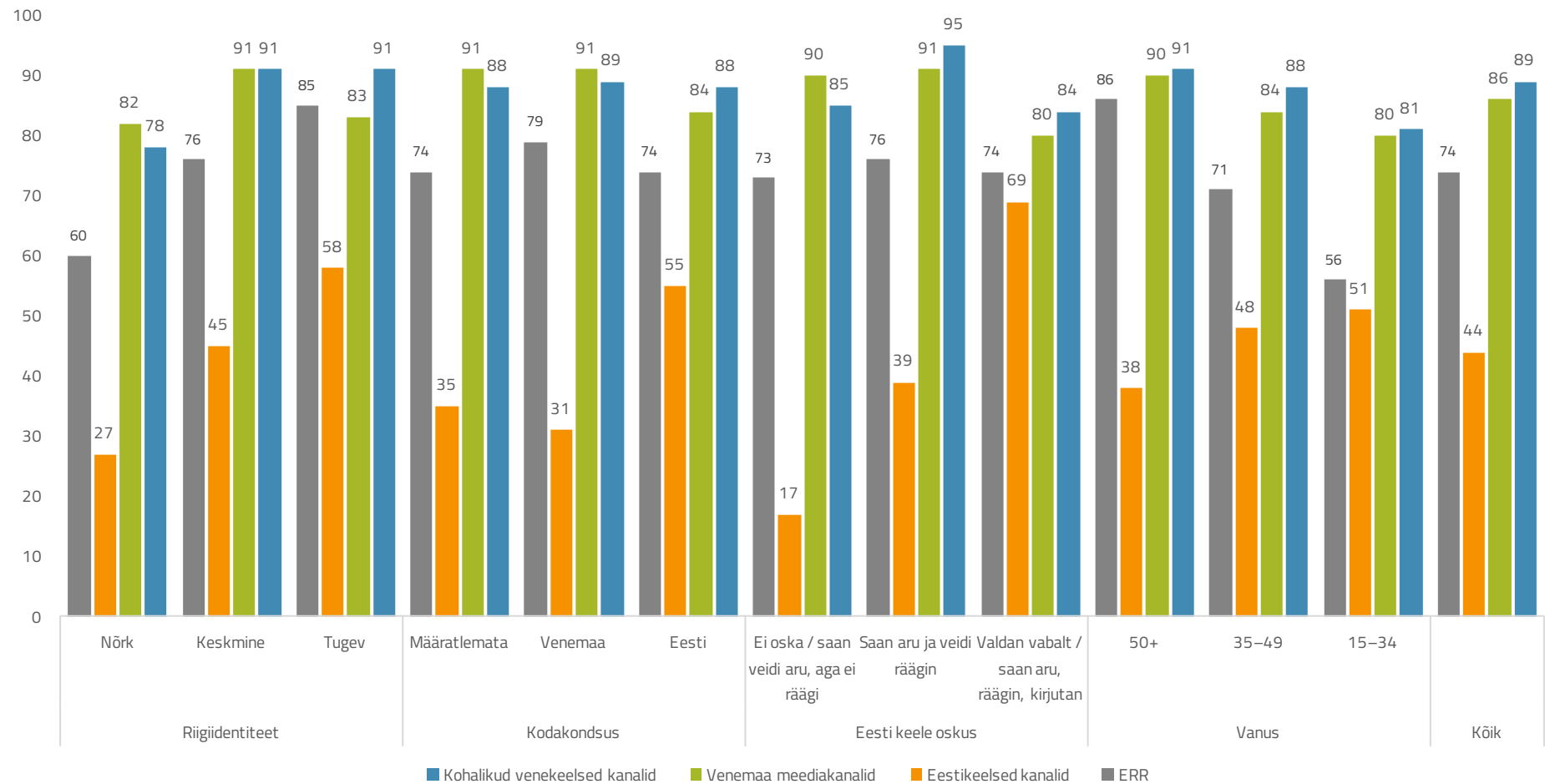
6.3. Meediakasutuse orientatsioon

Joonisele 6.2. on koondatud teistest rahvustest inimeste hinnangud kõikidele avalik-õiguslikele kanalitele, eestikeelsetele kanalitele, kohalikele venekeelsetele kanalitele ning Venemaa meediale. Ilmneb, et kõige suurem ühisosa on kohalikul venekeelsel meedial: 89% teistest rahvustest inimestest peab oluliseks allikaks vähemalt üht kohalikku venekeelset kanalit. Peaaegu samaväärne osakaal kõikides vanuserühmades peab oluliseks vähemalt üht Venemaa kanalit (kuigi vanuserühmiti konkreetsed kanalid erinevad). ERRi kanaleid hindab oluliseks infoallikaks 74%, mis on hoolimata kanali ETV+ loomisest uuringutevahelisel perioodil lähedane 2015. aasta monitooringu tulemuste põhjal loodud näitajaga. Eestikeelsetest kanalitest info leidjaid on 44% ja üle 50% on see osakaal kõige nooremas vanuserühmas.

Meediakasutuse orientatsioon on kõige tugevamalt seotud keeleoskusega – eesti keelt vabalt või hästi valdavad inimesed jälgivad teistest vähemal määral nii kohalikke venekeelseid kui ka Venemaa kanaleid ja suuremal määral eestikeelseid kanaleid. Samas ei pea peaaegu üks kolmandik eesti keele valdajaid eestikeelset meediat oluliseks infoallikaks, seega ei tähenda eesti keele oskus automaatset liitumist eestikeelse informatsiooniga. Sarnaselt on tugev soos kuuluvustundega: mida tugevam on riigiidentiteet, seda olulisemateks infoallikateks hindavad vastajad nii eestikeelseid kui ka kohalikke venekeelseid kanaleid, samuti rahvusringhäälingut. Kodakondsus mängib rolli ainult eestikeelse meedia kasutamise juures: Eesti kodakondsusega inimeste hulgas on eestikeelse meedia jälgijaid märgatavamalt rohkem, kuigi siin võib rolli mängida pigem suurem eesti keele valdajate osakaal Eesti kodanike hulgas.

Võrreldes eestlastega, kelle hulgast jälgib u veerand peale eestikeelse meedia ka välismeediat, on venekeelsete elanike meediaavalikud mitmekesisemad: infot otsitakse erineva päritoluga allikatest erinevatest meediaruumidest, mida on nimetatud ka hargmaiseks meediakasutuseks (Vihalemm ja Leppik 2017). Siiski puudub üks selge autoriteetne infoallikas (nagu suurema osa eestlaste jaoks on ERR) ning erinevate, sageli vastukäivaid vaateid esindavate meediaruumide vahel liikumisega käib kaasas ka üldiselt väiksem usaldus kõikide kanalite suhtes.

Joonis 6.2. Avalik-õiguslike, eestikeelsete, venekeelsete ja Venemaa meediakanalite olulisus teistest rahvustest elanike jaoks (osakaal nendest, kes peavad oluliseks vähemalt üht vastavat tüüpi kanalit) (Integratsiooni monitoring 2017)

6.4. Hinnangud meediakanalite usaldusvärsusele

Infoallikate olulisuse kõrval sisaldab integratsiooni monitooringu küsimustik ka vastajate hinnangut meediakanalite ja kanaligruppide usaldusvärsusele. Lisaks hinnangutele konkreetsete kanalite usaldamisele näitab see küsimus vastajate suhtumist neid ümbritsevasse meediaruumi tervikuna, kus on (nagu infoallikate olulisusegi puhul) suured erinevused eestlaste ja teiste rahvuste vahel. Samuti on meediakanalite usaldushinnangute pingeread säilinud suhteliselt stabiilsena võrreldes 2015. aastaga.³ Kui eestlaste puhul on kõige jälgitumate kanalite puhul hinnangud usaldusvärsusele väga kõrged (ETV ja eestikeelsete ajalehtede puhul vastavalt 85% ja 74%), siis venekeelsete elanike hulgas on usaldus kõikide kanalite vastu märgatavamalt väiksem (tabel 6.3).

Usaldusväärseimate kanalite hulka kuuluvad teiste rahvuste jaoks PBK (56%) jt teised Venemaa telekanalid (54%), sellele järgnevad kohalikud venekeelsed ajalehed (43%) ja uudisteportaalid (42%). Neile jääb alla avalik-õiguslike kanalite usaldusvärsus: ETV+ (40%) ja Raadio 4 (35%). Kõige suuremat umbusaldust on aga avaldatud Venemaa uudisteportaalidele, mille puhul ületab mitteusaldajate osakaal (41%) usaldajate oma (29%).

Üldhinnangu kõrval (mida mõjutab nt kanali mittejälgijate osakaal) tuleb vaadata ka usaldushinnangut, mille kanalile annavad selle tegelikud jälgijad. Kanali tegelike jälgijate usaldushinnangud teiste rahvuste hulgas on ühtlasemad: enamiku venekeelsete kanalite (nii Venemaa kui ka kohalike, sh ETV+ ja R4) tarbijatest peavad neid usaldusväärseks u kaks kolmandikku, eestikeelsete kanalite kasutajatest umbes pool, nagu ka sotsiaalmeedia puhul. Kõige madalama usaldushinnanguga on teistest rahvustest inimeste puhul Vikerraadio ja välismaised uudistekanalid, mille puhul siiski on kõige suurem osakaal „Ei tea” hinnangu andnud vastajaid.

Nii nagu infoallikate olulisuse küsimuse puhul on teiste rahvuste puhul ka meediakanalite usaldus seotud nii eesti keele oskuse kui ka kuuluvustundega. Eesti keele valdajate hinnangud eestikeelsetele kanalitele on süstemaatiliselt kõrgemad kui keelt kehvemini või üldse mitte valdajate puhul ning Venemaa meediaväljaannete puhul on olukord vastupidine: eesti keelt üldse mitte või vähe valdajad on nende suhtes usaldavamad. Kohalike venekeelsete kanalite puhul eesti keele oskuse ja usalduse vahel seost ei ole. Tugevama riigiidentiteediga inimesed on usaldavamad nii eestikeelsete kui ka kohalike venekeelsete kanalite suhtes. Samas on nõrga riigiidentiteediga inimesed umbusklikumad kõigi, sh Venemaa kanalite suhtes, mis viitab, et riigiidentiteedi indeks peegeldab peale suhtumise Eestisse ka üldisemat suhestumist ühiskonda ja ühiskondlikesse institutsioonidesse. Nõrga riigiidentiteediga inimeste puhul on tegu võõrandumisega laiemas tähenduses.

6.5. Kanali ETV+ roll venekeelse meediaauditooriumi jaoks

2015. aasta kevadel tehtud integratsiooni monitooringu küsitluse andmetel pidas 68% teistest rahvustest inimesi ETV venekeelse kanali ETV+ loomist oluliseks (Seppel 2015: 90). Siiski pole sama suur hulk inimesi selle kanali avamisele järgnenud pooleteise aasta jooksul kanalit enda jaoks tähtsa infoallikana avastanud: oluliseks infoallikaks hindab ETV+ 43% teistest rahvustest inimesi, usaldusväärseks kanaliks peab seda 40%. Kuigi vaatajaarvud on jäänud väikseks, on ETV+st vähemalt sümboolsel tasandil kujunenud kõige olulisem ERRi kanal teistest rahvustest inimeste jaoks, ületades R4 nii olulisuselt kui ka usaldusvärsuselt.

Suurem on ETV+ roll üle 50aastaste hulgas, nende seas peavad rohkem kui pooled seda oluliseks infoallikaks, ja venekeelset „AK”-d kolm neljandikku. Noorte hulgas, kes on audiovisuaalsest meediast üha selgemalt loobumas internetipõhiste meediaplattformide kasuks, on ETV+ olulisus märksa väiksem, jäädes alla ka näiteks eestikeelsetele veebikanalitele.

Samuti ei ole suurem osa teistest rahvustest inimestest suutnud selle ajaga kujundada selget hinnangut selle kohta, kas ETV+ on aidanud parandada venekeelse informatsiooni kvaliteeti: küsitlusest ligikaudu pooltel puudub seisukoht selle kohta, kuivõrd ETV+ on info kättesaadavust mõjutanud (tabel 6.4). Hinnangu andnutest peab siiski valdav osa ETV+ panust positiivseks. Hinnangut mõjutab tugevalt isiklik kokkupuude kanaliga: need, kes peavad ETV+ oluliseks infoallikaks, hindavad selle mõju info kättesaadavusele märgatavalt suuremaks. ETV+ peab oluliseks infoallikaks 44% elanikest (vt tabel 6.2) ja usaldusväärseks 62% jälgijatest (vt tabel 6.4). Ka need, kes hindavad ennast Eestist ja kodukandist paremini informeerituks, hindavad ETV+ rolli suuremaks.

Samas hindavad nii elanikud tervikuna kui ka kanali vaatajad ETV+ rolli kõige suuremaks info kättesaadavuse kasvatajana just Eesti kohta, vähem seevastu Eesti venekeelse kogukonna kohta, ning vähimal määral mujal maailmas toimuva kohta. Kuigi ühe küsimuse alusel ei ole võimalik kaugeleulatuvaid järeldusi teha, peegeldub selles ETV+ loomise aegsetes aruteludes esitatud kartus, et kanalil on raske vältida sümboolset kuvandit n-ö riigimeediana (vt Seppel 2015), ning see ei ole kujunenud selgelt venekeelse kogukonna häälekandjaks.

3 Otseselt ei ole kahe aasta tulemused võrreldavad, sest küsimuse sõnastust on muudetud.

Tabel 6.4. Hinnang ETV+-le kui infoallikale teistest rahvustest inimeste hulgas, % (Integratsiooni monitooring 2017)

	Kõik			ETV+ jälgijad (N = 415)		
	Kui hästi on Teie arvates ETV+ suurendanud info kättesaadavust?					
	Väga/ pigem hästi	Väga/ pigem kehvasti	Ei oska öelda	Väga/ pigem hästi	Väga/ pigem kehvasti	Ei oska öelda
Eesti kohta	44	3	53	64	3	33
Eesti vene kogukonna kohta	39	4	56	58	5	38
Mujal maailmas toimuva kohta	35	7	58	57	8	35

6.6. Sotsiaalmeedia kasutamine ja sotsiaalsuhtlusvõrgustikud

Sotsiaalmeedia osa elanike infokasutuses ja igapäevasuhtluses on järjest kasvanud. Nii eestlaste kui ka venekeelsete elanike hulgas on sotsiaalmeedia platvormide kasutajaid u 60 % (vt tabel 6.5), sh noorima põlvkonna seas on võrgustikes osalejaid üle 90%. Võrreldes 2015. aasta monitooringu tulemustega on sotsiaalmeedia kasutajate osakaal rahvastikus jäänud üldjoontes samaks, kuigi märgatavalt (10 protsendipunkti võrra) on kasvanud 50aastaste ja vanemate osalus sotsiaalsuhtlusvõrgustikes.

Siiski võib rääkida sotsiaalmeedia rolli mõnetisest muutusest. Suhtlusvõrgustiku pakkumise kõrval on sotsiaalmeediakanalid muutumas järjest tähtsamaks info leidmise kanaliks: venekeelsete elanike hulgas hindavad neid oluliseks infoallikaks pooled (eestlastest 43%), venekeelsete elanike seas ületab noorima vanuserühma hulgas selle olulisus aga kõiki teisi meediakanaleid.

Nagu 2015. aasta monitooringu tulemustes nii on ka seekord suhtlusvõrgustike eelistustes rahvuste vahel märgatavad erinevused (vt tabel 6.5.). Eestlastel on sotsiaalmeedia kasutajate hulgas ülekaalukalt kõige populaarsem platvorm Facebook (kasutajaid 56%, noortest koguni 90%), mille kõrval omatakse kontosid veel teistes keskkondades: eeskätt noorte hulgas on populaarsed ka pildi- ja videojagamist võimaldavad keskkonnad (33%). Venekeelsete elanike hulgas on Facebooki (43%) kõrval jätkuvalt menukad venekeelsed võrgustikud Odnoklassniki (33%) ja VKontakte (26%). Facebooki

kasutus on Eesti venekeelsete elanike hulgas mõnevõrra kasvanud, kuid ei ole mitte vähendanud VKontakte ja Odnoklassniki võrgustiku kasutamist, vaid suurendanud mitmes võrgustikus aktiivsete inimeste osakaalu. Ainult nooremas vanuserühmas on Facebooki kasutuse kasv (kasutajaid 73% vanuserühmast) vähendanud osalust teistes suhtlusvõrgustikes.

Sotsiaalmeediat kasutavatel venekeelsetel inimestel on eestlastest kontakte sotsiaalsuhtlusvõrgustikes umbes pooltel (vt joonis 6.3.) ja umbes veerand neist suhtleb interneti teel eestlastega sageli (rahvustevaheliste kontaktide kohta vt ka ptk 5). Eestlastel on teistest rahvustest kontakte umbes 30%-l. Kõige suurem on teistest rahvustest kontaktide arv noorima põlvkonna hulgas. Teistest rahvustest kontaktide osakaal on tugevalt seotud päriseluga: mida tihedamad on kontaktid päriselus, seda tihedamad on need internetivõrgustikes. Venekeelsetel inimestel on kontakte eestlastega rohkem piirkondades, kus ka igapäevaelus on kahe rahvusrühma suhtlust rohkem (kõige vähem Ida-Virumaal, rohkem Tallinnas ja kõige rohkem mujal Eestis), samuti rohkem nende hulgas, kes on kõrgema haridusega ja parema eesti keele oskusega.

Võrgustiku valiku puhul on tähtis tegur eesti keele oskus. Eesti keele oskajate hulgas on Facebooki kasutajate osakaal kaks korda suurem kui nende hulgas, kes eesti keelt ei valda. Samuti, mida kõrgem on eesti keele tase, seda sagedamini on venekeelsetel elanikel eestlaste hulgas sotsiaalmeediakontakte ja seda suurem on eestlaste osakaal nende võrgustikes. Nendest, kes valdavad eesti keelt vabalt, on 90%-l kontaktide hulgas eestlasi, sealhulgas 50%-l on eestlaste osakaal üle poole kõigist kontaktidest. Samal ajal on neil sotsiaalmeedia kasutajatel, kes eesti keelt ei valda, eestlastest kontakte vähem kui 10%-l.

Eestlaste puhul eristuvad oma kontaktivõrgustiku mitmekesisuse poolest ainult vene keelt vabalt rääkijad, kelle puhul on ligikaudu 60%-l teiste rahvuste hulgas kontakte ja umbes veerandil on nende kontaktide osakaal üle poole. Muul juhul on venekeelsete inimeste kontakte u 20%-l eestlastest hoolimata keeleoskuse tasemest. See näitab, et kui välja jätta väike hulk vene keeles vabalt suhtlevaid ja tihedalt venekeelsetesse võrgustikesse seotud eestlasi, sõltuvad eestlaste ja teiste rahvuste vahelised kontaktid sotsiaalmeedias eeskätt teistest rahvustest inimeste valmidusest suhelda eesti keeles.

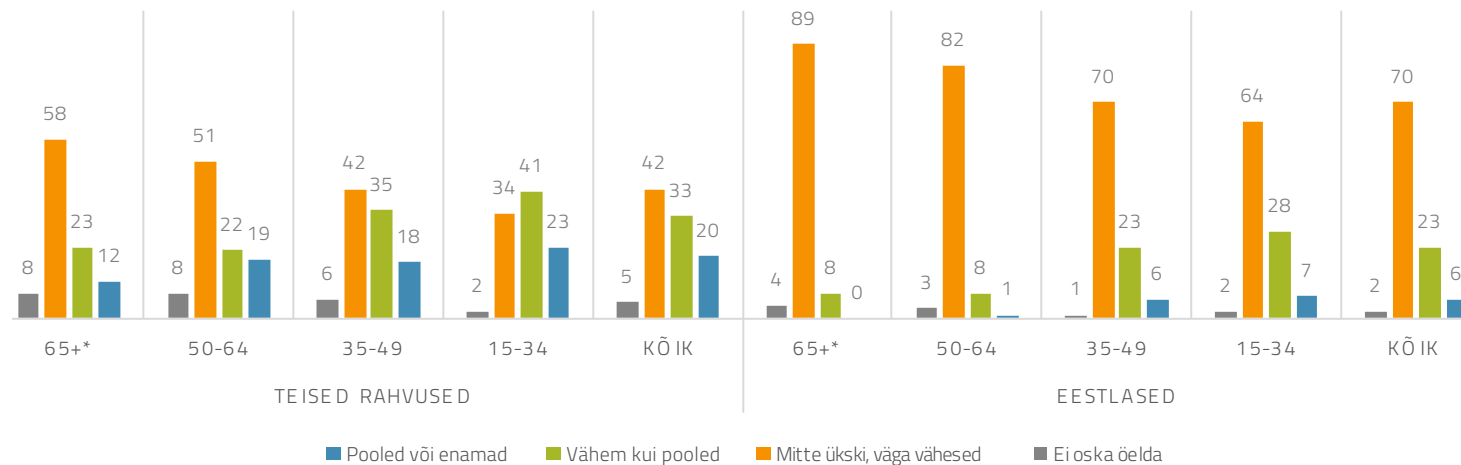
Tabel 6.3. Meediakanalite usaldusväärsus eesti- ja venekeelsete elanike hulgas, % (Integratsiooni monitoring 2017)

EESTLASED				TEISED RAHVUSED					
	Täiesti/üldiselt usaldan	Eriti/üldse ei usalda	Ei jälgi		Täiesti/üldiselt usaldan	Eriti/üldse ei usalda	Ei jälgi	Ei oska öelda	Usaldajate % kanalile hinnangu andjatest
ETV, ETV2	85	7	6	PBK	56	24	17	8	68
Eestikeelsed ajalehed	74	11	12	Venemaa telekanalid	54	21	17	6	65
Eestikeelsed portaalid	59	9	27	Eesti venekeelsed ajalehed	43	16	33	8	64
Vikerraadio	53	3	39	Eesti venekeelsed portaalid	42	16	37	6	67
Välismaised uudistekanalid	31	3	59	ETV+	40	16	35	7	62
Sotsiaalmeedia	25	27	41	Raadio 4	35	11	43	9	61
ETV+	21	5	66	Venemaa uudiste-portaalid	29	41	43	7	51
Venemaa telekanalid	7	15	73	ETV, ETV2	27	16	47	9	52
Eesti venekeelsed portaalid	6	5	83	Sotsiaalmeedia	27	20	44	9	48
PBK	6	11	77	Eestikeelsed portaalid	20	11	62	6	54
Raadio 4	5	5	84	Venemaa ajalehed	17	15	61	7	43
Eesti venekeelsed ajalehed	4	5	84	Välismaised uudistekanalid	16	15	58	24	39
Venemaa uudiste-portaalid	3	8	83	Eestikeelsed ajalehed	15	10	66	8	45
Venemaa ajalehed	2	6	87	Vikerraadio	11	10	69	11	30

Tabel 6.5. Sotsiaalmeediakanalite kasutus eestlaste ja teiste rahvuste hulgas vanuserühmiti, %
(Integratsiooni monitoriing 2017)

	Teised rahvused					Eestlased				
	Kõik	15–34 a	35–49 a	50–64 a	Al 65 a	Kõik	15–34 a	35–49 a	50–64 a	Al 65 a
Facebook	43	74	60	28	9	56	90	68	35	19
Odnoklassniki	33	37	48	35	17	2	4	3	2	0
VKontakte	26	56	27	14	4	2	8	1	0	1
Instagram, Snap-chat jm pildi- ja videojagamis- keskkonnad	13	33	16	4	1	16	44	12	2	0
Twitter	6	16	4	2	2	7	17	6	3	1
Ei kasuta ühtegi	39	5	18	51	78	41	8	29	65	81

Joonis 6.3. Teistest rahvustest inimeste osakaal sotsiaalmeediakontaktide hulgas, eestlastel vene-
keelsed elanikud / teisel rahvusel eestlased. %⁴ (Integratsiooni monitoriing 2017)

4 Tuleb arvesse võtta, et küsitluses ei ole ei täpsustatud väljaspool Eestit elavate kontaktide osakaalu.

6.7. Kokkuvõte

Integratsiooni monitooringu 2017. aasta uuringu meedia- ja infovälja kohta käivad küsitlustulemused ei näita märgatavaid muutusi 2015. aasta uuringuga võrreldes. Enesehinnanguline informeeritus Eesti ja kodukoha kohta on jäänud samale tasemele, olles viimasel viiel aastal võrreldav eestlaste enesehinnanguga. Üldised, rahvusrühmi tugevalt eristavad trendid nii infoallikate olulisuse ja usaldusväärsuse kohta on eestlaste ja teistest rahvustest inimeste hulgas jäänud samuti samaks.

Eestlased on väga selgelt orienteeritud eestikeelsele meediale: ERR ja eestikeelsed ajalehed on jätkuvalt väga olulised ja usaldusväärsed. Teistest rahvustest inimeste hargmaisel (vt Leppik ja Vihalemm 2017) meediaväljal konkureerivad kohalik venekeelne ja Venemaa meedia, vähesemal määral eestikeelne meedia, mistõttu on heterogeenne nii teistest rahvustest inimeste meediakasutus kui mitmekesine ka iga konkreetse meediatarbija menüü. Selgelt kogu rahvastiku jaoks ühiseid autoriteetseid kanaleid ei ole ja ka eri kanalite üldine usaldus on tunduvalt väiksem kui eestlaste puhul – enamik inimesi püüab panna pildi kokku erinevate kanalite infole toetudes. Noorima vanuserühma puhul ongi tõusnud kõige olulisemaks infoallikaks põhiliselt võrgustikukontaktide soovitusel põhinev sotsiaalmeedia infovoog.

Võrreldes erineva keeleoskuse ja kodakondsusstaatuses rühmade meediakasutust omavahel, võib esile tuua, et suurima ühisosa moodustab kohalik venekeelne meedia – selle olulisus on kõikide rühmade jaoks sarnane. Erinevused ilmnevad rohkemal määral eestikeelse ja vähemal määral Venemaa meedia juures: eesti keelt paremini valdajate ja Eesti kodanike jaoks on eestikeelne meedia märgatavalt olulisem. Venemaa meedia jälgimist mõjutavad need tegurid vähem, ent Eesti kodanike ja eesti keele valdajate hulgas on Venemaa meedia olulisus mõnevõrra väiksem kui määratlemata kodakondsuse, Venemaa kodakondsuse ja eesti keelt halvasti valdajate hulgas. Meediaorientatsioon on seotud ka kuuluvustundega: tugevama riigiidentiteediga inimesed on tugevamini orienteeritud kohalikule venekeelsele ja eestikeelsele meediale.

Tähtis trend on suurenevad erinevused noorema ja vanema põlvkonna meediakasutuses. Kuigi internetipõhiste infokanalite (sh sotsiaalmeedia) osatähtsus on suurenenud kõikides vanuserühmades, on nooremate põlvkondade puhul kasvav trend loobumine traditsioonilistest meediakanalitest, eeskätt televisioonist ja raadiost. See peegeldub ka ETV+ omaksvõtus teistest rahvustest inimeste poolt. Kui vanemate põlvkondade seas on kanali ETV+ vähemalt sümbolisel tasandil omaks võtnud umbes pooled meediatarbijad, siis noorima põlvkonna esindajaist on ETV+ enda jaoks avastanud alla kolmandiku, noorte hulgas on rohkem neid, kes eelistavad ammutada infot eestikeel-

setest veebiportaalidest. Samuti kahaneb koos vanuse vähenemisega Raadio 4 tähtsus infoallikana. Et avalik-õiguslik meedia jõuaks teistest rahvustest noorteni, oleks vaja kindlasti uuenduslikumaid lahendusi. Kuigi kanalit ETV+ puudutav plokk küsimustikus oli liiga napp põhjalikumate järelduste tegemiseks ja teema vajaks süvitsi uurimist, peegeldavad ETV+-le antud hinnangud ka seda, et venekeelsete elanike hulgas on ETV+-l ikkagi pigem Eesti, mitte niivõrd Eesti venekeelse kogukonna infokanali kuvand.

Nooremate põlvkondade jaoks on eestikeelsed kanalid infoallikatena olulisemad kui vanemate põlvkondade jaoks. See ei ole siiski toonud kaasa Venemaa meedia rolli vähenemist: ehkki noorte meediamenüüs on Venemaa telekanalid väheneva osatähtsusega, jälgivad nad aktiivselt internetipõhiseid väljaandeid, mis on sisult ja valikult kahtlemata mitmekesisemad kui teleprogrammid.

Kasutatud kirjandus

Kantar Emor (2017). Teleauditooriumi ülevaade aprillikuus 2017. Saadaval aadressil: <http://www.emor.ee/teleauditooriumi-ulevaade-aprillikuus-2017>

Leppik, Marianne ja Triin Vihalemm (2017). Venekeelse elanikkonna hargmaisus ja meediakasutus. *Eesti ühiskond kiirenevas ajas: elaviku muutumine Eestis 2002–2014 Mina. Maailm. Meedia tulemuste põhjal* (591–619). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Seppel, Külliki (2015). Meedia ja infoväli. *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2015* (87–97). Tallinn, Kultuuriministeerium.

7

VÕRDSE KOHTLEMISE JA VÕRDSETE VÕIMALUSTE TUNNETAMINE

Kristi Anniste

Poliitikauuringute Keskus Praxis

Kõigi Eesti inimeste võrdne kohtlemine on õigus ja põhimõte, mis on tagatud nii põhiseaduse kui ka mitme muu seadusega. Näiteks keelab võrdse kohtlemise seadus diskrimineerimise muu seas rahvuse, rassi, nahavärvuse, usutunnistuse ja veendumuste alusel. Diskrimineerimine rahvuse alusel on keelatud peale tööelu ka sotsiaal-, tervishoiu- ja haridusvaldkonnas, toetuste ja hüvitiste andmisel ning avalikkusele pakutavate kaupade ja teenuste saamisel. Lisaks seadustele toetavad võrdse kohtlemise põhimõtet riigi mitmesugused strateegiadokumendid ja arengukavad, sh arengukava „Lõimuv Eesti 2020“, milles on seatud eesmärgiks lõimunud ja sotsiaalselt sidus ühiskond, kus erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed osalevad aktiivselt ühiskonnaelus. Selle eesmärgi saavutamist võib aga takistada asjaolu, kas ja mil määral teisest rahvusest elanikud tunnetavad ebavõrdset kohtlemist.

Võrdsed võimalused ja ebavõrdse kohtlemise tunnetamine on teemad, mis esinevad kõikides eluvaldkondades – tööturul, hariduses, ühiskonnaelus osalemisel, oma keele ja kultuuri säilitamisel, teenuste tarbimisel jne. Saamaks täielikku pilti sellest, mil määral teistest rahvustest inimesed Eestis ebavõrdseid võimalusi tunnetavad, tuleb analüüsida erinevaid valdkondi, sest ühes valdkonnas ebavõrdsuse mittetunnetamine ei pruugi tähendada, et seda ei ole ega tunnetata mõnes teises valdkonnas. Näiteks isegi juhul, kui hariduses on võrdsed võimalused saavutatud, ei pruugi see väljenduda tööturul või ühiskonnaelus osalemises ning vastupidi. Seetõttu uuritakse järgnevalt tuginedes võrdsete kohtlemise ja võrdsete võimaluste tunnetamist nii ühiskonnaelus osalemise kui ka töö-, haridus- ja kultuurielu puhul.

On oluline silmas pidada, et siinses peatükis käsitletakse teistest rahvustest inimeste hinnanguid võrdsetele võimalustele ja ebavõrdse kohtlemise tunnetamist. See on küll oluline indikaator võrdse kohtlemise ja lõimumise kohta üldisemalt, kuid ei pruugi olla üksüheses seoses tegelike võimaluste ega ebavõrdse kohtlemisega. Et analüüsida ajalisi muutusi, kõrvutatakse 2017. aasta integratsiooni monitooringu tulemusi eelmise, 2015. aasta monitooringu ning võimaluse korral ka varasemate monitooringute tulemustega.

7.1. Võrdsed võimalused ja diskrimineerimise tajumine ühiskonnaelus osalemisel

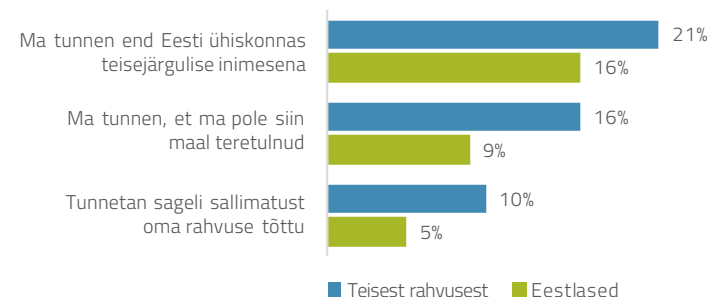
Sotsiaalselt sidusa ühiskonna eeldusena on kõik ühiskonnaliikmed võimelised ja motiveeritud ühiskonnaelus osalema. Selleks peavad nad tunnetama, et on olulised ja teretulnud, et neil on teistega võrdne ligipääs hüvedele ning võimalus osaleda oma elu mõjutavas otsustusprotsessis. Samuti on tähtis tunnetada, et riik toetab ja kaitseb inimeste võrdsust, õigusi ja võrdseid võimalusi.

2017. aasta integratsiooni monitooringu andmetel tunnetab sallimatust oma rahvuse tõttu 10% teiste rahvuste esindajatest. Eestlaste seas on selliselt tundvate inimeste osakaal oluliselt madalam – 5%. Kõikidelt küsitletavatelt – nii eestlastelt kui ka teistelt rahvustelt – küsiti ka, kuivõrd tajuvad nad end Eesti ühiskonnas teisejärgulise inimesena ning kuivõrd tunnetatakse, et ei olda siin maal teretulnud (täpsustamata, kas rahvuse või mõne muu asjaolu tõttu). 9% eestlastest tunneb, et pole Eestis teretulnud ja 16% tunneb end siin teisejärgulise inimesena. Samamoodi tunduvate teisest rahvusest inimeste osakaal on mõnevõrra suurem: 16% tunneb, et pole siin maal teretulnud ning 21% tunneb end Eesti ühiskonnas teisejärgulise inimesena (vt joonis 7.1). Seevastu Eesti kodakondsusega teistest rahvustest inimeste taju antud väidete osas on suhteliselt sarnane eestlaste endi tajule, osakaalud vastavalt 12% ja 18%.

Sallimatust oma rahvuse tõttu tunnetavad tunduvalt harvem teiste rahvuste esindajad Ida-Virumaal (4%) kui näiteks Tallinnas (10%) või ülejäänud Eestis (15%). Ühiskonnas miteteteretulnu ja teisejärgulisena tunnetavad end enim just muu kodakondsusega Eestis elavad teiste rahvuste esindajad (20% ei tunne end teretulnuna ja 25% tunneb end teisejärgulise isikuna).

Kui ühiskonnas teretulnud olemise tunnetamises ei ole võrreldes 2015. aasta integratsiooni monitooringu tulemustega suurt erinevust, siis end ühiskonnas teisejärgulise inimesena tundvate teistest rahvustest inimeste osakaal on oluliselt kahanenud: 2015. aastal arvas neist nii 29%, 2017. aastal aga 21%.

Joonis 7.1. Sallimatuse, teretulnud olemise ja ühiskonnas teisejärgulise inimesena tunnetamine (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

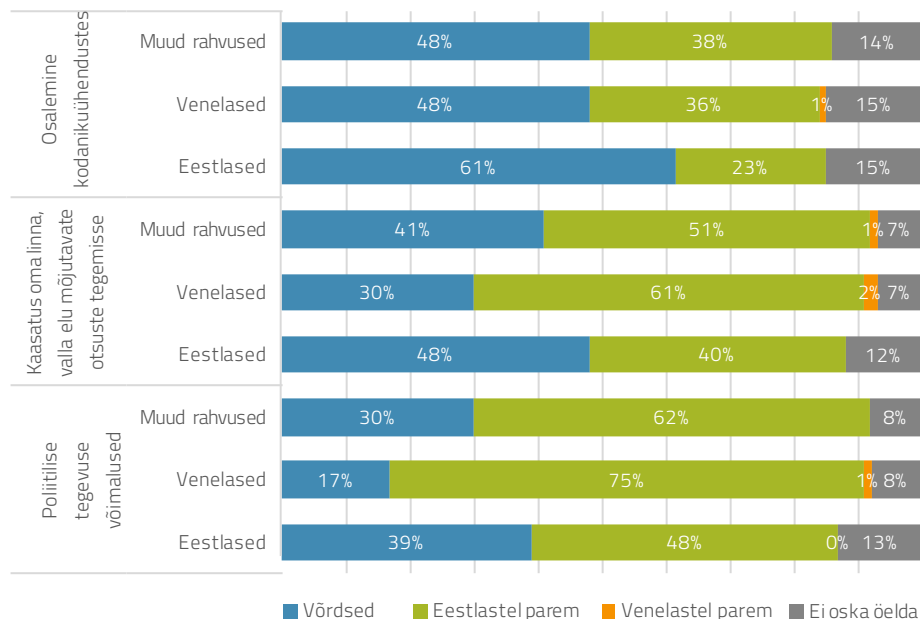
Peale sallivuse on ühiskonnaelus osalemise oluline eeldus elaniku jaoks teadmine, et riik kaitseb tema õigusi. 2017. aasta monitooringu tulemused näitavad, et eestlastest leiab 90%, et Eesti riik kaitseb nende õigusi ja pakub neile avalikke hüvesid, ent teiste rahvuste esindajatest on samal seisukohal 79%. Eesti kodakondsusega teisest rahvusest inimesed on suuremal veendumusel, et riik nende õigusi kaitseb (86%), samas kui ilma Eesti kodakondsuseta elanikud arvavad nii tunduvalt harvem (71%). Võrreldes kahe aasta taguse monitooringu andmetega on rahvusvähemuste tunnetamine, et Eesti riik kaitseb nende õigusi ja pakub neile avalikke hüvesid, veidi paranenud: 2015. aastal arvas neist nii 74%. Võrdluseks: samamoodi arvavate eestlaste osakaal pole 2015. aastaga kõrvutatuna muutunud.

Vaadeldes teiste rahvuste hinnanguid võrdsetele võimalustele osaleda poliitilises tegevuses, otsuste tegemises kohalikul tasandil ja kodanikuühendustes, näeme, et nad hindavad oma võimalusi nendes tegevustes kaasa lüüa kesisemaks kui eestlased. Nii hindab enda võimalusi poliitikas kaasa lüüa eestlastega võrdseks ainult 19% teiste rahvuste esindajatest (sõltumata sellest, kas isikul on seadusest tulenev võimalus poliitiliseks osaluseks), enda võimalusi lüüa kohaliku omavalitsuse arengus kaasa hindab eestlastega võrdseks 31% ja osalemises kodanikuühendustes hindavad oma võimalusi eestlastega võrdseks ligikaudu pooled (48%) teiste rahvuste esindajatest. Sealjuures hindavad venelased oma võimalusi tunduvalt vähem võrdseks kui muude rahvuste esindajad (vt joonis 7.2). Eesti kodakondsusega ja kodakondsuseta teiste rahvuste esindajate vahel statistiliselt olulised erinevused puuduvad.

Et uurida, milline on ühiskonnaelus osalemise suhtes ebavõrdsuse tunnetamine ühiskonnas laiemalt, kõrvutame teistest rahvustest elanike hinnanguid eestlaste omadega. Analüüsist selgub, et eestlased hindavad teiste rahvuste võimalusi ühiskonnaelus

osaleda võrreldes endaga tunduvalt võrdsemaks kui teiste rahvuste esindajad ise. Samas tunnetab suur osa eestlastest rahvusrühmade ebavõrdsust, eriti teiste rahvuste võimalustes osaleda poliitilises tegevuses ja nende kaasatuses oma linna või valla elu mõjutavate otsuste tegemisse (vt joonis 2), ning seda kõigi kolme uuritava aasta puhul.

Joonis 7.2. Kuidas hindate eestlaste ja venekeelsete inimeste võimalusi, olukorda järgnevates valdkondades? (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Piirkonniti hindavad oma võimalusi osaleda poliitilises tegevuses ja kodanikuühendustes tunduvalt ebavõrdsemaks Ida-Virumaal, aga ka Tallinnas elavad teistest rahvustest inimesed, kohaliku tasandi otsustusprotsessides osalemise puhul seevastu ainult Ida-Virumaa teiste rahvuste esindajad. Samuti muutuvad hinnangud osalemise kohta poliitilises tegevuses ja kohaliku elu otsustusprotsessides positiivsemaks koos vanusega: näiteks arvavad 65aastased ja vanemad märksa sagedamini kui 25–49aastased, et neil on selles eestlastega võrdsed võimalused. Võrreldes kahe aasta taguse integratsiooni monitooringu tulemustega on hinnangud võimalustele osaleda poliitilises tegevuses ja kodanikuühendustes paranenud (vt tabel 7.1).

Tabel 7.1. Eestlastega võrdsete võimaluste tunnetamine ühiskonnaelus osalemisel 2015 ja 2017, teised rahvused, % (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

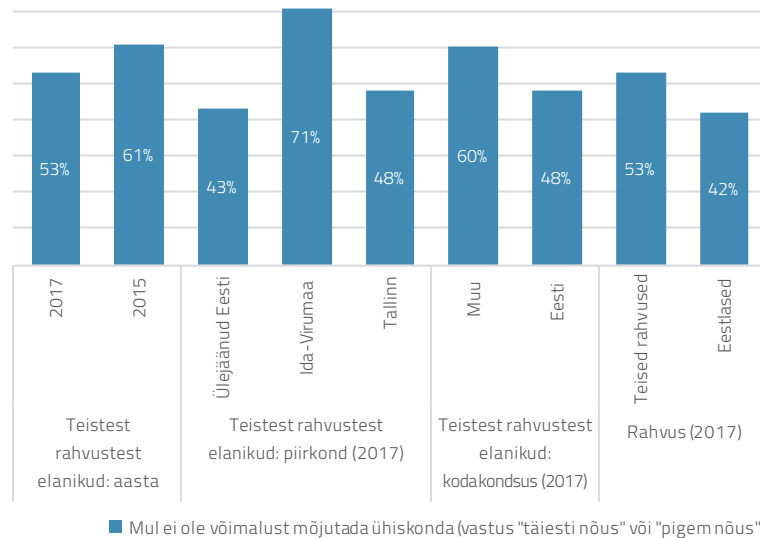
	2015	2017
Poliitilise tegevuse võimalused	12	19
Kaasatus oma linna, valla elu mõjutavate otsuste tegemisse*	27	32
Osalemine kodanikuühendustes	36	48

* Muutus ei ole statistiliselt oluline.

Lähtudes eelnevast, kus selgus, et enamik teiste rahvuste esindajatest ei pea oma võimalusi ühiskonnaelus osaleda eestlastega võrdseks, tekib küsimus, kuivõrd peetakse tõenäoliseks võimalusi üldse oma tegevusega ühiskonda mõjutada. Üle poole (53%) teiste rahvuste esindajatest on täiesti või pigem nõus väitega, et neil täiesti puudub võimalus ühiskonda mõjutada, samas kui eestlastest on sellisel veendumusel 42%. Eesti kodakondsusega teiste rahvuste esindajad on aga tunduvalt harvem (48%) seisukohal, et neil puudub võimalus ühiskonda muuta võrreldes muu kodakondsusega inimestega (60%). Piirkonniti tõuseb jälle esile Ida-Virumaa, kus teistest rahvustest inimesed on oma hinnangutes ühiskonda mõjutada tunduvalt negatiivsemad (71%) kui näiteks Tallinnas (48%) ja mujal Eestis (43%) elavad teiste rahvuste esindajad.

Positiivsena võib nimetada, et paari viimase aastaga on vähenenud nende teistest rahvustest inimeste osakaal, kes arvavad, et neil pole võimalik ühiskonda mõjutada – 2015. aastal arvas nii 61% (vt joonis 7.3). See võib osalt olla tingitud asjaolust, et küsitlute seas on veidi kasvanud Eesti kodakondsusega teistest rahvustest inimeste osakaal (52%-lt 2015. aastal 56%-le 2017. aastal) ning nemad hindavad oma võimalusi ühiskonda muuta üldiselt kõrgemaks.

Joonis 7.3. „Mul ei ole võimalust mõjutada ühiskonda“ (vastused „Täiesti nõus“ või „Pigem nõus“) (Eesti integratsiooni monitooring 2015 ja 2017)

7.2. Võrdsed võimalused ja diskrimineerimise tajumine tööelus

Üks võrdse kohtlemise indikaator tööelus on võrdse töö eest võrdne palk. Statistikaameti andmetel on eestlaste palk olnud viimastel aastatel keskmiselt 20% kõrgem kui teistest rahvustest inimestel (vt ka tööturu peatükki käesolevas aruandes). Ka tunnetuslikult leiab 66% teistest rahvustest inimestest, et sissetulekute ja materiaalse heaolu poolest on eestlaste olukord veidi või palju parem ning ainult ligikaudu neljandik (26%) neist leiab, et olukord eestlastega on võrdne. Sealjuures tunnetavad Eestis elavad vene rahvusest inimesed sissetulekute ja materiaalse heaolu ebavõrdsust rohkem kui teistest rahvustest inimesed ning nooremas tööeas (25–34aastased) rohkem kui vanemas tööeas (50–64aastased) teiste rahvuste esindajad.

Piirkonniti tunnetatakse sissetulekute ebavõrdsust rohkem Ida-Virumaal ja Tallinnas, kus vastavalt 79% ja 71% teistest rahvustest inimesi leiab, et eestlaste sissetulek ja materiaalne heaolu on parem kui venekeelsetel elanikel (Eesti keskmine on 66%). Võrreldes 2015. aasta integratsiooni monitooringu tulemustega ei ole ebavõrdsuse tunnetamine sissetulekute ja materiaalse heaolu osas kõikide vanusrühmade puhul kokku statistiliselt olulisel määral muutunud, kuid kõige noorema vanusrühma (15–24aasta-

sed) seas on ebavõrdsuse tunnetamine oluliselt kasvanud. Kui 2015. aastal leidis 39% 15–24aastastest teiste rahvuste esindajatest, et venekeelsete inimeste võimalused ja olukord sissetulekute ja materiaalses heaolu osas on eestlastega võrdsed, siis 2017. aastal oli sellisel arvamusel 21% antud vanusrühma esindajatest.

Monitooringu tulemused näitavad, et võrreldes eestlastega on teistest rahvustest elanikud tunduvalt sagedamini kogenud või kuulnud, et kedagi on tööelus rahvuse või emakeele tõttu eelistatud.¹ Näiteks on puutunud 15% teistest rahvustest inimestest paaril viimasel aastal kokku olukorraga, kus mõnda isikut on eelistatud rahvuse või emakeele alusel. Võrreldes 2015. aasta monitooringu tulemustega ei ole kokkupuuted kellegi eelistamisega rahvuse või emakeele tõttu tööelus muutunud, kuid 2011. aasta integratsiooni monitooringu tulemustega võrreldes on selliseid juhtumeid jäänud harvemaks (vt tabel 7.2).

Sallimatust rahvuse pinnalt tunnetavad vähem need teistest rahvustest inimesed, kes elavad piirkondades kus kokkupuude eestlastega on üldjuhul väiksem (näiteks Ida-Virumaa). Seetõttu võib eeldada, et diskrimineerimist tööelus rahvuse või emakeele pinnalt tunnetatakse vähem ka sellistes kollektiivides, kus töötavad valdavalt teistest rahvustest inimesed. Käesoleva integratsiooni monitooringu analüüs kinnitab seda: teistest rahvustest elanikud, kelle töökohal on kõik või suurem osa töötajatest samuti teistest rahvustest isikud, on harvem (43%) kuulnud kellegi eelistamisest rahvuse või emakeele alusel või seda kogenud kui need, kelle kollektiivis töötab eestlasi ja teistest rahvustest inimesi pooleks (53%) või kus eestlased on ülekaalus (53%).

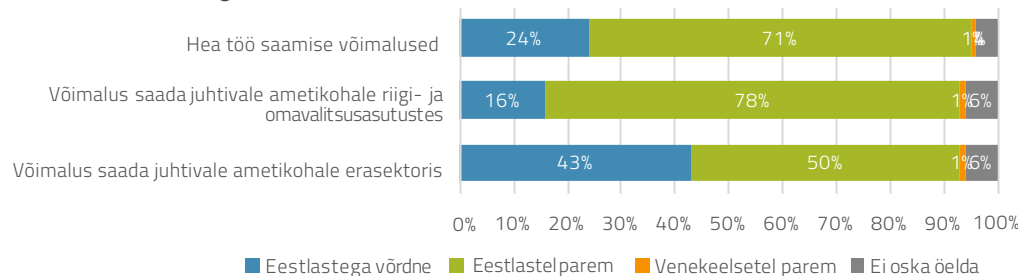
Tabel 7.2. „Kas olete paaril viimasel aastal kokku puutunud olukorraga, kus mõnda isikut on tööle võtmisel, palga määramisel, edutamisel, koolitusvõimaluste pakkumisel, teatud ametikohtade või lisatasu ja soodustuste andmisel eelistatud rahvuse või emakeele tõttu?“, % (Eesti integratsiooni monitooring 2011, 2015 ja 2017)

	2011		2015		2017	
	Eestlased	Teised rahvused	Eestlased	Teised rahvused	Eestlased	Teised rahvused
Jah	10	37	4	12	6	15
Ei ole ise kokku puutunud, kuid olen kuulnud sellistest konkreetsetest juhtumitest	32	50	17	35	16	32
Ei ole ise kokku puutunud ega pole kuulnud sellistest konkreetsetest juhtumitest	58	13	79	53	78	53

1 Oluline on märkida, et seadusega on keelatud eelistada mõnda rahvust tööle värbamisel, palga määramisel, edutamisel, koolitusvõimaluste pakkumisel, ametikohtade või lisatasu ja soodustuste andmisel.

Võrdsete võimaluste tunnetamist tööturul peegeldavad veel elanike hinnangud hea töö saamise võimalustele ja teguritele, mis mõjutavad tööalast edasijõudmist tänapäeva Eestis. Ainult ligikaudu veerand (24%) teistest rahvustest elanikest arvab, et neil on võrreldes eestlastega hea töö saamisel võrdsed võimalused (vt joonis 7.4), kusjuures venelased tunnetavad ebavõrdsust tunduvalt tugevamalt kui muust rahvustest inimesed: vastavalt 22% ja 36% neist näevad hea töö saamisel võrdseid võimalusi eestlastega. Peale selle tunnetavad nooremas tööeas (15–34aastased) teistest rahvustest inimesed ebavõrdsust võrreldes eestlastega rohkem kui vanemas tööeas (35–64aastased) teiste rahvuste esindajad. Võrreldes teiste Eesti piirkondadega on ebavõrdsuse tunnetamine hea töökoha leidmisel taas suurem Ida-Virumaal ja Tallinnas, mille teistest rahvustest elanikest tunnetab vaid vastavalt 11% ja 23%, et neil on eestlastega võrdsed võimalused saada hea töö (vt joonis 7.5).

Joonis 7.4. Teiste rahvuste hinnangud eestlaste ja venekeelsete inimeste võimalustele saada hea töö (üleüldiselt) ning juhtiv ametikoht riigi- ja omavalitsusasutuses või erasektoris. (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

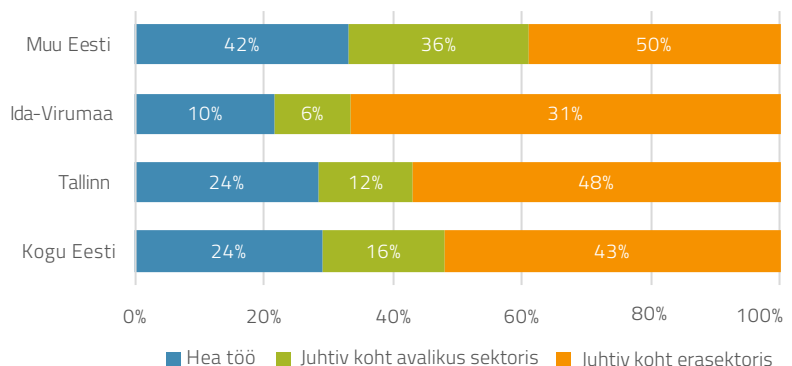
Eriti halvaks hinnatakse võrreldes eestlastega oma võimalusi saada juhtivale ametikohale mõnes riigi- või omavalitsusasutuses: ainult 16% teiste rahvuste esindajatest pidas selles oma võimalusi eestlastega võrdseks ja 78% leidis, et eestlaste võimalused on paremad (vt joonis 7.4). Eesti keelt vabalt valdavate teistest rahvustest elanike hinnangud saada juhtiv ametikoht riigi- ja omavalitsusasutuses on sealjuures palju positiivsemad (22% leiab, et võimalused on eestlastega võrdsed) kui eesti keelt mitte oskavate hinnangud (8% arvab, et võimalused on eestlastega võrdsed). Jällegi peavad Ida-Virumaa, aga ka Tallinna teistest rahvustest elanikud oma võimalusi võrreldes eestlastega ebavõrdsemaks: oma võimalusi saada avalikus sektoris juhtivale kohale tööle peab eestlastega võrdseks 6% Ida-Virumaa ja 12% Tallinna teistest rahvustest inimestest (vt joonis 7.5). See küsimus on võrreldav ka 2015. aasta integratsiooni monitooringu tulemustega, kuid kahe aasta jooksul pole hinnangud eestlastega võrdsetele võimalustele seoses juhtiva ametikoha saamisega riigi või omavalitsusasutuses olulisel määral muutunud.

Oma võimalusi saada juhtiv ametikoht avalikus sektoris peavad eestlastest tunduvalt ebavõrdsemaks ka äsja tööturule saabunud nooremas tööeas (25–39aastased) teiste rahvuste esindajad (8% hindab oma võimalusi eestlastega võrdseks) võrreldes vanemas tööeas teistest rahvustest elanikega (näiteks 40–54aastastest peab 16% ja 55–64aastastest 19% oma võimalusi eestlastega võrdseks). Ka venelased peavad oma võimalusi saada hea töö avalikus sektoris võrreldes eestlastega tunduvalt ebavõrdsemaks (13% peab oma võimalusi eestlastega võrdseks) kui muude rahvuste esindajad (31% peab oma võimalusi eestlastega võrdseks). Võimalik, et erinevus venelaste ja muude rahvuste vahel on osaliselt seotud asjaoluga, et viimaste seas on vähem nooremas tööeas inimesi, kes tunnetavad ebavõrdsust rohkem.

Positiivse arenguna võib esile tuua, et viimase kahe aastaga on siiski veidi kasvanud nende teistest rahvustest inimeste osakaal, kes peavad oma võimalusi saada juhtiv ametikoht avalikus sektoris eestlastega võrdseks: 2015. aasta monitooringu tulemuste kohaselt leidis nii 12% teistest rahvustest inimestest, 2017. aastal 16%.

Ebavõrdsust hea töökoha saamisel tunnetatakse erasektoris veidi vähem kui avalikus sektoris: natuke alla poole (43%) teiste rahvuste esindajatest peab oma võimalusi saada erasektoris juhtivale ametikohale eestlastega võrdseks (vt joonis 7.4). Sealjuures peavad teistest rahvustest mehed oma võimalusi sel alal eestlastega võrdsemaks (49%) kui teistest rahvustest naised (39%). Ida-Virumaal elavad teistest rahvustest inimesed peavad oma võimalusi saada hea töö erasektoris võrreldes eestlastega aga tunduvalt vähem võrdseks kui ülejäänud Eesti piirkondade teistest rahvustest elanikud.

Joonis 7.5. Eestlastega võrdsete võimaluste tunnetamine töö saamisel piirkonniti, teised rahvused (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Integratsiooni monitooringus on aastate jooksul ka uuritud, milliseid tegureid peetakse oluliseks töös edasijõudmiseks. Kõige sagedamini nimetatavad tegurid (hea haridus, töökus, võimed jne) ei erine rahvusrühmiti, ent osa rahvusele või päritolule osutavaid tegureid erineb rahvuse alusel (vt tabel 7.3). Eelkõige lahknevad eestlaste ja teistest rahvustest inimeste arvamused küsimuses, kui oluline on tööalaseks edasijõudmiseks rahvuslik kuuluvus: kui eestlastest peab seda oluliseks 30%, siis teiste rahvuste esindajatest 44%. Eestipärane perekonnanimi on tööl edasijõudmiseks samuti teistest rahvustest inimeste hinnangul (34%) olulisem tegur kui eestlaste arvates (18%).

Tabel 7.3. Tööalaseks edasijõudmiseks oluliseks või väga oluliseks peetavad tegurid, % (Eesti integratsiooni monitooring 2017, 2015 ja 2008)

	2008		2015		2017	
	Eestlased	Teised rahvused	Eestlased	Teised rahvused	Eestlased	Teised rahvused
Rahvuslik kuuluvus	45	72	28	48	30	44
Eesti vabariigi kodakondsus	66	68	63	67	57	59
Eesti keele väga hea valdamine	92	92	98	95	96	94
Vene keele valdamine	*	*	75	72	71	73
Eestipärane perekonnanimi	*	*	14	39	18	34

* 2008. a ankeedis see tunnus puudus.

7.3. Võrdsed võimalused ja diskrimineerimise tajumine hariduses

Põhirahvusega võrdne ligipääs haridusele tagab vähemustele võimalused samaväärseteks oskusteks ja kvalifikatsiooniks konkureerimaks hiljem tööturul. Veidi üle kolmandiku (38%) teistest rahvustest elanikke leiab, et eestlaste ja venekeelsete laste haridusvõimalused on Eestis võrdsed (eestlastest arvas nii 60%). Tööturul ebavõrdsuse tunnetamisega sarnaselt esinevad rahvuste ja piirkondade vahel erinevused ka ebavõrdsuse tunnetamises hariduselus. Taas tunnetavad ebavõrdsust venekeelsete laste haridusvõimalustes ülejäänud Eestist rohkem Tallinnas ja Ida-Virumaal elavad teiste rahvuste esindajad ning venelased võrreldes muude rahvustega. Võrreldes 2015.

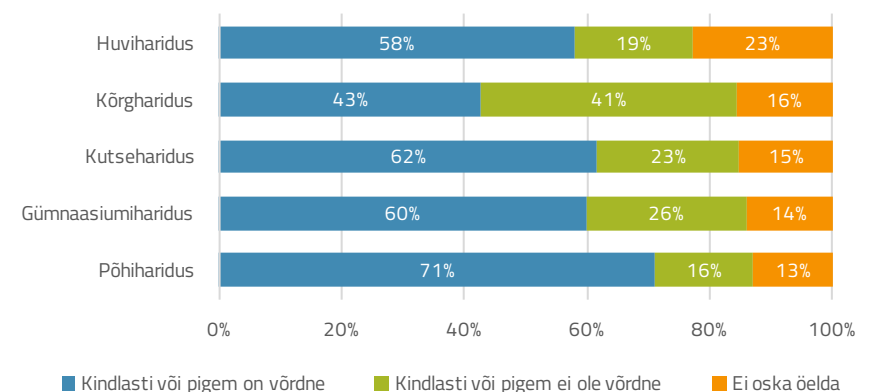
aasta integratsiooni monitooringu tulemustega pole hinnangud haridusvõimaluste ebavõrdsusele muutunud.

Samas käivad käesoleva monitooringu tulemused võrdsete võimaluste osas hariduses üksteisele mõneti vastu, kuna minnes küsimusega konkreetsemaks ja uurides teistest rahvustest elanike hinnanguid kvaliteetse hariduse kättesaadavuse kohta erinevate haridustasemetel lõikes on need tunduvalt positiivsemad kui ülaltoodud hinnangud laste haridusvõimaluste kohta üldiselt.

Nimelt tunnistas suurem osa teiste rahvuste esindajatest, et vähemalt kvaliteetne põhi- (71%), gümnaasiumi- (60%), kutse- (62%) ja huviharidus (58%) on venekeelsetele noortele eestikeelsete noortega võrreldes kas kindlasti või pigem võrdselt kättesaadav. Ainult kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavuse kohta on hinnangud veidi negatiivsemad: alla poole (43%) teiste rahvuste esindajatest leiab, et võrreldes Eesti noortega on see kindlasti või pigem võrdselt kättesaadav (vt joonis 7.6). Kõrvutades neid tulemusi 2015. aasta monitooringuga, näeme, et hinnangud kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavusele on mõnevõrra halvenenud: tollal leidis 48% teiste rahvuste esindajatest, et võrreldes eestlastega on see kas kindlasti või pigem võrdselt kättesaadav.

Vaadeldes piirkondlikke erinevusi, kerkivad (sarnaselt 2015. aasta tulemustega) esile Ida-Virumaa ja Tallinna teistest rahvustest elanikud, kes peavad kõrgharidust venekeelsete noorte jaoks võrreldes eestlastega tunduvalt vähem kättesaadavaks kui ülejäänud Eestis elavad teistest rahvustest elanikud.

Joonis 7.6. Teiste rahvuste hinnangud kvaliteetse hariduse kättesaadavuse kohta venekeelsete noorte jaoks võrreldes eestikeelsete noortega (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

Et arendada muukeelsete gümnaasiumilõpetajate riigikeeleoskust, mis omakorda laiendaks nende edasiõppimisvõimalusi ja konkurentsivõimet tööturul ning soodustaks lõimumist Eesti ühiskonda, lõppes 2012. aastal vene õppekeeleaga koolide eestikeelsele aineõppele üleminek. See on tekitanud pingeid ja arutelu teemal, kas eestikeelsele õppele üleminek pigem ühtlustab eesti- ja venekeelsete noorte teadmiste taset ja avarab venekeelsete noorte edasisi võimalusi või mõjub nende teadmistele ja võimalustele suurema koormuse tõttu pigem halvasti ja selle kaudu suurendab ebavõrdsust (Metslang jt 2013).

Monitooringust selgub, et rahvusvahemused on selles küsimuses erineval arvamusel. Kuigi suur osa (79%) teistest rahvustest elanikke leiab, et eesti keeles õppimine tähendab vene õpilastele märkimisväärset lisakoormust, on 44% nõus väitega, et eestikeelne aineõpetus ühtlustab eesti ja vene õppekeeleaga koolide õpilaste teadmiste taset. Siiski on 41% vastupidisel seisukohal (vt täpsemalt hariduse peatükki käesolevas aruandes). Sealjuures on Ida-Virumaal ja Tallinnas elavad teiste rahvuste esindajad võrreldes ülejäänud Eestiga märksa harvem seda meelt, et eestikeelne aineõpetus ühtlustab eesti ja vene õppekeeleaga koolide õpilaste teadmiste taset. Võrreldes 2015. aasta integratsiooni monitooringu tulemustega ei ole teistest rahvustest inimeste hinnangud nendes küsimustes muutunud.

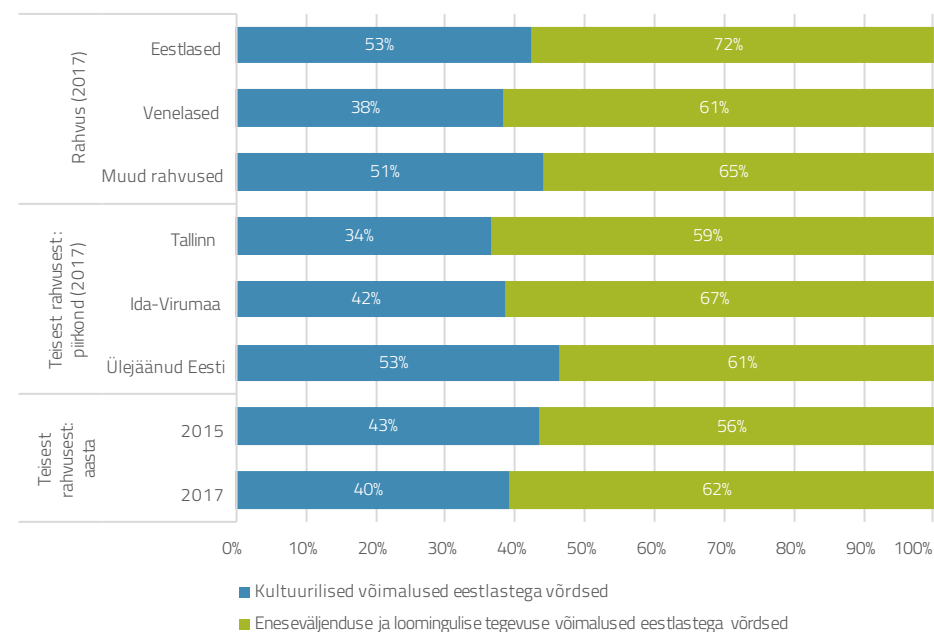
Ent hoolimata sellest, et 41% Eestis elavate teiste rahvuste esindajatest leiab, et vene koolide eesti keele õppele üleminek ei ühtlusta eesti ja vene õppurite teadmiste taset, leiab suurem osa neist, et eesti keeles õppimine avarab vene noorte edasiõppimisvõimalusi (74%) ja suurendab nende konkurentsivõimet tööturul (78% vastanutest). Nendes küsimustes on hinnangud muutunud paari viimase aastaga märkimisväärselt positiivsemaks: 2015. aasta monitooringu tulemuste põhjal leidis vaid 62% teistest rahvustest elanikest, et eesti keeles õppimine avarab vene õpilaste edasiõppimisvõimalusi, ja ainult 66%, et see suurendab nende noorte konkurentsivõimet tööturul.

7.4. Võrdne kohtlemine ja diskrimineerimise tajumine kultuurielus

Integratsiooni monitooringus uuriti ka võrdsete võimaluste tunnetamist oma kultuuritraditsioonide säilitamisel, aga ka loomingulises eneseväljenduses. Küsimusele, kuidas hindavad Eesti teistest rahvustest elanikud oma kultuurilisi võimalusi võrreldes eestlastega vastas 40%, et peab võimalusi võrdseks ja 50%, et eestlaste võimalused on paremad. Võrdluseks: eestlastest arvab 53%, et venekeelsete elanike kultuurilised

võimalused on eestlastega võrdsed, ja 37% on seisukohal, et eestlaste võimalused on paremad. Eestis elavad venelased tunnetavad ebavõrdsust kultuurilistes võimalustes sagedamini (38% leiab, et võimalused on eestlastega võrdsed) kui teiste rahvuste esindajad (51%). Samuti hindasid muude piirkondade elanikest oma kultuurilisi võimalusi eestlastega võrreldes kesisemalt Tallinnas elavad teistest rahvustest inimesed. Samas pidas eneseväljenduse ja loomingulise tegevuse võimalusi eestlastega võrdseks juba 62% teiste rahvuste esindajatest. Lisaks, kui võrreldes 2015. aastaga ei ole kultuurilist ebavõrdsust tunnetavate teistest rahvustest inimeste osakaal statistiliselt olulisel määral muutunud, siis eestlastega võrdsete võimaluste tunnetamine eneseväljenduses ja loomingulises tegevuses on kahe aastaga suurenenud 6 protsendipunkti võrra (56%-lt 62%-le) (vt joonis 7.7).

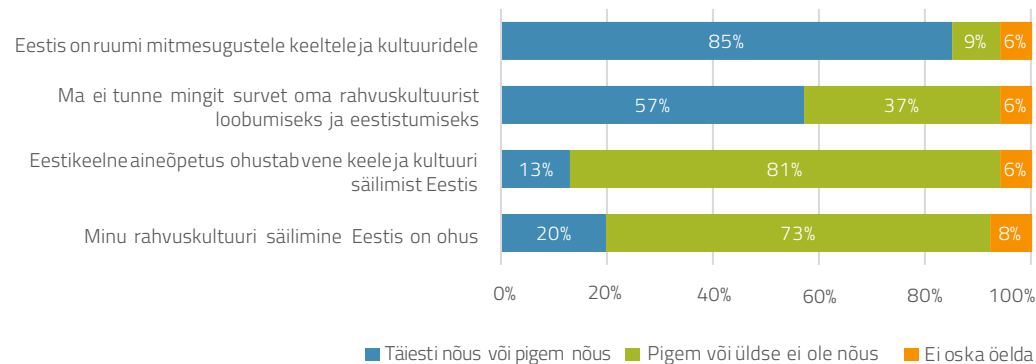
Joonis 7.7. Hinnangud eestlaste ja venekeelsete inimeste võimaluste võrdsuse kohta kultuuris ning eneseväljenduses ja loomingulises tegevuses (Eesti integratsiooni monitooring 2017, 2015)

Ohtu oma rahvuskultuuri säilimisele tunnetab Eestis 20% teistest rahvustest elanikest, kusjuures 13% neist näeb ohtu eesti keele õppimises, kuna see viib nende hinnangul võõrandumiseni oma rahvuskultuurist. See-eest ei tunne 58% teistest rahvustest inimestest mingit survet oma rahvuskultuurist loobuda ega eestistuda ning 85% leiab, et Eestis on ruumi mitmesugustele keeltele ja kultuuridele (vt joonis 7.8). Seega võib

pidada valdava osa teistest rahvustest elanike hoiakuid oma rahvusliku identiteedi ja kultuuritraditsioonide säilitamise suhtes pigem lootusrikkaks ja positiivseks. Võrreldes 2015. aasta integratsiooni monitooringu tulemustega ei ole hinnangud nendes küsimustes muutunud.

Joonis 7.8. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? Teised rahvused (Eesti integratsiooni monitooring 2017)

7.5. Kokkuvõte

käesolevas monitooringus on esimest korda esitatud võrdse kohtlemise ja võrdsete võimaluste tajumise teema eraldi peatükina. On oluline silmas pidada, et siinses peatükis on enamjaolt käsitletud teistest rahvustest elanike hinnanguid võrdsete võimaluste tunnetamisele, mis on küll oluline indikaator võrdse kohtlemise ja lõimumise kohta, kuid ei pruugi peegeldada tegelikke võimalusi ega ebavõrdset kohtlemist. Seetõttu tuleb tulemuste tõlgendamisel ja järelduste tegemisel olla ettevaatlik.

Kuivõrd sotsiaalselt sidusa ühiskonna eeldus on asjaolu, et kõik ühiskonnaliikmed on võimelised ja motiveeritud ühiskonnaelus osalema ning tunnetavad oma olulisust ja võimalust osaleda oma elu mõjutavas otsustusprotsessis, analüüsiti esmalt võrdsete võimaluste tajumist ühiskonnaelus osalemise puhul. Selgub, et ebavõrdsust tunnetavad teistest rahvustest elanikud nii võimaluste juures lüüa kaasa poliitikas kui ka kohaliku omavalitsuse arengus. Esineb ka sallimatuse tunnetamist: iga kümnes Eestis elav teisest rahvusest inimene tunnetab seda oma rahvuse tõttu.

Ebavõrdsust tunnetavad teistest rahvustest elanikud ka sissetulekutes ja töölus. Näiteks leiab kaks kolmandikku neist, et sissetulekute ja materiaalse heaolu poolest on

eestlaste olukord parem, ning 71%, et eestlastel on võrreldes venekeelsete elanikega paremad võimalused saada hea töö. Töölus tunnetavad teiste rahvuste esindajad ka ebavõrdset kohtlemist, sealjuures iga seitsmes on enda hinnangul ise kogenud või ligikaudu iga kolmas on kuulnud, et kedagi on tööga seoses rahvuse või emakeele tõttu eelistatud.

Monitooringu tulemused võrdsete võimaluste tunnetamise kohta hariduselus on mõnevõrra kahetised. Ühest küljest leiab ainult veidi rohkem kui kolmandik teistest rahvustest elanikest, et venekeelsete laste haridusvõimalused on eestlastega võrreldes võrdsed. Kui aga analüüsida hinnanguid konkreetsemalt kvaliteetse hariduse kättesaadavusele erinevate haridustasemetel, selgub teisalt, et üle poole teistest rahvustest inimestest tunnistab, et nende võimalused on eestlastega võrdsed. Veidi kriitilisemad on nad üksnes kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavuse suhtes: seda pidas eestlastega võrdselt või pigem võrdselt kättesaadavaks 43%.

Kultuurilistes võimalustes tunnetavad pooled teiste rahvuste esindajad ebavõrdsust ja iga viies tajub ohtu oma kultuuritraditsioonide säilimisele. See-eest oma rahvusliku identiteedi ja kultuuritraditsioonide säilitamise suhtes on valdava osa teistest rahvustest elanike hoiakud pigem positiivsed.

Nagu eestlased nii ei kujuta ka teistest rahvustest elanikud Eestis endast homogeenset rühma. Ka ebavõrdsuse tunnetamise puhul eristuvad teistest rahvustest elanike seas rühmad, kes tunnetavad ebavõrdsust ja diskrimineerimist teistest sagedamini. Näiteks tunnetatakse kõige rohkem ebavõrdsust piirkondades, kus erinevad rahvused kipuvad olema rohkem ainult enda rahvusrühmaga ruumiliselt kokku koondunud: Tallinnas ja Ida-Virumaal. Eesti piirkondades, kus teised rahvused on eestlastega segunenud rohkem, tunnetavad nad ka ebavõrdsust vähem. Samuti tunnetavad ebavõrdsust iseäranis tugevalt siinsed vene rahvusest elanikud ja need teiste rahvuste esindajad, kes ei ole Eesti kodanikud. Ebavõrdsust tööturul, sh karjääri tegemise võimalustes, tunnetavad ennekõike nooremas tööeas teistest rahvustest elanikud, kes on äsja tööturule sisenenud. Samuti tajuvad nooremas tööeas teistest rahvustest elanikud tunduvalt sagedamini kui vanemate vanuserühmade esindajad ebavõrdsust osalemises poliitilises elus ja kohaliku tasandi otsustamises.

Võrreldes eelmise, 2015. aasta integratsiooni monitooringuga võib soodsa arenguna tuua esile, et suurenenud on võrdsete võimaluste tajumine ühiskonnaelus osalemise puhul. Täpsemalt on esiteks kasvanud teistest rahvustest elanike tunnetus, et riik kaitseb nende õigusi ja et neil on võimalik ühiskonda mõjutada (need on olulised eeldused ühiskonnaelus osalemiseks) ning teiseks on kahanenud eestlastega võrreldes

ebavõrdsuse tunnetamine poliitilises tegevuses ja kodanikuühendustes osalemise puhul. Võrdsete võimaluste tunnetamine töö-, haridus- ja kultuurielus ei ole viimase kahe aasta jooksul paranenud.

Võrdsete võimaluste tunnetamist teiste rahvuste poolt on siinses võrdse kohtlemise peatükis kõrvutatud teiste rahvuste ja venekeelsete elanike võrdsete võimaluste tunnetamisega ka eestlaste endi poolt. Selgub, et kuigi eestlased peavad venekeelsete elanike võimalusi võrreldes eestlastega ühiskonnaelu eri valdkondades üldiselt võrdsemaks kui teiste rahvuste esindajad, tunnetab suur osa eestlasi sedagi, et venekeelsete elanike võimalused on võrreldes nendega ebavõrdsemad.

Seega näitavad tulemused üldjoontes seda, et Eestis elavad teistest rahvustest inimesed ei taju oma võimalusi eestikeelsete elanikega võrdsena. Sealjuures tajutakse ebavõrdseid võimalusi kõigis monitooringus analüüsitud eluvaldkondades, st nii ühiskonnaelus (sh poliitikas), töö- ja haridus- kui ka kultuurielus osalemise puhul. Samuti ei ole ebavõrdsuse tunnetus viimase paari aasta jooksul märkimisväärselt muutunud. See on üsna ootuspärane, sest küsitlusele vastajate hinnanguid võivad mõjutada ka nende kogemus ja hoiakud, mis on visad muutuma. Üks oluline võrdse kohtlemise teema, mida käesolevas monitooringus ei puudutatud, on võrdsed võimalused teenuste (nt tervishoiuteenused, eluaseme saamine) kättesaadavuse puhul Eestis. Seda valdkonda on soovitatav käsitleda järgmistes monitooringutes.

Kasutatud kirjandus

Metslang, Helena; Kibar, Triin; Kitsnik, Mare; Koržel, Jevgenia; Krall, Ingrid; Zabrodsckaja, Anastassia (2013). Kakskeelne õpe vene õppekeeleaga koolis. Uuringu lõpparuanne. Tallinna Ülikool, eesti keele ja kultuuri instituut.

8

UUSSISSERÄNDAJATE KOHANEMINE

Kristjan Kaldur

Balti Uuringute Instituut

Esimestest integratsiooni monitooringutest saati on monitooringute põhifookus eelkõige olnud eestlaste ja venekeelse elanikkonna hoiakute omavahelisel võrdlemisel ja uurimisel. Alates 2011. aasta monitooringust on üha suuremal määral hakatud käsitlema ka uussisserändajate kohanemisega seotud teemasid. Seda eelkõige kvalitatiivselt, fookusgrupi- ja süvaintervjuude põhjal. Kuigi uussisserändajate kohanemist on uuritud ka teiste Eestis varem läbiviidud uuringutega, eelkõige kvalitatiivsete või väiksemamahuliselt kvantitatiivsete meetoditega (vt viimastest olulisematest nt Kallas ja Kaldur 2013 või IÕI 2016, sh Eesti elanike suhtumises sisserändajatesse nt Ainsaar ja Beilmann 2016), on uussisserändajate kohanemise põhjalikum uurimine Eestis alles algusjärgus. Ühelt poolt võib seda seletada asjaoluga, et kuni viimaste aastateni on Eestis suurema tähelepanu all olnud pigem

väljaränne kui sisseränne. Teisalt on ka Eestisse saabunud välismaalaste arv olnud viimasel kümnendil suhteliselt väike, kuid nende kasv eriti just viimasel viiel aastal on olnud märkimisväärne (vt tabel 8.1).

Käesolev peatükk on esimene omataoline uussisserändajate kohanemist kvantitatiivselt uuriv analüüs Eestis, mis kasutab algmaterjalina uussisserändajate hulgas läbiviidud suuremahulise küsitlustulemuste andmeid. Uuring viidi läbi 2017. aasta kevadel ning küsitlusankeedi täitis lõpuni 2850 vastajat, kellest valdav enamus olid Eestisse ajavahemikus 2012-2016 saabunud välismaalased (vt täpsemalt ptk 9 metoodika ja küsitluse läbiviimise osas). Uussisserändajatena käsitleme me siinses peatükis neid inimesi, kes on Eestisse saabunud viimase 5 aasta jooksul, kes ei ole Eestis sündinud ning kellele oli väljastatud Eestis

viibimiseks esmane tähtajaline elamisluba (kolmandatest riikidest pärit inimesed) või kes oli sel perioodil esmakordselt oma elamisõiguse Eestis registreerinud (Euroopa Liidu kodanikud).

Analüüsi lihtsustamiseks ja võrdlustasandi loomiseks oleme peatükis läbivalt kasutanud kahte analüütilist kategooriat: oleme vastajad eristanud vastaja ankeedi täitmise keele alusel (inglisekeelne või venekeelne) ja vastaja päritoluriigi alusel (Euroopa Liidu liikmesriigist või väljastpoolt Euroopa Liitu ehk kolmandatest riikidest pärit inimene). Tegemist on teadliku valikuga, ning kuigi võimalik on luua veelgi täiendavaid nn metakategooriaid (eristades vastajad klastritesse geograafiliste piirkondade vmt lõikes), ei ole ükski neist metodoloogiliselt veatu ega probleemivaba – igaühega võivad tekkida küsimused tulemuste tõlgendamisest. Käesolev peatükk võtab seega lähtepunktiks integratsiooni monitooringute tervikkontseptsiooni, mille eesmärgiks on eelkõige võrrelda eestlasi ja Eesti teiskeelset ehk Eesti keelt emakeelena mittekönelevat elanikkonda. Uussisserändajate eristamine samal alusel võimaldab luua täiendava võrdlustasandi Eesti nn püselanikkonnaga, millega saab lisada uue mõõtme võrdlemaks uussisserändajate hoiakuid ja kohanemist/lõimumist ka näiteks siinse venekeelse elanikkonnaga.^{1, 2}

Kuna Eestis elavate uussisserändajate näol on tegemist väga mitmekesise rühmaga, esitab käesolev peatükk tulemused üldiste tunnuste lõikes, üldjuhul kirjeldava statistikana. Peatükis käsitleme põhilisi kohanemisega seotud teemasid: kontaktid ja keeleoskus, kuuluvustunne Eestis, kohanemist toetavate teenuste kasutamine, ühiskondlik aktiivsus, soov kodakondsuse järele ning tööturuga seotud hoiakud.

1 Antud peatükis kasutatakse seega kohati selguse huvides inglise keeles ankeedile vastanute kohta nimetust ingliskeelsed ja venekeelsele ankeedile vastanute kohta venekeelsed. See on analüütiline eristus ning ei tähenda automaatselt, et tegemist oleks nende vastajate emakeele või peamise suhtluskeele. Inglisekeelse ankeedi täitjate sihtrühm on päritoluriikide lõikes äärmiselt mitmekesine; samal ajal kui 89% venekeelse ankeedi täitjatest on pärit vene keelt kõnelevatest riikidest (50% Venemaalt, 33% Ukrainast ja 6% Valgevenest).

2 Teine seotud probleem antud küsitluse juures on andmete kaalumise. Käesoleva peatüki andmed ei ole kaalutud, s.t. tulemuste üldistamisel ei saa teha väga kaugeleulatuvaid järeldusi kõikide Eestis elavate uussisserändajate kohta. Andmete kaalumise taolise sihtrühma puhul on problemaatiline, kuna puuduvad täielikult usaldusväärsed andmed sihtrühma kui terviku kohta – me teame suhteliselt suure usaldusväärsusega, kui palju neid Eestisse igal aastal saabub, aga teadmata on nende täpne väljaränne, samuti ka sihtrühma täpne profiil – sugu, vanus, geograafiline paiknemine, aga ka rände põhjus või haridustase. Eelkõige on see probleemiks EL kodanike puhul, kelle kohta on arvatud, et paljud neist ei registreeri enda tegelikult rännet ehk elamisõigust Eestis. Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) andmete puhul kolmandate riikide kodanike kohta on probleemiks elamislubade andmise statistika – näiteks võib esmase tähtajalise elamisloa saajal olla Eestis juba varasem elamisluba muul alusel, mistõttu ei ole tegemist täiesti uue Eestisse tulijaga. Vt nende meetodiliste probleemide osas pikemalt ka Kaldur ja Asari 2017.

Tabel 8.1. Sisseränne Eestisse, EL ja kolmandate riikide kodanikud, 2010-2016

Rände liik ja aasta	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Töötamine	674	1044	525	546	803	1208	1323
Pere	590	894	787	792	976	1079	1117
Õppimine	405	387	422	571	789	1003	1154
Ettevõtlus	65	134	55	46	25	23	16
Muud alused	119	111	81	92	91	94	76
Rahvusvahelise kaitse saaja ja tema pereliige	17	17	23	10	23	100	171
EL kodanikud	2100	2117	2578	3378	3041	3172	n/a
kokku	3 970	4 704	4 471	5 432	5 748	6679	n/a

* Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet, autorite arvutused. Tabel ei sisalda Eestis sündinuid, määratlemata kodakondsusega isikuid ning isikuid, kellele on varasemalt väljastatud elamisluba mõnel muul alusel.

8.1. Kontaktid ja keeleoskus

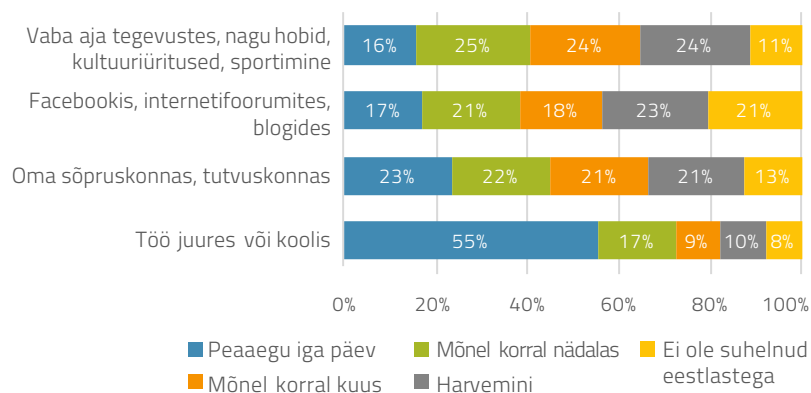
Käesoleva monitooringu eelnevad peatükid näitavad veenvalt, et teisest rahvusest pikaajaliselt Eestis elavate inimeste puhul on ühiskonda lõimumisel oluline ühise suhtluskeele ja kontaktide omamine teiste Eesti elanikega. Ka uussisserändajad ei ole selle osas erand. Kontaktid ja keeleoskus, sh eesti keele õpe ja keeleõppe võimalused uussisserändajatele, on varasemates uuringutes läbivalt nimetatud oluliste elementidena, mis loovad aluse uussisserändajate parimaks kohanemiseks Eesti oludega.

Uussisserändajate seas läbi viidud küsitluse tulemused ei näita siiski, et uussisserändajad oleksid Eestisse saabumisel või selle järgselt vahetus ja aktiivses kontaktis Eesti püselanikega.³ Kõikide küsitlusele vastanute ja kõikide suhtlusvaldkondade lõikes (töö juures või koolis, sõpruskonnas, sotsiaalmeedias või vaba aja tegevustes) suhtleb eestlastega aktiivselt ehk igapäevaselt ja mõnel korral nädalas vastavalt 28% ja 21% uussisserändajatest. Aktiivne suhtlus eestlastega puudub kokku 51% uussisserändajatel.

3 Püselanike all on käesolevas peatükis silmas peetud kõiki Eestis pikaajaliselt elavaid inimesi.

Suhtlusvaldkondi detailsemalt vaadeldes on näha, et põhiline koht, kus eestlastega kokku puututakse ja aktiivselt suheldakse, on töökoht või kool (vt joonis 8.1) – eestlastega suhtleb selles keskkonnas 55% peaaegu iga päev ja 17% mõnel korral nädalas. Niipea aga kui töökohalt või koolist lahkutakse, kahaneb kokkupuude ja suhtlus eestlastega mitmekordselt – aktiivset suhtlust eestlastega jätkab oma sõpruskonnas 23% ja vaba aja tegevustes või sotsiaalmeedias ainult 17% uussisserändajatest. Ka eestlaste ja venekeelse elanikkonna omavahelises võrdluses (vt nt peatükk 6) on tulemused sarnased: põhiline kokkupuude eri rahvusrühmade vahel toimub vaid töö- või koolikeskkonnas. Seega on uussisserändajate kohanemises jätkuvalt väga oluline roll ka tööandjatel ja (üli)koolidel, kuna oluline osa vahetust kokkupuutest eestlastega toimub nende kaudu. Seega tasub kaaluda senisest suuremaid võimalusi tööandjate ja (üli)koolide süsteemseks võimestamiseks kohanemise toetamisel.

Joonis 8.1. Suhtlemine eestlastega viimase 6 kuu jooksul, % (Integratsiooni monitooring 2017)

Eristades uussisserändajate sihtrühmas omavahel ingliskeelsele ja venekeelsele ankeedile vastajaid, näeme huvitavat erinevust antud kahe rühma võrdluses. Inglisekeelsetest vastajatest suhtlevad töö juures või koolis eestlastega peaaegu iga päev 64% ja mõnel korral nädalas 16% (kokku on seega aktiivne kokkupuude eestlastega 80%-l ingliskeelsetest vastajatest). Seevastu venekeelsele ankeedile vastanud suhtlevad tööil/koolis neist vähemal määral, vastavalt 45% ja 19% (kokku 64%). Inglisekeelsele ankeedile vastanute hulgas on märkimisväärselt vähem ka neid, kellel eestlastega kokkupuude täielikult puudub: ingliskeelsetel vastajatel puudub täielik kontakt eestlastega sotsiaalmeedias vaid 7%-l (venekeelsed vastajad 37%), vaba aja tegevustes 6% (venekeelsed vastajad 18%) ja sõpruskonnas 4% (venekeelsed vastajad 23%). Seega näivad tulemused viitavat asjaolule, et ingliskeelsed uussisserändajad puutuvad oma esimesel viiel Eestis viibitud aastal eestlastega oluliselt rohkem ja sagedamini kokku kui venekeelsed vastajad.

Positiivne ja ootuspärane on olukord, kus mida kauem uussisserändaja Eestis on viibinud, seda suuremaks muutub tema suhtlusaktiivsus eestlastega (vt tabel 8.2). Suhtlusaktiivsus kasvab mõlema rühma puhul, sealjuures väheneb just venekeelsete inimeste puhul nende osakaal, kes eestlastega üldse suhelnud ei ole. Inglisekeelsete vastajate puhul ei ole eestlastega mitesuhtlejate osas statistiliselt olulist muutust, mida võib ilmselt selgitada osaliselt asjaoluga, et ingliskeelsete mitesuhtlejate osakaal uussisserändajate koguarvust on esimesel saabumisaastal juba niikuinii väga väike (5%).

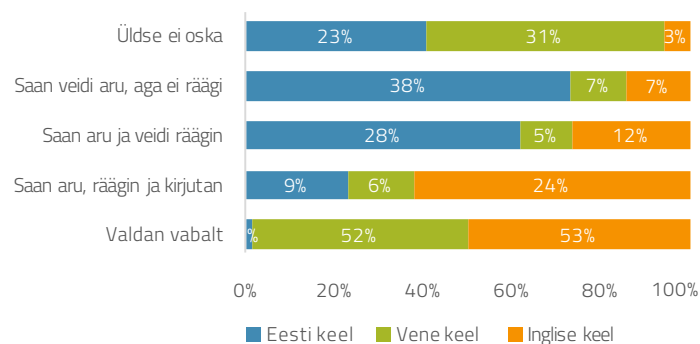
Tabel 8.2. Suhtlusaktiivsus eestlastega Eestis viibitud ajaperioodi lõikes, kõik vastajad, % (Integratsiooni monitooring 2017)

		Peaaegu iga päev	Mõnel korral nädalas	Mõnel korral kuus	Harvemini	Ei ole suhelnud eestlastega
Inglisekeelsed	1 aasta	16	29	27	23	5
	3 aastat	26	27	19	22	6
	5 aastat	28	30	22	15	5
Venekeelsed	1 aasta	9	21	25	26	20
	3 aastat	7	22	26	24	19
	5 aastat	15	18	33	18	16

Inimestevahelise suhtluse toimumiseks on üheks olulisimaks oskus rääkida keel(t)es, mis võimaldavad uues keskkonnas teiste inimestega suhtluskanali luua. Küsitlustulemused näitavad, et nii inglise kui ka vene keele enesehinnanguline oskus on uussisserändajate hulgas üldjoontes heal tasemel: valdan vabalt ehk tinglikult C1/C2 tasemel inglise ja vene keele oskusega on pooled kõikidest vastajatest (joonis 8.2). Eesti keele sellisel tasemel oskavad uussisserändajate hulgas aga praktiliselt puuduvad (kokku vaid 36 vastajat 2765-st küsitluses sellele küsimusele vastanutest). Kokku elab aktiivse eesti keele oskusega (saan aru, räägin ja kirjutan ning valdan vabalt) 2017. aasta andmete põhjal Eestis umbkaudu 10% uussisserändajatest.

Suuri erinevusi alguspunktis ehk Eestisse jõudes ja esimesel aastal eesti keele oskuses ingliskeelsele ja venekeelsele ankeedile vastajate võrdluses täheldada ei ole. Venekeelsed vastajad oskavad inglise keelt paremini kui ingliskeelsed vastajad vene keelt: aktiivse vene keele oskusega on ingliskeelsete hulgas 22% vastajatest, aktiivse inglise keele oskusega venekeelseid vastajaid on 53%.

Joonis 8.2. Enesehinnanguline keelte oskus, kõik vastajad, % (Integratsiooni monitooring 2017)

Ajalises võrdluses on täheldavatav suund, et mida kauem on uussisserändaja Eestis viibinud, seda paremaks muutub ka tema eesti keele oskus (vt tabel 8.3). Kolme riigis viibitud aastaga paraneb aktiivne keeleoskus ingliskeelsetel vastajatel 9 protsendipunkti võrra, venekeelsetel 7 protsendipunkti võrra. Viie riigis viibitud aastaga eesti keele oskus kasvab veelgi. Samal ajal kasvab ka erinevus kahe nn keelegrupi vahel – ingliskeelsetel paraneb eesti keele aktiivne oskus 21 protsendipunkti võrra, venekeelsetel aga ainult 12 protsendipunkti võrra. See võib ühelt poolt viidata asjaolule, et venekeelsed uussisserändajad peavad ingliskeelsetest uussisserändajatest eesti keele aktiivset oskust vähem vajalikumaks ja tekib nn keele mugavuslõks, kuna saavad Eestis olles lisaks algtasemel eesti keelega ka vene keeles hästi hakkama ning eesti keelt pole kõrgemal tasemel vaja. Teine seletus võib olla, et kuna venekeelsed uussisserändajad jaotuvad üle Eesti palju mitmekesisemalt (liikudes sh sageli ka Ida-Virumaa domineerivalt venekeelsetesse linnadesse), võib põhjuseks olla asjaolu, et eesti keele praktiseerimise võimalused on kasinad, mistõttu ei kasva ka keeleoskus. Kolmanda seletusena võib arvata, et eestlased ise suhtlevad ingliskeelsete inimestega meelsamini kui venekeelsetega (nn positiivne kaasamine). Need kolm hüpoteesi vajavad siiski täiendavat edasist uurimist.

Tervikuna on eesti keele oskuse paranemine aastate lõikes kahtlemata positiivne muutus, kuid ka selle põhjused võivad olla mitmesed ning vajavad edasist uurimist: näiteks ei pruugi viiendal Eestis viibimise aastal keskmine keeleoskus olla parem mitte seetõttu, et kõik esimesel aastal riigis olnud uussisserändajad on oma keeleoskust parandanud, vaid kuna paljud uussisserändajad lahkuvad Eestist 1-2 aasta jooksul (näiteks kraadiõppurid), siis võib peale nende lahkumist Eestisse edasijääjate keskmine keeleoskuse tase tõsta üldise taseme ka proportsionaalselt kõrgemaks. Lisaks võib

oletada, et need, kes 1-2 aasta pärast Eestist lahkuvad, on ka madalama keeleõppe motivatsiooniga, kuna nad on niikuinii lahkumas ja ei pea vajalikuks keelt õppida.

Kokkuvõtlikult näitavad tulemused, et Eestisse pikemaks ajaks (s.o. 5 aastat) jäänud uussisserändajate hulgas on eesti keele oskus keskmiselt kõrgem kui kõikidel neil, kes on viibinud Eestis lühemat aega. Siiski on ka viiendal Eestis viibimise aastal märkimisväärne hulk neid, kelle eesti keele oskus on puudulik või passiivne: selliseid on ingliskeelsete hulgas 36% ja venekeelsete hulgas aga üle poole (54%).

Tabel 8.3. Eesti keele oskus Eestis viibitud ajaperioodi lõikes, kõik vastajad, % (Integratsiooni monitooring 2017)

		Üldse ei oska	Saan veidi aru, aga ei räägi	Saan aru ja veidi räägin	Saan aru, räägin ja kirjutan	Valdan vabalt
Ingliskeelsed	1 aasta	37	33	26	4	1
	3 aastat	17	37	33	12	2
	5 aastat	7	29	38	20	6
Venekeelsed	1 aasta	31	48	19	2	0
	3 aastat	19	48	23	8	1
	5 aastat	11	43	32	12	2

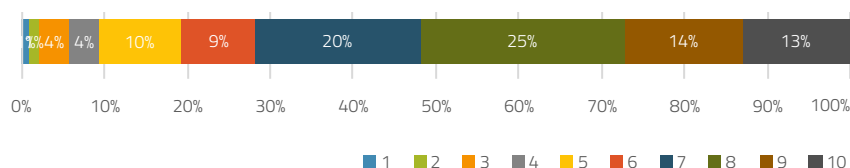
8.2. Kohanemine ja kuuluvustunne Eesti ühiskonnaga

Uurisime uussisserändajatelt ka hinnangut nende üldisele kohanemisele Eestis ning erinevaid kuuluvustundega seotud küsimusi. Üldine hinnang enda Eestis kohanemisele skaalal 1-10 (kus 1 – ei ole üldse kohanenud ja 10 – olen väga hästi kohanenud) on välja toodud joonisel 8.3. Tulemused näitavad, et keskmiselt peetakse kõigi 5 aasta koondtulemusena enda kohanemist heaks – ligikaudu pooled (52%) uussisserändajad hindavad seda väga heaks (skaalapunktid 8-10) ning keskmiselt paremaks (ehk heaks ja väga heaks, skaalapunktid 6-10) hindab enda kohanemist kokku 81% kõikidest vastanutest.

Aja möödudes paraneb ka inimese hinnanguline kohanemine – Eestis juba 5 aastat olnud uussisserändajad hindavad enda kohanemist keskmiselt 7 protsendipunkti kõrgemaks kui need, kes on Eestis olnud ainult ühe aasta (vastavalt 48% ja 55%). Muutus

on järk-järguline, tõustes ca 2 protsendipunkti aastas. Eri rühmade võrdluses võib aga täheldada, et venekeelsete uussisserändajate üldine hinnang enda kohanemisele Eestis on ligikaudu 10 protsendipunkti võrra madalam kui ingliskeelsetel vastajatel. Positiivne tähelepanek on aga see, et üldine hinnang paraneb aja jooksul kõikidel – nii ingliskeelsete kui ka venekeelsete uussisserändajate hulgas.

Joonis 8.3. Üldine hinnang enda kohanemisele Eestis, kõik vastajad, skaalal 1 – ei ole üldse kohanenud ja 10 – olen väga hästi kohanenud, % (Integratsiooni monitoriing 2017)

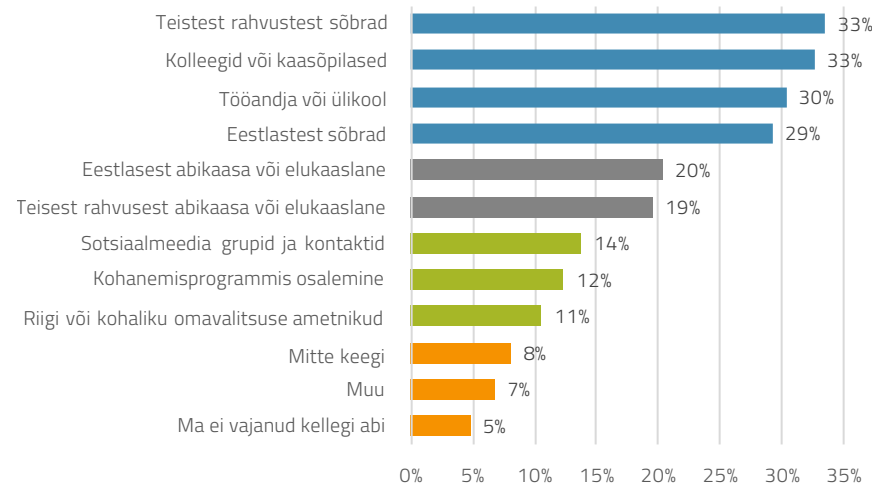

Enim on uussisserändajatel aidanud kohaneda teisest rahvusest sõbrad, kolleegid või kaasõpilased, tööandja/ülikool ning eestlastest sõbrad – ligikaudu üks kolmandik kõikidest vastajatest nimetas ühte või mitut neist teguritest (vt joonis 8.4). Ühel viiendikul on kohanemisel enim aidanud kaasa nende abikaasa või elukaaslane (nii eestlasest kui ka teisest rahvusest). Sotsiaalmeedia gruppide ja kontaktidest on abi saanud ligikaudu 15% vastajatest ning kohanemisprogrammis osalemist on nimetanud kohanemisel ühena kolmest enim toetavast tegurist 12% vastajatest.

Seega võib tähtsuse järjekorras eristada nelja suuremat kohanemisel abiks olnud klastrit: esiteks sõbrad, tuttavad ja kolleegid, teiseks tööandja ja ülikool, kolmandaks vahetu pere (abikaasa või elukaaslase näol) ning seejärel neljandaks ja märgatavalt vähemal määral riiklikud struktuurid nagu näiteks Siseministeeriumi kohanemisprogramm või kohaliku omavalitsuse ametnikud.⁴

Keele alusel eristades on ingliskeelsete vastajate puhul rohkem nimetatud abi saamist sotsiaalmeediast (20% ingliskeelsetel ja 4% venekeelsetel); venekeelsetel nimetatud aga rohkem abikaasa ja elukaaslase tuge (8% ingliskeelsetel ja 31% venekeelsetel), mis ilmselt tuleneb mh asjaolust, et venekeelse sihtrühma hulgas on teistest rohkem ka pererändega saabujaid.

Joonis 8.4. Kohanemist enim toetavad tegurid, maksimaalselt sai vastaja valida kuni kolm tegurit, kõik vastajad, % (Integratsiooni monitoriing 2017)

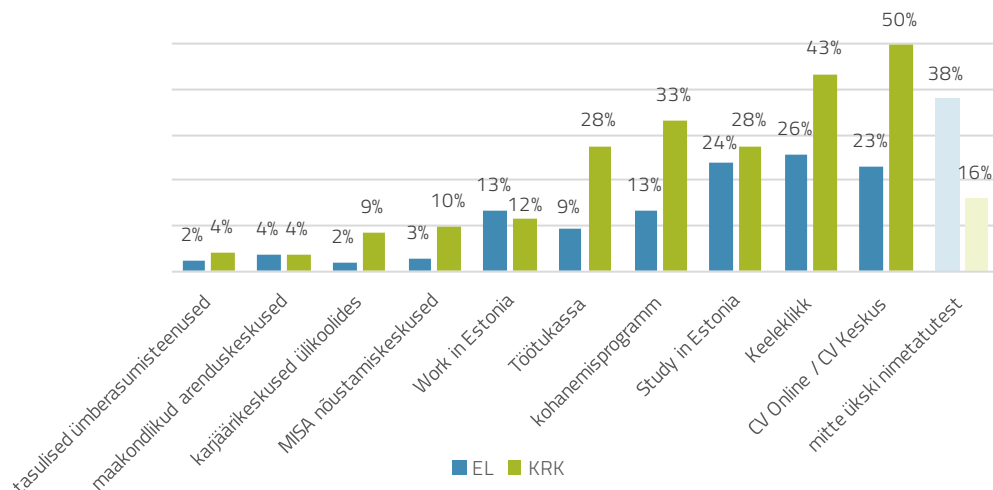

Lisaks üldisele hinnangule, kes või mis vastajaid kohanemise juures enim abistas, küsisime neilt ka erinevate kohanemisega seotud teenuste kasutamise kohta (ilma hinnanguta, kas teenusest oli kasu või mitte). Vastajad said valida 10 teenuse vahel, mida nad on kasutanud või mille veebilehti nad on info või abi saamiseks külastanud (joonis 8.5). Kõige enam on uussisserändajad kasutanud aktiivse töö otsimisega ja keeleõppega seotud teenuseid nagu näiteks tööportaalid (36%) ja Keelekliik (35%), seejärel Study in Estonia teenuseid või selle veebilehte (26%), samuti on vähemal määral osaletud ka kohanemisprogrammis (23%) või Töötukassa teenustel (18%). Minimaalsel määral on kasutatud tasulisi ümberasumisteenuseid (nagu näiteks *MoveMyTalent*, *Expat Relocation* jt), pöördunud maakondlikke arenduskeskuste poole, kasutatud karjäärinõustamist ülikoolides või INSA (Integratsiooni Sihtasutus, endine MISA) nõustamisteenuseid Tallinnas, Narvas või veebis.

Teenuste kasutamisel eristuvad rühmade omavahelisel võrdlusel just kolmandatest riikidest pärit uussisserändajad, kes on näiteks võrreldes Euroopa Liidust (EL) pärit inimestega märgatavalt aktiivsemad teenustekasutajad – kolmandate riikide kodanikud kasutavad kõiki nimetatud teenuseid oluliselt rohkem, sealjuures suurimad erinevused kahe grupi vahel on eelkõige seotud tööturu- ja keeleõppeteenustega ning aktiivse kohanemisega kohanemisprogrammi toel.

⁴ Siinkohal tuleb silmas pidada, et Siseministeeriumi kohanemisprogramm sai alguse 2015. aastal, mistõttu ei pruugi osa küsitlusele vastajatest (2014 ja varem saabujad) olla selles osalenud sellestõttu, et pole olnud programmi teadlikud. Inimese riiki saabumise aastate lõikes näitavad tulemused siiski suhteliselt sarnast taset, v.a. 2013. aastal ja varem saabujate hulgas, kus osakaal on keskmisest madalam.

Joonis 8.5. Uussisserändajate kohanemist ja elu-olu toetavate teenuste kasutamine, kõik vastajad, Euroopa Liidust (EL) ja kolmandatest riikidest (KRK) pärit vastajate lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2017)

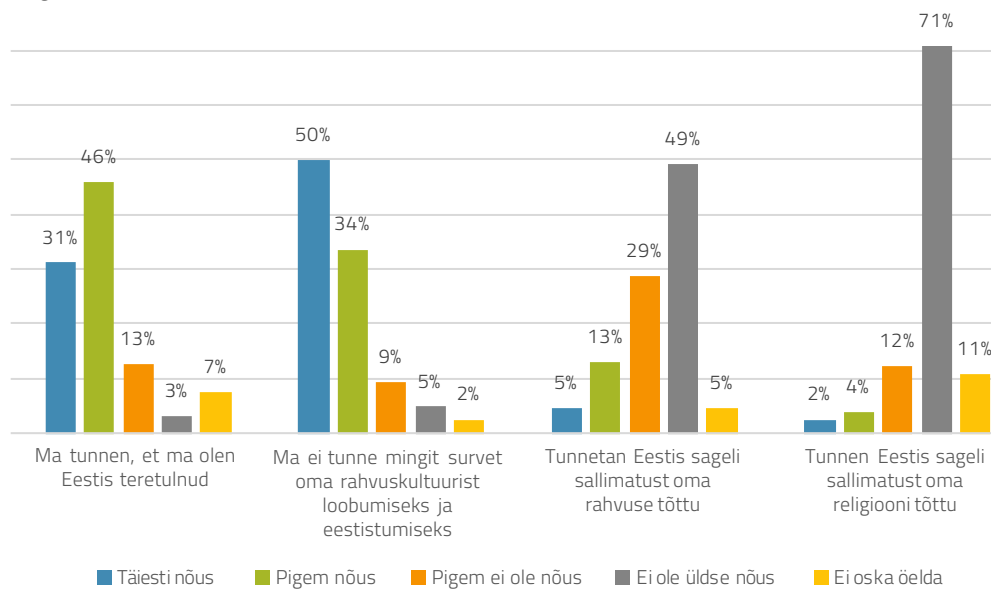

Eestis teretulnuna tunneb end suur enamus uussisserändajaid – selliselt arvab 77% kõikidest uussisserändajatest (vt joonis 8.6). Samuti ei tunnetata enamust neist survet oma rahvuskultuurist loobumiseks ega eestistumiseks (84%). Sallimatust tajutakse pigem enda rahvuse kui religiooni tõttu, kuid tervikvaatena on sallimatuse tunnetamine uussisserändajate hulgas suhteliselt madal: rahvuse tõttu tunnetab sallimatust kokku 18% vastajatest (need, kes on täiesti nõus ja pigem nõus) ning religiooni tõttu 6%.

Rühmade omavahelise võrdluses tunnevad venekeelsed vastajad ennast võrreldes ingliskeelsete vastajatega oluliselt vähem teretulnud (venekeelsed 65% ja ingliskeelsed 85%), samal ajal tunnetavad ingliskeelsed vastajad suuremat sallimatust enda rahvuse või religiooni tõttu (täiesti ja pigem nõus vastuste osakaal ingliskeelsete hulgas vastavalt 22% ja 10%, venekeelsete hulgas vastavalt 12% ja 2%).

Kokkuvõtlikult on ingliskeelsete uussisserändajate tajus Eesti ühiskonnas teretulnud olemisena kõrgem kui venekeelsetel, samas kui venekeelsete vastajatega võrreldes tunnetavad nad mõnevõrra suuremal määral sallimatust enda rahvuse või religiooni tõttu. Samuti näivad taolised hoiakud olevat ajas suhteliselt püsivad – ei muutu paremaks ega halvemaks – vaid säilitavad ka 5 aasta vaates suuresti sama taseme. Oluline on siinkohal märkida, et hinnang Eestis teretulnud olemisele peegeldab eelkõige uussisserändajate tänast tajus või reaktsiooni neid vastuvõtva ühiskonna suunal, mistõttu on ka loogiline, miks Eestis elatud aastate lõikes hinnangud vastuvõtlikkuse osas ei muutu. Seda enam on olulisem aga hinnata olukorda uute monitooringutega.

Joonis 8.6. Hoiakud Eesti ühiskonna vastuvõtlikkuse osas, kõik vastajad, % (Integratsiooni monitooring 2017)

Suurem ja kasvav kuuluvustunne Eestis elavate inimestega on aluseks edukale kohanemisele, sealjuures uussisserändajate hilisemale lõimumisele; seda eeldusel, et nad jäävad riiki elama pikemaks ajaks kui 5 aastat. Samal ajal võib tõstatada küsimus, millisesse keele- või kultuuriruumi Eestisse saavad uussisserändajad kohanevad, või pikemas perspektiivis – lõimuvad? Sellele vastuse saamiseks lasime vastajatel hinnata, mil määral nad tunnevad kuuluvustunnet Eestis elavatesse erinevatesse rahvusgruppidesse, s.o. kuuluvustunnet nii omaenda rahvusrühma kui ka eestlaste ja venelaste rahvusrühma.

Tulemuste põhjal saab teha kaks põhilist järeldust: esiteks, uussisserändajate kuuluvustunne omaenda rahvusrühmaga riigis viibitud aastate võrdluses üldjoontes ei vähene; kui, siis märgatav on minimaalne kuuluvustunde langus alles 4–5 aasta lõpus. Teiseks, kuigi tervikuna ja keskmiselt uussisserändajate kuuluvustunne eestlastega 5 aastase perioodi vältel kasvab, toimub see eelkõige ainult ingliskeelsete uussisserändajate hulgas, püsid aga muutumatuna venekeelsete uussisserändajate hulgas (vt tabel 8.4 ja 8.5).

Erinevus nende kahe rühma kuuluvustunde muutustes on pigem murettekitav ja vajab edasist põhjalikkuma uurimist, sh vajab edasist kaardistamist ka nende sihtrühmade profiil, kelle kuuluvustunne eestlastega on madal (need, kes tunnevad end eestlastele üldse mitte lähedasena) ka 5-ndal Eestis elatud aastal.

Tabel 8.4. Uussisserändajate kuuluvustunne eestlastega, Eestis viibitud aastate lõikes, ingliskeelsed vastajad, % (Integratsiooni monitooring 2017)

	Väga lähedasena	Lähedasena	Mitte väga lähedasena	Üldse mitte lähedasena
1 aasta	8	35	39	18
2 aastat	10	39	38	13
3 aastat	11	40	32	17
4 aastat	15	41	36	8
5 aastat	16	40	36	9

Tabel 8.5. Uussisserändajate kuuluvustunne eestlastega, Eestis viibitud aastate lõikes, venekeelsed vastajad, % (Integratsiooni monitooring 2017)

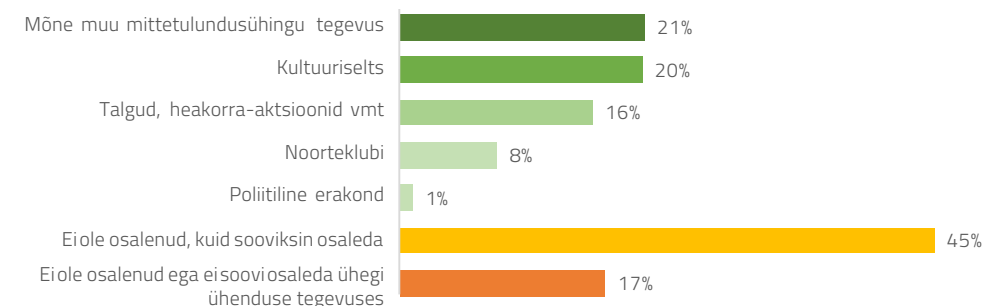
	Väga lähedasena	Lähedasena	Mitte väga lähedasena	Üldse mitte lähedasena
1 aasta	6	38	41	15
2 aastat	5	37	42	16
3 aastat	6	37	43	14
4 aastat	3	33	53	11
5 aastat	5	38	43	15

8.3. Ühiskondlik aktiivsus ning kodakondsus

Osalus riigi poliitilises või ühiskondlikus elus, rahvusest sõltumata, on Eesti lõimumispoliitika üks aluspõhimõtteid (vt pikemalt ka ptk 1 poliitilise osaluse kohta Eestis elavate eestlaste ja teiste rahvuste hulgas). Tulemused näitavad, et kõikidest uussisserändajatest on ligikaudu viiendik osalenud erinevatel kodanikeühenduste või seltside poolt elluviidud tegevustes, sh talgutel või heakorra aktsioonidel (joonis 8.7). Märkimisväärne on

asjaolu, et ligi pooled uussisserändajatest ei ole üheski nimetatud tegevuses osalenud kuid väljendades soovi seda siiski teha (45%). See näitab omakorda suurt kasutamata potentsiaali Eesti kodanikuühiskonna organisatsioonide poolt. Ristanalüüs näitab lisaks, et eelkõige on soov erinevates tegevustes osaleda just kolmandatest riikidest pärit uussisserändajatel; Euroopa Liidust pärit inimesed on kordades rohkem märkinud, et nad ei ole osalenud ega ei soovi seda ka teha.

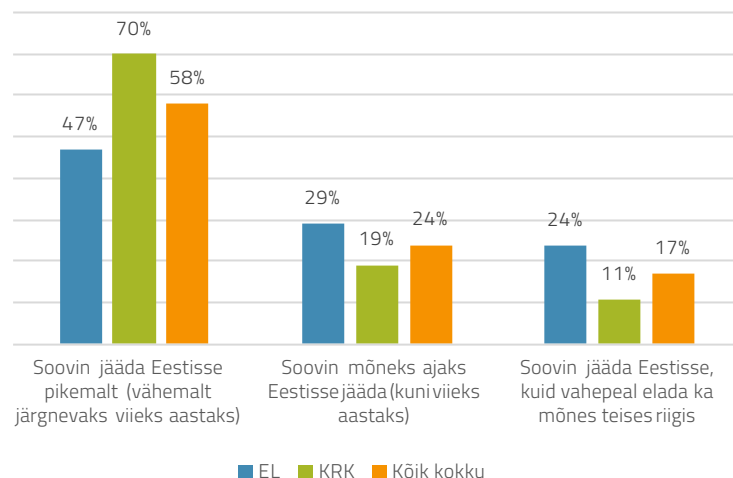
Joonis 8.7. Uussisserändajate osalus kodanikuühenduste või seltside tegevustes, kõik vastajad, % (Integratsiooni monitooring 2017)

Eesti kodakondsust plaanib tulevikus omandada 32% kõikidest vastanud uussisserändajatest, 26% seda ei plaani ning 42% ei oska seisukohta võtta. Euroopa Liidust pärit uussisserändajate soov Eesti kodakondsuse järele on ligi kolm korda väiksem kui kolmandatest riikidest pärit inimestel, EL-ist pärit inimestel vastavalt 14% ja kolmandatest riikidest pärit inimestel 38%. Põhjused sellisele erinevusele võivad olla mitmesed, näiteks ei pruugi EL kodanikel enda päritoluriigi kodakondsusest loobumine ja Eesti kodakondsuse omandamine juurde tuua olulist lisandväärtust, seevastu kolmandate riikide kodanikke võib motiveerida suurenenud mobiilsus viisavabaks liikumiseks vmt (vt kodakondsuse omandamise motivaatorite kohta Eesti määratlemata ja Venemaa kodakondsusega isikute hulgas ka ptk 1). Mitmikkodakondsust ehk õigust omandada Eesti kodakondsus ilma enda päritoluriigi kodakondsusest loobumata toetab ligikaudu 57% kõikidest uussisserändajatest (vrd 16% eestlaste ja 31% Eesti kodakondsusega teisest rahvusest inimeste seas, vt ptk 1).

Euroopa Liidust pärit uussisserändajate väiksem soov end Eestiga siduda väljendub ka nende plaanides Eestisse jääda või siit lahkuda: kui Eestisse soovib pikemaks ajaks (rohkem kui 5 aastaks) jääda umbkaudu kaks kolmandikku kolmandatest riikidest pärit inimestest, siis Euroopa Liidust pärit inimestest omab sellist soovi vaid iga teine (joonis 8.8). Siiski näitavad tulemused, et üle poolte (58%) kõikidest Eestisse saabunud uussisserändajatest soovib end Eestiga siduda pikemaks ajaks.

Joonis 8.8. Soov Eestisse jääda, kõik vastajad, % (Integratsiooni monitooring 2017)

8.4. Tööturg

Natuke üle poolte kõikidest küsitlusele vastajatest moodustasid tööturul aktiivsed olevad inimesed (palgatöötajad, üksikettevõtjad või tööandjad; kokku 56%). Nendest kaks kolmandikku (69%) peavad enda positsiooni Eesti tööturul suhteliselt tugevaks ning on kindlad enda praeguse töökoha olemasolus ka järgmise aasta aja jooksul. Vaid kolm protsenti kõikidest töötavatest inimestest arvas, et peavad tõenäoliselt oma töökoha kaotamist järgmise aasta jooksul. Hüpotetiliselt olukorras, kus vastaja peaks hakama endale vastuvõetavat (uut) töökohta otsima, on sarnaselt ligi kaks kolmandikku (61%) uussisserändajatest suhteliselt kindlad, et selle nad ka Eestis leiavad.⁵ Küsitlus ei täpsustanud, kas uus töökoht peaks vastama vastaja kvalifikatsioonile või võib see olla ükskõik milline töökoht – eesmärgiks oli teada saada vastajate üldine hoiak enda positsioonile Eesti tööturul. Märkimisväärsed erinevusi inglise ja vene keeles ankeedile vastanute osas ei ole, välja arvatud ühe erandiga: oma töökohas on sarnasel määral kindlad mõlemad keelerühmad, kuid (uue) töökoha leidmise osas on venekeelsed ca 9 protsendipunkti võrra vähem kindlamad.

Oma töötasu peab õiglaseks 43% Eestis töötavatest uussisserändajatest, sealjuures EL-ist pärit inimeste hulgas on see tase mõne protsendipunkti võrra kõrgem. Mõne-

võrra kõrgemaks kui on õiglane peab enda töötasu 5%, ning kõik ülejäänud peavad enda töötasu mõnevõrra väiksemaks (30%) või palju väiksemaks (15%) kui on õiglane. Kaks kolmandikku töötavatest uussisserändajatest peab tehtavat tööd ning enda haridustaset omavahel kooskõlas olevaks, selliselt arvab 67% vastajatest. Samal ajal ligi veerand (24%) arvab, et nende poolt praegu tehtav töö eeldab madalamat haridustaset, ehk teisisõnu arvab iga neljas uussisserändaja, et ta on enda töökoha jaoks ülekvalifitseeritud.

Kokkuvõtlikult peavad ligikaudu kaks kolmandikku Eestis töötavatest uussisserändajatest oma positsiooni tööturul suhteliselt kindlaks ning sama paljud hindavad ka enda haridustaseme vastavaks tehtava tööga. Saadavat töötasu peab siiski õiglaseks väiksem osa neist – vaid ligikaudu pooled peavad seda enese hinnangul õiglaseks. Antud tulemused on võrreldavad ka eestlaste ja Eestis pikaajaliselt elavate teiste rahvustega (vt täpsemalt ptk 4).

8.5. Mis Eesti juures meeldib?

Uussisserändajad ei saabu Eestisse nõ puhta lehena – võib arvata, et üldjoontes enamik neist juba teavad, mida võib oodata neid vastuvõtvalt ühiskonnalt, milline on kohalik asjaajamine, looduskeskkond, aga ka sotsiaalsed normid, suhted ja väärtused. Lasime vastajatel valida meie poolt pakutud nimekirjast kõik need väited, millega nad Eesti puhul nõustuvad (joonis 8.9). Tulemused on märkimisväärsed, kuna tervikpildis võib enamike väidete puhul täheldada teatud mõttes rahvusülest või keeleülest konsensus, mis ei muutu oluliselt ka teiste taustategurite sissetoomisel (nt lisaks keelelisele võrdlusele ka EL-ist ja kolmandatest riikidest pärit inimeste puhul).

Üle poolte kõikidest vastajatest nimetavad järjekorras Eestis kõige enam meeldivate asjade juures kolme aspekti: e-riik koos vähese bürokraatia ja kiire asjaajamisega, loodus ja keskkonnakaitse, ning kehtiv õiguskord ja isikuvabadused – selliselt arvab vastavalt 81%, 76% ja 59% kõikidest vastajatest. Mõnevõrra problemaatilisemana võib nimetada aga täiendavat kolme aspekti, millega nõustuvad juba oluliselt vähem ehk ainult kolmandik kuni neljandik uussisserändajatest: inimese võimalus mõjutada otsuseid, sõprade leidmine ning rassiliste ja religioossete pingete puudumine – neid pidas Eestis juures meeldivaks vastavalt 25%, 34% ja 35% kõikidest vastajatest.

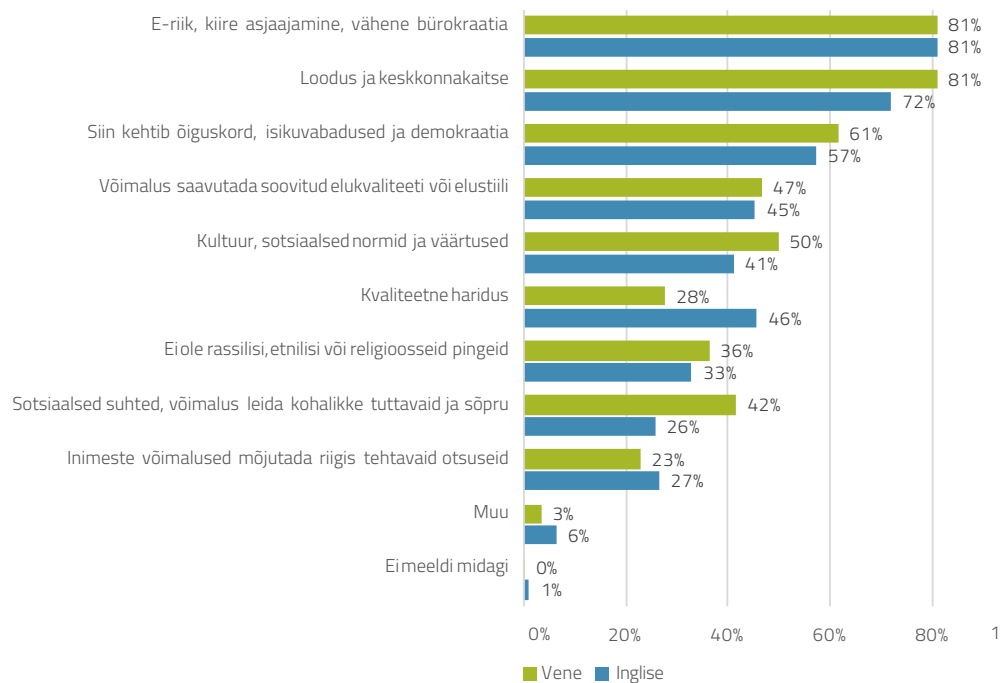
Olulised erinevused erinevate rühmade juures tulevad välja kahe väite juures: kvaliteetne haridus ning võimalus sotsiaalsete suhete loomiseks ja kohalike tuttavate leidmiseks. Kuigi mõlemat neist nimetavad keskmiselt vaid kolmandik kõikidest vas-

⁵ Antud küsimust küsiti kõikidelt vastajatelt (n=2831), sh ka näiteks tudengitelt, s.t. mitte ainult praegu töötavatelt inimestelt (n=1587).

tajatest, on täheldatav erinevus just ingliskeelsele ja venekeelsele ankeedile vastajate hulgas – kvaliteetset haridust on venekeelsed vastajad nimetanud oluliselt vähem kui ingliskeelsed (erinevus 18 protsendipunkti). Samuti on täheldatav, et nende osakaal, kellele Eesti juures meeldib kvaliteetne haridus, hakkab aastate lõikes järk-järgult langema – seda nii venekeelsete kui ka ingliskeelsete vastajate hulgas.⁶

Teise olulise erinevusena tunnevad just ingliskeelsed vastajad, et neil on märkimisväärselt vähem võimalusi sotsiaalsete suhete loomiseks (erinevus 16 protsendipunkti), mida võib ilmselt selgitada venekeelsetel vastajate vene keele oskusega, mis võimaldab Eestis oluliselt kiiremini ja suuremat suhtevõrgustikku luua kui inglise keelega. Kokkuvõtlikult saab väita, et hoolimata tinglikust analüütilistesse kategooriatesse jaotamisest (ingliskeelsed ja venekeelsed, EL kodanikud ja KRKd) meeldivad keskmiselt Eesti juures uussisserändajatele suuresti samad asjad üldjuhul samas järjestuses.

Joonis 8.9. Eesti juures meeldivad aspektid, kõik vastajad, % (Integratsiooni monitooring 2017)

6 Põhjused, miks venekeelsete uussisserändajate arvamus Eesti haridussüsteemi kvaliteedile on madalam kui teistel, ja miks see hakkab langema, vajab edasist põhjalikku analüüsi. Ühe seletusena võib tinglikult arvata, et venekeelsetel on tekkinud juba teatud eelhoiak Eesti või eestikeelse haridussüsteemi osas. Langust võib aga selgitada asjaolu, et kui venekeelsed uussisserändajad panevad peale Eestisse saabumist oma lapsed Eesti vene õppekeelega kooli, siis ei jääda rahule selle (õppe)kvaliteediga.

Uussisserändajatega läbiviidud küsitluse lõpus sai iga vastaja soovi korral pikemalt kirjeldada oma kohanemisega seotud probleeme või häid kogemusi. Oma kommentaari lisan üle 600 vastaja (400 inglise keeles ja 200 vene keeles, sh mõned üksikud eesti keeles). Kirjeldati nii positiivseid kui ka negatiivseid aspekte, mis Eesti juures meeldib või ei meeldi. Põhilised esseevastustest väljakoornud põhiprobleemid võib jaotada nelja suuremasse teemaderingi: 1) eesti keele oskus ja õpe; 2) ebavõrdse kohtlemise tajumine ja ksenofoobia; 3) ligipääs tööturule ning 4) suhted ja kontaktloome eestlastega.

Vastajate poolt enim nimetatud teema oli eesti keele oskus ja õppe: ühelt poolt tuuakse välja, et eesti keele oskus on vajalik nii kohanemise kui ka pikaajalise lõimumise juures, seda tähtsustatakse ja väärtustatakse, nii eraelus kui ka tööturul. Samal ajal tõdetakse, et eesti keelt on keeruline õppida: vähe on õppeprogramme ja (tasuta) võimalusi keeleõppeks, keeltundide toimumisajad ei ole paindlikud, kohati on keelekursuste kvaliteet kehv ning eesti keele praktiseerimisvõimalused kasinad.

Ebavõrdse kohtlemise tajumise ning ksenofoobia alla võib koondada kolm peamist teemat: negatiivsed hoiakud ning rünnakud teise nahavärviga inimeste suunal, Eesti elanike negatiivsed hoiakud välismaalaste suhtes laiemalt, ning eelarvamused vene- laste ja vene keelt kõnelevate inimeste suunal, mida tajutakse eri rahvusrühmade vastandumisena Eestis.

Kolmas suurem probleemivaldkond oli seotud tööturuga ning sellele ligipääsuga. Tõdetakse, et enamikel töökohtadel Eestis on nõutav heal tasemel eesti keele oskust, kuid see teeb tööturule sisenemise uussisserändajatele keeruliseks ning muudab tulevikuväljavaated ebakindlaks (ka küsitlustulemused näitavad, et ligi kolmandik vastajatest on veendumusel, et neil ei oleks võimalik leida enesele vastuvõetav töökoht).

Neljanda suurema teemaplokina nimetati suhete loomise keerukust eestlastega, kes osade uussisserändajate hinnangul on sageli tõrksad välismaalastega suhtlemisel või sõprussuhete loomisel. Kuna keerukus kontaktide loomisel võib mõjutada sotsiaalset kohanemist, kuuluvustunnet ja keele kasutamise motivatsiooni, oleks soovitatav uurida, millised on teiste riikide head praktikad uussisserändajate sotsiaalse kohanemise edendamiseks ja mitmekesise võrgustiku tekkimise toetamiseks.

Oluline on märkida, et eelnimetatud probleemide põhjused võivad olla tingitud mitmetest erinevatest asjaoludest (nt uussisserändaja geograafiline paiknemine Eestis, ligipääs teenustele või info kättesaadavus, ootused vastuvõtvale ühiskonnale jpm). Samuti ei saa esseevastuste põhjal teha kaugeleulatuvaid järeldusi, mistõttu ei pruugi need olla üldistatavad kõikide Eestis elavate uussisserändajate seisukohtadena. Siiski

ei olnud nende teemade puhul tegu üksikute vastustega, vaid sarnased mustrid toodi välja korduvalt. Kuna valdavas enamuses on tegemist probleemidega, mis on ilmnenud ka varasemates uuringutes uussisserändajate kohanemisest (vt nt uussisserändajate peatükke 2011 või 2015 integratsiooni monitooringutes; samuti kasutatud kirjanduse loetelu), on ilmne, et antud teemad vajavad jätkuvalt olulist tähelepanu.

8.6. Kokkuvõte

Selle peatüki näol on tegemist esimese omataolise uussisserändajate kohanemist kvantitatiivselt uuriva analüüsiga Eestis. Lisaks üldisele olukorrajeldusele näitasime ka võimalikke muutusi ajas erinevates hoiakutes ja tunnustes (nt keeleoskus, kuuluvustunne jmt).

Tulemused näitavad, et uussisserändajate eesti keele oskus on esimestel Eestis viibitud aastatel ootuspäraselt väga madal, kuid paraneb aja möödudes, eriti nende uussisserändajate hulgas, kes eelistasid ankeedile vastata inglise keeles. Seega eesti keelt õpitakse, ja üsna tulemuslikult, kuid ka viie aasta möödudes on veel palju neid, kelle keeleoskus on passiivne või puudulik. Igapäevased aktiivsed kontaktid eestlastega kipuvad uussisserändajatel olema töö- ja koolikeskkonnas, väljaspool seda langeb suhtlus eestlastega märkimisväärselt. Sama näitavad ka integratsioon monitooringu teised peatükid eestlaste ja teisest rahvusest inimeste omavaheliste kontaktide osas.

Enda üldist kohanemist Eestis skaalal 1-10 hindab keskmiselt paremaks (ehk heaks ja väga heaks, skaalapunktid 6-10) kokku 81% kõikidest vastanutest. Kuna varasemad uuringud antud keskmisele normatiivse hinnangu andamiseks puuduvad, on vajalik jälgida selle muutust ajas tulevastes uuringutes. Eesti kodakondsust plaanib tulevikus omandada 32% kõikidest vastanud uussisserändajatest, sealjuures on see soov madalam Euroopa Liidust pärit inimeste hulgas ning suurem kolmandatest riikidest pärit inimeste hulgas. Seltside või kodanikuühenduste tegevustes on osalenud viiendik uussisserändajatest, kuid märkimisväärselt palju suurem hulk on neid (ligikaudu pooled), kes ei ole veel üheski nimetatud tegevuses osalenud, ent soovivad seda siiski teha. Soov osaleda on suurem just kolmandatest riikidest pärit inimeste hulgas.

Jaotades uussisserändajate sihtrühma tinglikult kahte analüütilisse kategooriasse – ingliskeelsed ja venekeelsed – näeme, et Eestis kohanemise toetamisel on oluline pöörata tähelepanu mõlemale, eelkõige aga eraldi uute venekeelsete sisserändajate sihtrühmale, kes teatud tunnuste lõikes näivad kohanevat võrdluses ingliskeelsetega teistsugusel määral. Venekeelne uussisserändajate sihtrühm omab vähem kontakte eestlastega

kui ingliskeelne, nende eesti keele oskuse tase on teistega võrreldes väiksem, ning ka tööturul näivad nad enda olukorda mõnevõrra ebakindlamalt tajuvat kui teised.

Käesolev peatükk püstitas mitmeid hüpoteese, mida olemasolevate andmete põhjal ei saa täielikult kinnitada ega ümber lükata. Eelkõige puudutab see kohanemisega seotud hoiakute või muude tunnuste (nt keeleoskus) muutust ajas. Nende tarbeks on vajalik edasiste jätku-uuringute läbiviimine, ühe võimalusena tasub kaaluda ka longituuduuringu läbiviimist Kanada või Prantsusmaa näitel (uuring, kus nt 5 aasta või pikema aja vältel küsitletakse eri uuringulainetes samu inimesi). Siinse peatüki tulemused näitavad, et uussisserändajate sihtrühma näol ei ole tegemist homogeense, vaid väga mitmekesise sihtrühmaga, mistõttu tuleb tervikpildi asemel süvitsi analüüsida erinevaid analüütilisi klastreid (keele, rändepõhjuse, õigusliku staatuse, regioonide vmt lõikes).

Poliitikakujundamise seisukohalt on oluline järeldus, et ligikaudu pooled kõikidest Eestisse saabunud uussisserändajatest soovib end Eestiga pikemaks ajaks (rohkemaks kui viieks aastaks) siduda. See on oluline ka kohanemist toetavate programmide ja meetmete väljatöötamise juures – üle poolte uussisserändajate näol ei ole tegemist vaid ajutiselt Eestisse tulnud inimestega, kuid tuge kohanemisel vajavad paljud neist ka pärast mitme aasta möödumist. Eelkõige puudutab see keeleõpet, mille osas nägime, et isegi peale viit aastat Eestis elamist on väga suur hulk neid (ligi pooled), kelle eesti keele oskus on kas puudulik või passiivne. Eesti keele oskus, õppevõimalused ja motivatsioon selleks olid ka ühed teemadest, mida regulaarselt nimetati avatud vastusega küsimuse juures.

Kasutatud kirjandus

Ainsaar, Mare; Beilmann, Mai (2016). Eesti elanikkonna hoiakud kolmandatest riikidest sisserändajate suhtes Euroopa Sotsiaaluuringu andmetes. Tartu Ülikool.

Inimõiguste Instituut (2016). Uus-sisserändajate uuring: Küsitlus Eesti elanikkonna ja sisserännanute seas. Turu-Uuringute AS ja Inimõiguste Instituut.

Kaldur, Kristjan; Asari, Eva-Maria (2017). Esmase sisserände eristamine rändestatistikas: metoodikaleht. Siseministeerium. *Ametkondlikuks kasutuseks*.

Kallas, Kristina; Kaldur, Kristjan (*toim*) (2014). Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks. Balti Uuringute Instituut.

9

JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Käesolev kokkuvõte koosneb kahest alaosast. Kõigepealt esitame monitooringu põhitulemuste lühikokkuvõtte, milles toome esile olulised positiivsed ja negatiivsed trendid, mis moodustavad antud uuringu põhijäreldused. Teiseks nimetame põhitulemustele valdkondade kaupa, tuues sellega välja analüüsi põhitulemused.

1.1. Lühikokkuvõte

Positiivne:

- » Teisest rahvusest inimeste eesti keele oskus paraneb ning vajadus eesti keele järele on suurenemas nii tööl kui ka vabal ajal.
- » Uuringus defineeritud keskmise ja suure tugevusega riigiidentiteedi kandjateks on neli inimest viiest – neile tugineb Eesti ühiskonna kui terviku lõimumine.
- » Enamik Eesti elanikke toetab selgelt eestikeelse õppega alustamist juba lasteaias, üha enam eelistatakse ühist eestikeelset lasteaeda ning keelepõhine eristamine hariduses on langustrendis.
- » Suur osa uussisserändajatest on Eesti eluga hästi kohanenud, kuid näiteks keeleõpe, kohanemistugi ja kontaktide loomine eestlastega on valdkonnad, mis vajavad jätkuvalt suurt tähelepanu.

Negatiivne:

- » Teisest rahvusest elanike positsioon Eesti tööturul on eestlastega võrreldes jätkuvalt halvem, töökindluse mõttes on eriti haavatavas seisus teisest rahvusest naised.
- » Eestlased ja teisest rahvusest elanikud toimetavad suuresti omaenda keeleruumis – põhiline kokkupuude teise rahvusega piirdub eelkõige töö, kooli ja avaliku sfääriga ning vabal ajal suhtleb vastastikku igapäevaselt vaid kümnendik eestlastest ja teisest rahvusest inimestest.
- » Määratlemata kodakondsusega isikute soov omandada Eesti kodakondsust on hakanud langema ja peapõhjuseks on muutumas argument, et Eesti kodakondsuse puudumine ei takista siin elamist.
- » Usaldus riigiinstitutsioonide vastu on teisest rahvusest inimestel jätkuvalt madalam kui eestlastel, suurim lõhe jookseb usalduses kaitseväge, presidendi ja politsei vastu.

1.2. Põhitulemused valdkondade kaupa

Kodakondsus

Eesti kodakondsus puudub u 15% Eesti elanikest. Nende hulk küll aasta-aastalt väheneb, kuid on näidanud viimastel aastatel pigem stabiliseerumise märki. Peamine takistus kodakondsuse omandamisel on aastate jooksul olnud ebapiisav eesti keele oskus ja hirm kodakondsuseksami ees, kuid seekordse monitooringu tulemused näitavad, et trend on muutumas ja need kaks ei ole enam peapõhjused: sageneb hoopis põhjus, et Eesti kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist. Seega tuleb Eesti lõimumispoliitikas tuleb ka edaspidi pöörata tähelepanu neile Eesti püsielanikele, kellel kodakondsus puudub.

Nende jaoks, kes Eesti kodakondsust soovivad, on see kõikide teiste kodakondsuste seas eelistatim. Põhjused, miks Eesti kodakondsust soovitakse, on nii pragmaatilised (töö leidmine, viisavabadus) kui ka emotsionaalsed (üheteuuluvustunne, poliitilised õigused).

Selles monitooringus uurisime esimest korda suhtumist mitme kodakondsuse omandamise samal ajal. Olenemata sellest, mis kodakondsus oli vastajal endal, ei toetanud ligikaudu 40% vastanutest mitmik kodakondsuse omandamise õigust. Eestlaste hulgas olid mitmik kodakondsuse õiguse suhtes kõige toetavamad vastajad vanuses 15–24 (26%) ja kõige konservatiivsemalt suhtusid sellesse 50–64-aastased eestlased, viimaste hulgas on veidi üle poole vastanutest igasuguses vormis mitmik kodakondsuse vastu. Tervikuna toetab eestlastest mitmik kodakondsuse andmist ilma igasuguste piiranguteta 16% vastanutest.

Huvi poliitilises elus osalemise vastu on võrreldes eelmise monitooringuga eestlastel mõnevõrra kasvanud, teistest rahvustest inimestel aga mõnevõrra vähenenud. See on suurendanud lõhet huvis kahe rühma vahel 15%-le (2015. aastal 7%). Tegelik valimistel osalemine on rahvusesti siiski suhteliselt sarnane, kuid sõltub valimiste liigist: Riigikogu valimistel on eestlased mõnevõrra aktiivsemad kui teistest rahvustest Eesti kodanikud, ent kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel osalemine on mõlema rühma puhul ligikaudu ühesugune.

Institutsioonideväline poliitiline osalus näitab eestlaste suuremat aktiivsust peaaegu kõikides tegevusvaldkondades, võrreldes teistest rahvustest inimestega. Laiemalt on täheldatav aga üldine aktiivsuse kahanemine nii eestlaste kui ka teistest rahvustest

inimeste hulgas ja kõikide osalusvormide puhul. Tulemused näitavad ka, et kuulumine mõnda ühendusse või seltsi on kõikide ühiskonnarühmade hulgas ühtlaselt vähene: eestlastest ei kuulu 83% ja teistest rahvustest Eesti kodakondsusega elanikest 87% ühessegi seltsi või ühendusse; kõige napim on määratlemata kodakondsusega isikute kuuluvus (92% ei kuulu ühessegi ühendusse). Laias laastus on eestlaste liikmeks olek võrreldes kõikide teiste rahvustega 6% levinum.

Institutsioonide vastu on kõige usaldavamad eestlastest Eesti kodanikud, seejärel Eesti kodanikest teistest rahvustest elanikud ja Venemaa kodanikud, ning kõige madalam on usalduse tase määratlemata kodakondsusega isikute hulgas. Sarnane järjestus tuleb välja ka varasematest integratsiooni monitooringutest. Kui 9st monitooringus vaatluse all olevast institutsioonist 6 puhul on eestlaste ja teistest rahvustest elanike usaldus suuresti sarnane (erinevused jäävad uuringu vea piiresse), siis peamine erinevus eestlaste ja teiste rahvusrühmade vahel ilmneb usalduses kolme võimuinstitutsiooni – Eesti kaitseväge, president ja politsei – vastu. Neid kolme usaldavad teistest rahvustest inimesed vastavalt 17%, 14% ja 6% vähem.

Võrreldes 2015. aastaga tulemustega on seevastu nii eestlaste kui ka teistest rahvustest inimeste hulgas märkimisväärselt kasvanud usaldus presidendi institutsiooni vastu. Teine suur muutus on seotud usaldusega valitsuse ja Riigikogu vastu: ka see on tunduvalt suurenenud, eelkõige teistest rahvustest Eesti kodanike ja määratlemata kodakondsusega elanike hulgas.

Riigiidentiteet

Eesti riik on nii rahvusriik kui ka kodanikeriik: Eesti riigiidentiteedi mõistet määratledes tuleks arvestada nende mõlema riikluse põhiaspektiga. Üldine järeldus saadud tulemuste põhjal toetab eelmises integratsiooni monitooringus tehtud järeldusi: kui pidada Eesti ühiskonda ühendava ühisosa toetajateks vähemalt keskmise tugevusega riigiidentiteedi kandjad, võib väita, et umbes 80% vastajatest mõlemast rühmast moodustavad aluse, millele toetub Eesti ühiskonna kui terviku lõimumine.

See ei aga tähenda, et kahe keelekogukonna vahel puuduksid erimeelsused näiteks ühiskonna mitmekultuurilisuse plusside ja miinuste või rahvustevahelise sotsiaalse ebavõrdsuse tajumisel ja mõtestamisel. Need on selgelt olemas, kuid lõimumispoliitika kujundamisel tuleks hoiduda selliste erinevuste lihtsustavast tõlgendamisest, nähes nende taga ainult mentaalseid nähtusi, nagu stereotüübid või vähene informeerit-

tus. Selline tõlgendamine oleks ühekülgne ja eeldaks ainult indiviidide mentaalsuse muutmisele suunatud lõimumismeetmeid. Oluline on näha pigem muutust enamuse ja vähemuse kui rühmade sotsiaalse positsiooni erinevust rahvussuhete väljal ning sellest tulenevaid erinevaid huvisid, mis väljenduvad ka asjade tajumises ühel või teisel viisil. Nende erinevuste ületamiseks mentaalsuse muutmise ei piisa, vaid see eeldab muutusi ka sotsiaalsel väljal.

Meie analüüsi põhijäreldus on, et vaatamata paljudele eriarvamustele eestlaste ja eestivenelaste vahel seoses Eesti ühiskonna mitmekultuurilisusega või rahvustevahelise sotsiaalse ebavõrdsusega, ei takista see mõlema rühma suhteliselt tugevat üksmeelt Eesti rahvusriikluse ja kodanikuriikluse põhialuste toetamises.

Haridus

Monitooringu tulemused näitavad, et Eesti inimesed (nii eestlased kui ka teisest rahvusest inimesed) on selgelt veendunud, et eestikeelne aineõpe peaks algama juba lasteaiast – see tagab noorte parima keeleoskuse, valmisoleku sisenemaks eestikeelses haridusruumi ning hiljem ka vajaliku konkurentsivõime. Tegemist ei ole aga uue nähtusega – selliseid tulemusi on näidanud juba kõik viimaste aastate integratsiooni monitooringud. Eesti elanikud tervikuna eelistavad ühist eestikeelset lasteaeda ning keelepõhine eristamine on selges langustrendis, seda eriti teiste rahvuste seas.

Üldises plaanis on näha trendi selles suunas, et eestlased pooldavad teise emakeele ja eri rahvusest lastega õpirühmi. Samal ajal on nende jaoks oluline, et erineva emakeele ja rahvusega õpilased ei oleks seal ülekaalus. Positiivne on fakt, et vaid üksikud eestlased ei soovi haridusasutustes eestlastest erinevaid lapsi/õpilasi üldse näha.

Koos eestlastega on mitmekultuuriliste haridusasutuste suhtes (segarühmad) muutunud avatumaks ka teisest rahvusest inimesed – vähenenud on nende arv, kes pooldavad haridusasutusi, kus domineerivad mitte-eesti emakeelega lapsed/õpilased.

Samuti näitab monitooring, et eri emakeelega ja rahvusest laste/õpilaste koosõppimist ei seostata enamasti negatiivse mõjuga, kriitiliste inimeste arv on pikas perspektiivis selgelt langenud. See osutab ühiskonna avatuse kasvule üldisemalt.

Teisest rahvusest inimeste hoiakud gümnaasiumide eestikeelsele aineõppele ülemineku osas on muutunud üldiselt optimistlikumaks, kuigi teema pälvib endiselt olulist kriitikat.

Kõige kriitilisemad kalduvad olema nooremapoolsed ning Ida-Viru inimesed, kellel on kõige vahetum kogemus üleminekuga seotud probleemidest. Eestikeelse aineõppega seoses tunnevad mitte-eestlased jätkuvalt suurt muret nii õpilaste kui õpetajate keeleoskuse pärast, mis omakorda väljendub mures õpilaste ainealaste teadmiste pärast. See osutab vajadusele jätkuvalt tegeleda edasi vahetu ülemineku toega (keeleoskuse edendamine, spetsiaalsete õppematerjalide pakkumine) kui ka üleminekut puudutava üldise siht- ja sidusrühmade kommunikatsiooniga.

Eestlased ei pea venekeelse põhihariduse andmise erinevad põhjusi varasemaga võrreldes enam nii kaalukateks ning suurenenud on nende inimeste osakaal, kes üldse ei pea venekeelse põhihariduse andmist Eestis vajalikus. Samuti on kahanenud nende eestlaste osakaal, kes toetavad venekeelset põhiharidust siin emakeeles õppimise või kultuurilise identiteedi säilimise põhjustel.

Tööturg

Tulemused näitavad, et eestlastel on võrreldes teisest rahvusest elanikkonnaga parem positsioon Eesti tööturul ning need erinevused ei ole kümnendi jooksul oluliselt vähenenud. Eesti keele oskus parandab küll teisest rahvusest inimeste olukorda, kuid eestlaste positsioon jääb ka sellest hoolimata paremaks. Eriti haavatavas seisus Eesti tööturul on teisest rahvusest naised.

Teisest rahvusest inimestel on madalam tööhõivemäär, suurem töötuse määr ning teisest rahvusest inimesed hindavad oma turvalisust tööturul madalamaks. 2016. aastal halvenes makromajanduskeskkond ja tööturuolukord Ida-Virumaa põlevkivitööstuse sektoris, kus ajalooliselt on olnud teistest rahvusest elanikkonnal suur panus. See on toonud kaasa ka töötuse määra kasvu teisest rahvusest inimeste hulgas.

Teisest rahvusest hõivatute seas on väiksemal määral inimesi, kes on saavutanud kõrgema ametialase positsiooni võrreldes eestlastega. Ka on teisest rahvusest hõivatute sissetulek ja töötasu on mõnevõrra väiksem kui eestlastel, sealhulgas on teisest rahvusest inimeste seas suuremal määral neid, kes tunnetavad ebaõiglast kohtlemist töötasustamisel. Lisaks on tööelukvaliteedi hinnangud oskuste, kontrolli ja võimaluste dimensioonis venekeelsetel hõivatutel halvemad kui eestikeelsetel hõivatutel.

Tulemused näitavad, et teisest rahvusest elanikkond on kogenud ebavõrdset kohtlemist sagedamini ning ka oma hinnangutes peab päritolu oluliseks teguriks, mis mõjutab nende tööalaseid väljavaateid. Teisest rahvusest elanike seas on suuremal määral

inimesi, kelle hinnangul venelaste ebavõrdsus tööturul tuleneb riigi poliitikast ja kelle hinnangul riik peaks rakendama meetmeid ebavõrdsuse lahendamiseks. Riigi seiskohalt on oluline mõelda, kuidas soodustada ja toetada, et teisest rahvusest inimesed saaksid ja oskaksid juhtida tööandja ning riigi tähelepanu võimalikele põhjendamatutele ebavõrdsuse kohtlemise juhtumitele tööelus.

Keelteoskus ja keelte kasutamine

Keeleteoskuses ja keelte kasutamises ei ole võrreldes 2015. aastaga ehk kahe aastaga olulisi muutusi toimunud, neid võib pigem märgata 2008. ja 2011. aasta integratsiooni monitooringute tulemusi võrreldes. Küll aga on täheldatavad mõningad arengud, millele tasub eraldi tähelepanu pöörata.

Ühe peamise tulemusena on märgatav areng teisest rahvusest inimeste eesti keele oskuse osas, mis on võrreldes 2015. aastaga mõnevõrra tõusnud, ületades isegi arengukavas LE2020 oodatud keeleoskuse määra. Samal ajal varieerub nii eesti kui teiste keelte oskus kui ka selle kasutamine lisaks rahvusele oluliselt ka regioonide ja vanuse lõikes. Näiteks vanuse lõikes varieerub keelteoskus ja kasutusvalmidus olulisel määral põlvkondade vahel: nooremad Eesti elanikud oskavad paremini eesti ja inglise keelt, vanemad inimesed seevastu vene keelt. Teisest rahvusest noored on vanematest põlvkondadest oluliselt altimad suhtlust alustama või jätkama eesti keeles.

Eestlaste tunnetatud vajadus teiste keelte järele, eriti inglise keele oskuse järele, on teisest rahvusest elanikest kõrgem, mis võib neile aga anda näiteks eelised tööturul. Samas viitab eestlastest noorte küllalt suur vajadus vene keele järele töö- ning samal ajal selle vähene valdamine asjaolule, et vene keel võib nende läbilöögi võimet tööturul takistada. Kui võrrelda kolme – eesti, vene ja inglise – keele staatust ja tähtsust, siis nii eestlaste kui teisest rahvusest inimeste keelte vajadust ja oskust hinnates võib täheldada inglise keele olulisemaks muutumist ning tervikuna vene keele tähtsuse vähenemist, eriti nooremate vanusrühmade seas. Vene keele staatus – selle vajadus, eelistamine ja oskus – on tervikuna vaadates aga langenud.

Ka regionaalsed erinevused keeleoskuses ja keele kasutamises on väga suured ning on seotud otseselt sellega, kui palju erinevast rahvusest inimestega igapäevaselt kokku puututakse. Endast erineva rahvusega kokku puutuvates regioonides osatakse ja kasutatakse teist keelt rohkem – Ida-Virumaal elavad eestlased oskavad keskmisest paremini vene keelt ja väljaspool Ida-Virumaad ja Tallinna elavad teisest rahvusest elanikud paremini vastavalt eesti keelt.

Inglise keele staatus Eestis on tõusnud, seejuures on eestlaste seas inglise keele vajadus tööl ja koolis peaaegu võrdne vene keele vajadusega. Samas piirdub suurema oma elanikkonna jaoks inglise keele vajadus just töö ja õpingutega, vaba aja veetmise jaoks ei peeta seda nii oluliseks, vaid eelistatakse emakeelt. Kuigi eestlased valdavad inglise keelt paremini ja tunnevad selle järele rohkem vajadust, näevad nad seda võimaliku suhtluskeelena eestlaste ja teisest rahvusest venekeelsete elanike vahel teisest rahvusest elanikest vähem. Kuigi nende Eesti elanike osakaal, kes näevad inglise keelt võimaliku ühise suhtluskeelena erinevate rahvuste vahel, on kasvanud alates 2008. aastast mitu korda, on neid siiski alla kolmandiku, seega ei küüni inglise keel veel võimaliku rahvuseid ühendava keele staatuse. Eesti elanike keelteoskus ja hoiakud kinnitavad, et sellena nähakse endiselt eesti keelt.

Vaatamata sellele, et rahvuste vahelise kontaktid piirduvad pigem töö ja õpingutega, on eestlaste ja teisest rahvusest elanike hoiakud muutunud aastate jooksul rohkem vastastikku arvestavamaks. Nii peavad varasemate aastatega võrreldes vähesemad eestlased eesti keele oskust teisest rahvusest elanikele Eestis kohustuslikuks ning kõik Eesti elanikud, nii eestlased kui teisest rahvusest, hindavad varasemast olulisemaks eesti keele oskuse rolli rahvuste vahelise usalduse suurendamisel. Avatus teiste keelte vastu kasvab vastastiku suhtlusega – mida rohkem kontakte ja suhtlust toimub eestlaste ja teisest rahvusest elanike vahel, sest sallivamad ja avatumad ollakse teise keele vastu. Samas, kuigi vene keele vajalikuks pidamine ja tähtsustamine on langenud ja eesti keele tähtsustamine tõusnud nii eestlaste kui teisest rahvusest elanike seas, eristuvad hoiakud rahvuste vahel endiselt väga palju. Oluline on aga märkida, et kontaktide olemasolu ja loomine aitab kaasa ka keeleoskusele – just teisest rahvusest elanike eesti keele oskus paraneb oluliselt rahvuste vaheliste kontaktide tihenemisega.

Kokkuvõttes võib öelda, et kuigi eestlased ja teisest rahvusest elanikud elavad suuresti erinevates keeleruumides ja puutuvad vastastikku kokku eelkõige tööl või avalikus sfääris, ühendab kõiki elanikke tasapisi suurenev vajadus inglise keele järele ning aktsepteerivad hoiakud teiste keelte vastu.

Kontaktid

Nii eestlased kui teisest rahvusest elanikud elavad suuresti enda keeleruumis, mida peegeldab asjaolu, et ligi kõik vastanutest peavad enda emakeelt väga vajalikuks vabal ajal, ning võõrkeelte järele tuntakse vajadust üle kahe kuni kolme korra vähem. Erine-

vate keelte- ja suhtlemisruumide olemasolu kinnitab ka asjaolu, et emakeelest erineva keele kasutus piirdub eelkõige töö, kooli ja avaliku sfääriga ning erinevast rahvusest inimestega puututakse kokku eelkõige töö ja õpingutega seotult.

Endast erinevast rahvusest elanikega suheldakse kõige enam tööl või koolis – 41% teisest rahvusest ja 25% eestlastest suhtleb erinevast rahvusest inimestega peaaegu iga päev töö või kooli kaudu. Avalikus sfääris, tänaval või teeninduses puututakse kokku juba oluliselt vähem ning erasfääris suheldakse igapäevaselt endast erinevast rahvusest elanikega juba oluliselt vähem. Vaid natuke üle kümnendiku teisest rahvusest elanikest suhtleb igapäevaselt eestlastega ja alla kümnendiku eestlastest suhtleb igapäevaselt venelaste või teiste venekeelsete teiste rahvuste esindajatega. Seega võib öelda, et kõige olulisem suhtluskoht on töö ja kool ning rahvuste vahelised kontaktid ei laiene erasfääri.

Samal ajal ligi veerand teise rahvuse elanikest Ida-Virumaal ei puutu eestlastega üldse kokku.

Meedia ja infoväli

Võrreldes eelmise, 2015. aasta monitooringuga, ei näita käesoleva 2017. aasta tulemused meedia- ja infovälja osas olulisi muutusi. Enesehinnanguline informeeritus Eesti ja kodukoha kohta on jäänud samale tasemele, olles viimasel viiel aastal võrreldav eestlaste enesehinnanguga.

Üldised, rahvusgrupe tugevalt eristavad trendid nii erinevate infoallikate olulisuse ning usaldusväärsuse osas eestlaste ja teistest rahvustest inimeste hulgas on jäänud samuti samaks. Eestlased on väga selgelt orienteeritud eestikeelsele meediale, ERR ja eestikeelsed ajalehed on jätkuvalt kõrge olulisuse ja usaldusväärsusega. Teistest rahvustest inimeste hargmaisel meediaväljal konkureerivad aga omavahel kohalik venekeelne meedia ja Venemaa meedia, vähesemal määral eestikeelne meedia, mistõttu on heterogeenne nii teistest rahvustest inimeste meediakasutus kui mitmekesine ka iga konkreetse meediatarbija menüü.

Selgeid kogu elanikkonnale ühiseid autoriteetseid kanaleid ei ole ning ka üldine usaldus erinevatele kanalitele on oluliselt madalam kui eestlaste puhul – enamik inimesi püüab oma pilti kokku panna erinevate kanalite infole toetudes. Noorima vanuserühma puhul on tõusnud kõige olulisemaks infoallikaks põhiliselt võrgustikukontaktide soovitusel põhinev sotsiaalmeedia infovoog.

Teisest rahvusest inimeste puhul moodustab suurima ühisosa kohalik venekeelne meedia, mille olulisus on eri rühmade (rahvuse, kodakondsuse, keeleoskuse lõikes) puhul sarnane. Erinevused ilmnevad rohkemal määral eestikeelse ja vähemal määral Venemaa meedia puhul, kus eesti keelt paremini valdavate ja Eesti kodanike hulgas on eestikeelse meedia olulisus märgatavamalt kõrgem. Meediaorientatsioonid on seotud ka kuuluvustundega: tugevama riigiidentiteediga inimeste puhul on tugevam ka orientatsioon kohalikule venekeelsele ja eestikeelsele meediale.

Oluliseks trendiks on suurenevad erinevused noorema ja vanema põlvkonna meediakasutuses. Kuigi erinevate internetipõhiste infokanalite (sh sotsiaalmeedia) osatähtsus on kasvanud kõikides vanuserühmades, on nooremate põlvkondade puhul kasvav trend loobumine traditsioonilistes meediakanalitest, eeskätt televisioonist ja raadiost.

Põlvkondadevahelise meediakasutuse muutus peegeldub ka ETV+ omaksvõtus teistest rahvustest inimeste poolt. Kui vanematest põlvkondades on ETV+ vähemalt sümboolsel tasandil omaks võtnud umbes pooled meediatarbijad, siis noorimas põlvkonnas on ETV+ enda jaoks avastanud alla kolmandiku – rohkem on isegi neid, kes eelistavad infot ammutada eestikeelsetest veebiportaalidest. ETV+le antud hinnangud peegeldavad ka seda, et venekeelse elanikkonna hulgas on ETV+ kuvand pigem ikkagi Eesti, mitte niivõrd Eesti venekeelse kogukonna infokanalina.

Kuigi nooremates põlvkondades on eestikeelsete kanalite olulisus infoallikatena kõrgem kui vanemates põlvkondades, ei ole see kaasa toonud Venemaa meedia rolli vähenemist: kuigi noorte meediamenüüs on Venemaa telekanalid langeva osatähtsusega, on noored aktiivsed internetipõhiste erinevate väljaannete jälgijad, mis oma sisult ja valikult on kahtlemata mitmekesisemad kui teleprogrammid.

Võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemise tunnetamine

Käesolevas monitooringus on esmakordselt esitatud võrdse kohtlemise teema eraldi peatükina. Põhitulemustest selgub, et ebavõrdsust tunnetavad teistest rahvustest elanikud teravalt nii võimalustes lüüa kaasa poliitikas kui kohaliku omavalitsuse arengus. Esineb ka sallimatuse tunnetamist – iga kümnes Eestis elav teisest rahvusest inimene tunnetab sallimatust oma rahvuse tõttu ning iga viies tunneb end Eestis teisejärgulise inimesena.

Ebavõrdsust tunnetavad teistest rahvustest elanikud ka sissetulekutes ja tööelus. Näiteks leiab kaks kolmandikku teistest rahvustest inimestest, et sissetulekute ja materiaalse heaolu osas on eestlaste olukord parem ning 71%, et eestlastel on võrreldes venekeelse elanikkonnaga paremad võimalused hea töö saamisel. Tööelus tunnetatakse ka diskrimineerimist, kusjuures ligi pooled teiste rahvuste esindajatest on kas ise kogenud või kuulnud, et kedagi on tööalaselt kas rahvuse või emakeele pinnalt eelistatud.

Võrdsete võimaluste osas hariduses leiab vaid veidi üle kolmandiku teistest rahvustest elanikest, et haridusvõimalused venekeelsetele lastele on võrreldes eestlastega võrdsed. Teisalt, kui vaadata hinnanguid kvaliteetse hariduse kättesaadavusele, siis suurem osa teistest rahvustest inimestest tunnistab, et võimalused on eestlastega siiski võrdsed. Veidi kriitilisemad ollakse vaid kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavuse osas, mida peab eestlastega võrdselt või pigem võrdselt kättesaadavaks 43% teisest rahvusest inimestest.

Kuigi pooled teistest rahvustest inimestest tunnetavad ebavõrdsust kultuurilistes võimalustes ning iga viies tunnetab ohtu oma kultuuritraditsioonide säilimisele, on valdava osa hoiakud oma rahvusliku identiteedi ja kultuuritraditsioonide säilitamise osas pigem positiivsed.

Nagu ka eestlased, ei kujuta teistest rahvustest inimesed Eestis endast homogeenset gruppi. Ka ebavõrdsuse tunnetamisel eristuvad teistest rahvustest elanike grupid, kes tunnetavad ebavõrdsust teistest rohkem. Näiteks kõige enam tunnetatakse ebavõrdsust piirkondades, kus erinevad rahvused kipuvad olema rohkem ainult enda rahvusrühmaga ruumiliselt kokku koondunud – Tallinnas ja Ida-Virumaal. Teistes Eesti piirkondades, kus ollakse eestlastega enam segunenud tunnetatakse ebavõrdsust vähem. Samuti tunnetavad ebavõrdsust iseäranis tugevalt vene rahvusest elanikud ja mitte Eesti kodanikest teiste rahvuste esindajad.

Ebavõrdsust tööturul, sh. karjääri tegemise võimalustes tunnetavad rohkem aga nooremad tööeas teistest rahvustest inimesed, kes on ise äsja tööturule sisenenud. Samuti tajuvad nooremad tööeas teistest rahvustest inimesed vanematest vanuserühmadest tunduvalt sagedamini ebavõrdsust osalemisel poliitilises elus ja kohaliku tasandi otsustamisel.

Võrreldes eelmise, 2015. aasta lõimumismonitooringuga võib positiivse arenguna tuua välja, et tõusnud on võrdsete võimaluste tajumine ühiskonnaelus osalemisel. Nimelt on kasvanud teisest rahvustest elanike tunnetus, et riik kaitseb nende õigusi ja et neil on võimalik mõjutada ühiskonda, mis on olulised eeldused ühiskonnaelus osalemiseks.

Samuti on kahanenud ebavõrdsuse tunnetamine võrreldes eestlastega osalemaks poliitilises tegevuses ja kodanikuühendustes. Võrdsete võimaluste tunnetamine töö-, haridus- ja kultuurielus viimase kahe aasta jooksul olulisel määral paranenud ei ole.

Eestlased peavad venekeelse elanikkonna võimalusi eestlastega võrreldes erinevates ühiskonnaelu valdkondades üldiselt võrdsemaks kui teiste rahvuste esindajad. Samal ajal tunnetab siiski oluline osa eestlasi, et venekeelse elanikkonna võimalused Eestis tervikuna on nendega võrreldes ebavõrdsemad.

Kokkuvõtvalt ei taju Eestis elavad teistest rahvustest inimesed oma võimalusi eestikeelse elanikkonnaga võrdsena. Sealjuures tajutakse ebavõrdseid võimalusi kõigis käesolevas monitooringus analüüsitud eluvaldkondades – nii ühiskonnaelus osalemises (sh poliitikas), töö-, haridus- kui kultuurielus. Samuti ei ole ebavõrdsuse tunnetamine viimase paari aasta jooksul kuigi palju muutunud.

Uussisserändajad

Uussisserändajate kohanemist uuriti käesoleva monitooringuga esmakordselt suuremahulise kvantitatiivse küsitlusega viimase viie aasta jooksul Eestisse saabunud uussisserändajate hulgas. Peatükk keskendus keelte oskuse ja eesti keele õppimisega, üldise kohanemisega, kuuluvustunde ja tööturuga seotud teemadele. Tulemused näitavad, et uussisserändajate eesti keele oskus on esimestel Eestis viibitud aastatel ootuspäraselt väga madal, kuid aja möödudes paraneb. Seega eesti keelt õpitakse, ja üsna tulemuslikult, kuid viie aasta möödudes on siiski suur hulk neid (ligi pooled uussisserändajatest), kelle keeleoskus jätkuvalt on passiivne või puudulik. Igapäevased aktiivsed kontaktid eestlastega kipuvad uussisserändajatel olema eelkõige töö- ja koolikeskkonnas, väljaspool seda langeb suhtlus eestlastega märkimisväärselt. Sama näitavad ka siinse monitooringu teised peatükid eestlaste ja teisest rahvusest inimeste omavaheliste kontaktide osas.

Enda üldist kohanemist Eestis hindab keskmiselt paremaks (ehk heaks ja väga heaks) kokku 81% kõikidest vastanutest. Kuna varasemad uuringud selle tulemuse võrdlemiseks puuduvad, on oluline jälgida muutust edaspidiste monitooringutega. Eesti kodakondsust plaanib tulevikus omandada 32% kõikidest vastanud uussisserändajatest, sealjuures on see soov märgatavalt madalam Euroopa Liidust pärit inimeste hulgas ning suurem kolmandatest riikidest pärit inimeste hulgas. Euroopa Liidust pärit inimesed plaanivad ka vähemal määral kui kolmandatest riikidest pärit inimesed oma elu Eestiga pikaajaliselt siduda. Seltside või kodanikuühenduste tegevustes on osalenud üks viiendik küsitlusele

vastanud uussisserändajatest, kuid märkimisväärselt palju suurem hulk on neid (ligikaudu pooled), kes ei ole veel üheski nimetatud tegevuses osalenud ent soovivad seda siiski teha. Soov osaleda on suurem just kolmandatest riikidest pärit inimeste hulgas.

Jaotades uussisserändajate sihtrühma tinglikult kahte analüütilisse kategooriasse – ingliskeelsed ja venekeelsed – näeme, et Eestis kohanemise toetamisel on oluline pöörata tähelepanu mõlemale, eelkõige aga eraldi uute venekeelsete sisserändajate sihtrühmale, kes teatud tunnuste lõikes näivad kohanevat võrdluses ingliskeelsetega teistsugusel määral. Venekeelne uussisserändajate sihtrühm omab vähem kontakte eestlastega kui ingliskeelne, nende eesti keele oskuse tase on teistega võrreldes väiksem, ning ka tööturul näivad nad enda olukorda mõnevõrra ebakindlamalt tajuvat kui teised.

Uussisserändajate peatükk püstitas arusaadavatel põhjustel ka mitmeid oletusi ja hüpoteese, mida olemasolevate andmete põhjal ei saa täielikult ümber lükata ega kinnitada. Eelkõige puudutab see kohanemisega seotud hoiakute muutust ajas. Kuigi mitmed trendid näivad olevat suhteliselt ühemõttelised, on siiski vajalik täiendava – ja senisest suurema vastajate arvuga – andmekogumise läbiviimine, millega tulemusi täiendavalt valideerida. Siiski panime selle analüüsiga paika teatud referentspunktide, millest tulevaste uuringute puhul lähtuda.

Eristasime analüüsis uussisserändajad kahte peamisse kategooriasse (nn ingliskeelsed ja venekeelsed; samuti EL kodanikud ja kolmandate riikide kodanikud). Selline eristamine täitis oma eesmärgi, kuid oluline on edasi analüüsida, milline kategoriseerimine on kõige otstarbekam analüüsitulemuste kasutamiseks poliitikakujundamise juures, või mis kõige olulisem – millistel alustel või milliste indikaatoritega (ja missuguste rühmade hulgas) saab seirata uussisserändajate kohanemist pikaajaliselt. Ühe alternatiivina tasub kaaluda pikemaajalise longituuduuringu läbiviimist, mis vaatlleb samade inimeste hoiakute muutust ajas (nt Kanada sisserändajate longituuduuringu näitel). Käesoleva peatüki üks oluline tulemus on lisaks ka see, et uussisserändajate kohanemise juures on oluline vaadata mitte kogu sihtrühma tervikuna, vaid selle hulgas tuleb kindlasti eristada väiksemaid kategooriaid või klastreid.

Poliitikakujundamise seisukohalt on lisaks oluline järeldus, et üle poolte kõikidest Eestisse saabunud uussisserändajatest soovib end Eestiga pikemaks ajaks siduda. See on oluline ka kohanemist toetavate programmide ja meetmete väljatöötamise juures – üle poolte uussisserändajate näol ei ole tegemist vaid ajutiselt Eestisse tulnud inimestega, kuid tuge kohanemisel vajavad ilmselt paljud neist ka pärast mitme aasta möödumist. Eelkõige puudutab see keeleõpet, mille osas nägime, et isegi peale viit aastat Eestis möödumist on väga suur hulk neid, kelle eesti keele oskus on kas puudulik või passiivne.

10

METOODIKA

10.1. Kvantitatiivne andmekogumismetoodika

Elanikkonnaküsitlus

Integratsiooni Monitooringu (IM) tarvis tehtud küsitlustöö toimus ajavahemikus 22. veebruarist kuni 30. märtsini 2017. Intensiivsemad küsitlusperioodid olid 22.-28. veebruar ja 15.-30. märts. Vahepeal (1.-14. märts) olid küsitlajad seotud igakuise omnibussküsitluse läbiviimisega. Küsitletavate valikuks rakendati lähte-aadressi meetodit. Selleks leiti juhuvaliku esimeses etapis 102 valimipunkti üle Eesti ja teises etapis nn. noorema mehe reegli alusel igas valimipunktis konkreetseid intervjuueeritavad. Küsitlustöö teostaja oli Turu-Uuringute AS, projektijuht Juhan Kivirähk.

Üle-eestilise valimi põhjal küsitleti 1410 inimest vanuses 15 aastat ja rohkem. Valim oli koostatud kahe-osalisena: üle-eestiline juhuvalim $N=1000$ ning täiendavalt 400 teiste rahvuste esindajat. Vastamise keele valis küsitletav ise – seega võis mitte-eestlaste seas olla nii eesti- kui ka venekeelsele küsitlusele vastajaid. Eestlaste puhul ei olnud võimalust venekeelsele ankeedile vastata ette nähtud.

Valimipunktiks on valimi territoriaalse esinduslikkuse põhjal juhuslikult valitud aadress, millest alates küsitleja alustas intervjuueerimist. Edasi liiguti kindla sammu alusel (iga viies korter või iga teine maja), et tagada valikusse sattunud elupindade juhuslikkus. Kokku käisid küsitlajad 8381 aadressil.

Konkreetselt vastaja valikul rakendati nn. noorema mehe reeglit, mis näeb ette, et esimesena paluti intervjuud noorimalt kodus olevalt meesterahvalt, kes on vähemalt 15-aastane. Kui mehi kodus ei olnud, eelistati nooremalt naist. Selline valikumeetod annab neile küsitletavate kategooriatele, keda on vähem tõenäoline kodus eest leida (eelkõige noored ja mehed), suurema šansi valimisse sattuda. Sel viisil saavutatakse sugude ning erinevate vanusegruppide parem esindatus valimis.

Vanemaealiste vastajate ülesindatuse vältimiseks anti küsitlejatele ette kvoodid, kui mitut üle 60-aastast vastajat ta tohib ühes valimipunktis küsitleda (vanuses 60-74 a. mitte rohkem kui 2 vastajat ja vanuses 75 a. ja vanemad mitte rohkem kui 1 vastaja). Detailne küsitlustöö aruanne on esitatud tabelis 10.1.

Tabel 10.1. Küsitlustöö aruanne Integratsiooni Monitooringule 2017

Küsitlusaeg 22.02.2017 - 30.03.2017	Kogu Eesti
Küsitluspunkte	102
Küsitlejaid	59
Täidetud ankeete	1410
Põhjused, miks küsitlus ei toimunud	
Peres ei ela sihtühma kuuluvaid inimesi	1016
Kedagi pole kodus	3635
Sihtühma kuuluv inimene pole kodus	89
Keelduti kontaktist	744
Sihtühma kuuluv inimene keeldus intervjuust	1090
Muu mittetoimumise põhjus	197
Ei ole eluruumid või aadressile ei pääse ligi	200
Kokku aadresse	8381
Korduvvisiite	1278

Pärast küsitlustöö lõppu saadeti 10% juhuslikult valitud küsitluspunkti järelkontrolli kirjad, milles kontrolliti intervjuu teostamise fakti, samuti vastaja valiku reegli jt küsitlustöö reeglite järgimist küsitleja poolt. Järelkontroll küsitlejate töös eksimusi ei tuvastanud. Küsitletute koosseisud kaalumata ja kaalutud kujul on esitatud tabelis 10.2. Kaalud on moodustatud üldkogumi ning eestlaste ja mitte-eestlaste valimiste jaoks eraldi.

Üldvalimi kaalumisel oli vaja muuta valimi rahvuslikke proportsioone - mitte-eestlaste valim oli moodustatud teadlikult tegelikkusest suuremana, eestlased aga on üldvalimis alaesindatud. Kaalumisel võeti lisaks soole ja vanusele arvesse eestlaste ja mitte-eestlaste osakaalu kolme regiooni lõikes (Tallinn, Ida-Virumaa, muu Eesti). Eestlaste ja mitte-eestlaste erineva territoriaalse jagunemise tõttu muutus üldvalimi kaalumisel väiksemaks Tallinna ja Ida-Virumaa osakaal ning kasvas teiste regioonide osa. Kaalumiseks oli vaja suurendada kõige noorema ja kõige vanema vanusegrupi osakaalu ning vastavalt väiksemaks kaaluda 50-64 aastaste vanusegrupi osatähtsust valimis.

Küsitlustöös käsitletakse regioonidena järgmisi maakondi:

PÕHJA-EESTI: Harjumaa ja Lääne-Virumaa

KESK-EESTI: Raplamaa, Järvamaa, Jõgevamaa

LÄÄNE-EESTI: Läänemaa, Pärnumaa, Saaremaa ja Hiiumaa

LÕUNA-EESTI: Tarumaa, Viljandimaa, Valgamaa, Põlvamaa, Võrumaa

Tallinna ja Ida-Virumaad vaadeldakse regionaalses jaotuses eraldi üksustena.

Tabel 10.2. Integratsiooni Monitooring 2015 valimite koosseis kaalutud ja kaalumata kujul (%)

	EESTLASED (N=769)		MITTE-EESTLASED (N=641)		VASTAJAD KOKKU (N=1410)	
	kaalumata	kaalutud	kaalumata	kaalutud	kaalumata	kaalutud
SUGU						
Mees	50,8	46,3	40,4	45,2	46,1	46,0
Naine	49,2	53,7	59,6	54,6	53,9	54,0
VANUS						
15 – 24	11,4	13,6	7,6	8,1	9,7	12,2
25 – 34	16,4	17,8	17,0	18,1	16,7	17,5
35 – 49	25,7	24,7	23,9	22,9	24,9	24,2
50 – 64	28,5	21,4	32,8	27,9	30,4	23,5
65 – 74	9,5	12,1	10,6	12,8	10,0	11,6
75 +	8,5	10,4	8,1	10,2	8,3	11,1
REGIOON						
Tallinn	25,1	24,9	47,6	47,7	35,3	32,3
Põhja-Eesti	19,5	18,2	8,9	10,0	14,7	15,5
Ida-Virumaa	4,3	3,2	32,9	28,9	17,3	11,4
Lääne-Eesti	13,9	15,6	2,5	3,2	8,7	11,6
Kesk-Eesti	8,8	10,2	1,6	1,6	5,5	7,4
Lõuna-Eesti	28,3	27,9	6,6	8,5	18,4	21,7
LINN/MAA						
Linn	58,4	58,0	93,0	91,3	74,1	68,7
Maa	41,6	42,0	7,0	8,7	25,9	31,3
RAHVUS						
Eestlased	100	100	X	X	54,5	67,8
Venelased	X	X	84,9	82,8	38,6	26,8
Muud rahvused			15,1	17,2	6,9	5,4

Uuringuandmete töötamiseks kasutati andmetöötluspaketti IBM SPSS Statistics for Windows 22.0.

Tabelis 10.3. on toodud valimivea piirid erinevate valimi suuruste ja vastuste protsent-jaotuste jaoks 95% usaldusnivool.

Tabel 10.3. Valimivea piirid, %

	VASTUSTE PROPORTSIOON												
	50%	45%	40%	35%	30%	25%	20%	15%	10%	5%	3%	2%	
VALIMI SUURUS	10	30,99	30,83	30,36	29,56	28,40	26,84	24,79	22,13	18,59	13,51	10,57	8,68
	20	21,91	21,80	21,47	20,90	20,08	18,98	17,53	15,65	13,15	9,55	7,48	6,14
	30	17,89	17,80	17,53	17,07	16,40	15,49	14,31	12,78	10,74	7,80	6,10	5,01
	40	15,49	15,42	15,18	14,78	14,20	13,42	12,40	11,07	9,30	6,75	5,29	4,34
	50	13,86	13,79	13,58	13,22	12,70	12,00	11,09	9,90	8,32	6,04	4,73	3,88
	60	12,65	12,59	12,40	12,07	11,60	10,96	10,12	9,03	7,59	5,51	4,32	3,54
	70	11,71	11,65	11,48	11,17	10,73	10,14	9,37	8,36	7,03	5,11	4,00	3,28
	80	10,96	10,90	10,73	10,45	10,04	9,49	8,77	7,82	6,57	4,78	3,74	3,07
	90	10,33	10,28	10,12	9,85	9,47	8,95	8,26	7,38	6,20	4,50	3,52	2,89
	100	9,80	9,75	9,60	9,35	8,98	8,49	7,84	7,00	5,88	4,27	3,34	2,74
	110	9,34	9,30	9,15	8,91	8,56	8,09	7,47	6,67	5,61	4,07	3,19	2,62
	120	8,95	8,90	8,76	8,53	8,20	7,75	7,16	6,39	5,37	3,90	3,05	2,50
	130	8,59	8,55	8,42	8,20	7,88	7,44	6,88	6,14	5,16	3,75	2,93	2,41
	150	8,00	7,96	7,84	7,63	7,33	6,93	6,40	5,71	4,80	3,49	2,73	2,24
	200	6,93	6,89	6,79	6,61	6,35	6,00	5,54	4,95	4,16	3,02	2,36	1,94
	300	5,66	5,63	5,54	5,40	5,18	4,90	4,53	4,04	3,39	2,47	1,93	1,58
500	4,38	4,36	4,29	4,18	4,02	3,79	3,51	3,13	2,63	1,91	1,49	1,23	
750	3,58	3,56	3,50	3,41	3,28	3,10	2,86	2,55	2,15	1,56	1,22	1,00	
1000	3,10	3,08	3,03	2,95	2,84	2,68	2,48	2,21	1,86	1,35	1,06	0,87	
1500	2,53	2,52	2,48	2,41	2,32	2,19	2,02	1,81	1,52	1,10	0,86	0,71	

Uussisserändajate veebiküsitlus

Uuring Eestis elavate uussisserändajate hulgas viidi läbi isetäidetava veebiküsitluse vormis. Selleks saadi Rahvastikuregistrist juhuvaliku teel uussisserändajate e-posti aadressi kontaktid. Küsitlusplatvormina oli kasutusel Surveygizmo.

Rahvastikuregistri volitatud töötaja Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus (SMIT) väljastas 11 852 isiku e-posti aadressi, kes olid vähemalt 15-aastat vanad ning kes olid esmakordselt Eesti elukoha registreerinud aastatel 2012–2016. Juhul kui ühe isiku kohta oli registris mitu e-posti aadressi, siis väljastati ajaliselt kõige hilisema kuupäevaga kontakt. Kontaktid päriti silmas pidades järgnevaid tingimusi, tinglikult kaheks gruppiks jaotatuna:

1. kolmandate riikide kodanikud, kellele PPA on esmakordselt väljastanud elamisloa Eestisse elama asumiseks aastatel 2012–2016 (6000 isikut),
1. EL liikmesriikide kodanikud, kes aastatel 2012–2016 registreerisid esmakordselt elukoha aadressi Eestis (6000 isikut).

Kõikidele kontaktidele saadeti kutse küsitluses osalemiseks, kaaskiri oli koostatud 3 keeles (inglise, vene, eesti) ning vastajal oli võimalus valida talle sobib küsimustiku täitmise keel (inglise, vene või eest). Igale vastajale saadetud link oli unikaalne, mis välistas vastuse andmise ja küsitlusankeedi täitmise mitu korda. Vastuste arvu suurendamiseks oli vastajatel võimalik edastada eraldi küsitluslink ka enda pere liikmetele, sõpradele või tuttavatele (sellised vastuseid oli kokku ca 5% kogu vastanute arvust). Veebiküsitlus toimus ajavahemikul 10.05 2017 – 30.05 2017.

Kokku täitis veebiküsimustiku lõpuni 2850 inimest, nendest 1500 vastas ingliskeelsele ankeedile, 1300 venekeelsele ankeedile ja 50 eestikeelsele ankeedile.

Saadud andmed puhastati, kuid tulenevalt sihtrühma eripärast ei ole andmed kaalutud. Seega tuleb tulemuste tõlgendamisel silmas pidada, et internetis täidetavale veebiküsimustikule vastavad sageli pigem aktiivsemad, arvu- titeadlikumad ja nooremad inimesed. Siiski näitavad saadud tulemused, et ükski rühm (vanuse, soo, hariduse, rändeliigi vmt *lõikes*) ei ole andmetes

ebaproportsionaalselt üle- või alaesindatud ning vastavad üldjoontes kahe tingliku siht-rühma (Euroopa Liidu kodanikud ja kolmandate riikide kodanikud) oletuslikele karakteristikutele (vt sihtrühmade profiilide osas täpsemalt Kaldur ja Asari 2017).

Viidatud allikad: Kaldur, Kristjan; Asari, Eva-Maria (2017). Esmase sissereände eristamine rändestatistikas: metoodikaleht. Siseministeerium. *Ametkondlikuks kasutuseks.*

10.2. Kvalitatiivne andmekogumismetoodika

Fookusgrupi intervjuud

Tööturuga seotud teemade analüüsimisel detailsema info saamiseks viidi läbi kaks fookusgrupi intervjuud: üks grupp venekeelsete ja teine grupp eestikeelsete osalejatega. Fookusgrupi kava koostas Raivo Vetik. Fookusgrupid toimusid Tallinnas, 25. aprillil (venekeelne, 8 osalejat) ja 26. aprillil (eestikeelne, 6 osalejat).

Mõlemas fookusgrupis käsitleti samu teemasid, et tagada kahe uuritava grupi arvamuste ja hoiakute võrdlus. Uuritavad teemad olid:

1. Tööturu etniline ebavõrdsus.
2. Venekeelse kooli toimimine venekeelsete inimeste tööturu võimaluste perspektiivis.

Lisaks viidi läbi üks ingliskeelne fookusgrupp uussissereändajatega Tartus. Fookusgrupi kava koostas Kristjan Kaldur. Fookusgrupp toimus 27. aprillil (ingliskeelne, 6 osalejat). Fookusgrupis uuritavad teemad olid:

1. Kohanemine Eestis.
2. Eesti keele õpe ja oskus.
3. Tööturg.
4. Vaba aeg ja ühiskondlik aktiivsus.
5. Pikaajaline perspektiiv Eestis ja kodakondsus.

Fookusgrupi intervjuud transkribeeriti ning nende tulemused on integreeritud käesoleva aruande tööturu, riigiidentiteedi ja uussissereändajate kohanemise peatükkidesse.